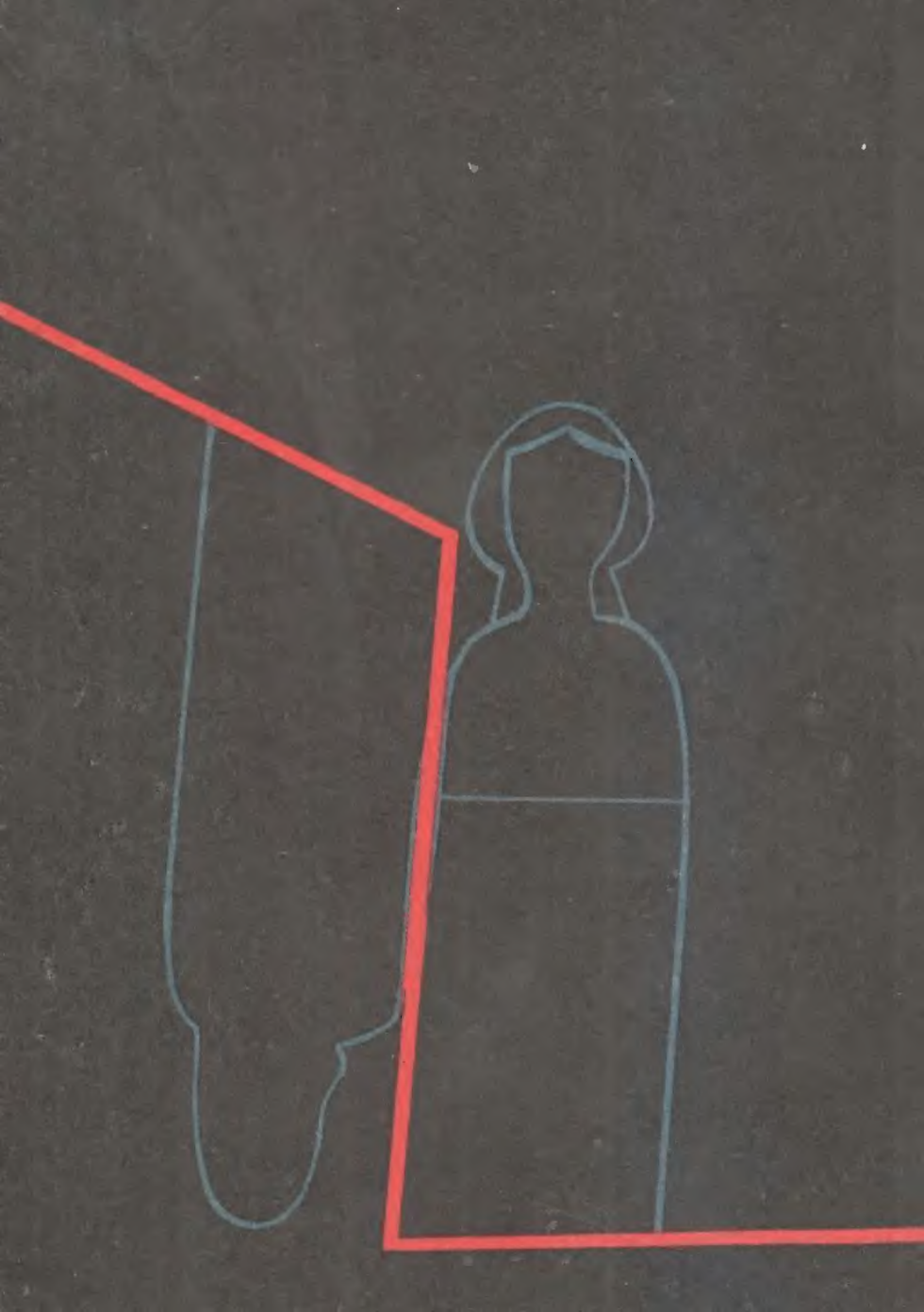

Vlagyimir Tyendrjakov

HOLD-FOGYATKOZÁS

LESZÁMOLÁS

Kossuth Könyvkiadó · Kárpáti Könyvkiadó · 1983

A fordítás az alábbi szövegek alapján készült:

ВЛАДИМИР ТЕНДРЯКОВ
ЗАТМЕНИЕ
ДРУЖБА НАРОДОВ, 1977, 5. МОСКВА
РАСПЛАТА
НОВЫЙ МИР, 1979, 3. МОСКВА

Fordította

SOPRONI ANDRÁS

ÁLLOMÁNYBÓL
TÖRÖLVE

SzMT. KÖZPONTI
KÖNYVTÁR
SZÉKESFEHÉRVÁR
L.Sz.: 186911

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (83.7357/08)
Felelős vezető Baráth János
A kötetet Makai Imre szerkesztette
A fordítást Ratzky Rita ellenőrizte
A borító- és kötésterv Szatmáry József munkája
Műszaki vezető Bereczki Gábor
Műszaki szerkesztő Jordán Katalin
Terjedelme 26 (A/5) ív

ISBN 963 09 2252 5

© ИЗДАТЕЛЬСТВО »ИЗВЕСТИЯ СОВЕТОВ ДЕПУТАТОВ ТРУДЯЩИХСЯ СССР«
HUNGARIAN TRANSLATION © SOPRONI ANDRÁS 1983

(3660)

HOLDFOGYATKOZÁS

Lobbanjon fel a te szíved
és a te tested és a te lelked énirántam,
az én testem
és az én látásom iránt.

(Nyírfakéregre írott szoveg a 15 századból,
a legrégibb fennmaradt orosz szerelmes levél)

Első fejezet / HAJNAL

1

„1974. június negyedikén részleges holdfogyatkozás várható. Megfigyelhető lesz a Szovjetunió európai részén, valamint ázsiai részének nyugati körzeteiben, kivéve az Északi-sarkkörön túl elterülő vidékeket, mert ott a Hold azon a napon nem emelkedik a látóhatár fölé. A Föld árnyéka nem takarja el a teljes holdkorongot, az égitest átmérőjének 83 százaléka borul sötétbe. A Hold, amely ekkor a Kígyótartó csillagképben fog tartózkodni, körülbelül 6°-kal északkeletre az Antares csillagtól (a Skorpió alfájától), a Föld árnyékának déli részén halad majd át."

Maja véletlenül bukkant erre a hírre, és lázba jött: életének majd huszonkét esztendeje alatt egyetlenegy holdfogyatkozást se látott. „Látni akarom!" Ha ez az „akarom" csak úgy egyszerűen, minden különösebb nehézség és akadály nélkül teljesülhetett volna, ha csak annyi lett volna, hogy kivárja az órát, kilép éjjel a balkonra, és máris gyönyörködhet a szomszéd háztetők fölött a fogyó holdban – Maja úgy érezte volna magát, mint akit kiraboltak. Majának úgyszólván minden óhaját csakis bonyolult hadjáratok árán lehet teljesíteni, melyek előkészületeket, megfontoltságot, önfeláldozást követelnek – másoktól. Az utóbbi időben főképp tőlem.

Hogy lehet megfigyelni a holdfogyatkozást városban, ahol a házak félig eltakarják az eget, az utcai lámpák pedig tolakodva belevilágítanak az ember szemébe? „Ez olyan, mintha vasúti híd alatt akarnék zenét hallgatni." Maja lefegyverző hasonlatokat tud kiötleni. Menjünk ki a városból, minél messzebbre, a lehető leglakatlanabb vidékre. Csakhogy a holdfogyatkozás húsz perccel éjfél előtt kezdődik és csaknem éjjel háromkor ér véget! Az aggódó szülők – egyetlen lányukról lévén szó! – feltehetőleg zavarba esnek: egy egész éjszaka a városon kívül! Nem, nem, egy szemer-

nyit se kételkedtek feddhetetlen erkölcseimben, de annyi mindent hall az ember... Ott az az eset, amikor egy fiút meg egy lányt, akik késő este hazafelé tartottak egy kirándulásról, kilöktek a robogó helyiérdekűből.

Csakhogy a hold nem hajlandó engedni holmi józan megfontolásoknak, és akkor kezd fogyatkozni, amikor minden normális ember nyugovóra tér. A szülők viszont, sajna, kénytelenek voltak engedni Majának.

Gyakran megfigyeltem, hogy egy-egy buszmegállóban valaki unatkozó pillantást vetett Majára – és megremegett, zavarba jött, lopva sandított rá, mintha attól tartana, hogy nyílt, tolakodó kíváncsiságával megsérti. Majának sűrű, rövid, egy kissé hullámos, nagyon sötét, de nem fekete haja van, amely éles fényben enyhén bronzosan csillog. Szemöldöke is sötét, szinte zord. Enyhén napbarnított arcán nyugtalan, könyörgő kifejezés: ajka tragikusan lefelé görbül, szemében ki nem hunyó nyugtalanság parázslik. Maja mellett folyton az a sohasem múló, sajgó vágy gyötört, hogy megpróbáljam megnyugtatni, hogy eltűnjön ajkának tragikus görbülete. Szegény gyönge teremtés! Csakhogy ez a gyönge teremtés a legkevésbé se kívánta a nyugalmat. Élemedett korú, kiegyensúlyozott természetű taxisofőrök nyaktörő iramban robogtak vele a városban csak azért, mert Maja újra meg újra odaszólt nekik: „Egy kicsit gyorsabban, legyen szíves". Egyszer az a hóbortos ötlete támadt, hogy a régi Tűztoronyból akarja látni a várost, ahonnét annak idején, még a forradalom előtt, az ügyeletes tűzoltók figyelték a tüzeket a városban. És Maja kapaszkodni kezdett a függőleges, rozsdás vaslétrán, én pedig – mit volt mit tennem –, kénytelen voltam utánamászni. Előkerült egy dühös rendőr, lezavart bennünket, fenyegetőzni kezdett, hogy bekísér az őrszobára, aztán az ügy azzal végződött, hogy a rendőr otthagyta a posztját és maga is felkapaszkodott velünk a toronyba.

Maja olyan diktátor, akinek ki sem kell mondania óhaját, máris kitalálják és szolgálatkészen teljesítik.

Én hamar ráébredtem, hogy ajkának tragikus ívében és az örökös riadtságtól tágra nyílt szemében egyáltalán nem holmi lelki viharok tükröződnek. Egyszerűen ilyen az arcberendezése. De amiképpen az erőteljes állkapocs a célratörő jellem benyomá-

sát kelti, ahogy a gödröcskés arc szelíd és gondtalan természetet sejtet, Maja arca – szándékától függetlenül – örökké segítségért könyörgött, és nekem nem volt erőm ellenállni. Rég ráébredtem már, hogy semmi baja, mégis örökké óvtam, mindenben engedelmeskedtem neki, a rabszolgája voltam.

Most arra vágyott, hogy házak és utcai lámpák nélkül láthassa a holdfogyatkozást.

– Tudod mit? Elmegyünk a...

Alázatosan vártam: mindjárt előáll valami elképesztő ötlettel.

– ...a Nasztya örvénykútjához!

Hát, ami azt illeti, ez nem is olyan elképzelhetetlen, lehetett volna rosszabb is. A Nasztya örvénykútja alig három kilométerre van a város szélétől, még egy kilométerre a műúttól. Meg kell hagyni, azért akad Majában időnként némi gyakorlati érzék is.

2

„Oroszhon... szinte elveszett „Mordva és Csugy között"...* „A mi városunk Európa legszélén terül el, mögötte ott az Urál, azon túl Ázsia. A környéken az orosz falvak és községek mari és tatár településekkel váltakoznak. Minden település őriz még valamit ősi múltjából: nyelvét, viseletét, szokásait. Egy volt csak egyforma náluk ősidők óta: a nyomorúság.

A múlt században városunkat, amely akkoriban az „isten háta megetti járási medvebarlang" volt, kezébe kaparintotta egy Kurgyukov nevű főkolompos kereskedő. A város központjában ma is állnak a kőből épült Kurgyukov-féle gabonaraktárak, az elsekélyesedett folyón pedig a Kurgyukov-kikötő.

Kurgyukov, úgy beszélik, muzsikujjasban járt, amely alól briliánsgombokkal ékített, hófehér mandzsetta villogott elő; ákombákomokat írt, a nyomtatott betűt is alig tudta elolvasni, de a helyi művelődés oszlopa volt; leánygimnáziumot építtetett és védnöke lett. Ebben a gimnáziumban szemet vetett egy rendkívül szép lányra, egy elszegényedett kisnemes leányára, aki német családnevet, de orosz keresztnevet viselt: Nasztaszjának hívták. Kurgyu-

* Mordva – a mordvinok földje; Csugy – az észtek földjének ősi orosz neve.

kov megvásárolta a lányt a szüleitől, olyan életet ígért neki, mint egy cárnénak. Állta is a szavát: a városon túl kastélyt építtetett, parkot telepíttetett köréje, nagy tavat ásatott, összekötötte a folyóval. A kereskedő palotájában szolgálatkész személyzet leste és teljesítette a Kurgyukov cárné minden óhaját. De Nasztaszja nem bírta a cári életet, és egy tavaszi éjszakán belevetette magát a mély tóba. Kurgyukov állítólag felgyújtotta a kastélyát, sorsukra hagyta milliós üzleteit, kolostorba vonult. A tavat rég szétmosta és öböllé változtatta a folyó, és most Nasztya örvénykútjának hívják azt a helyet. A város évről évre közelebb nyomul hozzá, de még nem érte el.

A magas folyópartot széles vízmosás töri át, amelynek lankás lejtőit terebélyes, fekete bokrok nőtték be. Közvetlenül a víz szélénél a kanyarokban és beszögellésekben vaskos fűzfatörzsek ágaskodnak. Néhány fa kidőlt az öregségtől, és belezuhant egyenest az örvénykútba, görcsbe rándult ágaik ott meredeznek a halott víz fölött. A sötét víz meg se rezzen, mintha megfagyott volna, tükre komoran csillog. A tótágast álló fák tépett koronája valahová a mélybe, valami rejtelmes negyedik dimenzióba tart. A horhos lejtőjének súlyos, gubancos cserjése mintha két világ közt lebegne a térben. A fekete mélységben pedig békák lapulnak – dehogy lapulnak: nyüzsögnek! –, a pangó víz világa és az ég világa csak úgy forr a nyirkos vartyogástól. A levegő csupa bugyborékolás, recsegés, jajongás, de a világmindenséget betöltő káoszból is kiválik egy hang. Valami túlbuzgó aktivista megrészegülten, éles, kötekedő tenor hangon szónokol a békatársadalom tömegeinek. Fáradhatatlanul, bőbeszédűen, erőszakosan! Válaszul egyesek ámultan sóhajtoznak, mások a lelkesedéstől ájuldozva szinte fuldoklanak, megint mások öntudatos basszus hangon helyeselnek: „Persze! Persze! Természetesen!" – brekegik. Néhány gyengécske, mutáló hang megpróbál ellenkezni, erőtlen tiltakozó kórussá olvadnak össze, de a fáradtságot nem ismerő tenor nyomban kíméletlenül elnyomja őket. Időről időre megszólal mellettünk, kéznyújtásnyira, egy rezignált vartyogás, valami sokat tapasztalt, bölcs béka sóhajt szenvedőn, bizonyára a tenor szűnni nem akaró fecsegése miatt.

A rozoga korláttal körülvett stégen állunk. Túlvilági űr fölött

lebegünk, fejünk fölött végtelen, komor ég. A tükörsima vízfelület kellős közepén pedig ott csillog a hold szétömlő teste. Sóhajtozik, idegesen megremeg, összerándul, mint valami eleven, szenvedő, nyugtalan lény. Odafentről viszont egy másik, fenségesen nyugodt, vert ezüst, lapos holdkorong néz le gyötrődő társára. Biz' isten, semmi jele, hogy el akarna sötétedni. De feléje kúszik egy késpengéhez hasonló, keskeny felhő.

„A hold csillogó aranybéka –
A csöndes vízen széjjelterül. . .”

– suttogta Maja elbűvölten, szinte csak sóhajtva.

De a békakórus, élén a lelkes tenorral, mégse tudta elnyomni hangját.

– Az ott, ni, mindjárt eltakarja az aranyost – mutatok aggódva a felhőre: a hegyes pengére.

Maja a Hold felé emelte derengőn világló, szinte áttetsző arcát, és a szeme fehérje ezüstösen megcsillant.

– Az nem lehet – súgta halk meggyőződéssel.

Hold felé fordított – fényből szőtt – arca oly lebbenőn derengett, hogy akaratlanul visszafojtottam lélegzetemet: egy óvatlan mozdulat, és a tünemény szétoszlik, eltűnik. Csak megzabolázhatatlan szívem kalapált bordáim közt, mintha riadót verne, és a levegő fortyogott a nyirkos békahangoktól meg a tenor szónok harsogta világraszóló bánatát fáradhatatlanul, és a hold rángatózott meggyötörten az örvénykút közepén.

Maja szemében újra ezüstös fény csillant. Fémes villódzás a derengő arcon – szinte félelmetes. . .

Soha ilyen szépnek nem láttam még.

3

Valaki egyszer azt mondta: a kölcsönös emberi kapcsolatok a férfi és nő kapcsolatával kezdődnek.

Nem lehet véletlen, hogy a „szerelem” fogalma a legkülönbözőbb népeknél már a messzi ősidőkben többet jelentett hím és nőstény egyed egyszerű egyesülésénél, és a legmagasabb rendű

erkölcsi állapot kifejezésére szolgált. Szeretlek – ez azt jelenti: olyan jó vagyok hozzád, amennyire csak lehetek, nagyobb együtt-érzésre képtelen vagyok, ez lelki képességeim felső határa, a legtöbbet adom magamból, amit csak adhatok.

Ha pedig azt kell tapasztalnunk, hogy az utóbbi időben a szerelmet megalázó módon egyre gyakrabban szűkítik le a szexre, a hím és nőstény kapcsolatára, én ezt az emberi hanyatlás veszedelmes tünetének tekintem.

Én azt tartom: én, Pavel Krohalev azért születtem meg huszonkilenc esztendővel ezelőtt Poljanka faluban, hogy másokért létezzem, vagyis hogy szeressek valakit. Egész eddigi életem nem más, mint hosszú-hosszú keresés, hogy pontosan kit szeressek és miért. Addig kutattam, tévelyegtem, botladoztam az emberek közt, míg végre megtaláltam, akit kerestem. Ő volt az: Maja Skanova.

Szülőföldemen, a Vologda-vidék eldugott zugában, amelyet elkerültek a vasútvonalak és az országutak, fennmaradt egy ősi szokás: a legény, mielőtt bevonul katonának vagy elutazik, hogy munkát keressen, kivág egy kis fenyőfát, „szívbéli mátkája" feldíszíti tarka szalagokkal, a legény pedig felmászik a mátkája házának tetejére, és odaszegezi a fácskát az oromdíszhez. Hadd fonynyadjon, peregjen, hadd fakuljanak ki esőtől, naptól a tarka szalagok: ugyanúgy fonnyadozzon a leány és várja, hogy ő visszatérjen hozzá. A tetőoromra szegezett fenyőfácska fogadalom és ígéret a falu egész népe előtt.

Az én apám, Alekszej Krohalev is odaszegezte a „váró fát" Zinaida Resetova házára mielőtt elindult a frontra. Három esztendő múltán tért vissza, szilánkkal a tüdejében. A kis fenyő lecsupaszodva, szétfoszlott szalagokkal, nyomorúságosan állt a tetőn. De ott állt, apámat tehát várták.

Én voltam az első háború utáni gyerek a faluban. Egy héttel a győzelem megünneplése után születtem.

Apámra nem emlékszem. Csak ahogy eltemették falunk elárvult, kopár temetőjében. Az asszonyok hangosan jajveszékeltek, anyám hangtalanul sírt. Most már értem őt: megszenvedett ő apámért már korábban: amikor nap mint nap várta... Apám rég a testében hordta a halált.

Gyermekkoromban gyakran éheztem. A kolhozban nem volt sem elég ember, sem elég ló. Anyám a többi asszonnyal együtt

magát fogta be az eke elé, úgy szántották fel a parcellájukat, sorra, ma az egyikét, holnap a másikét. Az én anyámnak egy gyereke volt – nem ám öt! –, ezért tudott felnevelni, kitaníttatni.

A legcsodálatosabb az, hogy amikor elvégeztem az iskolát, és elhagytam őt, nem engedte el magát, nem omlott össze, hanem idős korára egyszerre megtalálta az elveszített hétköznapi boldogságot: összeállt egy özvegyemberrel, egy bognárral, aki szánokat, szekereket, hámokat készített a kolhoznak. Mindkettejüknek felnőtt gyerekük volt már, és valahogy mindketten restellték magukat előttük, amiért hátralevő napjaikat nem magányosan élik le.

Első osztályba a szomszéd falu iskolájába jártam. Tavasszal abban a negyvenkettes katonabakancsban dagasztottam a dűlőút sarát, amelyet apám hozott a kórházból, de már nem tudott elhordani. Három pár kapcát kellett a lábamra tekerni, hogy a bakancs le ne essen, ettől viszont pudnyi súlya lett. Ha pedig még sár is ragadt rá, akkor végképp alig lehetett fölemelni, és minden tizedik lépés után meg kellett állnom pihenni.

Egyszer megálltam így a mező közepén a két falu között, és felfedeztem azt a tájat, amelyet napjában többször is szoktam látni. Felfedeztem a tavalyi tarló vénemberesen ápolatlan borostáját, amely a ködös messzeségbe menekült előlem, a szégyenlősen csupasz, ritkás nyírfaligetet és a mögötte felsejlő távoli erdők zivatarfelhős, zavaros kékjét. A fölém boruló határtalan égboltról egy láthatatlan pontból csengő forrásként csobog alá egy pacsirta éneke.

Ezt láttam volna eddig minden nap?... Nem! Ott volt a szemem előtt, de csak most láttam meg, most fedeztem föl magamnak mindezt: ezt a mezőt, a nyírfaligetet, a zivataros erdőt. Pedig ott volt előbb is. Még meg sem születtem, már ott volt a nyírfaliget, ott feszült az égbolt, és a pacsirta már akkor öntözte dalával a földet. Mielőtt megszülettem... Furcsa belegondolni: a világ énnélkülem! Képtelenség elhinni, pedig sokan vannak, akik bizonyára jól emlékeznek rá, milyen volt a világ nélkülem: az anyám, Hmirina néni, sőt még Venko Guznov is, aki hamarosan betölti a tizenötöt. A pacsirta már akkor is énekelt...

Honnan jöttem én? Miért vagyok én?... A lét örök kérdései ezek, amelyek (hogyan tudhattam volna?) azóta gyötrik az emberiséget, amióta öntudatra ébredt.

Különben az egyik kérdésre – miért vagyok én? – könnyűszerrel válaszoltam magamnak: „Hogy megnőjek." Egy kisfiú számára ez kétségbevonhatatlan, határozott cél.

Mező, nyírfaliget, távoli erdő... A riasztó, zavaros múltból, amely oly könnyen megvolt nélkülem, a jövőbe röppentem. Mennyivel világosabb, mennyivel egyszerűbb a jövő: az aztán sehogy sem lehet meg nélkülem. Legfeljebb azt lehet találgatni, mi leszek, ha nagy leszek. Brigádvezető, rendőr vagy talán tengerész, mint Griska Nogin Panyukovóból – kék gallér, hátul szalagok, bő szárú nadrág, csatos öv. Az volna jó!...

Elképzeltem magam, hogy olyan leszek, mint a panyukovói Griska, olyan magas és szép: a vállamon szalagok, derekamon csatos öv – megakad rajtam az emberek szeme. De kell, hogy legyen valaki, aki gyönyörködik bennem. Valaki, aki ugyanolyan szép és titokzatos, mint én.

Ha egyszer elképzeltem magam felnőttnek – akin megakad az emberek szeme –, el kellett képzelnem Őt is. Rám talál, meglát és...

Sötött a tavasz mosdatta nap, de még nem perzselt, az égből patakcsobogásként csorgott alá a pacsirta éneke, én pedig ott álltam a sáros szekérút közepén, térdem alá lógó ócska vattakabátomban, lábamon apám alig emelhető, nehéz bakancsa, kezemben kis batyu, benne az ábécéskönyvem, és elakadó szívvel tűnődtem a távoli találkozás titkán.

Tengerész leszek – Őérette!

Felnőtt leszek – Őérette!

Ezek szerint... Őérette is születtem! Hogy találkozzunk!

Persze nem gondoltam én végig mindezt akkor ilyen megfontoltan és logikusan. Egyszerűen a szívverésem is elállt ettől a homályos, örömteli várakozástól...

Várni, Őt! Az ismeretlen, személytelen Őt! Nyolcéves Ádám, aki Évájáról ábrándozik!

Nyolc esztendő. Nem korai még?...

De hát félárván nőttem fel, láttam magára maradt anyámat, csoda-e, hogy ez a jövővárás lett életem első reménysége: a jövő megjutalmaz árvaságomért!

Nincs olyan ember, aki ha gondolatban előrefut majdani életútján, magányosnak képzelné magát, akit észre se vesznek, nem

szeretnek az emberek. Az emberek általában?... Ilyen általános, személytelen szeretetet egyszerűen nem lehet elképzelni. Mindenki, aki előretekint, hiszi (vagy szeretné hinni), hogy valahol ott a hívogató messzeségben van valaki, aki vár rá, aki neki rendeltetett. A fiú a Lányban hisz, a lány a nagy Őt várja.

Lám csak kiderül, hogy az emberek között, az emberek elképzelhetetlenül nagy sokaságában, amelyet úgy neveznek: emberiség, van valaki, akitől azt várod, hogy felfigyeljen rád, hogy szeressen. Érzed tehát, hogy az emberek nem közömbösek irántad, következésképpen magad sem lehetsz közömbös irántuk. De végül is Ő a te utad az emberiséghez, te pedig az Ő útja vagy, ennek így kell lennie.

4

Ott lebegtünk a deszkastéggel együtt a fölött a hely fölött, ahol sok-sok évvel ezelőtt véget vetett rövid életének Nasztya, Kurgyukov cárnéként tartott asszonya. Véget vetett életének és legendává változott, amely a múlt századból átvándorolt napjainkba.

A Nasztya örvénykútjának partjait majd szétveti a vaskos, raccsoló vartyogás. A békák már tombolnak. A tenor hangú próféta és kara már nem egymagában ágál, legalább egy tucat jövendőmondó jelent meg körös-körül, baritonok, basszusok, izgága szopránok vívják őrjöngő szópárbajukat, és mindegyiket egész kórus támogatja. A próféták már nem igyekeznek meggyőzni, rábeszélni senkit, hanem őrjöngenek. Kielégítetlen vágyak óceánja fortyog, sistereg körülöttünk. Az öngyilkos Nasztya legendája megfakul, jelentéktelenné válik. Hisz mit számít akármilyen halál, ha egyszer ilyen hatalmas szenvedély ösztönöz az élet folytatására.

Csak a Hold szenvtelen és hideg odafent. Más, idegen világ az. De amint halotti fénye hozzánk vetődik, amint a víz színébe ütközik, szenvedőn rángatózik. A mi eleven planétánkon mindennek élnie, tombolnia kell.

Maja elmosódó arca feszült, haja magába issza az éjszakát. Maja ámulattól lenyűgözve, mozdulatlanul áll.

Szemem elé tartom a csuklómat, és sikerül kisilabizálnom az időt.

– De hisz már megkezdődött!

Maja a Holdra sandít. Ott lebeg fémesen, fenségesen, a fogyatkozás legkisebb jele nélkül.

– Mi mindig elkésünk.

– Ki az a „mi"? – kérdem csodálkozva.

– Mi, nők. Luna asszony is, persze.

– Elképzelem: a csillagászok meg a fizikusok mind kitérnek a hitükből, ha akár csak egyetlen percet is késik.

– Nem történik semmi. Megvárják.

Erre csak nevetek.

Maja mindig késett a találkákról. Egyszer, azt hiszem, sikerült felállítania a késés világrekordját: hat órát késett!

Maja barátnője a Komplexsznoje munkástelepen lakott, vagy negyven kilométerre a várostól. Maja nem túl gyakran látogatott el hozzá, csak ha éppen kedve támadt rá, szokása szerint váratlanul, minden különösebb ok nélkül.

– Rég nem láttam Lenkát – szokta mondani ilyenkor.

Azzal eltűnt egy napra, olykor kettőre is.

A nevezetes alkalommal még bizonyos érvek is szóltak a látogatása mellett: Lenocska egy közeli ismerőse, Komplexsznojéból, bizonyos Borja Cvetyik felajánlotta, hogy oda-vissza elfuvarozza kocsin Maját. Miért ne élt volna az alkalommal?

Borja Cvetyik nemrég vett egy tűzoltópiros Moszkvicsot. Attól fogva a kocsi és gazdája az élcelődés kiapadhatatlan forrása lett Maja baráti körében. A Moszkvicsnak például az volt a szokása, hogy ha megállt, nem volt hajlandó továbbindulni, ezért Borja Cvetyik nem szeretett megállni. Egyszer azt ajánlotta utasainak: „Én most egy kicsit lefékezek, ti pedig ugráljatok ki menet közben".

Maja megígérte, hogy reggel visszajön, és találkát beszéltünk meg tizenkettőre a Raduga* mozinál.

Februári fagy volt. Egy teljes órát toporogtam a sarkon, végre rászántam magam, hogy felhívom a lakásukat. Nem vették fel.

* Szivárvány.

Még egy félórát toporogtam, újra tárcsáztam, megint hiába. Közben csak úgy rajzottak a rémképek a fejemben: a „tűzoltó-Moszkvics" égnek fordult kerekekkel, rendőrkocsik, mentők, hordágyak... Nem bírtam tovább toporogni, hazamenni se, elindultam végig a városon egyik telefonfülkétől a másikig, útközben minden aprómat kétkopejkásokra váltottam. A kagylóban egyre az unott berregés volt a válasz. Maja apja kiküldetésben járt, anyja, mint később megtudtam, hogy ne unatkozzon egyedül, egész napra átment vendégségbe a nővéréhez. Még szerencse, mert különben megőrjítettem volna.

Borja Cvetyik és a „tűzoltó-Moszkvics"... Többször is odavetődtem Majáék háza elé, de nyomban elmenekültem, belevetettem magam a járókelők áradatába, türelmesen és bambán ácsorogtam a telefonfülkék előtt a sorban. Emberek, emberek mindenütt, itt sietnek el mellettem, arcukon gond, az ő gondjuk, amihez nincs közöm, számomra idegen. A város csak úgy hemzseg az emberektől, mégis pusztaság vesz körül. Nincs rettenetesebb, mint tömegben magányosnak lenni. Egyik telefonfülkétől a másikig... Minden egyes alkalommal megújuló reménnyel nyúltam a kagylóért, de a remény nyomban összeomlott.

Borja Cvetyik és a „tűzoltó-Moszkvics"...

Eszembe jutott egy vers, amely valamikor réges-rég véletlenül ragadt meg emlékezetemben, aztán el is felejtettem. Azt se tudom, ki írta és mikor. Valami orosz emigráns.

A szultán városában élve
Por és piszok között ráleltem
Szent-Pétervárunk térképére.
Rajt' egy hüvelyk – háromszáz százseny.
Emlékeim tolongnak rajzón,
Lábam remeg, nem látok mást sem,
És bánatom – akár a rajzon –
Egy-egy hüvelyk – háromszáz százseny.

Borja Cvetyik... El kell menni a rendőrségre, megkérdezni volt-e karambol az országúton a város és Komplekszno je között... Nem! Nem! Az lehetetlen! Egész életemben őt kerestem, tévelyegtem, botladoztam az emberek között!...

A szultán városában élve
Por és piszok között ráleltem
Szent-Pétervárunk térképére...

Alkonyatba fordult a hajszás délután. Egyszerre a textilgyár környékén találtam magam. Régi gyár, régi kerület, amely valamikor a nagy hatalmú Kurgyukov kereskedő idejében kívül esett a városon, de ma már összeolvadt vele.

És bánatom – akár a rajzon –
Egy-egy hüvelyk – háromszáz százseny.

Egy savanyúkáposzta-szagú szűk kapualjban állva újra leakasztottam a kagylót, tárcsáztam...

– Halló! – szólalt meg egy gondtalan alt, mint frissítő tiszta zene, egy másik, nyugodt világból, amelyet nem mérgezett meg a félelem, s amely oly messze volt most tőlem, mint Szent-Pétervár városa a török földön senyvedő orosz emigránstól. – Halló! Tessék!

– Majka!... – sóhajtottam rekedten.

– Ki beszél ott?

– Én vagyok, Majka...

– Pavlik! Mi történt a hangoddal?

Én már nem tudtam se örülni, se haragudni. Hat óra hosszat keringtem a városban, csontig fagytam, reggel óta nem ettem, most úgy éreztem, alig állok a lábamon.

– Hol vagy most, Pavlik?

– A textilgyárnál.

– Hogy kerülsz oda?

– Majka... Mi történt veled?

– Semmi. Elidőztünk Lenkánál.

Kiderült, hogy Cvetyik és a „tűzoltó-Moszkvics" egyáltalán nem ludas a dologban. Csak hallgattam Majka távoli, de tisztán csengő hangját, és sehogy se tudtam magamhoz térni.

A szultán városában élve
Por és piszok között...

Ó, hogy az a!... Nem tudok szabadulni ettől a verstől.

Nem, a Hold nem késett.
– Nézd csak! – súgtam.
Egy másodpercnyi hallgatás.
– Nem látok semmit.
– Nézd csak meg figyelmesebben!
– Olyan a Hold, mint volt.
– Már nem kerek.
– Ó-ó...

És csakugyan: a Hold szabad szemmel alig láthatóan belapult.

A türelmetlen emberi nemnek túlságosan lassú a természet. Mi lehet hevesebb a robbanásnál? De hát a távoli galaxisok csillagainak egy-egy robbanása hónapokig, sőt évekig eltarthat. Lám, most a Hold is milyen gyötrelmes lassúsággal bújt bele a föld árnyékába.

Maja a rozoga korlátnak dőlve meredt tekintettel bámulta a lassan belapuló Holdat. Gyakran fogja el valami bénult, gátlásos állapot: mozdulatlanná dermed, egyetlen pontra bámul, ha szólnak hozzá, nem odaillő választ ad, befele él. Ezekben a pillanatokban ajkának tragikus, tört íve még jobban kirajzolódik, szeme kitágul, fénye kihuny, súlyos hajfürtöktől övezett, finom metszésű, gyönyörű arca elveszíti tökéletes formáját, és egy icipicit aszimmetrikussá válik. Ilyenkor csak úgy süt belőle valami néma szenvedés – az egész világért, a világmindenségért minimum.

Ismeretségünk első időszakában ezek a pillanatok megrémítettek és nyomasztottak – nem mertem lélegzetet se venni, elfogott a világfájdalom, az áhítat. De Maja minden alkalommal valami egyszerű, bántóan köznapi kérdéssel szakította félbe ezt a hangulatot.

– Nem hallottad a rádióban, lesz holnap eső?

Kiderült, hogy csupán a holnapi esőn tűnődött. Mégis újra meg újra elcsodálkoztam rajta, együttérző szánalom fogott el, akaratom ellenére minden alkalommal újra és újra elhittem, hogy valami halálosan komoly dolog foglalkoztatja. Semmiképp sem a holnapi időjárás.

Most ott állt, elbűvölten bámulta a Holdat, arca fürdött a

sápadt fényben, égre szegezett szemében remegő fények, haját hátravetette, és előtűnt sápadtan világló, sima homloka, élesen kirajzolódó, sűrű szemöldöke.

Körös-körül harsogtak a békák. Az égen folyt a titokzatos varázslat.

Maja szempillája megmozdult: egy rebbenésével megtörte a varázst.

– Pavel... – súgta halkan. – Azt mondják, a legyek térde meg az emberé hasonló szerkezetű.

Na tessék, próbálja meg az ember kitalálni, mivel áll elő hirtelen. Nem válaszoltam, csak néztem őt, hallgattam hangja csengését, és szokás szerint nem tudtam betelni látásával, hangjával.

– Az Úristen nem túlságosan találékony, Pavel. Nem sok ötlete akad.

– Ez elszomorít téged, Maja?

– Örülök neki.

– Miért?

– Mert így sűrűn kell ismételnie önmagát.

– Mi örülnivalót látsz ebben?

Maja hallgatott egy kicsit, aztán újra megszólalt:

– Tudod, ahogy itt álltam az előbb, úgy éreztem, mintha álltam volna már valahol így egy folyónál... Akkor is néztem a Holdat és vártam tőle valamit... Valahol, egy másik életben, Pavel... És te is ott voltál mellettem.

– Csakugyan. Az Úristen nemcsak hogy megismételt téged is, engem is, hanem újra össze is hozott bennünket. Hála és köszönet neki ezért.

– Ne nevess, komolyan beszélek. Megismételte egy nagyszerű, régi gondolatát, amilyenből nem olyan sok van neki. Hisz még a térd szerkezetének egyszerű ötletét is megismétli a légyben és az emberben...

– Mit bánom én, hajlandó vagyok akárhányszor megismétlődni... De csak veled együtt, Majka, veled együtt!

Ebben a pillanatban képes lett volna elhitetni velem bármit: az élet, a világ, a sorsunk és találkozásunk hihetetlen ismétlődését, a túlvilági lét valóságát, a halál jelentéktelenségét, vagy akár az ötletszegény Úristen létezését.

Körülöttünk vartyogtak, jajongtak, harsogtak a békák, hirdet-

vén az élet győzelmét a halál felett. Alattunk hidegen csillogott a Nasztya örvénykútja, a vízen ott villódzott a Hold szétömlő ezüstje.

Az égen pedig csoda történt: a Hold lassan, nagyon lassan felborult. Valami titokzatos erő gyűrűzött makacsul, hogy hanyatt fordítsa a csorba égitestet.

5

Falusi iskolánkból tízosztályosba kerültem, internátusban laktam, szombatonként futottam haza a járási központból. Együtt siettünk Kapka Ponyajevával, aki a szomszéd faluban, Krjakovkában lakott.

Első osztály óta ismertem: sovány, izgő-mozgó kislány volt. A szélső házban lakott, gyakran elém szaladt.

– Szerbusz! A macskánknak született egy csomó kölyke. Vako-o-ok!

A kilencedik osztályban hirtelen megnőtt és megszépült, csípője kigömbölyödött, fésületlen, kenderkóc bozontja helyén takaros hajfonat futott le erős hátára, orcája majd kicsattant, zöld szeme csupa kíváncsiság.

Hetente kétszer egymás mellett talpaltuk végig a tizenöt kilométert, az iskolából haza, aztán hazulról az iskolába. Szeptemberben utunk mentén berkenye lángolt, szelídsárgán izzott a ritkás nyírfaerdő. Májusban tisztára mosdott, harsogó zöld volt minden, és a fülemülék eszeveszetten trillázva, egymást váltva kísértek bennünket. Ahogy telt az idő, egyre sűrűbben szakítottuk meg összehangolt futásunkat, hogy leüljünk pihenni, szorosan egymás mellé, ahogy futottunk is. S én éreztem az ő hozzám simuló, ruganyos vállát. Egyszer pedig forrón, ernyedten odasimult hozzám, én pedig sokáig ültem mozdulatlanul, nem mertem lélegzetet se venni. Végre remegve azt suttogta:

– Ölelj már meg, te buta... Erősebben!

S én ügyetlenül átöleltem észveszejtően ijesztő, titokzatos, csupa tűz leánytestét.

Még ugyanaz év augusztusában elutaztam, hogy beiratkozzam

a főiskolára. Kivágtam egy fiatal fenyőfácskát, elvittem Kapának, ő pedig fehér, kék, piros, tarka rongyokkal feldíszítette. Én meg fényes nappal, egész Krjakovka szeme láttára felmásztam Kapáék házának tetejére, és odaszegeztem a feldíszített fácskát a tetőoromdíszhez. Mint apám anyámnak. A várakozás fácskáját. Eskü helyett, hogy elérem, amit akarok, és visszatérek. Várj rám!

Kapka egy esztendőt se várt, sebtében hozzáment egy hadnagyhoz, aki Krjakovkában töltötte a szabadságát, és eltűnt vele.

Én meg a városban laktam, szintén messze a szülőfalumtól. Állandó útvonalam lett az öreg Gluhov-sétány, amely főiskolánktól a városi könyvtárig vezetett. Késő esténként, amikor hazafelé tartottam a könyvtárból, szellő kószált a sűrű lombok alatt, az utcai lámpák csipkés árnyakat vetettek a lábam elé, a lámpáktól távolabb, a padokon szerelmespárok csókolództak, és valahol a sétány közepén fülemüle csattogott. Dala már messziről köszöntött és sokáig elkísért. Ez az egyetlen fülemüle fészkelt a város közepén, de makacs madárka volt: minden tavasszal újra meg újra jelt adott magáról. Nem tudom, mennyi ideig él ez a madár, de ott, ahol annyi évvel ezelőtt szólt, ma is hallani fülemüleszót. Lehet, hogy az unokája vagy dédunokája annak, amelyik akkor, egyetemista koromban annyira megdobogtatta a szívem. A legutóbbi két tavaszon pedig már Majával együtt hallgattuk.

Dalolt a csalogány, és eszembe juttatta azokat a társait, amelyek oly cifrán trilláztak Kapának és nekem. „Ölelj már meg, te buta. . ."

Nem ítéltem el Kapát: nagyapáink szokásai elavultak, és hat esztendőt várni, amíg befejezem a tanulást – erejét meghaladó hőstett egy kislány számára, aki el se tud képzelni másfajta boldogságot, mint hogy családot alapítson, anya legyen. Meg aztán már én magam se voltam biztos abban, hogy vajon csakugyan Kapka-e az az ember, akire szükségem van, és velem is könnyen előfordulhatott volna, hogy megszegem fogadalmamat.

Igaz, akkoriban sajnáltam a múltat, irigyeltem a csókolódzó párokat, nyomasztóan magányosnak éreztem magam. Körös-körül, lépten-nyomon emberek, akik észre se vesznek. Olyan vagyok köztük, mint a láthatatlan ember! Milyen nyomasztó láthatatlannak lenni! Testetlen árny a normális halandók között.

Nem, nem éreztem fölöslegesnek magam. Ellenkezőleg: rop-

pant magabiztosan hittem, hogy nagy felfedezésekre vagyok hivatva, s az emberiség hőstettet vár tőlem. Voltak tanítómestereim, akiket tiszteltem, voltak barátaim, akiknek hűségében nem kételkedtem, de nem volt senkim, akinek azt mondhattam volna: szeretlek! A sokaságban nem akadt olyan ember, aki mindenki másnál közelebb állt volna hozzám.

Ekkor született meg bennem a biztos hit, hogy rá fogok találni! Nem tudtam volna leírni, milyen lesz Ő, hogy néz ki, de szilárdan meg voltam győződve, hogy nyomban felismerem. Vártam a találkozást és mohón figyeltem. Sok szép nőt láttam, de egy se hasonlított Őrá...

Teltek-múltak az évek, és én csak nem találtam meg Őt, nem akadt utamba. Csendes kétségbeesés fogott el: délibábot kergetek, mítoszt teremtek magamnak.

A könyvtárban összeismerkedtem egy lánnyal. Lenocska Szovkinának hívták, hegyes orrú, könnyen piruló, szőke teremtés volt. De szégyenlős természete cseppet sem zavarta abban, hogy ott csókolódzunk mi is a Gluhov-sétány sötét zugaiban.

Aztán felbukkant mellettem Sura Gorelik, geológus jelölt volt. Masszív kislány volt, a szemöldöke összenőtt az orra tövében, becsületes, tiszta szemei távol ültek egymástól, nézetei határozottak, jelleme célratörő. Nem engedte meg, hogy a sétányon megcsókoljam, találkozásainkat pedig a rá jellemző nyíltsággal és komolysággal úgy fogta fel, mint a házassághoz vezető első lépéseket. Az igazat megvallva, néha magam is azt gondoltam: nem is volna olyan rossz, Sura megbízható támasz lenne: a kétségbeesés pillanatában lelket öntene belém, viszont lehűtene, ha elragadna a hév. Az ilyen társ mellett biztonságban érezheti magát az ember...

De ekkor végre bekövetkezett az, amire oly sokáig vártam. Találkoztam Vele...

A zsúfolt autóbuszban állt egy nő, tekintetem véletlenül vetődött rá és megremegtem: dús szemöldök, félig lebocsátott szemhéj, álmatag tekintet, finom metszésű ajkak. Tarkóján súlyos hajtorony. Szemmel láthatólag idősebb nálam, már érett nő, nem holmi kislány, mégis: Ő az! És minél tovább lestem lopva, annál határozottabban meggyőződtem róla: Ő az, semmi kétség. Kivert a verejték, és kétségbeesés fogott el.

Most mindjárt elindul a kijárat felé, sűrű szempillája alól vet rám egy közömbös futó pillantást és... eltűnik. Ő, akire messze gyerekkoromban gondoltam először, ott, a sáros dűlőúton, a gondozatlan tavaszi mező közepén, kisfiú létemre, lábamon apám el nem hordott katonabakancsa. Ő, akit az utóbbi években nap mint nap vártam. Azt hittem, elég, ha rátalálok, és bekövetkezik a boldogság, életem egyetlen nagy boldogsága. Felismerem Őt. Ő pedig engem, és semmiféle erő nem képes utunkat állni.

Én csakugyan felismertem, de Ő semmi jelét nem adta, hogy rám ismert volna. Türelmesen ácsorgott az autóbuszon tolongó tömegben, álmaimban látott, ismerős szemével szórakozottan elnézett mellettem. Minden perccel, minden másodperccel, minden kerékfordulattal közelebb kerülünk a megállóhoz, ahol Ő le fog szállni. És eltűnik. Én pedig tudni fogom, hogy Ő nem mítosz, nem délibáb, nem képzeletem szüleménye, és örök kárhozatban élek tovább, boldogtalanul. Senkit nem fogok szeretni, úgy fogok élni közömbösen, megszokásból, tehetetlenségből, úgy repülök bele a vakvilágba, mint a célt tévesztett lövedék. Éreztem: ezekben a percekben olyan kudarc ér, mely értelmetlenné teszi egész létezésemet.

Ő pedig elindult a kijárat felé, s én félrehúzódtam. Befelé figyelő, közönyös, idegen tekintetet vetett rám sűrű szempillái alól.

A Színház téren szállt le, nyomban leugrottam én is. Középtermetű, kissé telt nő, gömbölyű vállára, erős, de karcsú csípőjére divatos irhabunda simul, egy cseppet nehézkes, ráérős járása csupa méltóság, büszkeség. Istenem, milyen ismerős!

Méghogy ismerős!... Mennyire el vannak szakítva az emberek egymástól! Micsoda áthatolhatatlan szakadékok tátonganak közöttünk! Az ember hiába próbál meg keresztülvágni az illem hamis fogalmainak, a törvény rangjára emelt konvencióinak dzsungelén. Velünk született bizalmatlanság talán, hogy a másik nem lehet más, csak ellenség, nem szabad bízni benne, résen kell lenni. Nehéz az út lélektől lélekig. Olyanok vagyunk, mint egy-egy vár felvont hidakkal.

Tízlépésnyi távolságból követtem az ismeretlen nőt, és lázasan töprengtem, hogy lépjek oda hozzá. El kell mondanom mindent, ki kell öntenem a lelkem: „Maga az, akit egész életemben keres-

tem, az egyetlenegy, a megismételhetetlen, az egyetlen igazi a soksok ezer nő közül, akikkel életemben találkoztam. Más ilyen nincs és nem is lehet! Az egyetleneggyel csak egyszer találkozhat az ember az életben, több alkalom nem adódhat. Jaj annak, aki ezt elszalasztja! Álljon meg, ne menjen el érzéketlenül a boldogság csodája mellett, mely nekem és magának megadatott!" Kiöntöm a lelkem, és ő... őrültnek fog nézni.

Volt még egy köznapian kicsinyes körülmény, ami iszonyúan zavart: az ő vállán divatos, drága irhabunda pompázott. Nyilván a jómód kegyeltje. Én viszont, az éhenkórász diák, elnyűtt kabátban toppannék elé. Túl nyomorúságos külsejű hódító volnék, semhogy diadalra számíthassak.

Míg iszonyú kétségeim közt hányódtam, egy férfi lépett az ismeretlen hölgyhöz. Monumentális külsejű úriember volt, monumentális télikabátban, simára borotvált, monumentális arcán az önbizalom vele született jegyével. Kesztyűjével hanyagul megbökte a kalapját, és belekarolt az ismeretlen hölgybe. S a hölgy eltűnt előlem. Örökre.

A különös az, hogy egyáltalán nem hasonlított Majára. Semmi hasonlóság nincs köztük.

Ma már egy icipicit szégyellem gyerekességemet, és rég nem sajnálom, hogy nem lett semmi a találkozásból, ellenkezőleg, szerencsének tartom, hogy az az asszony elment mellettem, otthagyott lesújtottan, kifosztottan, de szabadon. Akárhogy volt, ma hálával gondolok rá. Legyen boldog egész életében! Valahogy örömmel tölt el, hogy ez a nő él a földön. Igen, igen, örülök, irigység nélkül. És fájdalom nélkül.

Már aspiráns voltam, amikor a főiskolán megjelent Zulfija Kozlova. Az egzotikus keresztnév és a fakó családnév nem véletlenül került egymás mellé: Zulfijában Tamerlan leszármazottainak vére tveri parasztokéval keveredett. Két sötét hajfonat, hatalmas, bársonyos szempár, barna bőr, akaratos arc, mely sehogy se illett össze a mozdulatok lomhaságával. A lány telt, puha alakja nyugalmat árasztott. De ez a nyugalom csalóka volt. Zulfija életét krónikus rendezetlenség mérgezte. Az egyik fővárosi egyetemen végzett, ragyogó eredménnyel, egykettőre megvédte kandidátusi disszertációját, és ezzel elkezdődött szomorú odisszeája egyik

egyetemről a másikra, mert – ahogy mondta – mindenütt „begyepesedett szaktekintélyekbe" botlott. Közben mellesleg háromszor férjhez ment, háromszor el is vált. Nyughatatlan lelke űzte hozzánk is, és azt hiszem, űzi, hajtja majd öregkoráig, örökké keres, mit sem talál, csak menekül önmaga elől.

Kapcsolatunk az ő oktató hangú eszmefuttatásaival kezdődött. Törökülésben kuporgott, elővillantva erős térdét, és bársonyos tekintetével simogatva lustán elmélkedett:

– Az ember, azt mondod, boldogságra van teremtve, ahogy a madár a repülésre? Nincs ócskább hazugság, mint ez a frázis. Értelmes lények vagyunk, tehát előre látjuk a veszélyt, következésképpen nem tudjuk gondtalanul élvezni a jelent. Az ember, kedvesem, akit maga a természet arra kárhoztatott, hogy örökös aggodalomban éljen, nem a boldogságra van teremtve. Nem...

Én voltam egyetlen barátja, és ha ő nincs, nekem is üres és kietlen lett volna a világ. Talán még a megálmodott nagy Őt is sikerült legyőznie. Egyre jobban megfertőzött lusta megbékélése az elkerülhetetlennel. Egyre gyakrabban kezdtem azon töprengeni, vajon nem délibábot kergettem-e eddig. Csakhogy az Ismeretlen Hölgy nem délibáb volt. Nem délibáb, hanem egy hús-vér asszony, nem is akármilyen, ha egyszer ennyire megzavarta az eszedet, barátocskám. De hát nézz végig magadon: miféle rendkívüli tulajdonságokkal rendelkezel te magad? Miért ajándékozna meg téged a sors, szürke senki létedre, ilyen rendkívüli kinccsel? Ne bolondozz, fogadd el, ami jót kapsz, tudj örülni neki.

Arról meg is feledkeztem, hogy Zulfija csak szavakban prédikálta (lusta hangján, bársonyos, szelíd tekintet kíséretében) a beletörődést, ő maga nagyon is nyughatatlanul élt, sosem fogadta el, amit a sors kínált, többre tartotta a függetlenséget.

Valószínűleg én se tudtam volna boldoggá tenni Zulfiját. A legvalószínűbb, amire számítottam, hogy végül akad valaki más, aki nem hasonlít ugyan a nagy Őre, de nem misztikus tünemény, hanem valóság.

Pedig a hihetetlen csoda egyre közeledett.

6

A Hold lassan hanyatt fordult. A békák nyáladzóan brekegnek, nyekergő, bugyogó, krákogó, gyötrődő kuruttyolás tölti be a levegőt. Valóságos zokogó kórus. A békák volnának?... Azok siránkoznak? Nem maga a Föld szólalt meg szenvedélyesen ezen a furcsa, sötét éjszakán? Haldoklik az égi lámpás, és a Föld nem maradhat közömbös. Gyötrődnie, háborognia kell.

Kezem Maja hűvös karján nyugszik melengetőn. Kezem a karján. Ez a bizalom mozdulata, a kiharcolt összetartozás mozdulata.

Bizonyos időnként hátizsákkal vállamon neki szoktam vágni a kerület mezőinek, zsebemben egy papírral, mely kéri a járási hivatalos szervek és a kolhozok vezetőit, hogy munkám végzésében nyújtsanak segítséget nekem, a Talajtani és Agrokémiai Főiskola tudományos munkatársának.

A korszerű földművelésnek az a törekvése, hogy műtrágyával javítsuk a talajt és vegyi anyagokkal védekezzünk a kártevők ellen, régóta aggodalommal tölti el tudományos vezetőmet. Engem is. Es mindketten azt szerettük volna, ha ez az aggodalom átragad mindenkire, mindenekelőtt a terület vezetőire.

Azon az őszön azzal a céllal indultam útnak, hogy mintákat veszek a híres Csermuhovszkojei-tó és a beléje ömlő számtalan patak vizéből. E minták alapján azt akartam kimutatni, mennyivel növekedett a vizek vegyi szennyezettsége egyetlen évad alatt, vagyis tavasztól őszig.

Sztupnyino faluban rendszerint egy Petya Bocskov nevű tizenkét éves, értelmes kislegényt szoktam segítségül fogadni, de ezúttal nem találtam otthon, elutazott a bátyjához, és a brigádvezető egyszerre három lányt vezetett elém. Mindhárman a területi pedagógiai főiskolán tanultak és krumplit ásni jöttek ide.

Ott, Sztupnyino faluban, azon a borús estén a brigádiroda agyonkoptatott tornácán láttam meg először Maját. Ajka fájdalmas ívét, érthetetlen könyörgéssel teli, zaklatott, sötét szemét. Haját vastag kendő takarta...

Azt az Ismeretlen Hölgyet, aki egy pillanatra felbukkant és mindjárt eltűnt a szemem elől, talán maga a természet is úrnőnek

teremtette. Ő olyan asszony volt, aki tudatában van hatalmának. Mihelyt megpillantottam, akaratát és egyéniségét vesztett rabszolgájának éreztem magamat. Most egy védtelen kislány állt előttem: ajka fájdalmasan lebiggyedt, tekintetében könyörgés és a hála ígérete, maga a megtestesült gyöngeség és bizalom. Honnan tudhattam volna, hogy szó sincs efféléről, hogy ez csupán a természet csalóka, de holtbiztosan ható, ellenállhatatlan trükkje? Szívem nyomban megsajdult a vágytól, hogy segítsek neki, hogy megvédelmezzem, hogy valami végtelenül jót cselekedjek, áldozatot hozzak érte, valami rendkívüli tettet hajtsak végre, melytől eltűnik szája csücskéből az a keserű ránc. Egyszeriben erősnek, merésznek, hőstettekre képesnek éreztem magam.

Hol voltál már, szép Ismeretlen! Légy boldog egész életedben! Jó tudni, hogy élnek a földön olyanok, amilyen te vagy. Csakhogy Maja mellett elhalványul a te fényed, úrnőm, parancsolásra termett istennőm. Milyen durván, milyen földhözragadtan testies vagy őmellette. A te hatalmad jámbor semmiség ahhoz képest, ami Majának megadatott, aki védtelensége látszatával bátorságot, bizalmával önfeledtséget, csalóka szomorúságával a jótett tébolyult vágyát képes csiholni az emberekben.

A Majával érkezett két másik lányt Galjának és Oljának hívták. Az egyik jólelkű, gömbölyű, pisze teremtés volt, a másik barna hajú, sovány, éles szemű és éles nyelvű.

Három napon át mászkáltunk négyesben a Csermuhovszkojeitó partján, felkerestük a csermelyek és patakocskák torkolatát, éjszakára pedig visszatértünk Sztupnyinóba.

Szokásos őszi idő volt, az alacsony, fakó égből időnként apró szemű eső permetezett. A tó is ólmos-szürkén, mosolytalanul hevert. Minden bokor barátságtalanul fogadott; hideg záport zúdított a nyakunkba. Én mégis úgy éreztem, hogy valami ámulatos, pazar világban járok. A sűrű, párás levegőt szinte tapintani lehetett, a nyirkos föld, a lombját hullató cserjés kitágult, s én izgatott, ünnepi hangulatban barangoltam a világban. Csak mentem és ámuldoztam. Csodálkozva láttam, hogy a nyárfák szemérmes törzse fűzöld színű, hogy a házak zsindelyteteje acélszürkén csillog, hogy az égbolt felettünk nem is olyan bánatos, nem is alacsony, hanem igenis mély, és szelíden összesimul a ködöt pipáló erdőkkel. A duzzadt ólomszürke tó pedig ámulatba ejtett

hatalmasságával. Lépten-nyomon megannyi meghökkentő felfedezés. Valósággal gyermek lettem újra, az a kislegény, aki apja el nem hordott katonabakancsában botladozik és földbe gyökerezve áll meg a ritkás nyírfaliget s a piszkos tarlójú mező láttán.

Micsoda boldog percek következtek, amikor fellobbant a tábortűz. Fenyőgallyakat terítettem a nedves fűre, és arra ültettem le vendégeimet.

A nyílt tűzön melegített, füstszagú konzervhús a fekete kenyérrel oly remek volt, hogy kicsordult tőle a nyálam.

És bár bőrig áztunk, s a fáradtságtól alig álltunk a lábunkon, semmi kedvünk nem volt visszamenni a faluba és elköszönni egymástól.

Egyszer át akartunk kelni egy patakon, de nem találtunk se pallót, se kidőlt fát, akkor fogtam, és karjaimban vittem át a három lányt a túlsó partra. Maját is. Átkarolta a nyakamat, s én az arcomon éreztem a leheletét. Amikor aztán a túlsó parton letettem, szomorú ajkát zavart mosolyra húzva, sugárzó szemmel azt mondta:

– Milyen erős maga!

Igen, erős voltam és jó. És szépnek láttam mindent. Tetszettek a lányok is, mind a három, az esetlen Galja meg az eleven, fürge Olja is. Én is tetszettem nekik, biztosra veszem.

Még hogy minden ember egy-egy vár, felvont hidakkal? Ostobaság! Oly könnyű leereszteni azokat a hidakat, és akkor szinte hívnak: lépj be! Ilyen jónak, könnyűnek és szabadnak még soha életemben nem éreztem magam. Nem én tehettem róla.

Nem, azt nem sikerült elérnem, hogy elsimuljon Maja ajkának fájdalmas íve. Már akkor rájöttem, hogy ez vele született vonás. Sose érem el, de örökké erre fogok törekedni. Örökkön-örökké, még ha nem is lesz mellettem Maja.

Harmadnap este kis búcsúünnepséget rendeztem, vettem egy palack vörös bort a lányoknak, egy üveg vodkát magamnak meg a házigazdámnak. De a lányok velünk együtt itták a vodkát, jó kedvük kerekedett. Igaz, a kövér Galja egy percre elpityeredett. Maja azt ajánlotta, igyunk arra, hogy a városban újra találkozunk. Mindhárman megadták a címüket és a telefonszámukat, én is az enyémet mindhármuknak.

Másnap reggel elbúcsúztunk. A kövér Galja újra elpityeredett, Maja szeme fájdalmasan égett, ajkának drága íve néma kiáltás.

A városban, a távolból, egyszeriben minden másképp látszott. Szidtam magam, mint a bokrot. Ezek a kislányok pár hónappal azelőtt még az iskolapadban ültek. Én meg a kandidátusi disszertációm megvédésére készültem, hozzájuk hasonló zöldfülű diáklányokat oktattam, és – hogy regényesen fejezzem ki magam – egy balzaci korban levő asszony* arra méltatott, hogy megajándékozzon szerelmével, ami azt jelenti, hogy egyenrangúnak tart. Úgyszólván más nemzedékbe tartozom... Így viselkedik a hőségtől eltikkadt ember, aki tétovázva áll a parton, mert fél a hideg víztől.

Maja elsőnek hívott fel a főiskolán. Előbb, mint Olja, mint Galja. Akkor még nem jöttem rá, hogy Maja egyáltalán nem védtelen és félénk teremtés, hanem nagyon is határozott, sokkal határozottabb a barátnőinél. És nálam is.

Gyakran találkoztunk.

De csak másfél év múlva mertem megfogni a kezét. Ez a legszokványosabb körülmények közt történt, a Raduga moziban.

Kezem most is melengeti az ő hűvös karját. Bolygónk békahangon siránkozik. Az égen valami láthatatlan erő szorításától lassan, nagyon lassan hanyatt borul a görbe hátú Hold.

7

Végre teljesen hanyatt feküdt, fölfelé álló szarvakkal, tehetetlenül. Sose láttam a Holdat ilyen helyzetben, még képen se.

– Hát ilyen a holdfogyatkozás – mondtam.

Elérkezett a naptár által megjövendölt „legnagyobb fázis" pillanata, amikor a Föld árnyéka eltakarta a Hold nyolcvanhárom százalékát. Csakhogy a naptár arra nem figyelmeztetett, hogy ez a fázis ilyen felmeredő szarvakat mutat!

Maja megremegett, és megszorította a kezem. Szemöldöke, ajka tört vonal, kerek szemében félelem.

– Nézd... – súgta elszoruló torokkal. – Mosolyog!

* Utalás Balzac híres regényére, amelynek főszereplője a harmincéves asszony (Balzac korában a harmincéves nő már öregnek számított. – *A szerk.*).

– Ki?

– Nem tudom... Ő!

Ekkor végre én is fölfedeztem, amit mutatott: az ismerős világ fölött, a dermedt, szurokfekete öböl fölött, amelyen már alig néhány olvadt aranyfoszlány táncolt, az áthatolhatatlan, fekete rengeteggel benőtt part fölött, amelynek szegélyén két irányba nő a fák borzas csúcsa: föl az ég felé és le a föld mélyébe, feneketlen mélységbe hajló hidacskánk fölött ott lebegett... egy mosoly! Egyszerűen egy mosoly. Önmagában, arc nélkül, gazdátlanul.

Mintha még a békák is elcsöndesedtek volna egy kicsit, bugyborékoló, rekedt hangjuk foszlányokban, szigetekben szólt.

– Mint egy bohóc – súgta nagy sokára Maja.

Egy mosoly az égen. A világmindenség mosolya, vagy valami, a mindenségben rejtező, mindenütt jelenlevő és láthatatlan lényé. Ő maga nincs itt, csak a mosolyát küldte hozzánk. Mozdulatlan, lapos, legkevésbé se vidító mosolyát.

– Mint egy bohóc... Csak nagyon, nagyon fáradt bohóc, Pavel.

– Hm... Netán le is térdeljünk, Majka?

– Jaj, nézd, nézd csak!

Nem sokat kellett nézni: a festett, lapos bohócszáj ott lebegett az égen és csakugyan érződött benne valami fáradt keserűség, vagy inkább... valami rideg, hátborzongató szánalom minden iránt, ami odalent van. Iránt unk – akik ott állunk a nyikorgó pallókon – éppúgy, mint a harsogó békák iránt... E mindenek fölött lebegő mosoly számára mi ketten Majával éppoly aprók, éppoly semmik vagyunk, akárcsak a békák.

Maja izgatottan körülnézett.

– Pavel! – szólalt meg újra csengő hangon. – Nézd, minden olyan valószerűtlen. Minden, minden! Az örvény, a partok, az erdő! Olyan bizonytalan, esetleges!...

– Te se vagy igazi? Nagyon sajnálnám – próbáltam tréfával elütni a dolgot.

– Én se, te se! Talán épp mi vagyunk a legkevésbé igaziak. A mi életünk a legrövidebb, Pavel! És Ő ezt tudja. Ezért mosolyog!

– Azért csak nem rövidebb, mint a békáké, Maja?

– Ezzel vigasztalod magad? Hogy a mi életünk hosszabb, mint a békáké? – Maja kinyújtotta kezét, föl, az égen lebegő fagyott

mosoly felé, arca sápadt, szemöldöke egy jajdulás, ajka összeszorítva – már-már csúnya volt. – Ott, ott... – intett az ég felé. – Ott árad a végtelen idő, galaxisokat sodor magával. Ebben a végtelen áradatban parányi villanás, porszemnyi mikroszkopikus fénypont az én életem! Azért születtem, hogy lássam, hogyan suhan el fölöttem a világ. Aztán visszasüllyedek a nemlétbe, a semmibe, már örökre. Néha megpróbálom becsapni magamat, megpróbálom bebeszélni magamnak, hogy egyszer majd megismétlődöm, hiszen Ő nem találékony – a légy térde és az ember térde... De Ő kinevet, Pavel! Ő aztán tudja, hogy nem vár rám más, csak a semmi. Felbukkantam ebből a semmiből, ugyanúgy el is merülök majd benne. Még örülök is, hogy élek, úgy kapaszkodom porszemnyi életembe, egyszerűen nem értem, hogyan lehet önként megválni tőle. Itt ez a Nasztya... száz évvel ezelőtt itt, ezen a helyen... Mi változott volna, ha nem veti bele magát ebbe a tóba? Semmi. Így is, úgy is eltűnt volna a föld színéről, ahogy eltűntek mind, kivétel nélkül, akikkel együtt élt. Nem akadt még olyan szerencsefi, akinek sikerült volna kifognia az időn. Hát hogyne szánakozna Ő – Ő! – mirajtunk! Nem a haláltól félek, dehogy! Az egésznek az ostobaságától. Miért vagyok, minek vagyok? Kinek kell az én elvillanó életem ezen a világon? Mit számít, ha most belevetem magam a vízbe vagy nem vetem bele? Mi a különbség? Hogy valamivel rövidebb időre villan fel az a porszemnyi fény...

– Majka! – kiáltottam rá, megragadtam a karját, egy rántással magam felé fordítottam –, arca eltorzult, szeme csupa félelem. – Mivel méred az időt, Majka? Másodpercekkel, percekkel, évszázadokkal! Talán egyformák ezek a másodpercek és századok?... Mosolyog, sajnál bennünket... Még hogy a Hold szánakozik rajtunk! Térj észhez, Majka! Mennyi ideje létezik a Hold? Négyöt milliárd éve. Ez bizony nem parányi villanás – még elképzelni is lehetetlen. Csakhogy mi történt vele ez alatt az elképzelhetetlenül sok idő alatt? Semmi. Legfeljebb néhánnyal több himlőhely lett a képén. Évmilliók telnek el, és közben nem történik semmi, nem változik semmi. Holott például te huszonkét éve – mindössze huszonkét éve! – még egyáltalán nem voltál a világon. Aztán megszülettél, felnőttél, és közben minden másodpercben változik benned valami, egyes sejtjeid elhalnak, mások most sarjadnak, gondolataid támadnak, és látod, szenvedélyek forrnak benned.

A te egyetlen másodperced, Majka, tartalmasabb a Hold tízezer esztendejénél. Villanásnyi lét? Most például jó három percen át panaszkodtál a Holdnak. Ez a te három perced, száznyolcvan másodperced ezernyolcszáz holdbeli évezreddel ér fel! Hát akkor ki élt többet: te vagy a Hold?...

Majka hallgatott. Arca kék volt, mint a vízitündéreké, szeme égett. A békák harsogtak körülöttünk, és a föld felett ott lebegett az égre ragasztva egy arc nélküli mosoly.

– Tartalmas másodpercek... – szólalt meg halkan Maja, és nyugtalanul nézte az örvénykútba merülő, tótágast álló fákat. – Nasztyának is?... Nem, nem, neki biztos üresek voltak a másodpercei, olyan üresek, hogy végül vízbe vetette magát.

– Vagy talán épp ellenkezőleg? Talán úgy érezte, hogy az előtte álló idő túl sok mindent hozhatott volna...

– De hát akkor miért hajította a tóba? – csodálkozott Maja.

– Mert az az idő már nem volt az övé – a kereskedő olcsó pénzért megvásárolta. Másé volt, amit a tóba hajított, nem a sajátja.

Maja kétkedve megrázta a fejét.

– Úgyis elajándékozta volna azt az időt, valaki másnak, a gyerekeinek vagy másoknak, vadidegeneknek, akikre dolgozik. Az az idő így is, úgy is másé lett volna, nem a sajátja.

– Nem ez a fontos, hanem hogy kinek és miért adja oda az ember az idejét. A kereskedő nem érdemelte meg.

– Kinek és miért... Mondd, te tudod?

– Nagyjából igen...

– Én meg... huszonegy éve ténfergek ezen a világon, és még mindig nem tudom, kinek van szüksége rám, mire születtem. Viszont tele vagyok zavaros ábrándokkal, hogy magam se tudok eligazodni köztük.

– Nekem van szükségem rád, Majka!

Keserűen fölnevetett.

– Szükséged van rám... Őrülnél-e, ha neked mondanák ezt?... Az ember nem egyvalakit szeretne boldoggá tenni, hanem az egész emberiséget szeretné megajándékozni... valami nagyszerűvel, a perpetuum mobiléval...

– Te is megajándékozod, Majka.

– Hogyan?

– Úgy, hogy megváltoztatsz engem... Nem vetted észre, menynyire megváltoznak melletted az emberek?

– De észrevettem. Elkezdik kelletni magukat.

– Úgy gondolod, hogy én is kelletem magam?

– Te kivétel vagy, Pavel. Éppen rajtad semmiféle változást nem vettem észre.

– Ha te itt vagy mellettem, Majka, én átlátok a falakon. Magam is megrémülök az erőmtől, hegyeket tudnék elhordani, lehoznám a Holdat az égről, megkeresném az élet vizét... És fel tudom találni a perpetuum mobilét!

– Jaj, ha ezzel a bizakodással engem is meg tudnál fertőzni!

– Hát hogy lehetne megfertőzni azt, akitől ez a nemes fertőzés ered? Te katalizátor vagy, Majka. A katalizátor nem vesz részt a folyamatban, de meggyorsítja. Nehogy azt hidd, hogy az ilyen emberek másodrendűek. Épp ellenkezőleg! „Természet, jó anyánk, ha nem szülnél koronta ily embereket, az élet is kihunyna!" De ha nem is hunyna ki az élet a katalizátor-emberek nélkül, bizonyára mind a mai napig faekével túrnánk a földet, és nyikorgó ökörfogatokon közlekednénk.

Maja hallgatott, nedves, sötét szemét lesütötte, de csaknem áttetsző, kékes szemhéja meg-megremegett.

– Maj-ka! Ha nem leszel mellettem, elhervadok, elszáradok, ostoba, gyenge, akarat nélküli báb leszek. Rémület fog el, Majka, ha arra gondolok, hogy te nem engem, hanem valaki mást... erőssé és boldoggá... Nem én, hanem valaki más... melletted... a perpetuum mobilét... Majka! Mennyit ábrándoztam erről, mégse hittem, hogy ekkora csoda történhet velem. Megtörtént! És most már nem tudok élni e nélkül a csoda nélkül! Érted már, Majka, mit jelentesz nekem?...

Maja megmozdult, zavartan széttekintett jobbra-balra, mintha igyekezne megjegyezni mindent, ami körülvesz bennünket, aztán határozottan azt súgta:

– Menjünk.

Elsőnek indult a pallóról a partra. Úgy követtem, mintha pórázon vonszolna.

A parton megállt, arcát a Hold felé fordította. Halványan derengő keskeny arca, melyet az éjszaka homályával átitatott

fürtjei kereteztek, szájának fájdalmas íve és szemének megmegcsillanó fénye elszántságot fejezett ki.

A föld felett, a folyó felett, a hol elhaló, hol annál hangosabban zsibongó békakórus felett továbbra is ott lebegett a világmindenség mosolya, és valami mindent átható, a lélek mélyéig, a füvek gyökeréig ható szomorúságával árasztotta el a földet.

8

Halálra ítélt apától születtem, aki tüdejében egy gránátszilánkot hordott. Amikor világra jöttem, alig egy hete hogy elhallgattak a fegyverek Európában. Alig néhány hónapos voltam, amikor Hirosima fölött felrobbant az atombomba. Házunkat gyerekkoromban a fűből sütött lepény émelyítően édeskés szaga töltötte meg. Olyan volt ez az étel, mint a tehénlepény, anyám ette, nekem csodával határos módon mindig sikerült igazi kenyeret kerítenie. Vaszka Kljukin, a szomszéd kisfiú, aki egy évvel volt fiatalabb nálam, a tél végén belehalt az éhezésbe.

Tizenkét éves voltam, amikor a rádió bemondta, hogy felbocsátották az első szputnyikot. Tizennégy, amikor az első rakéta elérte a holdat. Tizenhat, amikor Jurij Gagarin, a világon elsőként, eljutott a világűrbe. Ez idő tájt már faltam a tudományos-fantasztikus regényeket és a népszerű tudományos könyveket, tudtam, mi az az „ikerparadoxon", ismertem és magam is emlegettem Einstein nevét.

A háború és az éhség, a szédítő űrutazások híre és a világon végigvonuló félelem az atom- és hidrogénfegyvertől, a lehetséges és lehetetlen összekeveredett az emberek tudatában. Még a ház külső padkáján kapadohányt füstölő parasztok is a stroncium gyilkos tulajdonságairól elmélkedtek.

– Még az asszonyok is megkopaszodnak tőle, a vér meg olyan lesz, mint a húgy.

Nem voltam éltanuló, de határozottan tudtam, hogy egyetemre fogok menni és tudós leszek. Gyerekes elbizakodottsággal hittem: valami nagy tettet fogok végrehajtani, ami olyan fontos lesz az embereknek, hogy halálom után emlékművet állítanak nekem,

Poljanka falu pedig világszerte arról lesz híres, hogy nagy ember született itt!

Ahogy múltak az évek, a világ jócskán kitágult körülöttem, én meg alaposan összezsugorodtam a magam szemében – nagy ember? ugyan! –, de a becsvágy, amely arra sarkallt, hogy valami olyasmit tegyek, ami, ha nem is világrengető nagy dolog, mégis hasznára válik mindenkinek –, ez tovább élt bennem.

A világ kitágult és feltárult előttem. Már nemcsak azokat a veszedelmeket láttam meg, amelyekről még a parasztok is oly gondterhelten beszélgettek a ház külső padkáján. Az ipari szennyeződéseket okádó gyárkémény semmivel se kevésbé veszedelmes, mint a termonukleáris robbanó fejjel ellátott rakéta. Már ma is hallani olyan hangokat: „A levegő szennyezett, folyóink mérgezettek, földjeink ki vannak zsigerelve!" Milyen szép a világ körülöttünk: zöld rétek, kanyargó folyók, kékes párába burkolódzó erdők! De telekormozzák, megfojtják, összemocskolják... Kit nem keserít el korunkban a jövőért való aggódás?...

Elkeserített engem is. De még mennyire! Nem is olyan régen...

De most itt van Maja... Szeretem! Lehet-e úgy szeretni, hogy az ember ne reménykedjen? Szerelmes vagyok, tehát remélek, éppen ezért nem tudok megkeseredett lélekkel élni. Szerelmes vagyok, hegyeket mozgató erőt érzek magamban, képes vagyok átlátni a falon, képes vagyok a lehetetlenre – feltalálni a perpetuum mobilét, bármit, ami másnak nem sikerült! Meg akarom váltani a világot, arra is van erőm, mert szerelmes vagyok, mert oly szenvedélyes, oly féktelen élni akarás fűt, hogy a halál puszta gondolata – bárkiről vagy bármiről legyen is szó – egyszerűen elfogadhatatlan számomra!

Mások is rátalálnak a maguk Majájára. Nem egyedül én vagyok szerelmes, nem egyedül én érzem, hogy képes vagyok a lehetetlenre, az én élni akarásom nem kivételes, még csak nem is ritka, hanem nagyon is megszokott tünemény e világon!

Amíg lesznek a világon Maják, az élet nem szűnik meg virágzani. Mivel magukban hordják a szerelmet, éppen ők az emberiség igazi megváltói!

Elindultunk, magára hagytuk a letepert, ágaskodó szarvú Holdat. Maja magába zárkózott, Maja hallgatott.

9

Ezen az éjjelen szerencsénk volt: az éjszaka legkietlenebb óráján, a város legszélén elénk bukkant egy taxi. Nem kell keresztülkutyagolni az egész városon.

– A Konarmejszkaja utcába – mondtam a sofőrnek, amint beültünk.

– Nem! – vágott közbe élesen Maja. – Mengyelejev utca 23... Most ott lakom.

A Mengyelejev utca 23-ban én lakom.

Az álmos éjszakai sofőr szó nélkül indított.

Míg lassan, fáradtan kigombolta köpenyét, körülnézett: egy vaságy, egyszerű asztal, könyvespolc, két szék, a csupasz falon egyetlen kis méretű reprodukció, Grabar *Berkenyéje*, egy darabka tarka, kacagó ősz.

Kuckómhoz erkély is tartozik. Maga a szoba oly kicsi, mintha csupán jelentéktelen kiegészítője lenne a folyosónak, előszobának, a fürdőszobának és a konyhának. Alig egy esztendeje kaptam. Igaz, a lehető legkisebb, de önálló lakás. Csaknem egész eddigi életemet kollégiumokban éltem le: a járási székhely tízosztályos iskolájának otthonában, aztán a főiskola diákszállásának négyágyas szobájában, aztán az aspiránsévek idején... Most viszont magaménak mondhatok tizennégy négyzetméter, fallal körülvett, tetővel fedett területet, benne minden szükséges kényelmi berendezéssel, kivéve a telefont.

Maja arca, élesen kirajzolódó szemöldöke nem fejezett ki semmi mást a vele született szomorúságon kívül, tekintete közönyösen siklott el a falon kacagó berkenye mellett, és az erkély ajtaján állapodott meg, mely egyszersmind ablakként is szolgált.

– Húzd be a függönyt. Még a Hold se leshessen be hozzánk.

Leejtette köpenyét a padlóra, és kiment a fürdőszobába. Feje hátravetve, keskeny, hajlékony hâta szokatlanul megfeszül, léptei nyugtalanok, feszesek, lökésszerűek.

Maja kiment, én meg kapkodni kezdtem: fölvettem a köpenyét, rádobtam a székre, odaugrottam az erkélyablakhoz, eközben fellöktem a széket a köpennyel, zavartan leültem az asztalhoz,

nyomban felpattantam, és kővé dermedve megálltam a szoba közepén.

Maja itt van, egyetlen fal választ el tőle. Most, most, mindjárt megjelenik. Nem úgy, ahogy eddig ismertem, másmilyenként!... „Vedd tudomásul, hogy feleségül megyek hozzád". Ezeket a szavakat odalent a kapualjban mondta komor elszántsággal, amikor letette a telefonkagylót, miután szűkszavúan értesítette szüleit, hogy nem megy haza éjszakára.

Hogy vártam, reménykedtem, hogy egyszer bekövetkezik, egyszer megtörténik! De csak majd valamikor az áldott, ködös jövőben. És a jövő hirtelen elém rohant, és... készületlenül ért. Volt már dolgom nőkkel, rég nem jöttem zavarba előttük, de Maja az én szememben nem olyan nő, mint a többi: alantas vágyak, pajzán gondolatok sehogy se fértek össze vele, mind ez ideig elhessegettem őket magamtól, szégyelltem őket, féltem, hogy akár egy téveteg gondolattal is beszennyezzem őt. Most, most – egy másik Maja van itt...

Hirtelen észbe kaptam, hogy a függönyt végül is nem húztam össze. „Még a Hold se..." Odaugrottam az ablakhoz, berántottam a függönyt. És megfordultam.

Maja ott állt a szobában, beleveszve fürdőköpenyembe, melynek súlyos redői egészen a földig csüngtek. Arca nem látszott, csak a szeme, egyenest rám szegezett, feneketlenül sötét, fénytelen szeme, amelyből rettegés sütött. Kezemet nem bírtam megmozdítani, lábam mintha ólomból lenne, teljes bénultság fogott el. Csak a szívem lüktetett vadul a bordáim között.

Maja tett egy ügyetlen, bátortalanul kihívó mozdulatot, megmoccantotta vállát, s a lecsüngő nehéz köpeny a földre hullt, elővillant vakítóan fehér, keskeny alakja. Fekete, rémületben izzó szeme eltűnt szemhéja mögött, arcát lassan leszegte, s egy makrancos hajfürt domború, tiszta homlokába hullt. Szeme kihunyt, megszűnt bénító ereje, s én merevségemtől megszabadulva egy félénk, bűntudatos lépést tettem felé, készen arra, hogy bármely pillanatban félbehagyjam a mozdulatot, mozdulatlanná dermedjek szempillájának egyetlen rebbenésétől. Ott állt dermedten, várakozón, gyötrelmesen védtelenül, önmagával küszködve, ősi elszántsággal feltárulkozva: itt vagyok, ilyen vagyok, nézd! Hegyes, törékeny, ideges vállak, csüggedten leejtett vékony karok, ívelten

domborodó csípő, zavartan riadt mellek. Ez vagyok! Egyszerű és tiszta, és csupa bizalom. Zakatoló szívvel tettem még egy lépést, térdre ereszkedtem, orromat megcsapta bőrének tejszerű üde illata, arcom megérezte testének mélyről sugárzó melegét. Amikor arcommal megérintettem, remegés futott végig rajta, aztán újra mozdulatlanná dermedt.

A magasból ott világlott rám feneketlenül mély szempárja...

10

Elaludt. Arca gyerekesen sértődött, talán szeszélyes is volt, de nem tragikus. Lehunyt szempillája rebbenő árnyékot vetett arcára, sima bőrén, törékeny kulcscsontja alatt apró anyajegy sötétlett, melyet eddig nem ismerhettem. De ahogy ott feküdt, és elnéztem borzas, rövid, sűrű haját, kiugró arccsontja alá fúrt öklét, az érthetetlen szeszélyes vonást az ajkán, egész lénye olyan új volt számomra, s egyszersmind oly szívszorítóan drága és ismerős, hogy valami megmagyarázhatatlan szánalom könnyei fojtogattak.

Az utcán csiripelni kezdtek a verebek, bezúduló hangjukat hirtelen támadt zápor zajának lehetett volna vélni, ha a hanyagul berántott függöny szélénél nem szivárog be az a hívogató rózsaszínű fény, amilyen csak diadalmasan tágas, felhőtlen hajnalon születhet.

Lassan, óvatosan, lélegzet-visszafojtva, tekintetem Maja szempillájára szegezve, melynek tövében párás árnyak lapultak, kibontakoztam a takaró alól, könnyedén felkeltem, érezve, hogy majd szétfeszít az energia: tenni, cselekedni akartam, újra és újra végiggondolni, felfogni a beteljesült boldogságot, habzsolni az életet!

Fölemeltem a köpenyt, amelyet ledobott a válláról, magamra öltöttem, óvatosan kinyitottam az erkélyajtót, még egy pillantást vetettem Majára – a párnán szétterülő zilált hajára, arcához szorított öklére, szempillája árnyékára – és kiléptem a balkonra.

A Nap még nem kelt föl, a város fölé feszülő égbolt lángolt, de nem hevített, sőt valami frissítően hűvös, tömör ragyogás áradt belőle. Világméretű, határtalan, erőteljes és szelíd tűzözön,

amelynek nincs heve, parazsa sincs, árnyéka sincs, maga a levegő kezd világítani, beivódik a legkisebb pórusokba is, és ha az ember teleszívja magát vele, belülről maga is világítani kezd.

A fényóceán fenekén terülnek el az ismerős város háztetői. A város oly ismerős, de mégis új: tisztára mosdott, lemosta magáról a köznapok kormát, és oly ünnepien tündököl, hogy egyszerűen el se lehet képzelni, hogyan fognak létezni benne ezentúl a közönséges emberek, akik oly ostobán taszigálják egymást egy-egy zsírosabb falat reményében, akik képesek irigységtől sápadozni, gyűlölködni, hazudni másnak és saját maguknak, lerészegedni a sárga földig, oktalanul káromkodni: azok az emberek, akiket nem izgat se a saját tisztátalanságuk, se a folyók beszennyezése, se a levegő megmérgezése, se a neuraszténiásokat termő fokozódó zaj. A tisztára mosdott tetők ünnepiek, szinte hivalkodók most, olyanok, mint a tarka kavicsos meder a fény óceánjának alján. Az ünnepi város most üres, mintha új lakóit várná, akik nem fognak tűrni semmiféle piszkot, akiknek vágyai éppoly tündökletesek, mint ez a szelíden lobogó hajnal.

Beleremegek abba az egyszerű gondolatba, hogy a beköszöntő nap merőben más lesz, mint az összes többi, mely elmaradt mögöttem. Amott a szürke köznapok, emitt a kezdetek kezdete!

Hátam mögött, néhány lépésnyire ott aludt Maja. Őfelé igyekeztem egész életemben!

Egyetlenem... Hogy elkoptatták az emberek ezt a szót! Nem én vagyok az első, nem is az utolsó, aki ezt kimondja. Egyetlenem... Elcsépelt szó, de más nincs.

Egész eddigi életem – út tehozzád, egész eljövendő életem – út temelletted! És szakadatlanul vigyázni fogok tetteimre...

Ha te nem vagy, ott tülekednék az emberek között, talán nem lennék hitvány, de azért sok mindent elnéznék magamnak. De most itt vagy te és beragyogod életem útját – nem, nem fogok csalódást okozni, méltó leszek hozzád, Maja!

Az leszek! Tanúim lesznek rá az emberek. Te boldoggá teszel engem, én pedig őket. Nekik ajándékozom magam, maradéktalanul, minden erőmet, utolsó cseppig, egész életemet, nap mint nap. Esküszöm, Maja, így lesz!...

De az emberek talán nem is sejtik majd, hogy mindennek a

kezdete, kútfője – te vagy. Nem gondolnak majd rá, hogy hálaimát zengjenek neked.

Hát majd dicsőítelek én, Maja, esztendők hosszú-hosszú során!

Áradjon rám mindig a te fényed!

Ne apadjon el a te malasztod!

Áradjon rám örökké lelked fénye!

Éljen tovább a bennünket követő nemzedékekben is!

Egyetlenem az emberek között –

Te, életet adó!

Fényóceán áradt körülöttem. Odalenn pihent az ünnepi, tiszta város. Én imádkoztam. S az istenségem, akit imádtam, kicsiny öklét arca alá fúrva ott feküdt a hátam mögött.

Második fejezet / REGGEL

1

Az iskolában sok tanítóm volt, ők magyarázták meg nekem a Newton-féle binomiális tételt, Mengyelejev periódusos rendszerét, a természetes kiválasztódás darwini elméletét. De sajna, egyikről se mondhatom, hogy ő az, aki útnak indított, ő szabta meg életem folyását, ő volt jövendőm kovácsa, egyszóval, hogy Tanítómesterem lett volna, így, nagybetűvel. Az igazi Mester mindig falakat dönt, fenekestül felforgatja az ember megszokott világát, rákényszeríti, hogy az egyszerűben felismerje a bonyolultat, a bonyolultat viszont magvas egyszerűséggé fokozza le, és ami azelőtt feketének látszott, fehérré változik.

Csak a főiskolán akadtam olyan emberre, aki méltó erre a névre.

„Ő alkotott, tüzünket ő szította!" Nem voltunk valami sokan, az egész évfolyamról csupán ketten lettünk aspiránsai: Vityka Szkornyikov barátom meg én. Vityka Szkornyikovot ő maga kis híján kiátkozta – az iránta tanúsított túlzott hűségéért.

Borisz Jevgenyevics Lobanov, aki sok esztendőn át vezette főiskolánk alkalmazott kémiai tanszékét, annak idején olyan felfedezéseket tett, melyek forradalmasították a nitrogéntartalmú műtrágyák gyártástechnológiáját. A szakirodalom mind a mai napig más tiszteletet ébresztő nevek közt emlegeti az övét. Viktort föllelkesítette Borisz Jevgenyevics példája: műtrágyát akart előállítani olcsó eljárással, a lehető legolcsóbb nyersanyagból – a levegőből! Dicséretes buzgalom – mondhatnánk –, a hű tanítvány Mestere nyomdokába lép. De maga a Mester elégedetlen volt önmagával.

Ő most lépten-nyomon Engelst idézte: „De ezért ne kérkedjünk túlságosan a természeten aratott emberi győzelmeinkkel. A természet minden ilyen győzelemért bosszút áll rajtunk". Az Egyesult Államokban 1949 és 1968 között az egy főre jutó gabonater-

més hat százalékkal növekedett – mindössze hat százalékkal, tizenkilenc év alatt! –, a műtrágyaféleségek felhasználása viszont... 648 százalékkal! Kiderült: a műtrágya „olyan, mint a kábítószer: minél többet fogyasztanak belőle, annál nagyobb adagok kellenek". Csak a vak nem látja, hogy a kis győzelmeket nagy bosszú követi.

Borisz Jevgenyevics Lobanov megpróbálta meggyőzni erről tanítványát, Viktor Szkornyikovot, de a tanítvány hű maradt a régi Lobanov professzorhoz, aki sok ezer tonna műtrágyát, s ezzel együtt sok ezer tonna gabonát adott az országnak... Viktor végül, mihelyt alkalma adódott, átköltözött egy másik városba, és egy másik főiskolán sikeresen megvédte a disszertációját.

Borisz Jevgenyevics keserűen emlegette:

– Mesterien tud majmolni másokat, de arra sajnos nem futja, hogy ő maga kitaláljon valamit.

Borisz Jevgenyevics szájából, akitől általában idegen volt minden durvaság, ez valósággal káromkodásként hangzott.

Valamikor az elmúlt századokban az a vélekedés alakult ki az emberekben, hogy a győzteseket nem vonják felelősségre. Paradox századunkban megjelentek az olyan győztesek, akik szenvedélyesen elítélik saját győzelmeiket. A nukleáris láncreakció felfedezői elsőként és a leghangosabban, legtöbb aggodalommal saját maguk hívták fel a figyelmet a szörnyű radioaktív veszedelemre. A többi tudománynak is megvan a maga Szilárd Leója, Robert Oppenheimere, és bár nevüket kevésbé ismeri a világ, aggodalmuk, amelyet talán kisebb hangerővel terjesztenek, biz' isten, legalább annyira megalapozott.

Lobanov professzor, a kémiai tudományok doktora, ezek közé tartozott. Bírája volt tulajdon győzelmeinek, azt állította, hogy ezek veszedelmet jelentenek a jövőre nézve.

Az ilyenfajta önbírálat nem marad büntetlenül a tudósra nézve. Robert Oppenheimer például többé semmit nem alkotott a magfizikában, beletemetkezett a szanszkritba. Borisz Jevgenyevics továbbra is tanított a vegyészeti karon, távolról figyelte munkánkat, de ő maga már nem tette be a lábát a laboratóriumba, tudományos műveket rég nem írt, csak népszerűsítő cikkeket a bioszféráról, az ökoszféráról, a globális egyensúlyról. Számtalan környezetvédelmi társaság, bizottság, bizottmány aktív tagja lett. Tevé-

kenykedett, ülésezett, jelentéseket írogatott, magas helyeken kilincselt. Hivatalosan továbbra is ő volt az én konzulensem, de szívesebben beszélgetett velem az emberi együttélés ártalmas, negatív velejáróiról, mint a nitrogént megkötő baktériumokról, amelyek kutatásaim tárgyai voltak.

Nem, Borisz Jevgenyevics nem olvashatta rám a „majmolás" vádját, mint Viktor Szkornyikovra. Tanítómesterem „tiszta" kémikus volt, én viszont, a tanítványa, biokémikus lettem, és már főiskolás éveim alatt ebbe az irányba kezdtem tapogatódzni.

A személyes vallomás és a tudomány általában nehezen összeegyeztethető dolgok, de a tudomány egész életemet betöltötte és betölti ma is, ezért el kell mondanom, mivel is foglalkozom.

Mi valamennyien, mint körülöttünk minden élőlény, nitrogénvegyületekből állunk. A nitrogén – életünk alapja, nitrogénnel táplálkozunk és szakadatlanul szükségünk van erre az elemre. Másfelől fürdünk a nitrogénben, óriási nitrogénóceán vesz körül bennünket: földünk légköre. De fürdeni nem elég. Ebben az óceánban egykettőre végezhet velünk – a nitrogénhiány. Azt a nitrogént ugyanis, amelyre szükségünk van, a földből kapjuk, növények, állatok bonyolult láncolatán keresztül. A légköri nitrogén atomjai „zárt" molekulává forrnak össze, mely hihetetlenül stabil és nem lép reakcióba semmivel. Ahhoz, hogy ezeket a molekulákat szét lehessen hasítani, majdnem olyan hőmérsékletre lenne szükség, mint amilyen Napunk felszínén uralkodik. Túl kemény dió ez a molekula az ember számára.

Csakhogy a növényeknek valami csodálatos módon mégis sikerült „feltörniük" ezt a diót, hiszen ők a légkör nitrogénjével táplálkoznak. Igaz, nekik is keserves kenyér ez, nemigen laknak jól belőle. Ekkor sietnek segítségükre egyes baktériumok. Vannak olyan szerencsés növények, melyeknek egyenest a gyökérzetén egész telepekben tanyáznak a nitrogénbányászat mikrospecialistái, a híres-nevezetes gumóbaktériumok. Nos, ha ezek a baktériumok a búza vagy a rozs gyökérzetén tanyáznának, akkor az emberiség is boldog lehetne: földjeink, ahelyett, hogy minden termés után szegényebbek lennének, egyre termékenyebbekké válnának.

Léteznek aztán olyan talajbaktériumok is, amelyek nem kap-

csolódnak semmiféle növényhez, de meg tudják kötni a légkör nitrogénjét. Amikor a múlt század végén felfedezték őket, valóságos ovációt váltottak ki: nem kell mást tenni, mint elszaporítani ezeket a baktériumokat, beoltani őket a talajba, és a sovány podzol, sőt a homok vagy akár az agyag is termékennyé válik. Sajnos, a nitrogénbaktériumokról kiderült, hogy roppant szeszélyesek, hajlamosak az elfajulásra, s még a növényeknél is jobban igénylik a jó talajt.

Valamikor a negyedik évfolyam táján az az izgalmas ötletem támadt: mi lenne, ha a nitrogénbaktériumok kutatásának szentelném az életem!? A baktériumok nemzedékváltása – ellentétben az emberével és az állatokéval – nem évtizedek vagy évszázadok alatt megy végbe, hanem néhány óra alatt. Éppen ezért az öröklési mutációknak – mikor a gyermekek nem hasonlítanak a szüleikre! – meglehetősen gyakran kell előfordulniuk. Kifejlődhetnek gyenge, életképtelen mutánsok, de sztoikusan tűrőképesek is, amelyek megbirkóznak a legkedvezőtlenebb körülményekkel is. Úgy éreztem, elég, ha kellő igyekezettel és türelemmel nekilátok a nitrogénbaktériumok tenyésztésének, oly módon, hogy a tenyészeteket egyre kedvezőtlenebb közegbe telepítem át, és végül előbb vagy utóbb kezemben lesz egy különleges mutáns: a szupernitrogénbaktérium! Ez rendkívül életerős és igénytelen törzs lesz, és akkor már csak be kell oltani a podzolba, a homokba, az agyagba, hogy termékeny talajjá változtassa valamennyit!

De hamarosan kijózanodtam naiv ábrándjaimból. Magam is rájöttem arra az egyszerű, de lefegyverző gondolatra, hogy a nitrogénbaktériumok évmilliók óta léteznek a földön, s a természet bizonyára a legkülönbözőbb körülmények közé helyezte őket, és ha mind ez ideig nem fejlődött ki az a bizonyos mesébe illő nitrogénbaktérium, akkor ennek valami olyan leküzdhetetlen akadálya van, amellyel szemben még a mindenható természetes kiválasztódás is csődöt mond.

A közelmúltban aztán kiderült, hogy azok a bizonyos boldog növények, amelyeket segítenek a baktériumok, maguk is segítik a baktériumokat. Moszkvában, a Dolgoprudnaján Turcsin professzornak sikerült e növények nedvéből kivonni egy egyelőre rejtélyes összetételű folyadékot. Ez a csodatevő elixír bámulatos erőt ad a gumóbaktériumoknak. Csakhogy a nitrogénbaktériu-

mok megvannak növényi támogatás nélkül! Hogyan? Vajon ők maguk kotyvasztanak efféle folyadékot? Vagy valami más, csodálatos titkuk van? Egyszóval azt a célt tűztem magam elé, hogy megfejtsem, mi az a leküzdhetetlen akadály, amely mind ez ideig meggátolta a természetet a szuper-nitrogénbaktérium kitenyésztésében, ily módon pedig felfedezzem, megtaláljam azt a kerülő utat, amely elvezet oda, hogy a podzol, a homok, az agyag éppoly dúsan termő talaj legyen, mint a zsíros fekete föld.

Témámat sokan fantasztikusnak tartották. Nem úgy Borisz Jevgenyevics.

– Van benne egy csipetnyi szent őrület – mondta –, de alapjában nagyon mértékletes, kompromisszumos elképzelés... Nézze, kedves barátom, maga tesz egy konzervatív engedményt, és ez megakadályozza, hogy az ötlete csakugyan nagyszabású elgondolás legyen. Ez az engedmény: maga a szántóföld! Maga szeretné megjavítani a szántót, lényegében viszont meghagyná a jövő nemzedékeknek. Pedig milyen kétes értékű örökség ez! A föld lakossága előbb-utóbb akkorára nő, hogy fel kéne szántani minden be nem épített területet, különben képtelenség táplálni ezt a tömeget. A szántóföldek felzabálják az erdőt, ez a folyók kiszáradásához vezet, a víz hiánycikké válik, a sivatag viszont tért hódít mindenütt. Vajon végső soron csakugyan diadalt jelent-e a maga ötlete? Gondolja végig!

Hatalmas, tar koponya, beesett halánték, kemény aszkétaarc, határozott, egyenes orr és határozatlan, szórakozott, két szempár, hajdani sportemberre valló könnyű, szikár test – Borisz Jevgenyevics valamikor réges-régen több díjat nyert sífutásban. Kerek tíz esztendővel idősebb apámnál, de intézetünkben egyetlen fiatal tudós se vetélkedhet vele a szokványos, konzervatív gondolkodásmód elleni kibékíthetetlen harciasságban. Lám, mit ki nem talál: szántás nélkül jóllakatni az emberiséget!

Megpróbáltam megkeresni a sebezhető pontját.

– Mégis, mi a megoldás? – kérdeztem szelíden.

Elnevette magát és lefegyverzően széttárta a karját.

– Nem tudom.

Tulajdonképpen tisztában voltam vele: amit mond, annak nincs közvetlen köze tudományágunkhoz, egyszerűen csak ki-

használja az alkalmat, hogy újból kifejtse véleményét az emberi nem nehéz sorsáról, amely az utóbbi esztendőkben nem hagyta nyugodni. Ha pedig egyszer alkalom nyílott erre, akkor Borisz Jevgenyevicset lehetetlen volt megállítani.

– Manapság a legnagyobb üdvnek azt tartjuk, ha sikerül felfedezni valami nem sejtett új csodát, holott sokkal fontosabb lenne valamennyiünk számára megérteni néhány egyszerű és nyilvánvaló tényt. Mindenki látja, hogy javában tart a demográfiai robbanás, bolygónk egyre zsúfoltabb, s rövidesen végképp nem lesz elég hely a nap alatt, és az emberek fulladozni kezdenek az iszonyú tömegben. Azt hihetnénk, mi sem egyszerűbb, mint hogy szabályozzuk a születéseket, amíg nem késő. Csakhogy épp az a bibi, hogy nem tudjuk szabályozni. Gondoljon csak a két Gogol-hős, Ivan Ivanovics és Ivan Nyikiforovics régi konfliktusára. Gogol Ivanjai buták, műveletlenek, mit várjon az ember az ilyenektől, mondhatnánk. Csakhogy én hosszú évek óta figyelem a környezetemet. Diplomás emberek, vannak közöttük igazán okosak is. Mégis: Gogol Ivanjai hozzájuk képest angyalok...

Jól tudtam, miről beszél Borisz Jevgenyevics. Tudtam, hogy intézetünkben Piszkarjov professzor régóta gyűlöli Zenyevics professzort. Még annak idején, mielőtt a főiskolára kerültem volna, Zenyevics egy ízben azt a tréfát eresztette meg Piszkarjovnak a növények hőhatására kialakuló mutációival kapcsolatos elméletéről, hogy „az ízéért nem kezeskedem, de melegen fogom tálalni". Maga Piszkarjov azóta rég megtagadta ezt az elméletet, a két professzor udvariasan köszön egymásnak, ha összetalálkoznak, nyájasan mosolyognak egymásra, de... intézetünk falai közt megismétlődött a Montague-k és Capuletek régi históriája. Az első éves hallgatók, alighogy körülszimatoltak az egyetemen, máris azon kezdtek spekulálni, melyik klánhoz csatlakozzanak. A piszkarjovisták és a zenyevicsisták – akár a Montague-k és a Capuletek – lépten-nyomon egymásnak estek: a folyosókon, a szemináriumokon, a gyűléseken, a tudományos tanácskozásokon, apró csetepaték és súlyos ütközetek, könnyű szurkálások és buzogányütések váltogatták egymást. Ami az egyik pártnak „igen", az a másiknak „nem". Hál' istennek, Borisz Jevgenyevics jóval tekintélyesebb figura volt, semhogy belebonyolódjon ezekbe a belviszályokba, és bár mindenki megpróbált a kegyeibe férkőz-

ni, meg sem kísérelték, hogy őt is bevonják a harcba. Én pedig békésen éldegéltem főnököm széles háta mögé bújva, és zavartalanul dolgoztam.

– Nincs még meg a módja, hogyan lehetne közös nevezőre hozni az Ivan Ivanovicsokat és az Ivan Nyikiforovicsokat. Az emberiség egészére kiterjedő megállapodásról pedig végképp szó se lehet. „Be szomorú dolog – kedves jó uraim – ezen a világon élni!" Á, dehogy: nincs már idő szomorkodni...

Mindez afféle „Jomini így, meg Jomini úgy"* elvont diskurzus, de valakinek mégiscsak bele kell vetnie magát a tudományba, mely azzal kecsegtetett, hogy megadja „mindennapi kenyerünket".

Egymagam vettem kezembe a laboratóriumot, egyre kevésbé számítottam öreg Mesterem segítségére. És nyakra-főre panaszkodtam rá Zulfija Kozlovának, aki egyetlen barátom és bizalmasom volt, minthogy Vityka Szkornyikov már rég elköltözött Novoszibirszkbe.

2

Zulfijának halántékban kissé összenyomott, keskeny, magas homloka volt, arcszíne fénytelen, fakó, szeme bársonyos, szelíd, fekete haját tarkóján szoros kontyba fésülte, melyben félénk ősz szálak fénylettek. Mindig egy és ugyanabban a tartásban ült, kényelmesen maga alá húzta lábát és a dívány párnájára könyökölt.

– A világ nem maradhat fenn igaz emberek nélkül, de igazabb nem lesz tőlük... – Hangja lusta, álomba ringató, de ezen a hangon kegyetlen igazságokat és maró szemrehányásokat is tud mondani. – Magad is tudod, hogy Lobanov nem azért hagyott fel a tudományos munkával, mert kifulladt. Ellenkezőleg, az öreg most jutott el a második nekifutáshoz, csakhogy ezzel együtt önhitté is vált: erős is, bölcs is, mindennel meg tudna birkózni,

* Utalás *Gyenyisz Davidov* Az öreg huszár dala című versére: „Jomini így, meg Jomini úgy, de vodkáról egy szó sincs." Jomini – francia tábornok, aki átállt az orosz hadseregbe.

akár csodákra is képes lenne. Azt vallja: a baktériumokból kifacsarható mákszemnyi haszon komolytalan játék. Szarvánál kell megragadni a bikát, át kell rendezni az egész beteg világot. Alább nem adja. Nagyon elterjedt balgasága ez a nyughatatlan és gondolkodó embereknek.

– A gondolkodók balgasága?...

– Azt hiszed, ez a bájos tulajdonság csak a hülyék privilégiuma? Micsoda naivitás! A legnagyobb balgaságokat, kedvesem, legtöbbször éppen a gondolkodó emberek követik el, már pusztán azért is, mert ők többet markolnak, mélyebbre ásnak. A felszínes hülye nem is képes valami eredeti balgaságot kiagyalni, csak a másokét majmolja, amiről mindenki tudja, hogy nyilvánvaló marhaság, az nem is olyan veszedelmes. Itt van például Jean-Jacques Rousseau, őt igazán nem lehet ostobának nevezni, mégis annyi butaságot hordott össze, hogy kétszáz éve foglalkozunk vele, mégse tudjuk kimeríteni.

– Úgy gondolod, hogy a világ átalakításának vágya balgaság?

– Miért, te talán másképp látod?

– De hisz az emberek mással se foglalkoznak, mint hogy igyekeznek átalakítani, megjavítani a világot, már amennyihez hozzáférnek belőle.

Zulfija szelíd szemében elnéző gúny lappang.

– Ugyan, kisfiam, ugyan, ne ess bele mások hibájába. Gátat építeni, megfordítani a folyók folyását még nem jelenti a világ megváltoztatását.

– Mégis: a gátaktól, a megfordított folyóktól változik a világ is.

– Éppúgy, mint a kecskéktől, amelyek lelegelik a bozótot a szigeten, így lehetővé teszik, hogy az eső és a szél elhordja a termőtalajt, míg nem marad más, mint a terméketlen szikla. Az ember, lényegét tekintve, éppúgy viselkedik, mint a kecskék, a különbség csak a méretekben van.

Zulfija tekintetével megsimogat és várakozón elhallgat. Nemcsak azt tudja, mit fogok felelni, már előre kész a válasza is rá.

– Meg akarod parancsolni az értelemnek, mivel szabad kísérleteznie, és mi az, amihez hozzá sem nyúlhat? – kérdem bosszúsan. – De ki szabja meg a határt a megengedhető és a tilos között?

– Maga az értelem, aranyom. Az értelem feltárta a világmin-

denség csodáját, a végtelen térben szétszórt galaxisok megszámlálhatatlan sokaságát, és hogy mi felfoghatatlanul apró porszemekként melegszünk egy hitvány csillagocska fényénél. Ha csakugyan hallgatsz az értelemre, mondd meg, mit tudunk mi tenni... mi – a világgal?! Kívánságunk szerint megváltoztatni a fejlődés irányát? Hahaha! Lásd be, hogy ez balgaság... Aranyos naivitásodért hálából főzök neked egy jó teát. Ülj csak és várj, ne ugrálj fel. Nesze, itt van a Boschod...

Szerette a leghevesebb ponton félbeszakítani a vitát, de akkor, amikor véleménye szerint már sikerült sarokba szorítania ellenfelét, ilyenkor hagyta, hadd fortyogjon a másik magában, hadd jöjjön rá magától saját kicsinységére, és érezze meg az ő lelki nagyságát. A tea minden találkozásunk alkalmával előkerült, de mindig más időpontban, és mindig valami diadalmas szünet ürügyeként.

Egyszer véletlenül rábukkantam a könyvei közt egy pazar kiállítású színes Hieronymus Bosch-monográfiára. Attól fogva valahányszor csak egy szabad percem adódott, furcsa, szinte beteges kíváncsisággal szürcsölgettem e középkori festő beteg képzeletében termett rafinált rémálmokat: felborult köcsögön lovagló bogáncsfejű lovasokat, pikkelyes farkú, zöld boszorkányokat, boszszúálló késsel átdöfött, levágott emberi füleket, az áhítatot az agónia szomszédságában, a bujasággal ölelkező erényt, egymás mellett a gyönyört és undort, az utáltató kimérákat és a kiméráknál utáltatóbb emberi arcokat. Elmém kavargott e féktelen tébolytól, a túlfeszített szenvedélyek e torz, tobzódó káoszától: undort éreztem, mégis faltam a látványt, tisztában voltam azzal, hogy amit látok, egy háborodott lángelme lázas rémálma, mégis gyötrelmesen igyekeztem felfedezni benne a logikát, ironizálni próbáltam, de közben kilelt a hideg. Egyfelől kellemetlen volt ez az egészségtelen, tudathasadásos állapot, másfelől a bosszúéhoz hasonló gyönyörűséget ébresztett bennem, csak azt nem tudtam, ki ellen fordul ez a bosszú... Zulfija nem látott semmi furcsát Bosch iránti érdeklődésemben, és minden hátsó gondolat nélkül nyomta a kezembe a könyvet, mondván, szórakozz vele, ha kedved tartja.

Amilyen tekervényesek és bonyolultak voltak okfejtései, éppoly keresetlen egyszerűséggel fogta fel kapcsolatunkat: semmi

konvenció, semmi követelődzés, igény, ígéret. Úgy látszik, a nyughatatlan élet megtanította a türelem bölcsességére: becsülj meg minden meghitt kapcsolatot, ha távol tartja tőled a magányt. Márpedig az egyetemen, de az egész városban se volt rajtam kívül egyetlen meghitt barátja sem.

Kapcsolatunk mégis gyengének bizonyult, megszakadt nyomban, mihelyt megjelent Maja. Rögtön a Csermuhovszkojei-tói kóborlásaink után a krumpliásástól elvont három főiskolás lánynyal, de még mielőtt a városban viszontláttam volna Maját, olyan lebírhatatlan életerőt éreztem magamban, hogy egyszerűen nevetségesnek tartottam Zulfija fatalisztikus elmélkedéseit az emberi élet hiábavalóságáról. Csak ücsörög törökülésben, ajkán mosoly, kezében egy csésze tea, és az utolsó ítélet rémségeiről cseveg. Ugyan!...

Zulfija nem rendezett jelenetet, nem kért magyarázatot, félreállt magától. Pedig egyedül kapcsolatunk enyhítette magányát. Azt is tudtam, hogy Zulfiját régóta nyomasztja bizonytalan helyzete a főiskolán.

Egy csöppet se csodálkoztam, amikor megtudtam: hamarosan elutazik tőlünk.

A folyosón kapott el. Állát gallérjába rejtette, kucsmáját mélyen a homlokába húzta, arca sápadt, beesett; összeszorított szája szegletében meg-megrándult egy ideg, szemében mohó, támaszt kereső tekintet.

– Ráérsz? – kérdezte pillantásomat kerülve.

Épp vártak a személyzeti osztályon, ahol most kellett volna megszervezni az új részleget, amelyet Lobanov verekedett ki nagy nehezen a laboratórium számára, de egy pillanat alatt felfogtam, hogy most rá kell érnem.

– Ráérek.

Aktatáskájából elővett egy csillogó, színes borítójú, nagyméretű könyvet.

– Tessék... Emlékbe.

A Hieronymus Bosch volt.

– Te szereted ezt a festőt...

– Igen – hazudtam. – Köszönöm. Most mindjárt utazol?

– Lent vár a taxi.

Fénytelen, bársonyos szempár.

– Minden megismétlődik, Pavel, minden megismétlődik: Itt senki nem sirat, ott senki nem vár.

A bársonyos pillantás eltűnt, a szeme megcsillant a feltörő könnyektől.

Magunkba zárkózva ültünk a taxiban. Messzeségbe figyelő arcél, feszülten felívelő szemöldök, meg-megránduló ideg a szorosra zárt száj szegletében.

– Én soha nem küzdöttem önmagamért. Miért van ez? – kérdezte hirtelen.

Én nem felelhetek erre a kérdésre helyette.

– Úgy látszik, a születésem nem volt beprogramozva, ezért mindenütt fölösleges vagyok. Aki pedig fölösleges, annak lehetetlen küzdenie önmagáért. Sőt még rosszabb: illetlenség!

Felröppenő szemöldök, gyanús csillogás a merev szempillák alatt, rángó ideg a száj szegletében.

3

Felültettem a vonatra, s a kocsi homályos üvegén át még egyszer utoljára megpillantottam szomorú, idegen arcát. A vonat elindult, s ő elsuhant, magával vitte hontalanságát a kietlen messzeségbe.

Uramisten! Milyen foszlékonyak is kapcsolataink!

Zulfija elutazott. Nem sirattam meg. Pedig ki tudja, mit veszítettem.

De itt volt Maja, akire annyi hosszú-hosszú keresgélés után végre rátaláltam. Csakhogy az a szál, amely bennünket összeköt, vékonyabb, mint amely Zulfijához fűzött. Egyelőre még csak lopva találkoztunk, én még nem mertem rászánni magam a vallomásra, és messze volt még az a pillanat, amikor a Raduga mozi sötét nézőterén megfogtam a kezét. Rátaláltam Majára, de ha ő ekkor hirtelen talál valaki mást, vége mindennek, egyedül maradok. Nem lett volna mégis jobb visszatartani Zulfiját?... Elutazott, nem sirattam.

Soha nem árultam el Maját, még gondolatban sem. Csak akkor. Először és utoljára.

Fagyos este volt, lábam alatt ropogott a frissen hullott hó. Hirtelen elhatározással befordultam a pályaudvar melletti vendéglőbe.

A fülledt levegőben a dohányfüstfelhők között tömény ricsaj, tányércsörömpölés, savanyúkáposzta-leves kiszellőzhetetlen szaga. Boglyas vagy óriásira tupírozott női frizurák, gondos választékok és rózsaszín, tar koponyák, színes mohersálak és gyűrött hivatalnokzakók, arany tiszti váll-lapok és dús idomokon feszülő, olcsó kartonruhák. Szűnni nem akaró nyüzsgés, tányér fölé hajló, elmélyült arcok, félrészeg duma és türelmetlen üvöltözés:

– Pincérnő!... Kisasszony! Kisasszony!...

A nyüzsgő tömeg fölött verejtékező pincérnők sürögnek, fejük búbján félrecsúszott keményített párta.

Minden pályaudvari vendéglő egy-egy kis Bábel, vadidegen emberek gyűlhelye, akik nem is próbálják megérteni egymást. E Bábel sűrűjét járni a magányos ember sovány öröme.

Egy kompánia – két kivörösödött képű férfi és két elázott nő – épp felállt a letarolt asztal mellől, s én sietve letelepedtem az egyik, idegen üleptől még meleg székre.

Zulfija, a huszadik század nomád vándora már rég messze robog. Manapság, aki nyugalmat áhít, futkos, mint az őrült, az okosok pedig kevesebbet értenek a világból, mint az ostobák.

Eltűnődve ültem a leszedetlen asztal mellett. S ekkor egyszer csak odalépett az asztal mellé valaki. A tömegből, a pokoli lármából minden teketória nélkül belegázolt magányomba.

– Szabad? – kérdezte és udvariasan megérintette az egyik szék hátát.

Bólintottam, erre magabiztosan leült, rátette vörös kezét az asztalra, tekintetét fürkészőn, de barátságosan rám szegezte. Sovány, nyurga fickó volt, nyúlott pulóvere nyílásából mint pemzli a csuporból, úgy meredezett elő nyaka, nagy ádámcsutkája, az arca keskeny, szikár, szája öregesen aszketikus, orra kicsi, hegyes és gyerekesen pisze. Az életkorra valló jegyek már lekoptak róla, húsz éppúgy lehetett, mint túl a harmincon, de sokat próbált ember, annyi bizonyos. Ruházata szegényes: pulóver, nyűtt zakó. Nem mehet valami jól a sora, de szabadon és függetlenül éli világát. Lehet ugyan, hogy csak megjátssza a független. Lehet,

hogy az a fajta örökké száraz torkú fickó, aki egy pohárka vodkáért kész cimborája lenni az első jöttmentnek.

Együttérzően megkérdezte:

– Szintén most érkezett?

– Nem, idevalósi vagyok.

– Én meg épp most szálltam le a vonatról. Minszkből jövök.

Most mindenekelőtt beszélgetőtársra vágytam, márpedig nincs jobb cimbora, mint aki szomjazik. Az ilyen, semmi kétség, a lehető legfigyelmesebben hallgatja az embert, együttérzőn lesi minden szavát, minden sóhaját. Az ilyennel gyorsan kialakul a futó, ám annál melegebb felebaráti szeretet.

– Iszik egyet velem? – ajánlottam.

Megrázta elhanyagolt loboncát.

– Nem élek vele.

Nesze neked! Akaratlanul elröstelltem magam elhamarkodott gyanúsításomért.

– Gondoljon arra: itt vodkát nem adnak, csak drága konyakot – figyelmeztetett a törzsvendég biztonságával!

– Kibírom. Tehát elutasítja?

– Rendeljen nekem a drága konyak helyett egy tányér olcsó scsit. Éhes vagyok. – Hangjában egy szikra zavar, egy szikra hízelgés se volt, világos, nyílt tekintettel nézett egyenest a szemem közé.

Én viszont zavarba jöttem.

– Persze, persze – bólintottam sietve –, rendeljen csak, amit akar Tudom én, akárkivel előfordulhat, hogy szorult helyzetbe kerül.

Elnevette magát.

– Számomra ez a természetes állapot, hogy nincs pénzem egy tányér scsire.

Egyre jobban tetszett nekem. Egyik meglepetés a másik után. Megjegyeztem:

– Furcsa ember maga.

– Olyan furcsa dolog, ha valakinek nincs pénze?

– Ha egy scsire se telik, az, azt hiszem, igen. Ennyit ma mindenki megkeres a munkájával.

– Csakhogy én nem dolgozom.

– Hát mivel foglalkozik?

– Utazgatok, nézelődöm.
– Valami határozott céllal?
– Nem.
– De hát az utazgatáshoz pénz kell.
– Vannak, akik adnak.
– Kik?
– Alkalmi ismerősök, olyasfélék, mint maga.
– Adnak? Önként?

Alighanem a kelleténél fürkészőbb pillantást vethettem rá, és ő higgadtan leintett:

– Nyugodjon meg, nem vagyok se tolvaj, se zsaroló. Különben nem maga az első, aki bűnözőnek néz.

– Ugyan, isten ments, eszem ágában se volt... De hát mégis, hogy értsem, hogy alkalmi ismerősök?

– Miért, mi a magyarázata, hogy maga meghívott egy tál ételre? Hisz maga is alkalmi ismerős.

– És ha én, akivel ilyen véletlenül összeakadt, merő véletlenségből smucig alak lettem volna?

– Akadt volna más. Egész biztos.

– Olyan biztos?

– Igen. Nem vette még észre, hogy nem is olyan kevés a jó ember ezen a világon? Sokkal több, mint az érzéketlen.

Minden válaszával két vállra fektetett. Úgy éreztem, bocsánatot kell kérnem tőle:

– A végén még úgy fogja gondolni, hogy ezért a garasos vendéglátásért tapintatlanul belegázolok a lelkébe. Bocsásson meg, igyekszem nem kérdezősködni.

– Kérdezzen csak nyugodtan, egy cseppet sem sért vele.

– Az az érzésem, maga tanult ember. Mit végzett?

– Közgazdasági egyetemre jártam, de nem végeztem el. Otthagytam a negyedik évfolyamot.

– Miért?

– Egyszerűen rájöttem: itt arra képeznek, hogy mások alárendeltje legyek, és nekem is alárendeltjeim legyenek. Nekem pedig se egyikhez, se másikhoz nincs kedvem. Elhatároztam, hogy szabad leszek, nem függök semmitől és senkitől, csak alkalmi ismerősök jóságától.

– És, már ne haragudjon, magának nincs terhére az állandó kéregető szerepe?

– Egy csöppet se. Először is, én néha kérek ugyan, de sose kéregetek. Ha például maga az imént elutasít, nem állok le könyörögni, még csak meg se ismétlem a kérésemet.

– Ebben egy csöppet se kételkedem.

– Én viszont abban nem kételkedem, hogy ha én hirtelen visszautasítanám az ebédet, amellyel megkínált, maga nagyon kellemetlenül érezné magát.

– Ebben igaza van.

– Látja: az emberek nagyon szeretik, ha valakivel tehetségük szerint jót tehetnek. Képzelje el, mi lenne, ha az emberek álszeméremből nem mernének egymástól segítséget kérni. Megszűnne a lehetősége, hogy az emberek kimutassák jóságukat, és ez a képességük hasznavétlenül elsorvadna.

– Furcsa... Nincs ellenérvem.

– Miért érzik ezt annyian oly furcsának? Furcsa, ha az ember azzal fordul felebarátjához, hogy segítsen; nem furcsa, ha egy ügyes fogással kitépi a szájából a falatot? Hányszor tesznek ilyesmit olyanok, akik mélységesen meg vannak győződve, hogy ők rendes emberek...

Nem válaszolhattam, mert az asztal mellett kérdő tekintettel megjelent egy pártás pincérnő, kezében nyitott blokktömbjére irányított ceruzacsonkkal.

Nekifogtam tehát, hogy ebédet rendeljek az ismeretlennek.

Gosa Csugunovnak hívták.

– Mondja, hol tölti az éjszakát? – kérdeztem ebéd után.

A pályaudvaron – felelte. – Persze, ha nem hálhatok magánál. – Én pedig habozás nélkül befogadtam.

– Ez éppen nálam lehetséges. Egyedül vagyok, mint az ujjam.

Így került Gosa Csugunov első ízben az otthonomba.

Történt pedig mindez jó másfél esztendővel a nevezetes holdfogyatkozás előtt, amely összekapcsolt Majával.

4

A holdfogyatkozást követő fél hónapot teljesen kitöltötte az összemelegedés Maja szüleivel és egyszobás legénylakásom átalakítása családi fészekké.

Egyébként az átrendezés nem volt se kapkodó, se fárasztó, és még csak különösebben drága se. A vaságyat, amelyet annak idején kölcsönbe kaptam az egyetem kollégiumának gondnokától, egyszerűen kitettük, helyére pamlag került, széles és zöld, mint egy darab tavaszi rét. A fejrésznél felcsavaroztam a falra egy tejüveg burás falilámpát. Kicseréltük a függönyt az egyetlen ablakon (mely egyúttal az erkély ajtaja is volt). A konyhában felszereltünk néhány fehér szekrénykét, a konyhaablakot pedig szintén új, tarka virágmintás függönnyel díszítettük.

Egy este Maja hozott otthonról egy kis szőnyeget, leterítette a pamlag mellé, hátralépett az ajtóhoz, félrebillentette fejét, amitől tiszta homlokába hullott egy hajfürt, és elégedetten így szólt:

– Azt hiszem, kész is.

Benéztem és elámultam. A szoba berendezési tárgyai egyszeriben láthatatlan kapcsolatba kerültek egymással: a tejüveg burás falikar az ágy végében a pamlag zöld síkjával, a tiszteletet parancsolóan komoly könyvespolc az íróasztalkával; ez utóbbi, ez a komolytalan külsejű, szokványos, ócska bútordarab, amilyen a másodosztályú intézményekben szokott díszelegni, egyszerre sajátos arculatot nyert, a mellé állított karosszék pedig oly jelentőségteljessé vált, mintha azt mondaná: nem egyszerűen a kényelem kedvéért áll itt, hanem hogy rajta ülve mély gondolatok születhessenek az emberben, szinte szorongást kelt. A szoba középpontja pedig, amely mindezt – a falikart, a pamlagot, a polcokat, a gondolatébresztő karosszéket – összekapcsolta, az a kis szőnyeg volt, amelyet Maja az imént leterített. Enélkül sose jött volna létre az a láthatatlan harmónia, mely lakunkat betöltötte.

A falon pedig Grabar őszi berkenyéje kacagott...

Én csak álltam, és meglepett az ismerős tárgyakon elömlő újdonatúj nyugalom. Álltam és gyönyörködtem. Hát ez lesz életem színtere. Tudom, persze, hogy ez az élet tele lesz gondokkal, kapkodással, gyakran zaklatott és ideges lesz. Időnként bele is fáradok majd, de minden este ide térek haza, a falikar, a pamlag,

az asztal, a karosszék meg a szőnyeg egyszerű harmóniájához, hogy erőt merítsek. És mindannyiszor itt fog várni ő, e harmónia megteremtője, a nyugalom kútfője. Mi kell még? Kívánhat-e többet az ember?

Lám, ez az, amit úgy hívnak: emberi boldogság!

Maja alighanem ugyanezt érezte.

– Húzd be a függönyt! – kérte.

Igaza van! Az ablakon át betör hozzánk a külvilág: a városunk, amely éppoly zajos, mint akármelyik más város a világon, ahol ahány ember, annyiféleképpen érez. Majd visszatérünk hozzájuk, közöttük fogunk élni, velük együtt fogunk örülni, bánkódni. Majd... De most itt a mi világunk, és nem akarunk osztozni rajta senkivel.

Ott ültünk az új pamlagon és kávéztunk. Most először családiasan. Én pedig arra gondoltam, milyen sok – végtelenül sok! – ilyen mindent és mindenkit kirekesztő, kettesben töltött este vár ránk. Hát lehetséges ez? – gondoltam dobogó szívvel. – Őmellette...

Maja szeme tündökölt, ajka meg-megremegett. Óvatosan megfogta a kezem.

– Tudod, Pavel... Nem jó az, ha az ember gyerekkorától fogva abban a hitben él, hogy ő valami rendkívüli lény, különb a többieknél. Én meg azt hiszem, már ezzel a hittel születtem.

– Minden gyerek azt hiszi, hogy ő a világ közepe, Majka... amíg fel nem nő.

– Nálam ez sokáig elhúzódott... egészen a kilencedik osztályig. Pedig nem voltam kitűnő tanuló, nem mutattam különös tehetséget semmihez: verseket írtam – abbahagytam, megpróbáltam rajzolni – nem ment, játszottam a színjátszó körben – úgy mozogtam a színpadon, mint aki nyársat nyelt, a hangom is gyengécske volt. Szóval, sehol egy isteni szikra, én mégis azt hittem, hogy a többieknél különb, rendkívüli lény vagyok, olyannyira, hogy a környezetem is kezdte elhinni. A barátnőim irigykedtek, bár azt se tudták, mire, a fiúk tisztelettel bántak velem Miért?...

– Mert szép vagy, Majka. A szépség éppúgy isten adománya, mint a tehetség.

– Ugyan, dehogy, ott volt az osztályban Nyinocska Rumjanceva, ekkora szeme volt, a copfja a derekáig ért. Csúnya kis béka

voltam hozzá képest. Őt mégse irigyelték, és csak a két legcsöndesebb fiú, Kuszenkov meg Funtyikov volt szerelmes belé... Aztán a kilencedik osztályban elkezdtem gondolkodni: hamarosan elvégzem az iskolát, merre tovább, mi legyek?... Mi legyek, Pavel? A matematikát és a fizikát nem szerettem, a műszaki egyetemre még csak az orromat sem érdemes odadugni. Hát akkor? A színművészetire, a konzervatóriumba, a képzőművészetire? Különb vagyok, különleges vagyok? Akkor aztán kijózanodtam. Hideg zuhany volt!...

Maja sugaras szemében kihunyt a fény, tekintete befelé fordult, lefelé görbülő ajkán gyötrődő, zavart mosoly vibrált.

– Ott volt a szomszédban a pedagógiai főiskola, jelentkeztem oda... Sikerült fel is tüzelnem magam: irodalomtanár leszek, de nem akármilyen, más úton fogok járni, mint a többiek, kidolgozom a magam módszerét. Magam elé képzeltem, ahogy majd Puskinról mesélek a gyerekeknek: elnémul az osztály, a szemek kikerekednek... Amikor odaérek, hogy a sebesült Puskin ott haldoklik a Mojka-parti lakásban, elbúcsúzik feleségétől, barátaitól, az osztály sír, és velük együtt én is... Teljesen elérzékenyültem. Már megint a fellegekben jártam, arról ábrándoztam, hogy nagy pedagógus lesz belőlem. Szoknyás Comenius... Látod, már megint, Pavel, megint! Nem nevetséges? Mosolyodj már el, mondd azt, hogy naiv bolond vagyok. Megérdemlem.

– Én magam is emlékműről ábrándoztam, Majka.

– Te – emlékműről? Milyen emlékműről?

– Egész alakos bronzszoborról, amilyet Ivan Fjodorovnak, az első nyomdászunknak állítottak, csak szakáll nélkül. Képzeletben fel is állítottam a falunk közepén. Körülötte tyúkok repkednek, kecskék legelésznek, az asszonyok arra járnak vödrökkel a kútra, én meg ott állok... a piedesztálon.

– És azt tudtad, hogy miért kapod az emlékművet?

– Homályosan, Majka. Valami világrengető tudományos felfedezésekért, persze... a hálás emberiségtől.

Ott ült velem szemben, mosolytalanul, kissé gondterhelten, töprengett valamin, végül megrázta fürtjeit.

– Te most is hiszel abban a fölfedezésben, igaz?

– Talán... De emlékművet már nem kívánok magamnak, az biztos.

– Az én önbizalmamból viszont nem maradt semmi... az égvilágon semmi, se híre, se hamva. Egy évet se tanultam, amikor rájöttem: ugyan miféle tanítónő lesz belőlem! „A főnevek végződésében a susogó hangok és a c után hangsúlyos helyzetben o-t, hangsúlytalan helyzetben je-t kell írni..." Évről évre, nap mint nap ilyen szabályokkal kell tömnöm a gyerekek fejét. Aztán ott vannak a javításra váró füzethegyek, az unalmas kincstári tananyag, amelytől nem szabad eltérni, és ha tetszik, ha nem, le kell nyomni a bukási százalékot, aztán a jelentések, tantestületi ülések, módszertani tanácskozások... Itt benn csupa üresség, és hiába nézek előre, arra cseppnyi fény sincs. És senki, de senki nem tehet erről, én magam vagyok ilyen ostoba: akárhogy forgolódok, nem tudok mit kezdeni magammal, Pavel!... Szempillája megrebbent, óriási szeme ijesztően elsötétült. – Már-már megvetettem magamat, megvetettem! Messziről úgy látszik, élek, mint mindenki más, emberekkel találkozom, semmiségekről fecsegek, nevetgélek, de itt benn mintha egy tücsök azt cirpelné egyre: „Üres!... Üres!... Üres...!" Néha nem bírtam magammal, ráripakodtam anyámra, a barátnőimre... Főképp anyámnak jutott ki... Éjszakánként meg telesírtam a párnámat bánatomban, úgy sajnáltam szegény fejemet...

Megmozdultam, hogy felháborodva tiltakozzak, de tágra nyílt szemével, egész teste mozdulatával belém fojtotta a szót.

– Hallgass!... Még most is így vergődnék, ha te nem vagy. De te néhány szóval... Ott a Nasztya örvénykútjánál, az Ő mosolya alatt... Emlékszel, ott azt mondtad: „az élet is kihunyna". Én pedig elhittem neked, Pavel, elhittem! Elhittem a hihetetlent, hogy nő vagyok, életet adó, az életet megszépítő nő, húga azoknak, akik a Homéroszokat megihlették. Nem, nem hagyom ott a főiskolát, és valószínűleg tanárnő leszek. Talán nem is rossz tanárnő. Nekem is lesz szakmám, mint mindenki másnak, de hivatásom... Az én hivatásom az, hogy gyutacs legyek, hogy másokat föllobbantsak. Igen, igen! Olyan erőket szabadítsak fel, amelyek mesévé varázsolják a hétköznapokat, és gyönyörűt gyúrnak – agyagból! Hi-szem! Hi-szem! Az én osztályrészem az, hogy téged föllobbantsalak, a tiéd meg az, hogy fellobbanj!...

Szeme tüzelt, arca lángolt, égetett, vakított. Szinte elkábulva néztem.

Mellette, mindörökre! Merjem-e hinni?

Merjed. Ne ijedj meg, nem te vagy az egyetlen szerencsefi a világon.

Legyenek áldottak, akik egymásra találtak.

Ne apadjon napjaink végezetéig a boldogság, amire rátaláltak.

Folytatódjék gyermekeinkben és gyermekeink gyermekeiben, újra meg újra, valameddig az emberi nem él bolygónkon! Vagy talán még annál is tovább, folytatódjék a bolygókon és naprendszeren túli messzeségekben, ahová a nyughatatlan emberiség utat tör magának, és magával viszi embermivoltát.

Mindenkinek, mindenkinek, mindenkinek, aki csak él, s aki csak élni fog, adassanak meg az egymásra találás percei!

5

Azelőtt ezt az eseményt ünnepélyesen „menyegzőnek" nevezték. Manapság legjobb esetben a jóval kevesebb érzelmet keltő, szárazabb „esküvő" szót használják. De még ezt a majdnem hivatalos szót is túlságosan emelkedettnek érezzük, és szívesebben használjuk az olyan végképp paragrafusízű kifejezéseket, mint „házasságot kötni", sőt „anyakönyvvezető elé járulni". A gazdag és színes orosz nyelv ezen a téren bántóan elszegényedett és megfakult.

A családalapítás nevezetes eseménye iránt tanúsított bosszantó közöny még a mi városi hatóságainknak is szemet szúrt. Nem, arról persze szó se volt, hogy a hatóságok rá akarták volna tukmálni a fentebb stilt a köznyelvre, viszont számos határozott intézkedést foganatosítottak. Kezdetnek kiutaltak egy bizonyos összeget a költségvetési keretből, és az egykori sasliksütő Kazbek vendéglő meglehetősen jellegtelen unalmas épületéhez hozzátoldottak néhány építészeti ékítményt: egy portikuszt, magas tornáccal, álión oszlopokkal, ilyenképpen megadva a módját, és az egykori vendéglő ezáltal Házasságkötő Teremmé lépett elő. A szomszédos konfekcióüzlet új cégért és ezzel együtt új profilt kapott: kinevezték Ifjú Házasok Boltjának. És bár semmi különleges holmit nem árusítottak benne, mégis csak külön utalvánnyal lehetett belépni.

Úgy vélhetnők, hogy a városi hatóságok ezzel tökéletesen meg-

tették a magukét, de ők úgy érezték, ez még nem elég. Felkérték az egyik fémtömegcikk-kombinátot, amely alumínium fazekakat gyártott, hogy verjenek alkalmi emlékérmeket, amelyekkel a Terem illetékesei kitüntetik az ifjú házasokat. Azt hiszem, kevés város dicsekedhet ilyesmivel.

Nos, az ógörög stílusú oszlopsor tette-e vagy az emlékmedál, nem tudom, de annyi bizonyos, hogy a Házasságkötő Terembe csak előjegyzéssel lehetett bejutni, hosszú hónapokig, ha nem esztendőkig tartó türelmes várakozás után.

Azok számára, akiknek nem volt ennyi türelmük, és akiket nem csábítottak az oszlopok és az emlékmedálok, ott voltak a kerületi anyakönyvi hivatalok. Ezek kevésbé ünnepélyesen, de éppoly eredményesen gyártottak nőtlenekből és hajadonokból ifjú házasokat. Itt már nem „eskettek", hanem „megkötötték" és „anyakönyvezték" a házasságot.

Maja meg én a kerületi anyakönyvi hivatalt választottuk.

Kocsink pontosan a megjelölt időben ért a Konarmejszkaja utcai anyakönyvi hivatal elé, ahol több, ünneplőbe öltözött csoportot találtunk. Minden boly közepén, mint anyakirálynő a rajzó méhek közt, fehér ruhás menyasszony állt.

A várakozók röpködő megjegyzései fogadtak bennünket.

– Házasságkötési dugó keletkezett.

– Manapság mindenütt sort kell állni, akár újságot vesz az ember, akár házasodik.

– Ha így nő a lakosság, lesz ez még különbül is.

– Nem a lakosság a ludas. Ma más a politika. Azelőtt, a mi időnkben az egész anyakönyvi hivatal egyetlen szobácska volt, egy bekötött képű leányzó ült benne, fájt a foga. Öt perc alatt összecsapott mindent, és még azt se mondta, „A viszontlátásra". Bezzeg ma! Legyen beszéd, méghozzá érzéssel, legyen gyűrű, legyen pezsgő, azt megint csak nem lehet pohárköszöntő nélkül. Egyre nő a kulturális színvonal.

– Jól nézünk ki, ezt se győzik!

Borja Cvetyik, Maja barátnőjének az ismerőse, a „tűzoltó-Moszkvics" tulajdonosa, mint társaságunk legfiatalabb és legenergikusabb tagja, nyomban nekilátott, hogy tisztázza a helyzetet.

– Házasulandó polgártársak, ki hány órára van beosztva? Minket három harmincra rendeltek ide, hát magukat, kedves menyasszony?

– Maguk utánunk következnek, mi három tízre jöttünk.

A megszólított menyasszony fehér krepprubája vaskos idomoktól dagadozik, arca lapos és széles, dauerolt, ritkás hajáról áttetsző fátyol hullik széles vállára. A menyasszonyok közül csak ő viselkedik fesztelenül, hangosan beszél, gőgösen tekinget jobbra-balra. A többi menyasszony mind ifjú és riadt, a szemüket meresztgetik, bújnak a szüleikhez. A nagyhangú menyasszony környezete hallgatagon és rosszkedvűen lapul. Nyurga legény áll mellette, új öltönyben, a zakót mintha villával hányták volna rá, a nyakkendő fojtogatja. Szabályos, merev arc. Ő a vőlegény.

– De most már maguk következnek, ugye? – tudakozódik tovább Borja Cvetyik.

– Amazok még előttünk vannak! – bök a menyasszony egész tenyerével egy másik pár felé.

Azok, akikre a tenyér mutat, erősen zavarba jönnek. A férfi fején új kalap, keményített gallérja közül száraz, inas nyak mered elő, arcán mély barázdák, szeme fakó. A menyasszony töpörödött öreganyó, csupa szorongás, szemét a földre süti, és nem tudja, hová rejtse agyondolgozott kezét.

– Ezeknek is jókor jut eszükbe! – jegyzi meg lenézőn a vaskos idomú menyasszony. – Csakhogy észbe kaptak!

A zavart vőlegény mentegetődzve forgatja öreges, inas nyakás.

– Ha nem volna muszáj, nem pironkodnánk itt! Maholnap húsz esztendeje élünk együtt, de eddig nem számított, hogy nem vagyunk törvényes házasok. Most aztán, hogy megöregedtem, sokat betegeskedem, ha meghalok, őneki még csak nyugdíjat se adnak énutánam, az atyafiságom meg mindjárt azon lesz, hogy mielőbb kitúrják még a házból is. Látják, milyen szegénykém, nem tudja megvédeni a jussát, ott marad fedél nélkül, betevő falat nélkül. Hát persze, restelljük, hogy így a fiatalokkal együtt. . . De nem tartjuk fel sokáig magukat. Nekünk nem mondanak ünnepi beszédet, pezsgőt se fognak inni velünk.

– Dehogynem fognak! Ez a rend! – ellenkezik a nagy darab menyasszony, és öntudatosan megmozgatja széles vállát, amelyet áttetsző fátyol leng körül.

– Hát akkor... Kibírjuk... Kibírtunk mi már különbeket is.

Maja fülel, ide-oda tekinget, szempillája ijedten rebben. Most különösen védtelennek látom ebben a városi utcán oly sután festő esküvői ruhában. Én is átérzem zavarát, vele együtt szenvedek, de nem karolhatok belé, és nem cipelhetem el innen, hogy úgy legyünk, mint voltunk, négyszemközt, együtt. Ez a rend. Kibírjuk, kibírtunk mi már különbeket is.

Az esküvőre váró csoportok között hirtelen furcsa alak tűnt fel: borotválatlan, püffedt, lila ábrázat, fakó szempár, zsíros satyak, zakója egyetlen gombra gombolva, az is úgy, hogy egyik szárnya feljebb, a másik lejjebb, ettől az egész figura úgy hat, mintha szélütés érte volna. A jövevény bizonytalanul áll a lábán, imbolyog, kezét mélyen nadrágja zsebébe dugja, borotválatlan állát magasra feszíti, színtelen szempárjával kihívón kapja el a rászegeződő pillantásokat. A tétlenségtől elcsigázott ácsorgók abbahagyják a beszélgetést, odafordulnak, csend támad.

– Na, mi az?! – böki ki végre az általános csend és figyelem közepette rekedten és fenyegetőn a jövevény. – Mit bámultok, azt kérdeztem?... Tetszem?... Nem, ugye?! Tudom, tudom, hát persze hogy nem tetszem! Részeg disznó, ugye? Persze!... De ki tehet róla, mi? Ki juttatta ilyen sorsra Szerjoga Kirjuhint?...

A torz, imbolygó alak jelentőségteljes szünetet tart, aztán patetikusan elbődül:

– Az asz-szony!... Halljátok, vőlegény testvérek... az asszony juttatott ebbe a disznó sorsba, hogy dögölne meg!... Vőlegény testvérek! Itt álltok mostan a menyasszonykáitok mellett... Hófehér hattyú-úk!... – A férfi kirántja zsebéből kemény, piszkos öklét, és a feje fölé kapja. – De boszorkány lesz belőlük! Jaj nektek, jaj nektek, vőlegény testvérek! Lehajigálják a fehér tollukat, és a véreteket fogják szívni! Napról napra, évről évre. És nem fáradnak bele, ne-em! Lesz nektek elegetek meg melegetek, vőlegény testvéreim! De lesz ám! Aztán siránkozni nem szabad ám! Majd siránkozik ő! És panaszkodni se merjetek, hohó! Majd ő siránkozik meg panaszkodik!... Ha pedig szökni akartok, vőlegény testvéreim, abból nem esztek! A törvény nem enged. A föld alól is előkerítenek benneteket... Vágóhídra mentek most! A biztos halálba! Nincs szörnyűbb vadállat, mint az asz-szony! Meneküljetek, amíg nem késő, vőlegény testvérek! Lóhalálában!...

Nézzetek végig ezen a disznó Szergej Kirjuhinon, és meneküljetek a menyasszonykáitoktól, amíg nem késő...

A férfi döngve csapkodta mellét súlyos öklével, püffedt, borostás képén a nagy igazságot hirdető mártír fensége.

Elsőnek a nagy darab menyasszony tért magához.

– Mit bámulják? Micsoda disznóság! – háborgott. – Hívni kell a rendőrséget!

– A ren-dőr-sé-get?! – fordult felé imbolygó testével a mártír, és egy pillanatra kővé dermedt. – Ni! Hát ezt ki veszi el? Ki az, aki ennyire nem sajnálja önmagát?... Ezen itt, még hattyútoll sincs... Ez mindjárt nekilát... Úgy ám!... Elevenen! Szőröstülbőröstül!...

– Rendőr! Rendőr!!

– Ki a vőlegénye?... Menekülj!... Jaj, menekülj!...

– Rendőr!! – sivította a menyasszony.

– Vőlegény testvérek, fusson, ki merre lát! Amíg nem késő!...

Egyszer csak ott termett előtte egy méregtől vörös, fújtató rendőr.

– Már megint botrányt csinálsz?

– Megint – felelte büszkén a tántorgó mártír. – Az igazságot hirdetem!... Meg akarom menteni őket!...

– Disznóság! Beszívott, aztán sértegeti az embert... Ide a boldogságért jönnek az emberek, igen...

– Menyasszony polgártársnő! Hagyja, nincs szükség magyarázatra!... Ismerjük mi már őt!

– Az igazságért! A szent igazságért akár a halálba!...

– Hát ha ismerik, miért nem intézkednek?... Felháborító disznóság! Az ilyet nem lenne szabad kiengedni a börtönből!...

– Csöndesebben, menyasszony polgártársnő, csöndesebben! Gyerünk, Kirjuhin. Lesz most neked nemulass...

– Vőlegény testvérek! Tiértetek...

– Gyerünk, gyerünk!

– Értetek szenvedek!

– Lódulj, te mártír!

– Testvérek! Gondolkozzatok, minden lány kedves...

A rendőr elkapta a mártír grabancát, elvonszolta a házasulandóktól, de az tovább játszotta a prófétát:

– Minden lány kedves, hát akkor honnan lesznek a gonosz feleségek?... Térjetek észhe-e-ez!...

Ez már messziről, egyre távolabbról hallatszott.

Maja rebbenő tekintettel, űzött arccal bújt anyjához, én tehetetlenül toporogtam.

– Így elszaporodtak a huligánok... Még itt is elrontanak mindent...

Csak a termetes menyasszony háborgott, a többiek félszegen hallgattak vagy pislogtak egymásra.

Az anyakönyvi hivatal hívogatón kitáruló ajtajában megjelent egy pár: az ismerős öregek, már újsütetű házasokként. Szégyenlősen mosolyogtak.

– Mi már végeztünk is... ünnepi beszéd nélkül... De udvariasak, megértőek voltak.

– Szenyecska! Mi következünk! – harsogta a termetes menyasszony.

Az ormótlan zakós, faarcú, nyurga legény összerezzent, körülnézett, hirtelen sarkon fordult, és sietve otthagyta az anyakönyvi hivatalt.

– Hová-á mé-ész?! – harsant nyomában némi késedelemmel.

A legény nem fordult vissza, csak felrántott hegyes vállát, konok tarkóját, szökdécselő lépteit láttuk.

– Sze-nyecs-ka!

Szenyecska egyre távolodott.

– Bitang!! Csirkefogó!! Gazember!! Behízelegte magát!! Kikupálódott a kezem közt. És most meglépne!... Fogják meg! Fogják me-eg!

A menyasszonyon féktelen hisztérikus roham tört ki.

Borja Cvetyik halkan a fülembe súgta:

– Azt hiszem, mi következünk.

6

Az esküvői vacsorát a város legjobb éttermében, az Arany Kalászban rendeztük. A bankett-terem hosszú asztala mellett sokan szorongtak. Maja távoli nagynénijei, nagybácsijai, akik külön erre az alkalomra repültek ide Voronyezsből. Anyai ági rokonok

Konyevo szovhozfaluból. A város néhány építésügyi fejese, csupa idős, tekintélyes férfiú, képükön leereszkedően jóindulatú főnöki kifejezéssel. Néhány alacsonyabb beosztású káder, ezek kevésbé voltak korosak és tartózkodó modorúak, és őszinte nyíltsággal estek neki a konyaknak meg a harapnivalónak. Asszonyaik elérzékenyülten pillogtak Majára, és a becsüs kíváncsiságával méregettek engem. Néhány frissen vasalt, kimért modorú tiszt. Egy basszusban harsogó ősz vezérőrnagy, Maja apjának régi barátja. Maja lesütött szemű iskolai és főiskolai barátnői... Én az egész társaságból nem ismertem mást, csak Borja Cvetyiket meg a tűzrőlpattant Lenocskát, Komplekszmoje telepről. No meg persze Maja szüleit: Ivan Ignatyevicset, aki ez alkalommal tekintélyt sugárzó ezredesi váll-lapos egyenruhája helyett valami jellegtelen civil öltönyt viselt, és Zinaida Nyikolajevnát, aki anyai bánattal tétován mosolygott.

Az én rokonságomból csak anyám élt, ő is oly messze, hogy meg se mertem hívni. Barátaim viszont annál többen voltak: laboratóriumunk valamennyi munkatársa, és rajtuk kívül még sokan mások még a főiskoláról. Nem hívhattam meg az esküvőre mindet, falkástul, ha viszont választani kell, biztosan megsértem azt, akit kihagyok. Így aztán csak Borisz Jevgenyevicset és feleségét hívtam meg, ők voltak a tanúim is. A vőlegény vendégei tehát elenyésző kisebbségben voltak.

De Borisz Jevgenyevics úgy látszik elhatározta, hogy kitesz magáért. Pohárral felállt, kihúzta magát, koponyája tiszteletet keltően csillogott, aszketikus arcán a szokott tekintélyes professzori kifejezés, amely csendet és figyelmet parancsol a hallgatóságra. A villák csörömpölése, a hullámzó beszélgetés nyomban elhallgatott, és valamennyi fej várakozón felé fordult.

– Kedves barátaim! – kezdte cseppnyi fontoskodással Borisz Jevgenyevics. – Elnézem a menyasszony szüleit, és látom, hogy nincs hőbb vágyuk, mint hogy leányuk boldog legyen. Higgyék el, én éppígy, szülői szívvel kívánom a vőlegény boldogságát. Én plántáltam belé a tudományt, beleadtam szívem-lelkem, és úgy vélem, joggal tartom a saját teremtményemnek. Legyenek tehát boldogok... De a boldogságból nem lesz semmi, ha nincs meg mindkettőjükben a kölcsönös tisztelet. Van-e köztünk, aki belekóstolt az életbe, tudja, mit jelent a család, és ne találkozott volna

a tisztelet hiányával? Van-e, aki nem tette fel a kérdést: hogyan lehet megszerezni ezt a tiszteletet? Én a magam részéről csupán egyetlen gyakorlati tanácsot merek adni: versengjetek engedékenységben. Engedjen a férj a feleségnek, s a feleség a férjnek, legyen fontosabb a másik óhaja, mint a saját „akarom", „szeretném", „kívánom"... Kedves tanítványom, Pavel Krohalev! Ürítem poharam arra, hogy asszonyod óhaja legyen mindig fontosabb, mint a sajátod! Én ebben látom boldogságod titkát!

Az asztal körül helyeslő kapatos zsivaj támadt, éppolyan lelkes, mint más pohárköszöntő után. Maja édesanyja a könnyeit szárítgatta kendője csücskével, apja pedig felugrott, hogy koccintson Borisz Jevgenyeviccsel, de ekkor...

– Utópia! – harsant egy tekintélyparancsoló basszus.

Egyszerre újra elcsöndesedett mindenki.

Az ősz vezérőrnagy némi erőlködés árán felállt, zömöken, kissé komoran, már meglehetősen kipirosodott arccal.

– Utópia! – ismételte határozottan. – Tegyük fel, hogy az egyik enged a másiknak, aztán a másik az egyiknek. Csakhogy előbbutóbb valamelyik egészen biztosan megbánja, akkor aztán nincs megállás, megindul a ringlispíl. Nem, nem, a családban is egységes akarat kell. Az! Tekintély! Tekintély nélkül a családban, akárcsak az államban, megindul a ringlispíl! Nem jóra tanítja a fiatalokat, professzor!

Borisz Jevgenyevics mosolyra húzta merev ráncait.

– Nem téveszti össze, tábornok, a családot vagy akár az államot is holmi katonai alakulattal?

– Szó sincs tévedésről. Ahol emberek élnek együtt, ott rendnek kell lenni, nem pedig anarchiának. És még ha csak ketten vannak is, rend nélkül akkor se tudnak meglenni. Ahhoz pedig, hogy rend legyen, fegyelem kell, a fegyelemhez pedig az kell, hogy legyen egy rangidős. Ez elemi logika, professzor elvtárs!

– Irigylem önt, tábornok, hogy olyan világos és egyszerű az ön számára minden. És... olyan elementáris.

– Én meg magán csodálkozom, hogy életelvek helyett társasjátékszabályokkal traktálja a fiatalokat.

Kellemetlen összecsapás kezdett kibontakozni, amelyből nem valószínű, hogy Borisz Jevgenyevics került volna ki győztesen, de

ekkor felpattant Borja Cvetyik, aki az asztalnagy szerepét töltötte be.

– Kedves vendégek! Kedves vendégek! Mulasztás történt! A menyasszony szüleire már ittunk, de a másik félről megfeledkeztünk. Emelem poharam, hogy úgy mondjam, Pavel szellemi atyjára, Lobanov professzorra!...

A vendégsereg megkönnyebbülten helyeslő zúgásban tört ki, mozgolódás támadt, a férfiak a palackokért nyúltak. A tábornok egy másodpercig komoran álldogált, aztán határozottan felemelte poharát, és koccintásra nyújtotta Borisz Jevgenyevics felé.

– Nézeteink különbözősége mit se csökkenti az ön iránt táplált tiszteletemet. Egészségére, professzor!

Borisz Jevgenyevics szertartásosan felállt, koccintottak, és a béke helyreállt.

Mellettem ott rózsállott Maja arca, szeme éberen csillogott.

Ha az összecsapás bekövetkezik, én természetesen gondolkodás nélkül teljes erőbedobással mesterem védelmére kelek. De valami alig megfogalmazható homályos sejtelmem kételyt támasztott tanácsával szemben. Talán az, hogy maga Borisz Jevgenyevics, aki oly jól ismerte a családi boldogság titkát, sajna sose részesült különösebb családi boldogságban. Első felesége elhagyta, amikor ő még névtelen aspiráns volt. Másodszor akkor nősült, amikor már professzor volt. Én magam sose tudtam megállapítani, elégedett-e ezzel az új házassággal vagy sem. Felesége, Anasztaszija Andrejevna, kiegyensúlyozott és házias asszony volt, gondosan ügyelt arra, hogy férje mindig vasalt ingben járjon, ne zavarják fölösleges telefonokkal. De soha életében egyetlenegyszer se lépte át az egyetem küszöbét, és valószínűleg fogalma se volt arról, mivel foglalkozik tudós házastársa. És természetes, hogy Anasztaszija Andrejevna számára férje kívánsága mindig fontosabb volt, mint a sajátja, ami viszont Borisz Jevgenyevicset illeti – hogy is mondjam... Úgy tetszik, soha nem is adódott alkalma, hogy az engedékenység erényét gyakorolja.

Anasztaszija Andrejevna most itt ült az asztalnál Borisz Jevgenyevics mellett, és aggódva, titkolt szorongással nézelődött jobbra-balra.

Hazamentünk.

A padlón, a pamlag előtt ott hevert a kis szőnyeg, a láthatatlan harmónia középpontja, az otthonosság megtestesítője.

Maja hosszú, fehér menyasszonyi ruhájára kapott kabátban leült a pamlagra, és sötét-komoly szemmel hosszasan körülnézett a szobában.

– Ez is megvolt – szólalt meg végre.

– Most kezdünk élni, Majka – mondtam.

Rám emelte szakadékmély szemét...

– Azt mondd meg, hogyan?...

Nesze neked! Hiszen Maja lángoló arccal – amelynek lehetetlen volt nem hinni! – csak az imént esküvel adta tudtomra, hogy megtalálta sorsunk nyitját.

Most megpróbáltam félénken emlékeztetni:

– De Maja, hiszen te mondtad...

– Igen, mondtam, Pavel, és hiszem is!... Jaj, de még mennyire hiszem! De mégis, hogyan?... Hogyan lesz ebből a hitből valóság? Hogyan kezdjük? Mibe kapaszkodjak?... Egyszerre rádöbbentem, hogy nem tudom.

Hallgattam, mert magam se tudtam.

– A te Borisz Jevgenyevicsed szépen, kedvesen beszélt, de... Nekem időnként szükségem lesz rá, hogy önálló szándékom legyen: így akarom, így legyen és ne másként. Ha viszont mindig mindenben engedni fogok, mindent rád hagyok, mi lesz akkor énbelőlem?... A te unalmas tartozékod, Pavel. Nem lesz se egyéniségem, se jellemem.

– Nagyon helyes, ne engedj! – bólintottam. – Én viszont megpróbálom követni Borisz Jevgenyevics tanácsát, hogy a te kívánságaidat fontosabbnak tartsam, mint a magaméit!

Ebben maradtunk.

Rég elmúlt éjfél, megkezdődött családi életünk első napja.

7

Másnap délfelé csengettek. Családunk első vendége! Rohantam ajtót nyitni.

Kissé ápolatlan vöröses szakáll, ponyvából varrt munkásbekecs, amely lötyögött gazdája keskeny vállán. Először meg se

ismertem. Gosa Csugunov volt, akivel több mint egy éve nem láttuk egymást. Ez alatt az idő alatt nőtt ki örökdiákra valló pisze képén a parasztos, kese szakáll.

– Kerülj beljebb – invitáltam.

Legutóbb meglehetősen hűvösen váltunk el egymástól, semmiképp se barátokként, bár addig nem jutottunk, hogy ellenségekké váltunk volna...

– Kerestelek a főiskolán, öregem. Ott mondták, hogy...

Ekkor lépett ki a szobából Maja, pongyolában, borzasan, de frissen, szemében reggeli csillogással. Gosa képén, melyet félig eltakart a szakáll, most először fedeztem föl holmi zavarfélét.

– Ez itt Gosa Csugunov, tudod, akiről beszéltem... Ez pedig Maja... A feleségem.

Gosa meghajtotta bozontos fejét, csosszanva összeütötte bokáját, Maja kezet nyújtott neki.

– Eláruljam, hogyan mutatta be magát?

– Biztos nem túl hízelgőn.

– Miért?... Békés anarchistának mondta! Egész kíváncsivá tett.

Mindketten sokat hallottak már egymásról tőlem, de most találkoztak először.

– Menjenek be a szobába. Mindjárt rendbe szedem magam, és bemegyek én is – mondta Maja.

– Nagyon szép nő – állapította meg Gosa, amikor letelepedtünk a pamlagra.

Nem szóltam semmit, csepp kedvem se volt vele megtárgyalni Maja erényeit. Gosa sose elégedett meg azzal, hogy egyszerűen közölje benyomását, megállapításai után okvetlenül általánosítások és tanulságok következtek, ezekkel fűszerezte életét. Csak az hiányzik, hogy Maja szolgáltasson alkalmat holmi gyanús filozofálgatásokra! Nem, azt már nem, nem bírnám ki.

De Gosa a hallgatást még kevésbé tűrte, mint az ellenkezést – vérbeli próféta lévén, akit a hallgatóság figyelme éltet, most se állta meg, hogy ki ne teregesse, ami kikívánkozott belőle.

– Olyan szirén, aki a köznapiság örvényébe fojtja az embert.

– Hogy értsem ezt? – kérdeztem fojtott kihívással.

– A szolgája leszel.

– És mit szólsz, ha azt mondom: kész vagyok megtenni?

Belenevetett a szakállába.

– Csakhogy nem magát az istennőt kell szolgálnod. Ő megérdemelné, az igaz... De nem őt fogod szolgálni, hanem a ruhákat, amiket sűrűn szeret majd váltogatni, a szőnyegeket, amiken lépkedni szeretne, az aranyozott rámájú képeket, amelyeket a szobája falára kíván. Tárgyak fognak dirigálni neked, öregem.

– Túl kevéssé ismered ahhoz, hogy megjósold, mit fog kívánni a jövőben. Nem gondolod?

– Láttam őt, és ez tökéletesen elég, hogy elképzeljem, milyen foglalat kell ehhez a drágakőhöz.

– Mondd, hová lett a te híres eredetiséged? Elkoptatott frázisokban gondolkodsz.

– Én mindig banális igazságokat mondok, öregem. És az egyik ilyen banális igazság: minden asszony – a rabszolgaság forrása, már pusztán azért, mert családi jármot akaszt az ember nyakába.

– Érdekelne, vajon te magad családon kívül jöttél a világra? Küszöbre kitett, talált gyerek voltál?

– Én a lehető legnyárspolgáribb családban születtem, ahol vitrinben álló kis porcelán elefántok jelképezték a lakályosságot.

– Hál' istennek, már majdnem megsajnáltalak.

Gosa ponyvából varrt, nyűtt bekecset és ugyancsak nyűtt munkásnadrágot viselt, de a nadrág ülepét más koptatta ki, jelenlegi viselője soha nem volt munkás. Vannak emberek, akiknek keze munkájából tucatnyian élnek, akik sokat adnak, keveset kapnak. Gosa nem ilyen: a társadalom őt nem rövidítheti meg, ezért tartja magát tökéletesen függetlennek, ezért hivalkodik a helyzetével – se hideg, se meleg –, és abban látja szent kötelességét, hogy leleplezze mindazokat, akik nem hasonlítanak hozzá. Márpedig őhozzá senki sem hasonlít.

Szó se róla, családunk első vendége igazán csupa tapintat. Még be se lépett, már kijelentette: a boldogságom – rabság! Édestestvére ő a tegnapi részeg mártírnak: „Óvakodjatok, testvérek, a feleségektől!"

8

A pályaudvari vendéglőben történt találkozásunk után kerítettem egy ágyfotelt, és Gosa beköltözött hozzám.

Mivel meg volt győződve róla, hogy az embereknek, még ha természetüknél fogva nem is olyan nagyon jók, mégis jólesik, ha erejükhöz mérten jót tesznek, ezért esze ágába se jutott, hogy zavarhat. Egyébként engem csakugyan nem zavart. Reggel elment, késő este jött meg, jóllakottan, elégedetten önmagával, kimeríthetetlen ékesszólási kedvvel, készen arra, hogy egész éjszaka engem oktasson, ha hajlandóságot mutatok arra, hogy meghallgassam. Le se lehetett lőni.

Amilyen könnyű volt megismerkedni vele, éppoly nehéz volt jóban lenni vele, arról pedig, hogy testi-lelki jó barátommá fogadjam, szó se lehetett. A barátsághoz, akárhogy is vesszük, ha nem is önfeláldozásra, de legalább annyira szükség van, hogy az ember adni tudjon. Ő viszont csak arra volt képes, hogy elfogadja, amit adnak, cserébe semmi mást nem ajánlott, mint a világról és az életről alkotott nézeteit. Ezeket sose próbálta erőszakkal rátukmálni az emberre, dehogy, aki nem akarja, ne fogadja el, majd megbánja.

Hamarosan megismerte a város összes vendéglőjét és kocsmáját, naphosszat ott lézengett, de soha nem jött haza spiccesen, csakis józanul, de felajzott kedvvel.

– Szeretem a kapatos orosz embert – hangoztatta. – A kapatosat, de nem a részeg disznót. A kapatos ember rendszerint az önfeláldozásig megértő, ilyenkor emelkedetten tud gyűlölni és emelkedetten tud szeretni.

Elbeszéléseiből ítélve, asztal melletti beszélgetőtársai gyorsan kitárulkoztak előtte, keresték az együttérzést, de hiába. Furcsa módon mégse nehezteltek meg rá, sőt lelkifurdalást éreztek.

– Mást se tesznek, csak panaszkodnak nekem. Holott ha jobban megnézzük, csupa olyan panasszal jönnek, ami vállrándítást se érdemel: nem kaptak lakást, nem kapják a nyugdíjat, a munkahelyükön kellemetlenségeik vannak. Hiába magyarázom nekik, hogy ezek piszlicsáré ügyek, ezért igazán nem érdemes emészteni magukat. Mi más a lakás például, mint önmagunk megrablása? Már Csehov megmondta, hogy az embernek az egész földgolyó

kell. Mégis mindenki azért töri magát, majd kibújik a bőréből, hogy kapjon egy tenyérnyi helyet, tíz-húsz négyzetmétert. Ha pedig megkapja, élete végéig hozzáláncolja magát. Isz-szonyú-ú!

Ebből következőleg ő csakis mások lakását használta.

– Jegyezd meg, hogy napjainkban erőszakkal nem csinálnak rabszolgát senkiből. Viszont mindenki maga igyekszik, hogy rabszolga lehessen. Igen, önként! Rabszolgának lenni a legegyszerűbb és legkényelmesebb dolog. A szabadság: a nyílt óceán, ahol minden oldalról fúj a szél, és néha erős hullám dobál. Nem sokan bírják.

Önmagát természetesen azon kevesek közé sorolta, akiknek van erejük ahhoz, hogy szabadon éljenek. Hogy rólam hogy vélekedett? Se harácsoló, se megvesztegethető, úgymond, éppen nem vagyok – csak közönséges rabszolga, diplomás kuli, kispolgári előítéletekkel megfertőzött jófiú.

Megpróbáltam tisztázni, mit jelent számára voltaképpen a szabadság. Én a közismert megfogalmazást vallottam – hogy tudniillik a szabadság a felismert szükségszerűség –, de Gosa lefegyverző egyszerűséggel azt válaszolta:

– Én nem az elmélet, hanem a gyakorlat embere vagyok. Arra megyek, amerről a szabadság szagát érzem.

Egymás mellett aludtunk, jóformán minden este hosszan elbeszélgettünk, de ahelyett, hogy közeledtünk volna, egyre távolodtunk egymástól. Kiderült, hogy első találkozásunk a pályaudvar éttermében egyszersmind kapcsolatunk tetőpontját is jelentette, ami azon kívüli volt, csupa homály. Ő ezt nem vette észre, hozzászokott alkalmi ismerősei társaságához.

Én életem felét kollégiumban töltöttem, és ott mindig összemelegedtem a többiekkel, okvetlenül találtunk közös gondolatokat, közös nézeteket, közös törekvéseket.

Többnyire hasonló jövő is várt ránk. Vele viszont nem éltünk közösen, csak egymás mellett léteztünk.

Éppen ez idő tájt történt gyors közeledésem Majához, és viharosan nőtt bennem az örömteli vágy, hogy minél szebbnek, minél jelentékenyebbnek látszódjak az ő szemében. Jelentékenynek viszont csak akkor látszhatok, ha ezt nem csak ő ismeri el, hanem mindenki, aki körülvesz. Maja, anélkül, hogy gyanította volna, óriási felelősségérzetet ébresztett bennem az emberek iránt.

Ugyanakkor pedig itt volt mellettem ez az ember, aki azzal kérkedett, hogy senkihez semmi köze, senkinek nem adósa, kevéssel beéri, de független és szabad! Ennek a szabadságnak pedig a mások iránti közöny a kovásza.

Előbb-utóbb kenyértörésre kellett hogy kerüljön a sor, s ez be is következett.

Egyszer ezzel kezdte a prédikációt:

– Én még egy frissen mosott inget se szereztem magamnak.

– Miért kéne, hogy legyen inged, amelyet mások keze munkája hozott létre, ha te magad nem adsz cserébe semmit: se egy falat kenyeret, se egy téglát? – kérdeztem.

– Én annál sokkal fontosabbat adok, öregem.

– Mit?

– Rányitom az emberek szemét önmagukra.

– Ehhez ismerned kéne őket.

– Azt hiszed, nem ismerem őket?

– Te még saját magadat se ismered.

Egyik fegyvere a szenvtelen nyugalma volt.

– Énbennem nincs semmi bonyolult – felelte méltósággal –, úgy olvashatsz bennem, mint a nyitott könyvben, nem rejtegetek semmit.

– De igenis rejtegetsz.

– Például?

– Embergyűlöletet.

Az ő fegyvere a szenvtelen nyugalom, de ezúttal csütörtököt mondott. Gosa arca elszürkült, és rám meredt.

– Ilyen szavakkal nem szokás dobálózni – nyögte ki végül.

– Gondolj utána. Te azt vallod: inkább járok rongyokban, eszem a könyörület száraz kenyerét, semhogy bármiféle kötelezettséggel gúzsba kössem magam. Igaz?

– És ha igen? Hol itt az embergyűlölet?

– Ahhoz, hogy valaki kimondja, hogy a kisujját se mozdítja az emberekért, nem elég, ha közömbös irántuk – mélységesen meg kell vetnie őket. Akármelyik kispolgár, aki csupán a gyomráról akar gondoskodni, jobban együttérez az emberekkel. Legalább a családjáról gondoskodik, epret termeszt a kiskertben, piacra. Te viszont – senkinek semmit! Inkább magadat is megrövidíted,

nehogy bármit adnod kelljen. Honnan van benned ez a fanatikus szeretetlenség az emberekkel szemben?

Gosa arca beesett, pisze orra kihegyesedett.

– Semmivel se szeretem kevésbé az embereket, mint te – szólalt meg tompán.

– Higgyem el ezt neked csak úgy egy szóra? Mivel bizonyítottad a szeretetedet?

– A szeretetnek nincs szüksége bizonyítékokra!

– Na, nesze neked! – ámultam el. – Semmi mást nem kell annyira bizonyítani, mint a szeretetet. Még a legegyszerűbb szimpátiát is, ami pedig mérhetetlenül kisebb érzés, mint a szeretet, azt is bizonyítani kell, legalább valami aprósággal, egy jó szóval, szerény segítséggel. A szeretetet viszont, már megbocsáss, nem lehet aprópénzzel kifizetni. Ha szeretsz: add oda mindenedet, hozz áldozatot!

– Én áldozok is épp eleget!

– A zsíros kis állást, a lakást, a keresetedet, ugye? Már megint ezzel hozakodsz elő?

– És ha igen?

– A zsíros kis állásért, a keresetért meg kell dolgozni, még a lakásért is tenni kell valamit, de neked ez is nehezedre esik, még erre is sajnálod a fáradságot. Ne hazudj, hogy áldozatot hozol, ne akard elhitetni az élősködésről, hogy az áldozatvállalás.

A nyurga Gosa ott állt a szoba közepén, mint aki nyársat nyelt, feje felkapva, arca öregesen szürke, karja lecsüng.

– Úgy látom, mi nem tudunk együtt élni – nyögte ki.

– Nem is élünk együtt. Csak egymás mellett, de nem együtt.

– Köszönöm a szállást. Elmegyek.

– Természetesen vérig sértve, igaz?

– Természetesen.

– Érdekes, azelőtt valahogy nemigen sértődtél meg. Tudtad jól, hogy nem helyeslem se a nézeteidet, se az életmódodat. Most csupán kimondtam, amit amúgy is tudtál. Ezek szerint az őszinteség sértő, az őszintétlen elhallgatás – nem az.

Nem válaszolt.

– Menj, nem tartóztatlak. De ne játszd a sértődöttet.

Elindult az ajtó felé.

– Minden jót! – vetette még oda.

– Én a te helyedben mégiscsak megpróbáltam volna válaszolni az „embergyűlölőre". Szörnyű vád ez, ilyen teherrel nem lehet csak úgy odábbállni.

Az ajtóban egy pillanatra megállt, kerekre nyílt merev szemekkel hátrapillantott, megrántotta vállát, kilépett és becsapta az ajtót. Szerencsére nem kellett összeszednie a motyóját – keblemen kenyerem, hátamon a házam.

9

Azóta szakálla nőtt, de megvesztegetően nyílt mosolya a régi, és éppoly fesztelenül is viselkedik, mint régen: „Szirén... Béklyót veszel magadra, öregem!" A mag közt gyöngyszemet lelő kakas filozófiája.

– Mit akarsz tőlem? – kérdeztem.

– Meg akarom adni a régi tartozásom.

– Nem tartozol nekem semmivel.

– De tartozom! Emlékszel, rám sütötted, hogy „embergyűlölő" vagyok.

– Azóta eszedbe jutott valami válasz?

– Azóta sok minden történt.

– Megváltoztál?

– Megváltoztam és más emberek vesznek körül. Már nem járok a kocsmákba, nem boldogítom a részegeket.

– Csak nem cserélted el a földgolyót is egy állandó hajlékért?

– Mindenesetre támaszra találtam, és segítek másoknak is, hogy rátaláljanak.

– És miféle támasz ez? – érdeklődtem.

Ekkor belibbent Maja, frissen fésülve, rózsásan, fehér blúzban, piros szoknyában, darázsderékkal, tündöklő szemmel, ajkán bocsánatkérő, szomorkás mosollyal. Nekem minden alkalommal meghökkentő, új csoda.

Gosa Csugunov kihúzta vállát, felrántotta borzas szakállát, és kihívóan odavágta, már nem nekem, hanem Majának:

– Ez a támasz az Isten!

Maja kíváncsian rászegezte tekintetét Gosa gyűrött, poros, torzonborz alakjára.

– Lámcsak, hová jutottál! – csodálkoztam.
– Az emberekhez! – jelentette ki Gosa.
– Micsoda vargabetű: az égen és az Istenen keresztül az emberekhez. Rövidebb út nem akadt?
– Az emberi lélekhez rövid út nem vezet.
Akaratlanul összeráncoltam a szemöldökömet. Mindig kínos érzés fog el, ha valaki nem kevesebbre vetemedik, mint hogy – úgymond – megismeri, feltárja, meghódítja az emberi lelket, megleli a hozzá vezető utat! Megható gyermeki önhittség. Mintha valaki azt mondaná: elérem a holdat a háztetőről. Elérem, amit az emberiség egész története folyamán annyiszor próbáltak meg a legnagyszerűbb elmék, de hasztalanul.
– És mit szándékozol csinálni az emberi lélekkel?
– Megpróbálom leküzdeni idegenségét és testvéri egyetértésre hangolni – válaszolta gondolkodás nélkül.
– Vagyis átgyúrni a magad gusztusa szerint. Ennyire meg vagy győződve arról, hogy a te lelked tökéletesebb a másokénál?
Gosa fölényesen, sőt fensőbbségesen a szakállába mosolygott.
– Egyáltalán nem ajánlom magam példának.
– Hanem kit ajánlasz? Az Istent nem lehet, ő megfoghatatlan!
Mosolya beleveszett szakállába, szeme elkomolyodott, rövid orrának cimpája megremegett. Megeredt a szava.
– Mindnyájan hiszünk valamiben. Van, aki a fűt-fát ígérő vezércikkekben, van, aki abban, hogy magas polcra kerülhet, van, aki az egyetemi diplomában, amely majd utat nyit neki az életben. Mindenkinek megvan a maga kis hite. Millió ember – millió hit! És ezek után még csodálkozunk, hogy nem tudjuk megérteni egymást: a másik ember lelke sötét verem! De hisz nem is lehet másképp. Más és más dologban hiszünk, és nincs semmi, ami összekötne bennünket. Engem teveled, téged énvelem!...
Hangja csupa mélységes meggyőződés és féken tartott pátosz, szavai megfontoltak, hanghordozása begyakorolt, szemmel láthatólag nem először beszél erről a témáról. És nem mi vagyunk első hallgatói.
– Rá tudnál-e venni, hogy higgyek a te hitedben? – fordult felém Gosa. – Mondjuk a te agrokémiádban, amellyel boldoggá akarod tenni az emberiséget! Ugyan, dehogy sikerülne. Először is, járatlan vagyok a te tudományodban, másodszor, az a tudo-

mány nem univerzális, nem alkalmazható az élet minden területére. Nekünk olyasvalamit kell keresnünk, ami univerzális, egységes és mindkettőnk számára elfogadható, neked éppúgy, mint nekem!

– És ez az Isten?...

– Pontosan!

– Réges-rég megtalálták.

– Réges-rég megtalálták, de újra meg újra elveszítették. Mint most is. Keresd meg újra, vértezd fel magad az ő hitével, fogadd el azt az isteni hitvallást, melyet évezredek óta ismernek az emberek: szeresd felebarátodat, ne ölj, ne tanúskodj hamisan... Vértezzük fel magunkat is, mind a ketten fogadjuk el ezt a hitet, kövessük – és attól fogva nem kell óvakodnod tőlem. Ha ugyanabban hiszünk, következésképp egymásban is hiszünk. Mi ez, ha nem a lelki testvériség? Akarod ezt? – Gosa felém fordította borzolt szakállkáját, aztán választ se várva Maja felé rántotta fejét. – Akarja a testvériséget?

– Igen – szólalt meg határozottan Maja.

Ott állt, a falnak támaszkodva, és le nem vette szemét a Gosa átszellemült képéről. Szeme izzó parázs, ajkának íve csupa zaklatottság. Ha valaki, hát én aztán tudom, milyen hiszékeny tud lenni Maja, és hogy Gosa milyen könnyen képes az első találkozáskor levenni az embert a lábáról.

– A testvériséget Istenben?... – kérdeztem. – Ha létezne ilyesmi, akkor például Olaszország istenhivő népe nagyobb testvéri összeforrottságban élne, mint mi. De sajna, ott éppúgy van, mint bárhol másutt.

– Mondj valami mást, ami összeforrasztaná az embereket.

– Nem kívánsz túl sokat tőlem? Mondjam meg az emberiség megváltásának univerzális receptjét!

Gosa hidegen elfordult tőlem.

– Nem is számítottam rá, hogy hinni fogsz nekem.

– Akkor, már megbocsáss, nem értem, mit akarsz mégis tőlem?

– Te egyszer embergyűlölőnek neveztél... Ne légy rest, és gyere el egyszer erre a címre: Ifjúság útja százhuszonhét. Vasárnaponként délután háromkor szoktunk összejönni.

– Kik?

– Az egy hitet vallók.

– Mi ez, valami szektaféle?

– Ám legyen az. Gyere el, hallgass meg bennünket, és döntsd el, összefér-e az embergyűlölettel az, amit én csinálok.

– El fogunk menni – ígérte Maja. – Ifjúság útja százhuszonhét. Megjegyeztem.

Amit egyszer Maja kimondott, az úgy is lesz. Nem volt más hátra, bele kellett egyeznem.

Gosa köszönt és eltávozott.

Maja csöndes volt és gondterhelt.

– Nagyon sovány és rosszul van öltözve.

– Épp erre büszke.

– Miért viselkedsz így vele?

– Mert dühös vagyok magamra, Majka.

– Ezt hogy értsem?

– Azt hittem róla, drágakő, de kiderült, hogy szürke kavics.

Maja eltűnődött.

– Tudod – szólalt meg aztán –, engem Don Quijotéra emlékeztet. Csak hegyesre kéne nyírni a szakállát, a fejére meg borbélytálkát tenni.

– Azt hiszem, belsőleg is hasonlít a búsképű lovaghoz.

– Mégis... ellenszenvet érzel iránta?

– Inkább elítélem.

– De hiszen Don Quijotét mindenki becsüli. Éspedig már évszázadok óta!

– Épp ez a furcsa, hogy mindenki, kivéve egyvalakit.

– Téged vagy van még valaki más is?

– Van: Cervantes. Hisz ő gúnyt űz a hőséből, de ezt valahogy mégsem akarja tudomásul venni senki.

– Cervantes igenis rokonszenvez vele!

– Gondold csak végig. Don Quijote bilincsbe vert bűnözőkkel találkozik. „Micsoda erőszak!" – mondja és kiszabadítja őket. És mi az eredmény?... A gazemberek megverik szabadítójukat, és semmi kétség: tovább fognak fosztogatni és erőszakoskodni. A nemes lelkű lovag csak súlyosbította az erőszakot. Vagy a híres szélmalomjelenet. Miért kéne rokonszenvezni a lovaggal? Hisz amit művel, az az ostobaság teteje. Cervantes gúnyolódik vele, de iróniája jóindulatú. Ha komolyan felháborodna az örökké tettre kész bolond húzásain, egy szintre kerülne vele.

– Don Quijote tiszta szívű, márpedig a tiszta szív és a gonoszság nem fér össze.

– Dehogyisnem, de még mennyire. Vajon az a sok millió német nem tiszta szívből dicsőítette Hitlert és hitt neki?

Maja – gondolataiba mélyedve – hallgatott, végre rám emelte tekintetét, ajka értetlenül megremegett.

– Vagy neked van igazad, vagy az egész világnak. Vagy – vagy. Kinek higgyek?

– Nekem, Majka, nekem!

Elnevette magát.

– Micsoda férjem van! Okosabb az egész világnál!

A nevetése tett pontot az ügyre. Gosa feledésbe merült.

Félóra múlva kint voltunk az utcán, siettünk Majka szüleihez.

10

Az utca élte körülöttünk a maga nappali, zajos, forgatagos életét. A Nap izzón tündökölt felettünk, az úttesten nehéz teherautók gördültek, motorkerékpárok száguldoztak pöfögve és benzinbűzt köpködve, csillogó ablakú autóbuszok suhantak méltóságteljesen. Az eladhatatlan folyóiratoktól tarkálló újságosbódé, mint megannyi madarat, úgy engedte ki magából a türelmetlen sorban állók kezébe a napilapokat, melyek meglebbentették nagy, fehér szárnyukat és eltűntek.

A mi városunk: Maja szülőföldje. Egyhangúan fenséges betonmodernsége nyomtalanul elnyelte a szegényes múltat. Ez a város, a mi városunk, az ipart szolgálja. Szakadatlanul épül, egy pillanatra se szűnik benne a motorok bömbölése. Nem dúskál festői zöldben, nincsenek hírneves építészeti kincsei, sok benne a kémény, kevés az emlékmű, az utcákon fővárosi divat, de kulturális élete vidékiesen szegényes – képek csak a vendéglők falán függenek, és nincs egyetlen hangversenyterem sem. A központi reggeli lapok csak délben érkeznek meg hozzánk.

A mi városunk Majának – a szülőföldje, nekem meg szeretett, kedves otthonom. Ez a város befogadott, kitanított, tudóst csinált belőlem, nem kényeztetett, de jó volt hozzám, nem hízelgett, de reményt adott. Én pedig hálás vagyok városomnak és szeretem.

Mentünk az ismerős utcákon, könyökünk, vállunk egymáshoz ért. Vannak pillanatok, amikor az ember úgy érzi, ő a világmindenség középpontja: a melle dagad, teste súlytalan, lába ruganyos, egy kis elrugaszkodás és mindjárt fölrepül! Képtelen elhessenteni arcáról a széles, buta mosolyt. És hogy tartja a fejét! Maja is! Még az ő szomorú szája csücskében is mosoly játszik...

Újra meg újra elcsodálkozom: hogyan születhetett ő itt, a mi komor, csupa beton, csupa korom városunkban? Hogy lehet? Nem csoda ez?

Ahogy mentünk az utcán, a szembejovőknek megváltozott az arcuk. Az idősebb férfiakén döbbenet jelent meg, a fiatalabbakén ámulat: „Ez igen!" A nők önkéntelenül elmosolyodtak, ugyanolyan boldog örömmel, mint mi. A hátamon éreztem, hogy utánunk fordulnak.

Sose képzeltem, hogy szép volnék, életemben most először éreztem úgy, hogy magas, vállas vagyok, csupa erő, a járásom diadalmas, mindenben tökéletesen illek Majához. És olyan boldog vagyok, hogy mindenki irigyel!

Ez a boldogság nem belőlem fakad. Maja ajándékozott meg vele. De hát létezik-e egyáltalán olyan boldogság, amely csakis az ember bensőjéből táplálkozik? Nem, a boldogságnak mindig külső forrása van: egy eső mosdatta falevél, a magas égbolt, egy Petri-csésze tartalma a laboratóriumi asztalon, egy másik ember... Legsűrűbben az emberekkel kerülünk kapcsolatba, így örömünk és bánatunk többnyire embertársainktól ered. De kiváltképp azoktól, akik legközelebb állnak hozzánk, akik a legdrágábbak.

Az utcán csupa jóindulatú, őszintén csodálkozó, őszintén mosolygó arcot láttunk, de az autóbuszon, amelyen három megállót akartunk utazni, váratlanul leplezetlen rosszindulatba ütköztünk. Egy beesett arcú, pengevékony ajkú, zavaros zöld szemű, kalapos öregember sokáig meregette ránk a szemét, aztán nem állta tovább, odasziszegte:

– Ni, hogy kicsípték magukat a tökkelütöttek, nem férnek a bőrükbe. Parádézzatok csak, parádézzatok, majd befűtenek nektek. Lesz ennek böjtje... Hehe!...

Ezt az embert annyi szerencsétlenség érte, hogy gyűlölet nélkül látni se tudja már mások boldogságát. Kiszáradt a gyűlölettől,

dől belőle a rosszindulat. Még nem is olyan öreg, de nem sokáig fog élni.

Én pedig viszonzásképpen nem gyűlöletet éreztem, csak utálatot és szánalmat. Meg valami páni félelmet. Féltettem a boldogságomat. Túlságosan felhőtlen ez a boldogság, aligha hihető, hogy sokáig tartana. Lesz még ennek böjtje...

Egy pillanatra odalett a jókedvünk. Maja arcáról lefagyott a mosoly, ajka lebiggyedt.

De rosszkedvünk tüstént eltűnt, mihelyt leszálltunk a buszról, ki a tűző napra, a jóindulatú emberekkel teli utcára. Maja szeme újra felragyogott.

Nekem meg eszembe jutott: most nem hazakísérem Maját, mint azelőtt, hogy elváljunk az újabb találkozásig, nem válunk el se most, se este, se holnap, se egy esztendő múlva. Együtt maradunk egész életünkre! Ettől a felfedezéstől valósággal megszédültem, mintha hullám emelte volna meg és ejtette volna le a vásárian zajos utcát, a sokemeletes házakkal, az izzó Nappal.

Majáék ismerős, árnyékos, hűvös udvara. Nedves föld, frissen locsolt fű illata és kutyaszag. Bántóan jellegtelen kapualj és kapu. A mesebeli vándorút végállomása mutatósabb is lehetett volna.

Felmentünk a lépcsőn. Maja szülei már a küszöbön vártak bennünket, mintha legalább egy órája szorongtak volna az ajtó előtt, fülelve, nem hangzanak-e fel végre lépteink.

A találkozás Gosa Csugunovval estére már a távoli múltba veszett, szinte kitörlődött az emlékezetemből, mintha valami mellékes apróság lett volna ezen a végtelen, vakítóan verőfényes napon.

De kiderült, hogy Maja egyáltalán nem feledkezett meg róla, és a fürdőszobába készülve azt kérdezte:

– Emlékszel arra az alakra az autóbuszon?

– Sötét fickó volt. Minek emlegeted?

– Szeretném tudni, miért hallgattál akkor?

– Én gazdag vagyok, ő kisemmizett. Ilyennel kiállni? Nevetséges.

– Nem kisemmizett ő. Romlott. Természeténél fogva, gyerekkora óta, velejéig. Mondd inkább azt, hogy nem akartál leállni vitatkozni vele, azt megértem.

– Csakugyan nem akartam. De az is igaz, hogy szánalmat éreztem iránta.

– És Gosa-Don Quijote iránt miért nincs benned ilyen nagylelkű szánalom?

– Hát nem veszed észre, mekkora különbség van köztük? Az egyik a porban hever, a másik nyeregben érzi magát. Különben is, nem én dobtam kesztyűt neki, hanem ő nekem. Én csak elfogadtam a kihívást, Majka.

Maja sötét szemében kihunyt a fény.

– Fura meglepetéseket tartogatsz – mondta elgondolkodva. – Hadakozol a tisztességgel, és elnézed a gonoszságot. Ráadásul okosabb vagy az egész világnál... és még csak nem is pirulsz. Furcsa.

Mi történt vele hirtelen? Ilyen boldog nap végén! Érthetetlen. Különös, de el se tudtam képzelni, hogy én magam is nyugtalanító rejtélynek látszom a szemében. Hogy is mondta? „Fura meglepetéseket tartogatsz..." Ezt meg hogy értsem?...

11

Vasárnap elindultunk Gosa Csugunovhoz. Magam is kíváncsi voltam, miben mesterkedik ez a legény, tegnap a helyi kocsmák filozófusa, ma újsütetű próféta.

Maja azt a piros szoknyát és fehér blúzt vette föl, amelyben a múlt héten volt, amikor először látta Gosa Csugunovot. Ez az öltözet megszokott látvány a város utcáján, de vajon nem lesz-e kihívóan rikító a hivők között, ahol még az igét hirdető próféta is gyűrött munkáskabátot visel?

Az Ifjúság útja az új negyedben négyemeletes, lehangolóan szokványos házakkal kezdődött. De a kockaépületek hirtelen véget értek, és az aszfaltozott műút kiskertek, kiskapuk, apró ablakos gerendaházak, festett ablakborítások, rozzant fészerek, szűk kis verandák, rozsdás bádog- és lyukas palatetők, rúdra tűzött, megfeketedett seregélydúcok és tévéantennák között haladt tovább. Csöndes, városszéli zug, amelynek napjai már meg vannak számlálva, néhány esztendő, és a betonpanelekből épülő

házak beletiporják a földbe a régi tetőket, fészereket, verandákat, és elfoglalják a helyüket.

A százhuszonhetes számú ház semmiben se különbözött a többitől, ugyanolyan rozzant kertkapu vezetett hozzá, tetején ugyanolyan tévéantenna, kertjében ugyanolyan porlepte, elvirágzott orgonabokrok, mint a többinek.

Senki se köszöntött bennünket a láncon tartott kutyán kívül: az lusta kötelességtudással egy-kettőt odavakkantott a kuckójából.

A hosszú asztalon szamovár állt, az emberek illedelmesen ücsörögtek a teáscsészék mellett, mint a nemrég érkezett vendégek, akiknek még nem sikerült összemelegedni egymással. Nem mindenkinek jutott hely az asztal mellett, sokan a falak mentén telepedtek le.

Amikor beléptünk, gyors, határozott léptekkel elénk sietett egy fiatalember – vasalt öltöny, fehér ing, divatos, széles, virágos nyakkendő, kellemes arc. Nem kérdezte, kik vagyunk, mit keresünk, szívélyesen invitált befelé:

– Tessék, testvéreim... Itt van még két szabad szék.

Leültünk a két ablak közötti falhoz, s ekkor megláttam Gosa Csugunovot. Teát ivott egy nagy csészéből, és közben egy otthonian öltözött, házigazdaként buzgólkodó, termetes, kopasz férfival beszélgetett. Gosa, mihelyt észrevett bennünket, fésületlen fejével kurtán odabiccentett, aztán nyomban megfeledkezett rólunk, és folytatta az iménti beszélgetést.

Nem, Maja rikító piros szoknyája senkinek sem szúrt szemet. Voltak itt Majánál fiatalabb lányok is, feszes farmerban, feltupírozott frizurával; karcsúsított ing, pofaszakállas, hosszú hajú fiúk; idősebb férfiak, akikről lerítt a megszokott jólét. A jómódú többség között akadt néhány betegesen sápadt, leplezetlenül szegényesen öltözött ember is. Mindannyian feszengtek egy kissé, csak fojtott hangon váltottak szót, türelmes pillantásokat vetettek az asztal vége felé, a termetes, kopasz házigazdára, a boglyas szakállú Gosa Csugunovra. Én is azon kaptam magam, hogy arcom áhítatos, fancsali kifejezést ölt. Csak Maja nézeget illetlen kíváncsisággal nyíltan jobbra-balra, szeme fürkészve jár ide-oda, szája csücskében csüggedt ránc. Már innen is, onnan is együttérző pillantással sandítanak rá; nyilván azt hiszik, hogy ajkának íve

csakugyan valami tragédiáról tanúskodik, s hogy nem véletlenül vetődött ide, vigaszt keres.

A házigazda végre felállt, az asztal fölé tolta gömbölyű kis pocakját.

– Testvéreim – szólalt meg az áhítattól tenorrá vékonyodott, kántáló hangon. – Ideje talán, hogy elkezdjük a mi urunk, Jézus Krisztus nevében...

Pirospozsgás, durván faragott képén mély nyomokat hagytak az együgyű köznapi gondok. Akinek ilyen fizimiskája van, ahhoz jobban illik, hogy élvezettel felhajtson egy pohárka vodkát a laktató ebéd után, a krumpli meg a hús áráról elmélkedjen, malac vicceket hallgasson – szívből jövő, egészséges hahotával. Ehelyett ez a fuvolázó, tétova tenor, ez a szokatlan szöveg Jézus Krisztusról... És ez az általános feszült figyelem, ezek a rendkívülit, mármár csodát váró elmélyült arcok.

– Testvéreim, mi valamennyien bűnök közt élünk, szenvedünk felebarátaink bűneitől. És nincs hol meggyónnunk vétkeinket, csak így, ha összegyűlünk, egymás szemébe nézünk, beismerünk mindent, és szívünkbe zárjuk egymást, amiképpen Isten fia, a mi megváltónk parancsolta. Nézzetek figyelmesen lelketek mélyére, testvéreim! Kivetettétek-e magatokból a haragot felebarátaitok ellen? Nem gyötör-e benneteket most is irigység és önzés? Feledjük el őket, és forduljunk lelkünkben a magasságos mindenhatóhoz! Hasson át bennünket a szeretet, és leljük meg benne vigaszunkat...

A fejek fölött sóhajok lebegtek, oly sokfélék, amilyen sokfélék a szobát megtöltő emberek voltak: volt, aki keserűn sóhajtott, volt, aki megkönnyebbüléssel, áhítattal vagy fogcsikorgatva, szándékolt hangosan vagy visszafojtva.

– Azért, hogy felkészüljünk a malaszt befogadására, testvéreim, és hogy áhítat töltse el szívünket, megkérjük először is Anfisza nővérünket, hogy énekelje el nekünk a száztizenhatodik zsoltárt.:.

Anfisza nővérünk – szemmel láthatólag nem a jólétben élők közül való: hosszúkás, nyűtt, sápadt arc, törékeny tagjain agyonfoltozott ócska, fehér kabátka – felállt, beleköhintett a tenyerébe, aztán reszketeg, vékony, panaszos hangon rákezdte:

Szeretet tölt el, mert az Úr meghallotta
könyörgő kiáltásomat.
Felém fordította fülét, azon a napon,
*amelyen segítségül hívtam.**

Az egész egy nyomorult teremtés könnyes panaszaként hatott. Elszorult a szívem, úgy sajnáltam a szerencsétlent, ugyanakkor égető szégyenérzés fogott el: ezek itt ki fogják nevetni, vagy legalábbis megvetik magukban. Hogy lehet ilyen nyilvánvalóan kétszínűsködni? De az idősebb asszonyok panaszosan szipogni kezdtek, a fiatalabbak pedig, akik eddig is nyomott csendben ültek, most még inkább megnémultak.

Körülvettek a halál kötelékei
s az alvilág csapdái;
elmerültem a nyomorban és a félelemben.
Akkor segítségül hívtam az Úr nevét.

Maja le nem vette megbűvölt tekintetét a siránkozó énekesről, én pedig nem győztem csodálkozni azon az áhítaton – mégpedig őszinte áhítaton! –, amelyet ez a vontatottan előadott, együgyű dalocska keltett az emberekben.

Lám, milyen sokat számít a játék az ember életében. Otelló iránti szánalomból alighanem több könny hullott, mint bárki élő emberért, aki szerencsétlen sorsra jutott. Az eljátszott tragédia, úgy látszik, nagyobb együttérzést kelt az emberekben, mint a valódi. Ki szánta ezt az asszonyt e szoba falain kívül? Ki vette észre egyáltalán? Most pedig szomorúan szipognak, sóhajtoznak, figyelemmel és csüggedten hallgatják!

Anfisza nővérünk reszketeg hangon elkántálta a zsoltárt, aztán leült, nyomában valami megfoghatatlan érzés – félig megkönnyebbülés, félig kiábrándulás – maradt a levegőben.

S ekkor felhangzott Gosa éles, durván földi hangja, mellyel szinte megszentségtelenítette a csendet:

– Mondjátok meg, miért gyülekeztetek itt össze?

* A Szent István Társulat kiadása alapján (Budapest 1979).

Az összegyűltek megrebbentek, felkapták fejüket, gyanakvón Gosa szakállára szegezték szemüket. Senki se válaszolt.

– Te például, te, minek jöttél ide? – bökött rá nyersen egy lányra, akinek kacér lenszőke tincs bukott a homlokába, tarkójáról pedig ugyanolyan lenszőke lófarok hullott csupasz nyakára. A lány a kulcscsontjáig elvörösödött. – A kíváncsiság hozott ide?...

– Deho-ogy – suttogta alig hallhatóan a lány.

– Ha nem a kíváncsiság, akkor... valami szerencsétlenség! Ami talán más szemében semmiség, de neked mégis fáj... Vagy nincs igazam? Te talán tökéletesen boldog vagy...

– Dehogy – suttogta újra a lány, és most már úgy elvörösödött, hogy a szeme könnybe lábadt.

Gosa felkapta szakállát és körülhordozta tekintetét néma mozdulatlanságba dermedt hallgatóságán.

– Hát ki boldog közöttünk? Ki? – süvítette követelő, parancsoló hangon.

Mindenki hallgatott.

– Nem boldog itt köztünk senki, mindenkinek van valami bánata, ami úgy rágja a lelkét, mint féreg az almát. Nem kérdezem, kinek mi a bánata. De tudom, hogy van! Ide hozzátok a bánatotokat. De miért? Ígérte-e valaki, hogy itt megszabadítanak benneteket a bajaitoktól? Hogy akit nem szeretnek, szeretni fogják, aki szükségben él, arra rákköszönt a gazdagság, a részeges férj abbahagyja az ivást, a beteg meggyógyul?... Ki hiszi, hogy mindez bekövetkezik, mihelyt kiléptek innen? Akad közöttetek ilyen együgyű lélek?...

Gosa kihívón körbeforgatta szakállát. Ott állt nyurgán, esetlenül csontosan; keskeny válla fel volt rántva, kockás ingének gallérja megnyitva, úgy, hogy kilátszott sovány nyaka tövében az éhezéstől támadt gödör. És az emberek lesütötték szemüket a tekintete előtt.

– Hát majd én megmondom, miért jöttetek ide, ti, akik szeretetre vágytok, de akiket nem szeretnek, akik szükségben éltek, és akik nem képesek kivergődni a szegénységből, ti, akiket tönkretesznek rokonaitok, ti, betegek vagy csak megfáradottak! Mindőtöknek megvan a maga keresztje, de mindőtöknek ugyanaz hiányzik. Nem is annyira a bajotok a szörnyű, mint inkább az, hogy

nem vesznek tudomást róla, észre se veszik. Mert ez csakugyan elviselhetetlen!

Gosa felkapta boglyas fejét, hosszú, várakozó szünetet tartott.

– Testvéreim! – szólalt meg aztán újra ünnepélyesen és tagoltan. – Test-vé-re-im!... Ezért jöttetek ide, hogy halljátok ezeket a szavakat. Ezt akartátok hallani, és érezni, hogy nem vagytok egyedül ezen a világon. Hogy van valaki, aki képes megérteni benneteket, aki hajlandó testvérének mondani. Lelki testvérének! Márpedig a lelki testvériség erősebb a vér szerintinél. Hány vér szerinti testvér gyűlöli egymást, és hányszor megtörténik, hogy a fiú idegen az apjának és az apa a fiának? Testvéreim, azért jöttetek ide, hogy rokonra leljetek... De hogyan?... Hogyan lehet ezt elérni?...

Gosa tűzbe jött, homlokán, arcán izzó foltok gyúltak, szeme égett. Egy számomra ismeretlen Gosa állt előttem. Nem kéri mások figyelmét, hanem durván elragadja, nem bizonygat, hanem parancsol. És még én is mindenről megfeledkezve hallgatom. Maja mohón issza a szavát, előredől, arca hideglelős, ajka ívén dermedt fájdalom.

Az emberek pedig, akik az imént keserű sóhajra fakadtak a naiv ének ügyefogyottan előadott panaszkodására, most mozdulatlanná dermedve, szinte lenyűgözve hallgatják. Lám, milyen sokat számít a játék az életben! Ez az ember a lelkek urának és parancsolójának szerepét játssza, és szó ami szó, nem is tehetségtelenul

Gosa most újra a szőke tincsű lányra bökve felkiáltott:

– Én!... Én leszek a te testvéred, de csak akkor, ha mindketten ugyanabban fogunk hinni. Ha másban hiszünk, ha mindenki a maga módján gondolkodik, sose lehetünk egymás lelki testvérei. Idegenek és távoliak maradunk. Sose értesz meg engem, és én se téged... Pedig azt szeretném, nagyon szeretném, hogy ne csak mi ketten értsük meg egymást! Hanem hogy a világon minden ember testvérének érezze a másikat! Ezek szerint pedig mindannyiunknak egy és ugyanabban kell hinnünk. Mindenkinek az egész világon! Egyvalamiben... Csakhogy ez a valami nem lehet holmi csekélység, hiszen az egész világ ebben kell hogy higgyen. Ez csakis valami nagy, felfoghatatlanul nagy dolog lehet! Mi lenne, ha találnánk magunknak valami nagy embert, akinek minden

szavában, minden mozdulatában hiszünk? Igen ám, csakhogy akármilyen nagy is az az ember, mégiscsak ember! Következésképp tévedhet. Hinni kell tehát a hibáiban is. Megtörténhet, hogy megsértődik, megharagszik, igazságtalanságokat követ el. Higgyünk ebben is, fogadjuk el ezt is?... Nem, nincs az az ember, még a leghatalmasabb se, akiben maradéktalanul hinni lehetne. Kell hogy legyen valami, ami felette áll az embernek. Mi legyen ez, testvéreim?!

– Isten... Isten... – hangzott lihegőn innen is, onnan is.

– Igen, Isten! Csakhogy sokan azt mondják: hogyan higgyek Istenben, ha nem lehet látni, nem lehet érezni, sőt annyit se lehet megállapítani, létezik-e vagy sem? Ki ne hallott volna ilyen ellenvetéseket, testvéreim?

– Hallottunk... Hallottunk... Mind hallottunk...

– Miért kéne hinnem valakiben, akiről még azt se tudom megállapítani, létezik-e valóban vagy sem? Vajon nem lesz-e a hitem öncsalás?

Maja meglepett pillantást vetett rám, magam is elképedtem a prédikátor vakmerőségén. Kockázatos játékba kezdett... Vajon hogyan kecmereg ki belőle?

Ez a kockázatos vakmerőség nemcsak bennünk keltett nyugtalanságot. A házigazda elvörösödött tar koponyával fészkelődni kezdett Gosa mellett a széken, vaskos törzsével előredőlt. Úgy látszik, buzgó hivő lévén nemigen tudott elviselni ilyen nyílt és éles kérdéseket. A többiek, akik lelki testvériséget keresve jöttek ide, visszafojtott lélegzettel hallgattak.

Gosa, a próféta pedig nyugodtan és szuggesztíven emígy folytatta:

– De kérdezzük meg önmagunktól, testvéreim, helyénvaló-e egyáltalán olyasmiben hinni, ami valóban létezik? Azt mondom például: ez a ház az Ifjúság útján áll. Vajon elfog-e ettől benneteket a hit érzése? De hisz mi szükség itt a hitre? Tudtátok ezt nélkülem is. Kiderül, hogy amit tudunk, abban nem lehet hinni. Ahogy nem lehet enni, ha már jóllakott az ember. Amiképpen étkezés után elvész az étel utáni vágy, azonképpen vész el a hit a nyilvánvaló tény láttán. Ha, tegyük fel, sikerülne megismernünk Istent, beléje vetett hitünk nyomban azzá a hitvány tudássá válna, hogy „lám, van ilyen!" Egy darabig talán csodálkoznánk nagysá-

gán, aztán hozzászoknánk, és úgy fognánk fel, mint akármilyen magától értetődő dolgot, vagyis közönyösen. Isten felfoghatatlan, és sose leszünk képesek megismerni, éppen ezért örök a beléje vetett hit!

– De hisz ez a hitvallás csupa kétely! – kiáltott fel a házigazda, aki széles fenekével nyugtalanul fészkelődött a széken, és rózsaszín, tar feje búbja jelezte izgatottságát. – Maga szerint, Georgij testvérem, Isten, hogy úgy mondjam, valami félig-meddig képzeletbeli lény!

Gosa gőgösen nézett le a magasból a házigazda rózsaszín, tar koponyájára.

– Ön kételkedik, Alekszej testvér. Énbennem nincs kétely, hiszek Istenben, mert nem tudok a létezéséről. Hiszek benne és kizárom a kételyt.

A házigazda egy pillanatra zavarba jött, együgyű volt, de makacs és bizonyára önhitt is, mert vöröslő fejét villogtatva vitába szállt Gosával:

– Én hiszek, igenis hiszem, hogy Isten létezik, mégpedig, hogy úgy mondjam, a maga teljes valóságában, minden izé nélkül...

– Nagyszerű – bólintott nagylelkűen Gosa. – Higgyen, ahogy tud. Maga hisz, én is, mégpedig ugyanabban, és ezért mi testvérek vagyunk.

A házigazda köhintett egyet, a szék megnyikordult alatta, nem szólt semmit, de szemmel láthatóan bizonyos kételyei támadhattak a Gosa Csugunovval való lelki testvériség tekintetében. Hanem a többiek szemmel láthatólag a legkevésbé se kételkedtek. Láttam kisimult arcukat. Gosára szegezett hálatelt, izzó szemüket.

Távolról sem mindenki értette meg a próféta nyakatekert okoskodását, de teljes megértésre nem is volt szükség. A lényeg az, hogy Istent valamiképp sikerült megmagyarázni, Isten egyesítette mindnyájukat, tehát mindenki úgy érezte, hogy nem magányos emberek gyülekeztek itt össze, hanem azonos gondolkozásúak, akik megértik egymást, számíthatnak egymásra, következésképpen bízhatnak egymásban. Az pedig, akinek sikerült reménységet ébreszteni bennük, nem közönséges halandó többé, hanem vezér, próféta, ezért veszik körül ezek a rászegeződő izzó tekintetek, ezek a kisimult arcok...

12

Amikor kiléptünk, a Nap már eltűnt az Ifjúság útjának ágaskodó házai mögött, abban az irányban, ahol az utcát már teljesen meghódította a város. A városi házak füstkék homályba burkolóztak, komorak, méltóságteljesek. Körülöttünk az érintetlen külvárosra ráterült az este. A levegőben lilás por lebegett. Az aszfaltúton gépkocsik robogtak célratörően kifelé a városból, vagy be a városba. Falusiasan feleselgettek egymásnak a kutyák. Kamaszodó fiúk és lányok korzóztak falkákba verődve, buzgón modernkedő öltözékben, trapéznadrágban, dús sörénnyel, fesztelenül. Nem is sejtették, hogy környékükön új próféta jelent meg. Isten létének kérdése nem vetődött még fel bozontos frizurájuk alatt, sőt a saját létük kérdései se igen foglalkoztatták még őket.

Meleg, sőt fülledt este borult a környékre. Maja válla mégis fázósan borzongott a vékony blúz alatt. Sűrűn hátratekingetett: a próféta bennragadt a házban, ő viszont nem akarta csak így – se szó, se beszéd – itthagyni. Én se bántam volna, ha válthatunk még pár szót: friss, még végig se gondolt ellenvetések kavarogtak bennem.

– Ostrom alá vették – mondtam Majának. – Beleakaszkodtak, egyhamar nem szabadul. Gyerünk.

És Maja engedelmesen elindult utánam a buszmegálló felé.

De tévedtem: Gosa Csugunov hamarosan megszabadult tisztelőitől, és mielőtt a busz jött volna, ott termett mellettünk.

– Hová szaladtok? Beszélgessünk egy kicsit. . .

Első pillantásra szánalmas figura: hórihorgas termet, sovány, nadrágja lomposan fityeg girhes farán, szakálla eltakarja arcán a fiatalság maradványait. De mi jól láttuk rajta az imént átérzett nagyság nyomait: háta nem görnyedt, mozdulatai túlságosan lendületesek, hangjában nem sértődöttség, szemrehányás érződött, hanem alig észrevehető szenvelgés: még őneki kell futnia utánunk.

– Várod az elismerést? Kész vagyok rá! Ékesszólóan beszéltél. Egész meglepődtem!

– Ugyan, én láttam a képeden, hogy magadban azt mondod: majd adok én neked! Hát csak tessék.

Egy pillantást vetett Majára, mintha fenyegetőzne: majd én

adok neki! Csak nem képzeli, hogy Majka osztozik a nézeteiben? Túlságosan hamar lenne!

– Mondd, te őszintén gondolod, hogy a hit Isten be se bizonyított eszméjében képes lenne egymaga megszüntetni minden emberi ellentétet, ami csak fennáll vagy keletkezik? – kérdeztem.

– Nézd, öregem, Isten nem egyetlen eszme, hanem bonyolult eszmék egész komplexuma.

– De vajon létezhetnek-e egyáltalán olyan egyetemes eszmék, amelyek egyaránt alkalmazhatók minden helyzetre, amelyek csak emberek közt fennállnak vagy keletkeznek?

– Hát a „szeresd felebarátodat" eszméje nem egyetemes? Az áldott jövőben az emberek nem erre fognak gondolni, ha gyűlölettel találkoznak?!

– Hát aztán?

– Bízzunk abban, hogy legyűrik önmagukban a gyűlöletet.

– És majd csakis szeretetet táplálnak egymás iránt? Nem gondolod, hogy ez veszélyes játék?

– Méghogy a felebaráti szeretet veszélyes volna? Ejnye, miket beszélsz!

– Hány anya nyomorította meg gyermekét oktalan, túlzó szeretetével?! Szerettek a gyermekben mindent, még a hibáikat is. És mi lett belőlük? Mamlasz vagy bűnöző!

– Valószínű, hogy a szeretet, ha oktalan, már nem szeretet többé.

– Pontosan! A szeretettől majd elolvadó anyukák okosabban tették volna, ha gyűlöletet táplálnak drágalátos csemetéjük egynémely cselekedete iránt. Vagyis a gyűlöletnek épp olyan létjogosultsága van az életben, mint a szeretetnek. Persze fontos tudni, mit szeressünk és mit gyűlöljünk. Ezt pedig Istenre bízni oktalanság, jobb, ha megy az ember a saját feje után.

Gosa haragosan oldalt rántotta szakállas képét.

– Ide hallgass, öregem! Ha mi Isten létéről próbáljuk meggyőzni egymást, az üres szócséplés. Eszem ágában se volt arra számítani, hogy belőled, hitetlenből hivőt faragjak. Nem ezért hívtalak. Csak azt akarom, hogy vond vissza az „embergyűlölő" jelzőt. Az emberek tódulnak hozzám, és lélekben felfrissülve távoznak, sőt merem hinni, boldogabban, mint voltak. Vond vissza az „embergyűlölőt", és menjen ki-ki a maga útján.

– Nekem pedig az a véleményem, hogy te az ékesszólásoddal

ügyesen – nagyon ügyesen, mondhatni mesterien! – becsaptad a hiszékeny embereket. Olyan testvériséget ígértél nekik, ami sosem lesz. Sajnálom ezeket az embereket, akikbe reményt öntöttél. Te meg nem sajnálod őket. Egyszóval, már megbocsáss, én változatlanul helytelennek, felelőtlennek tartom viszonyodat az emberekhez.

Megérkezett a busz. Karon fogtam Maját, aki egyetlenegyszer se szólt közbe. Gosa nem felelt, még csak meg se próbálta, hogy tartóztasson bennünket. Felfurakodtunk a buszra.

Az ablakon át újra megláttam Gosát. Ott állt, szétvetett, hosszú lábbal, görnyedten, és csakugyan volt benne valami Don Quijotéból.

Maja egész úton hallgatott, kerülte a tekintetemet, hosszú szempillája tűnődőn meg-meglebbent. Hallgattam én is, hadd rágódjon, majd megszólal magától.

Odahaza leült a pamlagra, térde közé szorította tenyerét, megint sokáig hallgatott, szomorú szája időnként megremegett. Végre megszólalt.

– Láttad, milyen mohón hallgatták az emberek, Pavel? És mennyire megváltoztak mind a szavaitól... Ez a találkozás hosszú-hosszú napokig tartja bennük a lelket. És lesz olyan is, aki egész életére megőrzi...

– Illúziókat fog őrizni, Majka. De az illúziók nem képesek megvédeni az embert. Az ilyenek élete csupa véraláfutás.

– Vér nélkül nincs élet... Ezek viszont legalább valami mást is kapnak a véraláfutásokon kívül... Valami jót, Pavel!

– Én tudós vagyok, Majka, és bűnnek tartom, ha becsapják az embereket, ha az óhajokat valóságként tálalják nekik.

– Hát persze, tudós vagy... – Majka arca fáradt volt és komoly. – Tudós!... És igazad van! Nehéz vitatkozni a vaslogikáddal. De mi örömet ad a vaslogika?... Megdermed az ember lelke a hidegétől. Az a szakállas madárijesztő viszont összehordott hetet-havat... Azt hiszed, én nem vagyok tisztában vele, micsoda zagyvaságokat magyarázott? Csakhogy az emberek a szemem láttára megszépültek tőle! És biztos vagyok abban, hogy most valamennyiüket csöndes öröm tölti el. Kivéve persze azt a rózsás fejű, kopasz alakot. Neki éppúgy bizonyítékok kellenek, mint

neked. Utálatosan savanyú pasas. Az öröm nem kell neki, csak a bizonyíték. Hál' istennek, volt annyi eszed, hogy nem rontottál rá a prófétára az emberek előtt. Egész biztosan elkalapáltad volna... azzal a vaslogikáddal. Nehéz fegyver az. Most aztán ott ücsörögnének azok a szerencsétlenek a kuckójukban, és arra gondolnának: mindjárt megjön a részeges férjem, a mamlasz fiam otthagyja az iskolát, pénz nincs, de a családot etetni kell – és semmi, de semmi illúzió!

Leültem mellé, térdére tettem a kezem.

– Majka, próbáljuk meg azt hirdetni, hogy a hidrogénbomba szelíd játékszer, hogy az óceánokból nem lehet szennyes tócsa, hogy soha többé nem kerülhetnek hatalomra új Hitlerek, nem épülnek tüskésdróttal körülvett koncentrációs táborok, nem indulhat be a világnagy húsdaráló... Azt hiszed, Majka, olyan nehéz erről meggyőzni az embereket? Még csak különösebb ékesszólás se kell hozzá, szíves örömest elhiszik, már csak azért is, mert ezt szeretnék. Elhiszik, és boldognak érzik magukat, Majka! Csakhogy a veszélyek nem tűnnek el, ellenkezőleg, vinné el őket az ördög, még veszedelmesebbek lesznek, ha az emberek elandalodnak. Az ilyen aggálytalan idióták boldogságáért az emberiség könnyen akár egész létével is fizethet, de hogy szörnyű szenvedések és vérontások nélkül nem úsznánk meg, az biztos. A boldogságot nem illúziókkal lehet megszerezni, Majka, hanem csakis rengeteg kemény munka, gond, szenvedés árán. Igen, szenvedések árán is!

Sötét pillantást csobbantott arcomba.

– Munka, gond, szenvedés... Emberemlékezet óta más sincs, csak munka, gond, szenvedés, munka, gond, szenvedés, szakadatlanul, és vajon mennyivel lett több a boldogság a világon?

– Valamicskével azért biztosan több lett, Majka.

– Hol látod ezt?

– Oroszország-anyácskánkban századokon át koldusok légiói járták az utakat, vászontarisznyával vállukon, bekopogtak az ablakokon és alamizsnát kértek: „Krisztus nevében, egy kis ennivalót!..." Viszont láttál-e te életedben akár csak egyetlen koldust is? És te magad ábrándoztál-e valaha is a betevő falatról?... Azok is, akik a fülüket hegyezve ültek ott az aranyszájú Gosa előtt, mind jól vannak lakva, van ruhájuk, nem tizennégy órát dolgoz-

nak naponta, van heti két szabadnapjuk. Én azt hiszem, ez is boldogság, Majka. Mégpedig nem kitalált boldogság. És azt szeretném, ha ez a fajta boldogság még biztosabb lenne.

Felálltam, abban a biztos hitben, hogy pontot tettem az ügy végére. Úgy éreztem, itt semmiféle ellenvetésnek egyszerűen nincs értelme. De Maja rám emelte szemét, pillantása figyelmes volt és súlyos.

– Az, hogy én előbb vagy utóbb meghalok, nem illúzió, nem kitalálás, hanem meztelen igazság. És ha nap mint nap ezt ismételgetnéd, ha rákényszerítenél, hogy szakadatlanul erre gondoljak, nem lenne nálam boldogtalanabb lény a földön. Én ezt el akarom felejteni, nekem kell a remény – igen, igen, az illuzorikus remény! – hogy az életem örökké fog tartani. Kell a remény, az igazság ellenére, Pása, akár a józan ész ellenére is! Te ezt nem tudod megadni, de lám, Gosa igen...

Különös és váratlan nézet: van olyan igazság, amely elől rejtőzni kell! Én azt tartottam, hogy tudósok világméretű szövetségének tagja vagyok, akik különböző oldalról, különböző helyeken az igazságot keresik. Bármilyen ámítás – az ellenségem. Minél csábítóbb, annál veszedelmesebb. Alighanem a hangom elárulta felháborodásomat.

– A valóság szörnyű? Igaz! De képzeld el, mi lenne, ha elfordulnánk ettől a szörnyű, undorító valóságtól, ha tudni se akarnánk róla, ha illúziókkal próbálnánk meg helyettesíteni. Hogyan lehet így küzdeni a létért, Majka?

– A hit a túlvilági életben, a lélek halhatatlanságában, a mennyországban, az igazságban... Illúziók, illúziók! Hát ok nélkül vonzódott hozzájuk az emberiség évszázadokon keresztül? Ha ezek nem lettek volna, Pavel, olyan félelem, olyan búskomorság, olyan reménytelenség fogta volna el őseinket, hogy nem lett volna kedvük se a létükért küzdeni, se utódokról gondoskodni.

– Hittek a túlvilági életben, de tíz körmükkel kapaszkodtak az evilágiba. Azt hiszed, olyan sokan voltak, akik jobbnak látták, hogy önként távozzanak abba a másik világba? Ezek szerint hát nem is volt túl erős a hitük ezekben az illúziókban.

– Jaj, de egyszerűen képzeled el a dolgot: aki hisz a túlvilági életben, váljon meg azonnal az evilágitól! A másvilági élet az

evilági folytatása volt, és helyrehozta a földi élet legsúlyosabb igazságtalanságát, a rövidségét.

Maja görnyedten ült, komoran összevonta sötét szemöldökét, két tenyerét a térde közt szorította...

Nem, sehogy se tudtunk szót érteni.

Ekkor eszembe jutott Leibniz egy aforizmája: „...Ha a geometria éppúgy ellentmondana szenvedélyeinknek és érdekeinknek, mint az erkölcs, mi éppúgy hadakoznánk vele, s éppúgy áthágnánk törvényeit, fittyet hányva Euklidész és Arkhimédész minden bizonyítékára..."

A bölcs Leibniz úgy vélte, hogy a szenvedélyek és az érdekek a ludasok. De hát ami a szenvedélyeket illeti, Maja és közöttem nem volt valami túl nagy ellentét, ami az érdekeket illeti, tulajdonképpen azok is közösek, és tessék, mégis képtelenek vagyunk bebizonyítani egymásnak a magunk igazát.

Éjszaka a telihold bekandikált hozzánk a függöny hézagán át, fénye rásiklott a Brockhaus–Efron-féle lexikon aranydíszes gerincű köteteire, szerény könyvtáram büszkeségére. Maja az öklét arca alá dugva, egyenletesen szuszogva aludt. Én töprengtem...

Nagyszerű bolygó a Föld, gyönyörű és otthonos. Az egész végtelen világegyetemben valószínűleg nem akad még egy másik zug, amelyik ennyire megfelelne nekünk.

És nincs a Földön az embernek ellensége, mindet sikerült legyőznie.

Nincs ellensége, kivéve önmagát.

Ha megértjük egymást, elhárítjuk az utolsó veszélyt.

Ha megértjük egymást, elérjük a tökéletességet!

De hát nem furcsa, hogy még mi ketten, Maja meg én, két egymást szerető ember, se vagyunk képesek szót érteni egymással? Hogy lennének képesek akkor szót érteni az emberek milliárdjai?...

Azokban a napokban olyan boldog voltam, mint még soha. Márpedig bizonyára úgy van, hogy minél boldogabb az ember, annál kitartóbban és nyughatatlanabbul töpreng mások boldogságán. Nem, nem altruizmusból, hanem saját boldogságának megóvása érdekében. Az ő boldogsága csak a többiekével együtt lehet biztonságos

Éjszaka van. Besüt a Hold. Mellettem itt alszik Maja.

Harmadik fejezet / DÉL

1

Én szabadságot vettem ki, Majának még tartott a szünidő. Útitervek szövögettünk.

Azt ajánlottam, szerezzünk egy sátrat, kerítsünk olcsón egy egyszerű csónakot, aztán indulás... Csendes falvak mellett sodor bennünket majd a víz, falusi harangtornyok kísérnek a parton, sügérből hallevest főzünk szabad tűznél, rózsaszín hajnalok ébresztenek bennünket...

De Maja ezt kereken elutasította.

– Nem akarom, hogy közös életünk nagy szerényen holmi rekettyebokor alatt kezdődjön...

Maja eddig csak Szocsiban meg Szuhumiban járt apjával és anyjával. Moszkva, Leningrád, Novgorod, Pszkov, Riga – most ilyen útvonalról álmodott!

– Ünnepi nyitányt akarok!...

Moszkvában akadt is számunkra szállás: Maja nagynénjének lakása, aki férjével minden nyarat Kiszlovodszkban tölt. A többi városban nem várt bennünket senki és semmi. Hej-haj, szép kis nyitány...

Tartottak a mézeshetek.

Ne tévesszen meg senkit ez a szó: a mézeshetek alatt kóstol bele az ember az első keserűségekbe.

Összekerül két ember, mindkettőnek megvannak a maga szokásai, nézetei, hóbortjai, és szinte kizárt dolog, hogy mindenben megegyeznének, hogy ne okoznának egymásnak kényelmetlenséget, kellemetlenséget, bosszúságot, fájdalmat. Tegnap még azt hitted, hogy párod maga a megtestesült tökély, ő pedig azt, hogy te utolérhetetlenül nagyszerű, kivételes lény vagy, igyekeztetek a legjobb oldalatokról, a legjobb színben mutatkozni. Tegnap ez még lehetséges volt, de ma nem rendkívüli tettek kellenek, hanem apró hétköznapi dolgokat kell megoldani, nem az ünnepi, hanem

a köznapi arcunkat kell mutatni. Nincs tehát semmi meglepő abban, hogy a rajongás átadja a helyét a kiábrándulásnak.

A mézeshetek időszaka: az eszmények összeomlása, a kijózanodás. Vigyázzatok: a mézeshetek alatt bukkannak elő azok a repedések, amelyek romba dönthetik a család épületét.

Én nem felejtettem el a jóságos Borisz Jevgenyevics tanácsát: „Versengjetek engedékenységben. . . asszonyod óhaja legyen mindig fontosabb, mint a sajátod!" És erőt vettem magamon, engedtem, bár sejtettem a közelgő bonyodalmakat.

2

Moszkva csöndes peremkerülete. Széles, világos utca, meredek hegyekhez hasonló óriási házakkal, a Vernadszkij sugárút legvégén, két metrómegállónyira az egyetemtől és jó messze a központtól.

Beköltöztünk Maja Kiszlovodszkban üdülő rokonainak kétszobás lakásába. A szoba egyik falát tarkára festett, mosolygó, síró, vigyorgó, mongoloid, negroid, egészen sátáni álarcok borították. Maja nagynénjének férje, egy finommechanikai műszergyár üzemmérnöke fabrikálta odahaza papírból, festék, ragasztó és lakk segítségével ezeket az őrülten tomboló vagy csúfondárosan nevető maszkokat. A polcokon meg felerészt francia nyelvű könyvek: Majka nagynénje franciát tanított egy főiskolán. Körülöttünk egy rég kialakult életmód nyomai, olyané, mely a maga módján tartalmas, sőt bizonyára szép is lehetett, de számunkra idegen volt. Különösen a maszkok ragadtak meg, habár nem mondhatnám, hogy sátánkodásuk túlságosan tetszett volna. Maja azelőtt sokat hallott róluk – egy ajándékba kapott maszk ott függött náluk is a lakásban –, ezért eléggé közömbösen nézett végig rajtuk.

– Nincs mit bámulni azokon a pofákon – sürgetett –, menjünk inkább, vegyük be rohammal Moszkvát.

És elindultunk, hogy rohammal bevegyük a várost. . .

Maja az egyetemet érintve akart eljutni a Lenin-hegyre.

Én már korábban is jártam az új egyetem épületében, egyszer

egy kibővített biológus-szimpozionon, kétszer meg a rektori hivatalunk megbízásából kellett elrendeznem holmi nem túl bonyolult ügyeket. Valahányszor odaértem a főépület közvetlen közelébe, különös módon valósággal lelkesült rajongás fogott el tulajdon porszem voltom érzésétől: ezek az óriási kapuk nem közönséges halandók számára épültek; ezek az oszlopok már több mint monumentálisak, alig bírja őket a föld a hátán, az ember beleborzong, ha elképzeli, micsoda súlyuk van; a falak valami túlvilági lendülettel szökkennek a magasba, és az ember úgy érzi, mintha rádőlnének, de valami fenséges lassúsággal, amelyet össze se lehet mérni a kurta emberi élettel. A tudomány e gigászi fellegvára számomra az emberi értelem ama diadalainak jelképe, melyek oly nagyszerű birodalmat tártak fel előttünk, hogy az ember mikroszkopikusan jelentéktelennek érzi magát hozzájuk képest.

Úgy tetszett, ugyanezt érezte Maja is, aki most először látta az új egyetemet. Elcsöndesedve, zavartan kapkodta fejét, felnézett, lenyűgözve hallgatott, szája csücskében a szokásosnál is élesebben rajzolódott ki a gyámoltalanság keltette szenvedő ráncocska.

– Szeretnél itt tanulni? – kérdeztem.

– Azt hiszem, itt végképp elvesznék – felelte bizonytalanul, rövid hallgatás után.

Eztán elhagytuk az egyetemet, átvágtunk egy széles úton, egy kőkorláthoz értünk, és egyszerre elénk tárult csalóka ködös messzeségbe veszve a határtalan Moszkva városa, amely mégis mintha agyafúrt játékváros volna: a fekete folyón hattyúfehér vízibuszok úsztak, rőt homokhalmokkal rakott, aránytalanul hosszú uszályok kúsztak erőlködve, a víz fölött karcsú, ívelt hidak lebegtek, és ameddig a szem ellátott, mint valami kövekből rakott mesebeli kert, lankadtan, mozdulatlanul szunnyadtak az egymáshoz tapadó házak. Tekintetünk hol a Novogyevicsjei Kolostor szemérmes kupoláin, hol a hőerőmű kéményerdején, hol a felhőkarcolók ködös körvonalain akadt meg. A hatalmas város innen egy cseppet se riasztó, ellenkezőleg: hívogató, és az ember itt fenn óriásnak, a város urának érzi magát. Ködös, vakmerő vágyak kóválygnak a fejében.

Egyszerre zajos tömeg hömpölygött felénk: a férfiakon az évszakhoz nem illő fekete öltöny, a nőkön tarka ruha, köztük menyasszonyok, nem egy, nem kettő, hanem egész csapat, mind

fehér esküvői ruhában. Észre se vettük, amikor az útszegélyhez odahajtott egy csomó, piros szalagokkal, ide-oda billenő léggömbökkel, csupasz játékbabákkal díszített autó. Kiderült, hogy a Lenin-hegy az ifjú házasok hagyományos zarándokhelye.

Maja meg én egymásra pillantottunk, és észrevettem, hogy ő is, akárcsak én, valami bölcs elnézéssel figyeli ezeket a vőlegényeket és menyasszonyokat, a nyüzsgő rokonsereget: mi már túl vagyunk ezen, mi már egy lépéssel előbbre tartunk az életben, tehát egy lépéssel közelebb az öregséghez. A fölény és a visszafordíthatatlan elmúlás érzése fogott el.

Nevetés, zsivaj, tolongás, kiabálás – és bántó közöny az alant elterülő Moszkva iránt. A jövevények végre kezdtek csoportokba rendeződni – mindegyik csoportban egy-egy menyasszony –, és a fényképészek buzgó igyekezettel megcélozták őket objektívjükkel, hogy megörökítsék az ifjú párt, háttérben a városóriással.

Egy darabig gyönyörködtünk még a kilátásban, aztán a Vorobjovszkij sugárút árnyas lombjai alatt lassan lefelé indultunk a metróhoz, a folyó hídján épült állomáshoz, amely egyike a legszebbeknek. Alig fél óra múlva már messze-messze leszünk innen: a kőkert központjában, amely most homályos ködbe vész.

Maja szeme sugárzott, ajka fölengedett, szája sarkában mosoly játszott.

Dúsgazdag ajándékokat várt Moszkvától...

Moszkva meg kell hogy ajándékozza a Nagy Színház előadásával, Pliszeckajával: „Még az unokáimnak is mesélni fogom, hogy láttam az évszázad legnagyobb balett-táncosnőjét." Moszkva meg kell hogy ajándékozza a Szovremennyik Színházzal és a Taganka Színházzal. „Legendákat hallottam róluk, most saját szememmel akarom látni e legendákat!"

Moszkva meg kell hogy ajándékozza a Tretyakov Képtárral és Rembrandt képeivel a Puskin Szépművészeti Múzeumban...

De Maja még a tetejébe meglepetéseket is várt Moszkvától. Hogy miféléket, egyelőre még maga se tudja.

Jöttek is a meglepetések csőstül, mihelyt beljebb hatoltunk Moszkva mélyébe...

A század nagy művésznője nem tartózkodott a fővárosban: vagy külföldön vendégszerepelt, vagy éppen pihent.

De a Nagy Színház akkor is kell, akár Pliszeckaja nélkül is!...

Csakhogy ez, sajnos, gyakorlatilag lehetetlen. Az idegenforgalmi intézmények szinte minden jegyet fölvásárolnak.

A Szovremennyik Színház vendégszereplésre utazott.

A Taganka Színház a legbanálisabb oknál fogva zárva: tatarozzák.

A nyár holt szezon.

És lőn este és lőn reggel; első nap! Moszkva köszöntésével kezdődött, aztán az egész délután ráment e lehangoló körülmények tisztázására.

De a Tretyakov Képtárat Moszkva nem rejthette el előlünk... Másnap reggel elindultunk a híres Lavrusinszkij utcába, és... egy hosszú sor legvégére kerültünk.

Azt mondják, Moszkván naponta kétmilliónyian utaznak át. Ha ezeknek csupán egy százaléka akarja megtekinteni a Tretyakov Képtárat, az máris húszezer ember! És persze a moszkvaiak is be-beugranak ide...

Úttörők kis csapatai, serény vezetőik felügyelete alatt, szakállas fiatalok és szakálltalan, komoly bácsikák, értelmiségiek és munkásfiúk, egyszerű katonák és tisztek, minden rangban, falusias külsejű családok – papák, mamák, gyerekek, néha vénséges vén nagyapók és nagyanyók –, a hatalmas ország minden rétegének és minden tájának képviselői. Reggel álltunk be a sorba, de mire beléphettünk az áhított termekbe, a nap már túljutott a delelőjén.

A termek fülledtek és zsúfoltak, a híresebb képeket valóságos ostromgyűrű veszi körül, úgy kell odaverekednünk magunkat...

De Maja tűzbe jött, arca kipirult, megragadta a kezemet és vonszolni kezdett. Bár soha életében nem járt még ezekben a termekben, betéve ismerte az egész képtárat, és minden egyes festő iránt harcias rajongást vagy ugyanilyen harcias megvetést táplált, olykor egyszerre mindkettőt.

– Nézd, hogy áthevült a naptól ezeknek a fiúknak a teste! – lelkendezett remegő, feszült hangon, ahogy még sose hallottam. – És figyeld meg, sehol egy barna tónus, csupa színes árnyék... Nézd ezt a sziklatanulmányt – hogy reng a tenger! Látni, hogy egy pillanattal azelőtt más volt, és egy pillanat múlva megint más lesz. Erre mondják azt: él! És ne felejtsd el, hogy Alekszandr Ivanov jóval az impresszionisták előtt működött. Monet és Renoir alig-

hanem még világra se jött, amikor ő ezt a tanulmányt festette. Fél évszázaddal megelőzte a világot! Csodákat művelt. És miért? Uramistenem! Hogy megalkosson egy száraz, hideg képmonstrumot. Igen, igen, a „Messiás megjelenését"! Díszfelvonulás a délvidéken. Már csak egy fúvószenekar hiányzik, hogy tust húzzon. És micsoda aprólékos kidolgozás: ráncocskák, sarkacskák, matematika, nem pedig festészet. Egy lángelme, aki arra fecsérelte az életét, hogy kontárrá váljon... Viszont monumentális, az már szent igaz, de még mennyire!

Arca lángol, szeme izgatottan futkos, és csak úgy ragyog, keze szorosan kapaszkodik karomba. Minden kincsét, amit fél életén át gyűjtögetett, most rám záporozza, hangja csupa szenvedély, szinte elcsuklik az izgalomtól. Én pedig, akire átragadt a lelkesedése, s akit lenyűgözött rajongása, alázatosan botorkáltam a lökdösődő nézők között őutána, mint egy vak a vezetője után, aki a szépség birodalmába kalauzolja.

De a csoda váratlanul véget ért.

Befurakodtunk Kramszkoj termébe, s én messziről észrevettem az *Ismeretlen hölgy*et, és elindultam felé. Én, aki nemigen voltam járatos a festészetben, mindabból, amit folyóiratok színes mellékletein, véletlenül kezembe kerülő monográfiákban találtam, sajna, Grabar együgyű *Berkenyé*it és ezt az *Ismeretlen hölgy*et szerettem legjobban. A *Berkenye* távoli falusi gyermekkoromat juttatta eszembe, ami pedig a másikat illeti, nekem is volt egy „ismeretlen hölgyem"... Az a bizonyos, az autóbuszon! Derűs emléke bennem él, ma is örömmel tölt el, hogy ez az asszony itt él valahol ezen a világon – adjon az Isten neki boldogságot. Valahányszor rábukkantam az *Ismeretlen hölgy* reprodukciójára, mindig meghökkentem: lám, egy másik ember, egy más évszázadban, úgy látszik, ugyanazt élte át, mint én.

Elindultam az *Ismeretlen hölgy* felé, de Maja harciasan felhorkant:

– Téged érdekel ez a kocsikázó kis kokott?

– Miért volna kokott? – sértődtem meg.

– Sztaszov nevezte így.

Majára nem tudtam megharagudni, viszont egyszerre vad ellenszenv támadt bennem Sztaszov iránt.

– Micsoda fatuskó volt! Egy szép virágot is öröm látni, hát még egy szép embert!

A gyönyörű szempár fenséges nyugalommal nézett le a félig lebocsátott pillák alól, rám, a tömegben szorongó idegenre. Futó pillantás a futó jövevényre!

Majából egyik pillanatról a másikra elpárolgott a harcias kedv, valahogy lekókadt. Azt hiszem, az addigi felfokozott, lelkes hangulatot a felelősségérzés tartotta benne: nélküle, kalauzom nélkül, egyszerűen eltévedek; ő mutat utat, látással ajándékoz meg egy vakot! Most pedig kiderül, hogy a vak csak tettette a vakságot, becsapta őt, hiába hát az erőfeszítés, fölösleges a buzgalom. És ez a fülledtség, ez a tolongás, az idegen hátak fala, amelyen keresztül kéne vergődni. És a képek tömege, amelyet feszült figyelemmel meg kell bámulni, és megkeresni azt, amelyik minden bizonnyal felkavar – hisz ezért jöttünk ide! – fárasztó! Hirtelen elfogott bennünket a csömör.

Ezután szépszerével nyomban el kellett volna mennünk, magunkkal vinnünk, amit kaptunk. Csakugyan igaz, hogy jóból is megárt a sok! Csakhogy mi több mint ezer kilométerről repültünk ide, ki tudja, mikor vetődünk megint e falak közé, vétek lenne, ha nem néznénk meg mindent. Ezért legyűrtük fáradtságunkat és tompultsággal küszködve, magunkon erőszakot téve tovább tolongtunk, és néztük, néztük egyik képet a másik után, egyik termet a másik után, lelkiismeretes konoksággal, kötelességből.

Maja már nem vonszolt engem, nem próbált magyarázni, bágyadtan csak nagy néha ejtett egy-egy szót és egészen ránehezedett a karomra.

Amikor kiléptünk a szabadba, alig vonszoltuk zsibbadt lábunkat. Maja hallgatott, arca sápadt volt és közönyös, ajkát szeszélyesen lebiggyesztette. A levegőben benzinfüst, áttüzesedett aszfalt bűze terjengett. Túl a folyón, amely felől nem lengett frisseség, az alkonyi nap fényében izzó folyékony aranyként lángoltak a Kreml templomainak kupolái.

És lőn este, és lőn reggel, második nap!

Következő napunkat a Szépművészeti Múzeum hűvös boltívei alatt kezdtük. Itt nem fogadott bennünket akkora bábeli zűrzavar, mint a Tretyakov Képtárban; bár elég sok a látogató, még

sincs az a fülledtség, az a tolongás, és nem kellett rohanni. De Maja lázba jött. Először csak vakon keringett egy darabig az ókori művészet termeiben, átszaladt a képtárba, megállt egy kép előtt, alaposan nézni kezdte, de arcán nyomban valami gyötrelmes kifejezés jelent meg. Egy-két perc, aztán futott tovább. – Menjünk a Rembrandtokhoz.

De pár lépés után megint megállt, gyötrődve keresgélni kezdett, aztán határozottan megrázta haját.

– Menjünk a Rembrandtokhoz!...

Végre itt vagyunk a Rembrandtok előtt, amelyekről Maja annyit ábrándozott. Én valami mellbevágó csodára számítottam, de az áhított képek jóformán semmiben se különböztek a többitől: olyan kicsinyek, hogy alig lehet észrevenni őket, színtelenek, bosszantóan szerények. A fekete vászonról, mint századok homályából, fakón világlik elő egy-egy idő barázdálta, öreg arc, egy-egy agyondolgozott öreg kéz.

Maja mozdulatlanná dermedt, mint a kutya, ha vadat érez. Sokáig állt így, szeme nyugtalanul csillogott. Arcán egyre ugyanaz a mártír kifejezés... Csaknem gyerekes, elcsukló, mély sóhaj, aztán halkan, zavartan megszólal:

– Furcsa... Nagyon furcsa... Ma valahogy semmi se tetszik. Még Rembrandt sem...

Határozottan sarkon fordult.

– Gyerünk!

Azt hittem, azért hív, hogy menjünk tovább, nézzük meg mások képeit. De Maja a termekben körözve a kijáratot kezdte keresni.

Fogtunk egy taxit.

– A színházjegyirodákhoz... – kérte Maja a sofőrt. – Sorra, mindhez, ahányat csak ismer!

Azzal suhanni kezdtünk sorra, utcákon, tereken... A taxi időnként megállt, Maja kiugrott, én engedelmesen kullogtam utána. Most először láttam a büszke Maját alázatosan könyörögni:

– Kérem!... Nagyon kérem!... Csak két jegyet a Nagy Színházba... Adhat hozzá pluszba bármit, akár meccsjegyet... Vendégségben vagyunk, egész életemben erről ábrándoztam...

Én csak hallgattam és szenvedtem, semmit se tudtam segíteni.

A telt képű, idős, testes taxisofőr a sokat látott, sokat tapasztalt ember kissé lenéző kifejezésével háboríthatatlanul hallgatott, míg végre megvetően odamorogta:

– Így az egész szabadságotokat elutazzátok, pancserek... Inkább nyüzsögjetek este a színház előtt egy kicsit, hátha ráakadtok egy jótét lélekre... Az biztosabb.

Körülöttünk az áthevült, fülledt, nyüzsgő Moszkva. A nyári Moszkva, mely tele van idegenekkel, és elűzi a helybélieket. Moszkva kegyes azokhoz, akik valami hivatalos ügyben rontanak be hozzá, de kíméletlen azok iránt, akik érte magáért utaznak ide, azért, hogy megismerkedjenek a fővárossal. A nagyváros nem érzeleg, és az újoncot belefojtja emberáradatába: az üzletekben sor áll, a kávéházak előtt sor áll, a járdákon tolongás, és futás, loholás, megállni se szabad.

Moszkvában legalább fedél van a fejünk felett, de mi lesz a többi városban?...

Maja nem cipelt el este a Nagy Színház oszlopainak tövébe, jótét lelket keresni, aki ruhaujjából egyszerre elővarázsolja az áhított jegyeket. Itt nincs mit néznünk, nincs mit csinálnunk. Ideje továbbutaznunk... őszintén szólva, csaknem üres kézzel.

A következő állomás: Leningrád.

Nem szóltam Majához. Semmi értelme emlékeztetni, hogy nekem lett igazam. Már maga is kezd rájönni. Rosszkedvű, csalódott, zárkózott, hallgatag.

És lőn este, és lőn reggel, harmadik nap!

3

Reggel Maja nem akart felkelni, kócosan feküdt az ágyon, arca fakó, és megfoghatatlanul aszimmetrikus. A falakról rikítóra mázolt torz pofák meredtek rá, mindegyik másképp vicsorgott: dühösen, rettegéssel, fenyegető diadalmasan.

Úgy éreztem, itt az ideje, hogy cselekedjek.

Odaléptem Majához. Ő egyre a vérszomjas maszkok üres szemét, vicsorgó pofáját nézte, rólam tudomást se vett.

– Maja, beszéljük meg a dolgot.

Meg se mozdult, a szeme se rebbent.

– Hallasz engem, Majka?...

Ugyanaz a jeges hallgatás, a maszkokra vetett tekintet.

– Beszéljük meg és fordítsunk a dolgon.

Ekkor kirobbant – haja zilált, szeme beesett, arca zöld, csupa acsargó düh, hajszálra mintha az egyik maszk volna.

– Te-e!... Te-e!... – zihálta. – Mindig ilyen leszel? Te pipogya fráter! Férfi? Dehogy: illemtudó jó kisfiú! Engedelmesen kapaszkodik anyuka szoknyájába!... Forduljunk vissza? Hát mit láttunk eddig? És miben segítettél? Savanyú pofával kullogtál utánam, te anyámasszony katonája!... Közben örültél, hogy neked van igazad! Igenis, ö-rül-tél!!

Az arca furcsán eltorzult, álla félrefordult, ajka megfeszült, az ismerős keserű ív eltűnt, száraz szeme ellenséges, sötét villámokat szórt. Valósággal fuldoklott a dühtől.

– Láttad!... Persze hogy láttad... hogy töröm magam! Tudtad jól, mennyire szeretném!... De te fütyültél rá, még elégedett is voltál, hogy itt van, megkaptam. A kisujjadat se mozdítottad, hogy segítsél...

Tarkómon éreztem a csúfolódó maszkok tekintetét. Előttem pedig Maja eltorzult arca, akár egy maszk! Ajkáról szaggatott, értelmetlen mondatok törtek elő...

Sarkon fordultam, elindultam az ajtó felé. A maszkok némán hahotázva követtek tekintetükkel.

Járókelők jöttek szemközt velem, egy más világban élő emberek, akik soha többé nem vetődnek utamba.

Borisz Jevgenyevics, a mesterem, azt mondta útravalóul: legyen asszonyod óhaja fontosabb, mint a sajátod, és akkor békét és nyugalmat nyersz!

Ó, az az eltorzult arc... el nem tudtam volna képzelni, hogy valaha is ilyennek látom...

Verőfényes nap. Járókelők szállingóznak szemközt, és mindmind boldogabb, mint én vagyok. Pedig nem is olyan régen még lóhátról néztem le másokra, abban a hitben, hogy olyan kincs van a birtokomban, aminek mások még a létét se gyanítják.

A világmindenség mosolya az égen, és Maja segítségért esdeklő, lebiggyedt szája. Bizony volt ilyen!

Milyen különös hangon harsogtak azon az éjszakán a békák...

Aztán a reggel, az elképzelhetetlenül gyönyörű reggel, amilyet még álmomban se láttam, a fényességesen tiszta, ünnepi város, az ég rózsás óceánja...

Egyetlenegyem, az emberek között.

Te, aki életet adsz!...

Így volt! Így volt!...

Semmibe veszett.

De hát hogy lehet ez?... Ilyen hirtelen? Egyik percről a másikra?

Ragyogva süt a nap, s én lökdösöm magam előtt az árnyékomat a járdán. Nem akarom újra meg újra magam előtt látni azt az eltorzult arcot, alaktalanná széthúzott, idegen ajkat.. Hol az a Hold felé fordított arc, az a fényből szőtt arc?... A súlyos fürtök, melyek magukba szívták az éjszakát?... És szeme ezüstösen csillogó fehérje?... Nem akarom! Nem akarom! Óvatosan szedegettem a cserepeket: így volt! igaz volt!

Az úttest szélén hivalkodón csillogó, szentimentálisan égszínkék Zaporozsec állt. A kocsi mellett az aszfaltra dobva jókora hátizsák, mellette egy pár gumicsizma, szétszedett bambusz horgászbot, orsóval. A hivalkodó és szentimentális Zaporozsec, valamint a hátizsák, a csizma meg a horgászbot gazdája, egy hórihorgas férfi, kifakult svájcisapkában és a hőséghez nem illő meleg, ócska bőrkabátban, épp a kulcscsomójával babrált, hogy kinyissa a kocsit. Csontos arca felpuhult, lapátkeze csupa türelmetlenség: vérbeli horgász, pecázni indul, és már előre élvezi a boldog perceket. Vár rá a szabadság és a szenvedélyének áldozott idő. Nem lehet most nála megértőbb ember.

Megálltam. Én, a boldogtalan, szerettem volna egy kicsit megmelegedni más boldogságának tüzénél.

Hát nálam vége mindennek? Vége? Visszahozhatatlanul?...

A Zaporozsec gazdája felnyitotta a csomagtartót, és nekilátott, hogy begyömöszölje a hátizsákját, a csizmáját; barázdált arcán most a szertartás gondterhelt áhítata ült ki.

Vége? Miért?! Micsoda ostobaság!... Ha elmondanám bárkinek, a szájukat tátnák: micsoda butaság!... Úgy látszik, csírázni kezdett bennem a kétely, hogy vajon csakugyan vége-e mindennek?...

A botok nem fértek be a csomagtartóba.

– Nincsenek méretre szabva. Szűk ez a skatulya – szólalt meg a gazda minden bosszúság nélkül.

– Messzire? – kérdeztem irigyen.

Megérezte ezt az irigységet, és bizonyára büszkeség fogta el egyszerű kis öröme miatt, és talán lelke mélyén meg is szánt engem.

– Egy nap a kimenő, nem jut messze az ember. Elugrok a mihajlovói tavakhoz, negyven kilométer ide. Reggel jövök is vissza.

– Mondja, maguk, moszkvaiak, hova járnak szabadságra?

– Van nekem egy isteni helyem: a Valdajban, Nyeljuska falu. A világ nyolcadik csodája. Három tó partján fekszik egyszerre. Hallott már róla?

Egy szempillantás alatt minden idegszálam megfeszült, mint mielőtt magas tetőről ugrana le az ember. Egy falu, amely egyszerre három tó partján fekszik. Ez igen...

– Vonaton is el lehet oda jutni? – kérdeztem.

– A Leningrádi pályaudvarról... Háromszáz-valahány kilométer, számítsa ki, mennyi idő.

De vajon hajlandó lesz-e ő szóba állni velem? Beleegyezik-e?...

Csakhogy kell-e most már a beleegyezését kérnem?

– Köszönöm neked, barátom – mondtam hálásan és sietve elindultam.

– Nincs mit – vetette utánam meghökkenve a Zaporozsec gazdája.

Egyszerre észrevettem, hogy a háztetők fölött mindent magába olvasztóan kék az ég, hogy dühödten tűz a Nap, s hogy még itt az aszfaltburkolatok közt is dúsan zöldellnek a fák.

Nincs vége mindennek!... Csak azért sem! Majd én megmutatom! Karomba kaplak, elcipellek innen – Nyeljuska faluba, a Valdaj vidékére! Egy falu, amely egyszerre három tó partján áll. Hallottál már ilyet?... Semmi ellenkezés! Erőszakkal!... A két karomban! Tudod te egyáltalán, mit jelent éjszaka tábortűz fényénél nézni egymás szembogarát? Az emberek messze vannak, nincs más, csak te meg én meg a tűz! Tán épp egy ősi éjszakai tábortűz mellett született meg az, amit később szerelemnek nevéztek el. Te meg én meg a tűz a sötét világban. Mi forraszthat ennél jobban eggyé?!...

A sarok mögül előbukkant egy taxi. Sietve intettem neki.

– A Leningrádi pályaudvarra. Amilyen gyorsan csak lehet.

Három óra múlva egy degeszre tömött hátizsák súlya alatt görnyedezve, izzadtan, csapzottan rontottam be az ajtón. A zsákot ledobtam a küszöb mellé, és kalapomat le se véve beléptem a szobába. Legjobban attól féltem, hogy Maját nem találom otthon, hogy csak azért is elment a városba, a tömegben tolongani.

De nem, nem ment el sehová, nylonharisnyás lábát maga alá húzva árván ücsörgött a vetetlen ágyon, divatos magas talpú cipője ott hevert a padlón. A falról pedig csúfondárosan vigyorogtak le rá a tarkára pingált pofák. Az ő arca viszont elgyötörten sápadt volt. Ő lett volna, aki eltorzult arccal, gyűlölettől fuldokolva ordított velem? El nem tudom hinni. Úgy megsajnáltam szegényt, hogy majd elsírtam magam.

– Szedelőzködj!

– Hová? – kérdezte gyenge hangon, a makacsság leghalványabb árnyéka nélkül.

– A vonathoz.

– De...

– Mozogj, gyorsan! A bőröndök, a rongyainkkal itt maradnak, majd visszafelé értük jövünk. A fenébe ezekkel a cipőkkel! Tornacipőt húzol, vettem neked is, magamnak is... Bújj bele a farmeredbe, vegyél magadhoz egy pulóvert. Innen magunkkal viszünk két lepedőt meg két takarót, majd visszahozzuk.

– De...

– Semmi de! Mozogj! A taxi ott vár a ház előtt. A vonat indulásáig alig van időnk!

Magára kapkodta az útiruhát, amelyet hoztam, aztán már kifelé menet rácsodálkozott a terjedelmes hátizsákra, melyet épp a vállamra kaptam.

– Hát ez mi?

– Konzervek.

– Miféle konzervek?

– Közönségesek. Párolt disznóhús babbal, scsi...

– Minek ez?

– Nyeljuskában aligha van üzlet meg étterem.

– Nyeljuskában?... Miféle Nyeljuskában?

– Abban, amelyik három tó partján áll!

4

Nyeljuska az ígéret földje! Siessünk, oda, csak oda!

Fülledt, zsúfolt vasúti kocsi. Fél nap a csendes Valdajban. Átlagos kerületi székhely, zsindely-, pala- és vaslemez tetejű, alacsony házak, néhány többemeletes hivatali épület magaslik ki közülük, de az ember mégsem tud szabadulni attól az érzéstől, hogy a csendes Valdaj valahol a világ legvégén lapul. Egyik oldalt a házak mögött határtalan űr tátong, mintha semmi más nem volna ott, csak az ég, s amint az ember elhagyná a várost, mindjárt beleütközne titokzatos falába. De persze az ég messze van, a föld viszont valóban véget ér: égszínkék tó kezdődik itt. Az első Valdaj-vidéki tó, amit láttunk.

Fél napunk Valdajban az alkudozásra a teherautó-sofőrökkel.

– Vigyél el bennünket, testvér, Nyeljuskába.

– Nem arra visz az utam, pajtás.

– Nem lehetne mégis? Meg tudnánk egyezni, te se járnál roszszul.

Tarkóvakargatás, sóhaj.

– Ne-em megy. Messze van az országúttól. Aztán mi lesz, ha megered az eső? Könnyű nektek, ti kapjátok a zsákotokat, aztán usgyé. Én meg ott kuksolhatok az út közepén. Nem lenne jó valahová közelebb?

Oda, oda, csak Nyeljuskába! Semmi más nem felel most meg nekem.

Végre egy sofőrt sikerült megfőzni. Maja beült a fülkébe, én fent a kocsiszekrényben helyezkedtem el, egy nyersgyantával teli, sokpudos hordó társaságában, amely mindjárt az első döccenőknél fenyegető agresszivitást tanúsítva, teljes súlyával oda akart szorítani a kocsiszekrény falához, hogy összeroppantsa a bordáimat.

Lekanyarodtunk az országútról, és egy tó szélén haladtunk tovább. Alkonyattájt elhaladtunk egy ősi kolostor mellett. Egy szigeten állt, s a tó tükre megkettőzte az esti nyugodt víz fölé magasló falakat és kupolákat. Gyönyörű volt és megközelíthetetlen!

A legendák régmúltjába értünk, pedig alig egy nappal ezelőtt még dühödten tapostuk az izzó aszfaltot, tülekedtünk a járókelők

végtelen rohanó áradatában, taxin keringtünk a füstös utcákon a bömbölő autócsordák között, körülöttünk fantasztikus méretű kerekek, felénk rohanó hűtők – megannyi szörnypofa! –, önjáró daruk fenyegetőn felénk bökő gémje, az útkereszteződésekben a villanyrendőr nesztelen jelére előrontó autólavinák... Jócskán visszakanyarodtunk az időben, elhagytuk a tülekedő huszadik századot – itt a tespedt alkonyatban álmatag kupolák fogadnak, s a tó tükrén mindjárt végighömpölyög egy lágy harangszó. Állj! Ne tovább! Itt jó. Ez a nyugalom. Még vissza találunk kocsikázni az őskorba, az emberiség sötét, rút csecsemőkorába! De a nekilódult teherautó egyre visz bennünket, nem hajlandó megállni az alkonyi tájban, a néma kupolák mellett. Az oldalfalhoz szoruló, gyantával teli, nehéz hordó pedig ismét megelevenedik. Nincs idő, hogy elgyönyörködjek a legendavilág szépségében, harcolnom kell. Én a hordóra vadászom, a hordó énrám...

A kimerítő odisszea éjszaka ért véget, egy bizonyos Pása néni hatalmas, komor házában, aki minden különösebb lelkesedés nélkül fogadott bennünket.

– Egy hetet itt lakhattok, gyermekeim – morogta álmosan –, hanem aztán keressetek más kvártélyt. Vannak nekem állandó vendégeim, minden nyáron idejárnak Moszkvából. Maholnap jönnek megint.

– Egy csónakot szeretnénk keríteni, a tónál fogunk lakni.

– Csónakot? Azt lehet...

Másnap reggel szemügyre vettük Nyeljuskát.

A mező, mely lustán, de kitartón emelkedett fölfelé a megrongálódott út mentén (tegnap azon érkeztünk ide), váratlanul istentelenül lekoptatott, jókora dombba ütközött. Meredek púpján túl megroggyant tetejű házak álldogáltak szanaszéjjel. Apró ablakaik a hosszú, de nem túl széles tó mély vizére néznek. Nyeljuskaitónak hívják, de messze túl ér a falun, s ott... egy másik tóhoz ér. Ez már jóval tágasabb víztükör, partját bozót és suhángerdő borítja. A két tavat csak egy tíz, legfeljebb tizenöt lépés széles, meredek töltés választja el egymástól, amelyet kemény szálú fű, girbegurba borókafenyő nőtt be, közte busa görgelékkövek. Ha pedig átmegy az ember a túloldalra, felkapaszkodik a kaptatón, az utolsó házon túl, a csalán közé vesző, megfeketedett fürdőház mögött lejtő következik, amelyen vidám kis ösvény fut le a vízhez.

Messze-messze ködbe vesző erdős partok derengenek, a mélységek fölött sötétlő víztükör, itt-ott elővillanó vöröses homokzátonyok. Körös-körül a víz s az ég tágas világa – az embernek elakad a lélegzete! Nyeljuska csakugyan a világ nyolcadik csodája!

Maja sokáig bámult, mohón, lelkesen; makrancos haját szellő borzolta.

– Oda akarok menni! – sóhajtotta aztán hangosan, és a ködbe vesző túlsó part felé mutatott. Hangjában az ismerős, parancsoló árnyalat csendült meg.

– Arra evezünk, amerre több a hal – vetettem ellene.

Maja tisztelettudóan és bűnbánóan hallgatott – én parancsolok, ő engedelmeskedik.

– Gyerünk a faluba, meg kell alkudni a csónakra.

És lám, már itt is vagyunk a tavon, zörögnek és nyikorognak a lötyögő evezővillák. A csónak öreg, ereszt, Maja időről időre egy rozsdás katonacsajkával meregeti a vizet. Mellette a csónak farában ott a hátizsákunk. Amikor betettem a csónakba, Maja elcsodálkozott:

– Hát ezt minek visszük magunkkal?

– Nem jövünk vissza a faluba se ma, se holnap, talán még egy hét múlva se...

– Hát akkor hol fogunk lakni?

– A szabad ég alatt. Pontosabb címet nem mondhatok. Magam se tudom.

Egy folyószerűen hosszú öböl közepén, amelyet egyfelől meredek füves part, másfelől dús, árnyas fűzfaerdő szorított össze, eleresztettem az evezőket, előszedtem a villantóval felszerelt nylonzsineget, amely megfelelő orsó híján egy fadarabra volt tekerve, odanyújtottam Majának, és röviden megmagyaráztam neki, mit kell csinálnia.

– Fogd ezt a zsineget. Amikor a csónak elindul, szép lassan ereszd utána.

– És aztán?

– Aztán csak ülj és várj, ha rángani kezd, húzd ki. Egyszerű feladat.

Újra az evezőkért nyúltam, ő meg buzgón tekergette lefelé a zsinórt.

– Jaj de szépen csillog a vízben az a pléhdarab!

Gyerekkoromat a kicsi, de mély Pizsma folyó partján töltöttem, odahaza a faluban minden kölyök született horgász. Annak idején nemcsak gyerekes passzióból pecáztunk: az apró domolykók és sügérek csakugyan jól jöttek az ínséges esztendőkben, hisz mégsem üres csalán- vagy sóskaleves került az asztalra, hanem halleves, ha még oly híg is. De amilyen gyerekesen avatatlan horgász akkor voltam, olyan is maradtam, ma sem ismerem a városi fortélyokat, most először volt a kezemben műanyag zsinór, nem pedig lószőrből kötözött – csupa csomó – szál, nem értek az orsóhoz, viszont annál jobban bánok a feltekert madzaggal meg a horoggal, és valami hatodik érzékemmel meg tudom különböztetni azt a pergő helyet, ahol „van kapás", attól, ahol „dög a víz".

Ráérősen eveztem, igyekeztem elkerülni a hínárral benőtt sekély részeket, de nem is távolodtam túl messzire tőlük: azon a sávon haladtam, ahol a hal élelem után kutat. Nyikorogtak az evezővillák, a víz színét szellő borzolta, és különös módon friss széneillatot sodort a part felől, holott a kaszálás ideje rég elmúlt. A bokrok közt apró madárkák röpdöstek és füttyögettek egymásnak. Maja hirtelen vékonyka hangon dalolni kezdett és boldogan belehunyorgott a Napba.

Emlékszem é-én a tündérszép időkre...

Horgászás közben énekelni, fütyülni megbocsáthatatlan szeleburdiság, a horgászok babonája szerint biztos kudarcot jelent. Így aztán szigorúan rámordultam Majára:

– Hé-é! A hal nem tűri a nótázást!

– Nézzenek oda! – húzta fel az orrát. – Az utóbbi napokban lélegezni se engedsz! – De nyomban elharapta a szót, és rám szegezte kikerekedett, csillogó kökényszemét. – Valami megrántotta... – súgta.

Tettem még pár evezőcsapást.

– És most?

– Most semmi...

– Biztosan beleakadt egy fűcsomóba.

– Most megint meghúzta...

– Tekerd föl!... – adtam ki az utasítást. – Ha a villantó fűbe akadt bele, semmi értelme, hogy szakállastul továbbvonszoljuk.

Maja az „Emlékszem én”-t dudorászva nekiállt, hogy föltekerje a zsineget a fadarabra. Teli tüdővel nagyokat lélegezve eveztem és gyönyörködve nézelődtem jobbra-balra: a felszínen tavirózsalevelek tutajai úszkáltak, köztük a szabad víz fekete tükörcserepei, a virágok izzó csillagocskái, ágaikat áztató vén fűzfák. Elandalító déli szendergés... Nem volt semmi! Nem igaz, hogy láttam Maja idegen arcát, hallottam idegen hangját.

– „Emlékszem é-én a tündérszép időkre...” – Alig hallható dúdolás, aztán egyszerre rémült fojtott kiáltás: – Jaj! Ott valami van!

Ledobtan az evezőket és odaugrottam a csónak farába.

Egy dülledt aranyszemű, zöldesfekete fiatal csuka volt a zsinór végén. Régi szokás szerint nyomban beroppantottam a tarkóját, s egyszerre megéreztem Maja tekintetét: tágra nyílt szembogarában ellenszenv, ajkán jeges megvetés.

– Mit nézel? Vadállatnak tartasz?...

Maja összekucorodott, nem felelt. Elnevettem magam.

– Halász vagyok, Majka. Ez pedig a zsákmányom...

– Kegyetlenkedés nélkül nem lehet?

– Szerinted jobb lett volna, ha ez a csuka szép lassan magától megfullad? Vagy ne fogj halat, vagy vedd tudomásul a halászattal járó kegyetlenséget.

– Kegyetlenség... – ismételte újra és összekucorodott.

– Hagyjuk talán abba a horgászást?

Félrefordította tekintetét, kezébe fogta a fiatal csukát, és végighúzta az ujját síkos, sötét hátán.

– Szegényke...

Ismertem már: a kislányos szánalom nem fojtja el benne a szenvedélyt. A horgászszenvedély pedig nem tréfaság.

A csuka kora tavasszal, jégzajláskor ívik, de a nyár folyamán időnként rájön a falánkság, nyugtalan lesz, fáradhatatlanul cikázva keresi áldozatát, mohón harap a csalétekre, és könnyen horogra kerül. Aztán elmúlik ez az időszak, és a csukán tétlen lustaság lesz úrrá, lemerül a mélybe... Ilyenkor inkább a sügér kap a villantóra. Mi, szerencsénkre, épp a csuka „zabálós” időszakában vetődtünk ide.

Ha sikerült egy-egy darabon úgy vontatni a villantót, hogy nem akadt fűbe, a zsinór hamarosan megremegett, megfeszült. Ilyen-

kor már ugrottam is, hogy segítsek Majának, és megkezdődött az önfeledt, izgalmas küzdelem a szabadulni vágyó, erős hallal. Tompa rándítások a mélyből, szívünk elhal, aztán vad galoppba kezd, csípős verejték önti el a szemünket. Merítőszákom nem volt. Ilyenkor különleges gyakorlatra van szükség, hogy az ember idejében be tudja rántani a súlyos csukát a csónakba, mert ha csak egy kicsikét is késlekedik, a hal beúszik a csónak alá, és akkor bottal üthetni a nyomát. Én alighanem örökölhettem valamicskét távoli vadász és halász őseim, a drevljanok ösztönéből, amely biztosan megsúgta, melyik halat kell nyomban kirántani, és melyiket kell előbb „fárasztani". Volt olyan, amelyet még csak a felszínre bukni se engedtem, méterszám húztam befelé a zsinórt, s amint előbukkant, nyomban kirántottam a vízből, ezek a hosszúkás, csillogó áldozataim, amelyek röptükben is megőrizték csukára jellemző lendületüket, csak a csónak fenekén tértek magukhoz, ott aztán vadul vergődni kezdtek, és összevissza fröcsköltek bennünket. Maja meg én rájuk vetettük magunkat, hogy végezzünk velük, fejünk összekoccant, zavartuk egymást, a csónak veszedelmesen imbolygott a tó közepén, azzal fenyegetett, hogy a következő pillanatban megmerül. A makrancosabbját viszont nem vonszoltam be mindjárt, engedtem neki egy pár méternyi csalóka szabadságot, így fárasztottam ki a halat, és csak azután kezdtem határozottan odavonszolni a csónak oldalához.

Maja már a harmadik sikeres fogás után megtanulta, hogy még nálam is gyorsabban elkapja a zsákmányt. Én még a zsinórral voltam elfoglalva, ő festett körmével már meg is ragadta a csuka hátát, hogy eltörje a gerincét. Arcán eközben kegyetlen, mohó kifejezés jelent meg, mint a menyét pofáján.

Az első kis halat is beleszámítva öt vízsötét, iromba csuka gyűlt össze. Az egyiket különösen sokáig fárasztottam, nem mertem berántani a csónakba. Nem annyira hosszú, mint inkább zömök hal volt, és izmos testének csaknem egyharmadát félelmetes csupa fog feje tette ki. Már kimúlt, de mozdulatlan szemében még mindig lobogott a sárga düh. Erős tarkóját még én sem tudtam betörni.

5

A fenyőerdő lefutott a lejtőn, és csodálkozva torpant meg a keskeny, sima partsáv szélén. Ki tudja, miért, a vadevezősök (akik pedig szép számmal csónakáztak a tavon) elkerülték ezt a helyet, mi elsőkként hagytuk ott mezítelen lábunk nyomát az összetapadt homokon.

Lombsátrat eszkábáltam. Nem volt túlságosan tágas, de takaros, tetejét több sor fenyőgallyal fedtem be. Záport talán nem állna ki, de közönséges nyári esőtől nem kell félni benne. A sátor padlójára is fenyőgallyat terítettem, rá mohát hintettem. A mohát ott szedtem, ahol a medveszőlő nevű, áfonyára emlékeztető kis növény terem. Ahol ez nő, ott a moha nem nedves, nem is törékeny, hanem selymes. A szűk bejárati nyíláson át barlangi homályba jutottunk.

– Ez hát a házunk!

– Valóságos villa! – dicsérte elragadtatva Maja.

Zsákunkból előkotortam egy csomó régi újságpapírt, belecsavartam a kibelezett csukákat, megnedvesítettem a tóban, és beástam a szabadtűz ízzó parazsába. Nem sokan ismerik ezt a konyhaművészeti fogást. Az ily módon megsütött hal húsa zamatos, porhanyós lesz, és megőrzi a patak illatát, ízét.

Szó szerint úgy is lett: sült halamnak édeskés vízíze lett – elfelejtettem megsózni –, evés közben kellett pótolni. Kézzel ettünk, mert sajnos se kanalunk, se villánk nem volt, csak egy nagy, összecsukható vadászkésünk, amelyet előrelátóan még Moszkvában vásároltam. De ez túlságosan félelmetes külsejű szerszám ahhoz, hogy enni lehessen vele, az ember fél, hogy megvágja magát.

– Életemben nem ettem ennél finomabbat...

Úgy látszik, nem is olyan nehéz megszolgálni Maja háláját.

Végeztünk a hallal, aztán fát dobtam a tűzre, közben lassan leszállt az éjszaka.

Hát itt vagyunk... Valahol mellettünk, mégis valami idegen világban ott sötétlett az erdő, a tóban egy jókedvű hal fickándozott, messze a túlsó parton torka szakadtából egy haris harsogott. Majka arcát izzó bronzvörösre festette a tűz, szeme rendellenesen

kikerekedett. Mélyén, mint dermedt örvénykútban a remegő hold, parányi lángocska táncolt.

Nagy néha elejtett szavaink nem álltak össze mondatokká. Nem lustaságból takarékoskodtunk a szavakkal: minden hang amúgy is csordultig telítődött titkos értelemmel.

– Vezekelni akarok... – szólalt meg halkan Maja.

– Miért?

– Az ostobaságomért.

– Hm!...

– Büntess meg...

– Nincs rá szükség...

– Azt hiszed?...

– Megbünteted te saját magad...

– Az igaz... a rabszolganő maga bünteti meg magát.

Szünet következett, fenyőzúgással, halcsobbanással teli hosszú szünet, amely többet mondott, mint a megszenvedett vallomás. A hallgatásba belefért a gyónás is, a feloldozás is.

– Nézd, a Hold!

– Igen, a Hold...

Egyedül a Hold merészelt bekukkantani zárt világunkba és nyomban mintegy testrészünkké vált. Se én, se Majka nem szóltunk, de ugyanarra gondoltunk, arra a másik holdas estére. A Hold akkor különösen viselkedett. Ő kapcsolt össze bennünket. A hű barát most meglátogatott minket.

Maja a tűzre szegezte nyugodt, mégis eszelős tekintetét, megrázta haját.

– Nem akarom...

– Mit?

– A hajnalt.

– Örülni fogsz neki.

– Örökké így akarok maradni, kőbálvánnyá válni.

– Akkor én is kőbálvánnyá válok...

Maja megrázta magát, elhessentette az arcán táncoló árnyakat és fölnevetett.

– Igazad van, hadd jöjjön csak a hajnal!

– Messze van az még, addig még jól kialusszuk magunkat.

– Gyere, mossuk meg a kezünket, ragad a haltól meg a koromtól.

Felálltunk, kiléptünk a tűz fényköréből, bele az éjszaka tömör falába. Átléptük, áttörtük szűk világunk határát, és körös-körül minden megváltozott. Az új világnak, amely körülvett bennünket, nem volt se alja, se teteje. Fejünk felett a mérhetetlen égbolt, lábunknál a feneketlen tó. A Hold erős fénye diadalmasan sütött le a magasból, mögülünk világított, és a vízen nem lehetett látni a tükörképét. De a riasztóan fekete, végeláthatatlan tó felszínét mégis egészen a pereméig beragyogta a Hold. A víz élénken csillogott a tó és a part találkozásánál, a Hold a víz közepén nesztelen szikrakévében záporozott szét. A tó villódzott, az ég meg fenségesen hallgatott. A homok, az a szilárd föld, amelyen álltunk, homályos füstszínben derengett, ilyennek láthatják lábunk alatt az éjszakai felhőket az angyalok. Hátunk mögött lobogott a magára hagyott szabadtűz. Már nem a világmindenség közepe, közönséges szabadtűz. Arrább, a Holdig ágaskodva az erdő egybefüggő, tömör, sötét, csipkés fala.

A fenséges látványtól megilletődve értünk oda a vízhez. Maja leguggolt, bedugta kezét a vízbe.

– Meleg! – suttogta csodálkozva.

Ruganyosan fölegyenesedett, felém fordította haja sötétjével keretezett, a Holddal vetélkedő, hűvösen sugárzó arcát.

– Fürödni akarok!

És a fején keresztül cibálta lefelé a ruháját, és elkeseredve küszködött vele.

Félénken indult a vízbe, minden lépés után mozdulatlanná dermedt, hogy lelkierőt gyűjtsön a következő lépéshez. Előtte a szétterülő tó feneketlen sötétje. Én meg ott álltam lélegzetvisszafojtva és gyönyörködtem benne. A holdfény most egyenest rázuhogott, egyedül őrá. Az egész világ nyomban kihunyt, sötétbe veszett. Ott állt, karcsún, sugárzó fehéren, felvont hegyes vállától lába fejéig csupa remegő fényből szőve, bátortalanul derengve az ájultan heverő mindenségben! Szívszorítóan védtelenül, mégis diadalmasan uralkodón – Aphrodité csakis a vízből születhetett!

Gombjaimat szaggatva letéptem magamról az inget...

A fenyegetően fekete víz anyásan szelíd volt. Egymás mellett úszkáltunk, halkan lubickoltunk, néha egymáshoz értünk, hol kezünkkel, hol lábunkkal. Maja halkan, remegőn nevetett. Ide-

ges, ezüstös nevetése felszállt az égbe, és eltűnt a Hold magasában. Sokáig nem mertünk kibontakozni a víz gyengéd, melengető öleléséből.

Bezzeg a parton csípős hideg levegő csapott meg és arra kényszerített bennünket, hogy táncra perdüljünk szétdobált ruháink mellett. Maja szaporán tapodta árnyékát a holdfényben – vakítón sápadt, síkos bőrű, vademberien zabolátlan és őszinte, szégyent nem ismerő ősi Éva. Felnyaláboltam a ruhánkat és a kezébe nyomtam.

– Fogd!

Gyors lendülettel átöleltem, karomba kaptam. Őrülten izzó szempárja közvetlen közelről meredt rám. Éreztem, hogy hűs, nedves bőrén keresztül hogyan szivárog belém testének mélyről jövő melege.

A hamvadó tűz rosszalló bíborvörös szemként kísért bennünket a sötétbe.

Két őrülten izzó szembogár közvetlenül a szemem előtt.

Reggel az erdő széles árnyékában ébredtünk, a tó szűzies rózsaszínben játszott, fölötte pára lebegett. A haris buzgón harsogott a túlparton.

6

Reggel a reggelnek örültünk – a hosszú árnyékoknak a hűvös homokon, a bokrok lombjának, amelyet súlyos harmat lepett be, még az olyan apróságnak is, mint egy barázdabillegető, mely gondtalanul surrant végig közvetlenül a víz szélén: „Hé, jó reggelt, kis jószágom!" A barázdabillegető nem volt hajlandó tudomást se venni rólunk, csak futkosott, aprózva, hegyes farkát billegette, egy pillantást se vetett ránk, eközben a part menti sekély vízben ribillió támadt: csapkodás, csobogás. Vadkacsák! Felröppentek, aztán nagyon alacsonyan: a tó tükrét súrolva, nehézkesen elszárnyaltak.

Nappal annak örültünk, amit a nappal ajándékozott: a nyikorgó evezővilláknak, a megremegő horgászzsinórnak, a sötét mélységből, szivárványló vízpermetben előrántott sügérnek.

Majának különleges tehetsége van az örömhöz: ujjongás és rajongás nélkül, hálás némaságban tud örülni, csak a szeme kútja sötétedik el, arca sugárzik, ajkán szelíd, engedelmes mosoly játszik. Mintha soha semmi más nem kéne neki, mindennel elégedett volna, nem hiányozna semmi, csak úgy árad belőle a boldogság, de... már valami újra áhítozik. „Akarom!"

Egy fehér liliomokkal benőtt öblöcskére bukkantunk. Maja hosszan odahajolt a csónakból az utunkba akadó első virág fölé, aztán kiegyenesedett és határozottan kijelentette:

– Itt akarok éjszakázni!

S bár a környék nemigen látszott alkalmasnak az éjszakázásra – nyirkos szúnyogtanya volt –, mégis ottmaradtunk. Maja egész nap vízililiomokkal teleaggatva csatangolt, csapkodta a szúnyogokat, nem csinált semmit, és egyre azt dúdolta: „Emlékszem én a tündérszép időkre..." Csupa csöndes boldogság volt.

Lopva gyönyörködtem benne, és csodálkoztam azon a láthatatlan köteléken, amely ehhez a kislányhoz láncol: nem tudok mosolyogni, ha az ő arcán nem lesz mosoly, és szenvedek, ha könnyet látok a szemében, nem tudom nélküle elképzelni az életemet, azt hiszem, ő az élet magasztos, isteni értelme, melyet az emberek balgán az egekben kerestek. Ő az, akiért megszülettem. Nevezzék ezt, ha úgy tetszik, rabságnak. De nem! Inkább nehéz szabadság ez, melyet a szükségszerűség diktál. Szükségem van rá – ennyi az egész!

Egy alkalommal, amikor kikötöttünk, hogy tüzet rakjunk és megfőzzük a szokásos hallevest, egy városiasan fehér bőrű, trikós férfiba meg egy tarka ruhás, sovány asszonyba botlottunk. Imádkozó tartásban térdeltek a földön, fejük összeért és a makrancoskodó tüzet fújták. Ha a tűz lángra lobbant és füstcsóvát vetett volna, bizonyára továbbmegyünk, mondván, hogy ezt a partszakaszt már „gyarmatosították".

De így összeismerkedtünk: mindketten moszkvaiak, a férjet Andrej Petrovicsnak, az asszonyt Ljubov Kazimirovnának hívták. A férfi kutató orvos, nem gyógyít, hanem valamit kutat, a felesége gyermekgyógyász. Nem volt semmiféle vízi járművük, még csak egy felfújható gumicsónakjuk sem, viszont a bokrok mögött ott állt egy fáradt, poros Zsiguli. Egy kissé távolabb

akartak kerülni a műúttól, hogy megéjszakázzanak a parton. Útvonaluk – Andrej Petrovics szavaival élve –: „Moszkvából Pityerbe, Bergyicseven keresztül", vagyis vargabetűkkel, amerre a szemük lát. Így vetődtek most a Valdaji-tó néptelen partjára. Lehet, hogy beugranak Sztaraja Russzába, de úgy tervezik, hogy szabadságuk javát Leningrád környékén, Komarovóban töltik, rokonoknál.

Maja meg én egymásra néztünk.

– Na, megmutatjuk ezeknek a sápadtarcúaknak, mit tudunk mi, bennszülöttek?

– Mutassuk!

– Van a csónakunkban fél tucat sügér meg két takaros csuka. Nem akadna maguknál valami, amivel le lehet öblíteni?

– Akad – derült fel a fehér hátú kutató orvos.

– Akkor szüret!

Azzal kezelésbe vettem a tüzet.

Egy óra múlva a kész halleves ott hűlt a kormos bográcsban a fűvön, a parázsban Lityeraturnaja Gazetába csavarva puhultak a csukák. Maja és Ljubov Kazimirovna abrosz gyanánt szétterített egy lepedőt. Andrej Petrovics türelmetlenül körözött körülöttünk, egy konyakos üveg nyakát szorongatva nagy diadalmasan.

Megcsendültek az egymáshoz koccintott poharak és zománcbögrék.

– Egészségükre!

– Maguknak is!...

Azzal megindult a beszélgetés, mint a szeszélyes patak, kanyarogva, csendes öblökön keresztül, a hirtelen fakadó nevetés, a pezsgő vita gyors zuhogóin át, de makacsul tartott egyetlen határtalan téma felé, mely oly tág, mint az előttünk elterülő víztükör. Miről is beszélhetnek az orosz értelmiségiek egy pohárka ital mellett, egy lakatlan tóparton, a tomboló alkonyi fényben, amikor a komor erdők felett csak úgy lángolnak az egymásra torlódó felhők, a fekete víz felett pedig vastagodik a köd szürke paplana? Nem a létezés öröméről, nem arról, hogy „mondanám a percnek: ó, maradj, ne menj!* – hanem ugyanarról, amiről a városban, családi asztal mellett szoktak a vendégeskedő ismerősökkel – az

* Goethe: Faust (Jékely Zoltán fordítása).

emberi nem tökéletlen voltáról, kezdve Ádámon és Éván. Ilyenkor pedig természetesen mindenki – bírája és messiása lesz nemének.

Andrej Petrovics érces baritonján hevesen magyarázott nekem a hallevestől megszabadított bogrács felett:

– Csak az élet díszletei változnak, nem maga az élet. Az emberek száz és ezer esztendővel ezelőtt éppúgy szenvedtek a gonoszságtól, mint mi most, éppúgy szerettek és gyűlöltek, se nem erősebben, se nem gyengébben, még csak nem is másképpen.

– Ez nem igaz! – tiltakozott hirtelen élesen Maja.

Andrej Petrovics elnéző leereszkedéssel elmosolyodott a fiatalos héven.

– Biztos benne?

– Tudom.

– Egy ősünk megsúgta?...

– Hangosan mondták!

– Biztosan valami öregasszony lehetett, valami szentfazék, azok panaszkodnak, hogy bezzeg a mi időnkben másképp szerettünk. Ne higgyen nekik – éppúgy szerettek ők is.

– És ha Szumarokov mondta, a tizennyolcadik századból, jobban elhiszi?

– Hm... – Andrej Petrovicsnak valószínűleg meglehetősen homályos fogalmai lehettek arról, ki volt Szumarokov.

– Ismeri azt a versét, amelyik így kezdődik: „Ó, hiába rejtem szívem vad keservét?" Szerelmes vers. A vége így hangzik:

Jól tudom, hogy elmém már örök rabod lett,
Drága képed előttem lebeg;
Bünös láng hevíti keblem, perzsel, éget,
Szívem többé el sosem feled.

– Így szerettek a tizennyolcadik században. Most pedig jusson eszébe Puskin költeménye:

Eszembe jut a perc varázsa:
Úgy libbentél elémbe te,
Mint álom illó látomása,
*A szépség tiszta képzete.**

* Brodszky Erzsébet fordítása.

Egy merőben más, lelkileg tökéletesebb lény hangja ez. Érzi? El tud képzelni Puskinról ilyen naiv érzelmeket, mint amiről a másik beszél: „bűnös láng hevíti keblem"? Nem tudom, erősebben szeretett-e vagy sem, de finomabban, mélyebben, bonyolultabban, egészen másképp, mint bárki őelőtte. És másképp gyűlölt, másképp szenvedett is...

Maja fölegyenesedett a gyűrött lepedő fölött, orcái kipirultak, szemöldöke összefutott, hangjában a nekem már jól ismert feszesség csendült meg. Akaratlanul is büszkeség töltött el. Új ismerőseink összenéztek, Ljubov Kazimirovna arcán tiszteletteljes komolyság jelent meg. Andrej Petrovics elfordította szemét Maja izzó tekintete elől, és bátortalanul megpróbált vitába szállni vele.

– De ez Puskin... Hogy úgy mondjam, maga kivételes embert hozott fel példának.

– Csakhogy Puskin után lehetetlenné vált a régi módon szeretni! Csak holmi boltosségéd vallhatott szerelmet Szumarokov modorában, hogy bűnös láng hevíti keblét... Az ilyen szerelmi vallomást ma mindenki nevetségesnek érezné. Vagy nézzünk más példát? Elképzelhető-e, hogy a tizennyolcadik században bárki képes lett volna együtt érezni Akakij Akakijeviccsel? Jelentéktelen, nyomorult figura, legvakmerőbb ábrándja: „Ne tétessen-e nyusztprémet a gallérjára?" Mulatságosnak tekintették volna, semmi többnek. A tizenkilencedik században viszont.. Belinszkij azt mondta: „Mi valamennyien Gogol *Köpenyé*ből bújtunk elő." Vagyis a szánalmas Akakij Akakijevics egy nemzedék lobogója lett. Szumarokov korától Puskin haláláig nem túl sokat változott a világ, az emberek éppúgy szekéren utaztak, mint azelőtt, a vonat később jelent meg, éppúgy feudalizmusban éltek, mint azelőtt, lelki életük viszont gyökeresen megváltozott: másként szerettek, másként szenvedtek, mást gyűlöltek!

A tűz ott füstölt mellettünk, sült csuka illata fűszerezte körülötte a nyirkos esti levegőt, de senkinek eszébe se jutottak a halak, mindnyájan Majára néztünk; vékony nyakát, borzas fejét büszkén hátravetve ott térdelt előttünk a füvön.

Andrej Petrovics csüggedten megköszörülte a torkát.

– Magánál Puskinból valamiféle Jézus Krisztus kerekedik ki – mondta.

– Az! Az! – helyeselt szenvedélyesen Maja. – Sokan azt hiszik:

nagy költő volt és kész. Ő írta azt, hogy „Eszembe jut a perc varázsa", jaj de gyönyörű! De megfeledkeznek róla, hogy a szépség hatalom, méghozzá nagyobb hatalom, mint a fegyver. Sem a Nagy Sándorok, sem a Napóleonok nem változtattak túl sokat a világon, az Evangélium szerzői meg a Puskinok viszont igen! Maga persze most azt mondja: ha megváltoztatták, hát nem valami jól, ma is van okunk panaszra. Csakhogy ha Puskin-félék nem lettek volna – br-r-r! – alighanem ma is szőrős majmok mászkálnának helyettünk a földön.

Andrej Petrovics megvakargatta a tarkóját.

– Hát igen... Én pedig, szégyen bevallani, utoljára az iskolában olvastam Puskint.

– Van egy ötletem... – Maja hangja megremegett. – Nincs messze ide Mihajlovszkoje... Nem kerülne sok fáradságukba, kocsival vannak... Minket is magukkal vihetnének.

– Andrjusa, nyilatkozz! – fordult férjéhez Ljubov Kazimirovna. Ez felért egy paranccsal.

– Nem égett meg közben a halunk?

Odaugrottam a tűzhöz. Mire a forró hallal visszafordultam, a maradék konyak már szét volt töltve a bögrékben.

– Áldomásnak, az útra... Mihajlovszkojéba!

Felhajtotta, megköszörülte a torkát.

– Azért én mégis amondó vagyok, igen tisztelt Maja Ivanovna – jelentette ki –, amondó vagyok, hogy leegyszerűsítő szemlélettel nézi a történelmet...

Éjszaka visszavittem a csónakunkat Nyeljuskába.

7

Elnehezült, petyhüdt testű, jóindulatú, vörös ábrázatú aranypihés, alig látszó szemöldökű, merev, szalmasárga szempillájú férfi volt. Ötvenes lehetett, a tudományok doktora, egy kutatólaboratórium vezetője, kísérleteket folytatott, cikkeket publikált.

– Mindig unalmasakat – szúrta közbe Ljubov Kazimirovna.

Férje nem ellenkezett, csak nevetett egyet. Élete nagy célja, hogy megfejtsen egy titokzatos betegséget, amely ugyan nem túl

gyakran fordul elő, de még soha a világon egyetlenegy ember se gyógyult ki belőle. Egyetlenegy se! Nemrég ebbe halt bele Tamm akadémikus.

Az apró termetű, sovány, borzas, fekete asszony olyan, mint valami varjúfióka, és nagyon csúnya lenne, de mozgékony, kifejező arca, pillanatonként változó, izzó, okos szeme megszépíti.

Ljubov Kazimirovna apja híres fiziológus volt, a nagy Pavlov egyik tanítványa, akit a negyvenes években a sors különös iróniája folytán a pavlovi tanok állítólagos ellenfeleként megbélyegeztek. A professzor infarktusban hunyt el. Leányából pedig az a fajta szürke, de nélkülözhetetlen doktornő lett, akinek a kezén naponta beteg gyermekek tucatjai mennek keresztül, éjszakánként pedig sürgős hívásokra rohan.

– Ne felejtse el, Pavlusa – fordult hozzám –, hogy az én szakmám lassan ritkaság lesz. Manapság minden orvos vagy tanít, vagy tanul, és nincs aki gyógyítson.

Közben huncutul villogó szemmel tudós férjére sandított.

Ljubov Kazimirovna, bár nyelve élesen vágott, képes volt órák hosszat hallgatni, úgyhogy észrevétlen maradt kis társaságunkban. Andrej Petroviccsal ellentétben, aki mióta kikerült az iskolapadból, bele se lapozott Puskinba, ő még fordított is, Heinét, németből. De arra nem volt hajlandó, hogy elmondjon valamit a fordításaiból.

– Heine még a profiknak se megy. Hát még nekem...

Sokszor megfigyeltem, hogy úti ismeretségek során gyakran szívesebben feltárulkoznak az emberek, mint régi, kipróbált ismerőseik előtt. Már csak azért is könnyebb kiönteni lelkünket valami véletlen útitársnak, mert nem kell tartani semmiféle következményektől. Az út végeztével az útitárs eltűnik az életünkből, magával viszi titkunkat, de nem adja tovább rosszakaróinknak, nem csavarja ki, nem használja fel ellenünk, de együtt tud érezni velünk. Az ilyen együttérzés pedig, amely nem holmi semmiségnek, hanem lelkünk legbensőbb titkának szól, ugyancsak becses.

Amikor új ismerőseink megtudták, hogy Maja meg én nemrég házasodtunk össze, s hogy ez a nászutunk, beavattak bennünket saját történetükbe. Egy megkésve kijavított hiba egyszerű, köznapi története volt ez.

Andrej Petrovics annak idején Ljubov Kazimirovna apjának

aspiránsa volt, gyakran járt a lakásukon, és a tizenhárom esztendős kislány szertartásosan „Andrjusa bácsinak" szólította. Az élet elsodorta őket egymástól. A férfi megnősült, a lány is férjhez ment. Aztán a férfi gyermekei felnőttek, az asszonynak nem voltak gyermekei. Tizennyolc esztendővel később találkoztak újra, teljesen véletlenül. Mindkettő elcsodálkozott, hogy a másik nem felejtette el. Mindkettejüknek az egymástól külön töltött időszakban viszonylagos nyugalom és viszonylagos jólét jutott osztályrészül. Ismerték a családi gondokat és a családi örömöket, sokat dolgoztak, és sikereik is voltak. De a múlt egyszerre összeomlott, a kiegyensúlyozott nyugalmat örök vergődés, a szilárd jólétet bizonytalanság, az egyszerű mindennapi gondokat megoldhatatlan bonyodalmak szövevénye váltotta fel. A férfi akkor már jóval túl volt a negyvenen, az asszony is elmúlt harminc, most mégis úgy kellett találkozót megbeszélniük, hogy „a »Kultúra Parkja« metróállomás bejáratánál". S a férfi, a szolid pocakocskájával és szolid professzoros képével ifjonti türelmetlenséggel várt rá a megbeszélt helyen. Az a számkivetettség, az az örök gyötrelem, hogy hová rejtőzhetnének az emberek elől, hogy lehetnének együtt! S ami a legkellemetlenebb: odahaza mindketten kénytelenek voltak hazudni. De nem lehetett sokáig tűrni ezt a lealacsonyító hazudozást, és végül mindketten ország-világ előtt feltárták kapcsolatukat. Elítélték, megvetették, meggyűlölték őket, de ők szerették egymást, s közben elítélték, megvetették, sőt olykor egyenest gyűlölték önmagukat.

Nemrég aztán egybekeltek, most, akárcsak Maja meg én, mézesheteiket, nászútjukat töltötték. A Zsiguli a békés múltból maradt, most ez volt egyetlen vagyonuk, sőt egyetlen menedékük, még csak saját lakásuk sincs. Ha visszatérnek Moszkvába, barátaik lakásában fognak élni, akik egy évre külföldre utaztak; újra beleütköznek a múltjukba is: a férfi a volt feleség követelődzéseibe, az asszony a volt férj sértett bosszújába.

Most mégis örültek: túljutottak a nehezén, már együtt vannak, és a várható kellemetlenségek nem olyan szörnyűek ahhoz képest, amit maguk mögött hagytak. Irigyeltek bennünket: a férfi tartózkodón, az asszony lelkesen, de mindketten őszintén.

– Maguk elnyerték a mindenkinek kijáró emberi boldogságot. Becsüljék meg. Idejében találkoztak, se akadály, se hiba, se bukás

nem állta útjukat. Azt pedig, hogy micsoda átok a mások ítélete, azt, hála istennek, el se tudják képzelni. Az útjuk sima, és ezt az tudja igazán megbecsülni, aki kátyúba került...

Maja lopva simogató pillantást küldött felém.

Az út hosszú volt, ez a história alig egy parányi részét töltötte ki. Útitársaink a bizalmukba fogadtak bennünket, elmondták történetüket, ezzel az ügy le volt zárva, többé nem tértünk vissza rá.

Az út java részén Puskin kötött le bennünket. Nem is annyira a versei, mint inkább ő maga. Csak ámuldoztam: évek óta ismerem Maját, de most nyílt meg hirtelen előttem. És még távolról sem ismerek mindent, ami benne rejlik. Most Puskinról vallott... Még a vonásai is megváltoztak: arca mintha idősebb lenne, tekintetében meggyőződéstől fűtött bátorság, dús szemöldöke közt komoly ráncocska, mely még nem fejlődött bölcselkedő barázdává. És az a feszülten csengő hang, amely annyira meglepett.

Új ismerőseink valósággal félénk tisztelettel néztek rá, mint tudatlan nebulók csodás titkokat feltáró tanítómesterükre. Amit pedig Maja elmondott, csakugyan csupa felfedezés volt. Tökéletesen úgy nézett ki, mintha személyesen ismerte volna a több mint egy évszázada halott költőt, ismerte volna valamennyi rokonát, barátait, sőt legrejtettebb gondolatait is.

És Mihajlovszkoje megelevenedett előttünk, még mielőtt saját szemünkkel megláttuk volna.

8

A költő éppen százötven esztendővel ezelőtt, 1824. augusztus 9-én érkezett meg kocsiján, amely északról és délről összeszedte az orosz utak porát, ide a Hannibálék „törött kerítésű, rozzant kertkapujú" családi birtokára. Szigorú parancsot kapott: „Útközben ne álljon meg sehol!" A kollégiumi titkár, akit az uralkodó parancsára töröltek a külügyminisztériumi tisztviselők lajstromából, kénytelen volt sietni száműzetése színhelyére. A kétezer versztányi utat tíz nap alatt tették meg, ami azt jelenti, hogy óránként legalább tizenöt versztás sebességgel hajtották a lovakat. Az idő tájt ez volt az elérhető legnagyobb sebesség.

Maga mögött hagyta a napfényes, nyughatatlan Odesszát, a tengert, a Hadzsibej-öbölt, a mulatozást a messzi tájakról érkezett hajókon, az egzotikus személyeket, amilyen a mór Ali, a „nyugalmazott kalóz" volt, aki aranyhímzéses kabátban, fegyverekkel körülaggatva járt-kelt. Ott maradtak a költészetet szerető, elmés társak, a finoman érző, bájos asszonyok. S a színház, ahol az elutazás előtti utolsó estén Rossini *A török Itáliában* című vígoperáját játszották.

S most itt ez az eldugott Pszkov környéki falu: a sötét, nyirkos fenyves, a sovány szántók, a düledező kazlak, a Malenyec-tó ólmos vize, a három fenyő a dombon a Hannibálék birtokának határán. „Sötétség tornyosul lelkemre mély magányomban. . ."*

A sötét patak most is éppoly lustán csordogál zöld partjai közt, most is éppúgy állnak a kazlak, s az árnyas mihajlovszkojei fenyves most is éppúgy veszi körül az udvarházat, amelyet – igaz – múzeumhoz illő gondoskodással ápolnak, a kertkapu se ócska már és a kerítés se düledezik.

De visszahozhatatlanul odavan a régi Oroszország e zugának legjellegzetesebb vonása: az isten háta mögötti vidék csendje, mely a kegyvesztett lángelmét körülvette. A „nép taposta ösvény", amely ehhez az emlékműhöz vezet, a diadal széles útjává változott, amelyen nemcsak „Nagy Oroszhon", hanem az egész földkerekség zarándokai járnak. Autóbusz autóbusz hátán, gépkocsikaravánok, motorkerékpárok, biciklik, turistanyájak és szervezetlen, magányos vadkempingezők, ösztövér hölgyek nadrágkosztümben, sötét szemüvegben, széles karimájú kalapban, boglyas leányzók nyűtt sortban, felhorzsolt térddel, simára borotvált, szökdécselő léptű, fiataloskodó öregurak és imbolygó járású, bozontos szakállú ifjoncok, vállukon napszítta hátizsákkal, szivárványszín köntösű ázsiaiak, hangsúlyozottan európaias négerek, az arcokon turistabuzgalom – jaj, ki ne hagyjunk valamit! – és egzaltált rajongás, a tisztes kispolgár erőlködő figyelme és zárkózott idegenség, mármint ama kevesek arcán, akik még nem veszítették el a reményt, hogy a nyüzsgéstől megszabadulva sikerül szippantaniuk egyet a „puskini levegőből". Az orosz beszédbe a világ minden nyelve keveredik. Az ezernyi korzózó vendég felett

* Weöres Sándor fordítása.

valami ünnepélyféle hangulata lebeg. A huszadik század maga alá temette a tizenkilencediket, és nemigen lehet leásni a múltba.

Itt van Anna Kern ösvénye. Az ember megpróbál magába mélyedni, de alighogy áthangolódik, alighogy felmerül a puskini sor: „Eszembe jut a perc varázsa" – a háta mögött megszólal egy idegenvezető hangos, józan magyarázata:

– Puskin először még 1819-ben, Olenyinéknál találkozott Anna Petrovna Kernnel...

De mi türelmesek voltunk, bevártuk az estét. A turistabuszok harsogva felkapaszkodtak a trigorszki út kaptatóján, és eltűntek a messzeségben. A környék kiürült, csend lett.

Felkapaszkodtunk a hegyre, ahol a magas fák tövében az ódon sírkövek alatt Oszipovék és Hannibálék hamvai nyugosznak, kisétáltunk a szakadékhoz, a híres Anyegin-padhoz. Itt üldögélt a költő, és „büvös kristályban kutatva tisztán még nem foghatta át szabad regénye távolát"*. Mi is leültünk egymás mellé erre a padra, és jó időre elcsöndesedtünk.

Hosszú alkonyi árnyak szelték át a zöld rétet, rajta a bújócskázó patakkal, álmatagon sötétlett a mihajlovszkojei fenyves, lilás ködbe veszett a messzeség. Szemtől szembe álltunk a nem öregedő világgal, szemtől szembe, mint ő, másfél száz esztendővel ezelőtt.

„S felétek fordulok most, messzi századok,
*fülembe zendül jósigétek..."***

Nagyon fiatal volt, amikor e sorokat írta, alig töltötte be a húszat, de már fészket vert benne az a mindent átható fájdalom, amely számára halálos volt, de az emberiségnek gyógyulást hozott.

Messzi századok bölcsei! Ő maga egyike azoknak, akiknek vigasztaló szava a századok messzeségén át eljut hozzám, a biológiai tudományok kandidátusához, aki Puskin számára oly furcsa dologgal foglalkozik: a talajban lakó legparányibb szervezetek magatartását tanulmányozza.

Voltaképp ő tanított meg az olyan egyszerű, de nélkülözhetetlen dolgokra, arra, hogy hogyan szeressek és hogyan gyűlöljek,

* Áprily Lajos fordítása.
** Képes Géza fordítása.

mit kell megbocsátani és mi ellen kell kíméletlenül felvenni a harcot, hogyan kell érezni, hogyan kell cselekedni. Egyszerű, de nélkülözhetetlen dolgok ezek, amelyek nélkül mégse élhetünk embertársaink között.

De nem biztos, hogy könnyű is az, ami egyszerű. Az áhított egyszerűséghez rendszerint bonyolult fogalmak szövevényén kell keresztülvágni magunkat. S én nem dicsekedhetek azzal, hogy csakugyan elértem a kívánatos egyszerűséget a másokhoz fűződő viszonyomban. Még csak azért sem kezeskedhetem, hogy Majához fűződő kapcsolatomban nem támadnak bosszantó – sőt ne adj' isten, még veszedelmesebb – bonyodalmak. Én úgy érzem, nem lehet jobban szeretni, mint ahogy én őt szeretem. Én úgy érzem, de mégis... Vajon, ha hirtelen elfordulna tőlem, mondhatnám-e neki azzal a mindent megbocsátó nagylelkűséggel, amit Puskin mondott:

Szerettem Önt, oly őszintén, gyengéden,
*Mint Isten adja, hogy szeresse más,**

Jaj, nem, nem vagyok biztos benne.
Vagy egy másik példa:

Szabadság árva magvetője
Korán, a csillagok előtt
Kimentem én a rab mezőre
S magot hintettem, éltetőt;
*Kezem tiszta volt s feddhetetlen...**

Megátkozom önmagam és a sorsom, ha nem leszek képes elvetni valamit, aminek termését mások élvezik! De vajon el tudnám-e viselni, hogy ezek a mások közönyösen legázolják a vetésemet?

...Magot hintettem, éltetőt;
De csak hiába, vesztegettem
*Fennkölt eszmét, időt, erőt...**

* Radó György fordításai.

Puskin még e kétségbeesett vallomás után is tovább hintette az éltető magot, nem csüggedt. Vajon képes lennék-e én rá?

Ott ültem az Anyegin-pad szélén és lefelé néztem. Az árnyak elborították a zöld rétet, fakón parázslott az alkonyi nap tüzében a vénségtől elnehezült mihajlovszkojei fenyves, a messzeség vészterhes zivatar-kékbe burkolódzott.

Vajon méltó tanítványa vagyok-e azoknak a bölcseknek, akik arra tanítottak, hogyan kell nemesen érezni és helyesen cselekedni?

Hogy fogom leélni az életemet? Nem követek-e el helyrehozhatatlan hibákat? Nem fecsérlem-e el magam?

Nem csalom-e meg Maja reményeit, akit a sors meg nem szolgált boldogító ajándékának tartok?

Majára pillantottam. Arcéle szigorú volt és tiszta, tekintetét a messzeségre szegezte, ajka szomorú ívbe hajlott, kezét térdére kulcsolta. Mire gondolhat? Vajon nem épp arra-e, amire én?

Köszönöm, Maja, hogy megajándékoztál ezzel a megtisztító perccel! Emlékezni fogok rá egész életemben.

Útitársaink is elmélyült hallgatásba merültek.

„S felétek fordulok most, messzi századok!"

Negyedik fejezet / ALKONYAT

1

Amikor hazatértünk, sok újság várt ránk.

Maja apját egy újabb objektum átadása után előléptették. Korábban úgy tervezte, hogy kéri nyugdíjazását, áttér a polgári építésügyhöz. Most erről, úgy látszik, le kell mondania. Nincs kizárva, hogy tábornoki váll-lapok várnak rá.

Maja anyja lakáscsere-tárgyalásokba kezdett. Bonyolult, soklépcsős műveletről volt szó, az ilyesmit nem lehet egyik pillanatról a másikra nyélbe ütni, mégis számíthatunk rá, hogy úgy egy év múlva – korábban semmiképp – lesz saját kétszobás lakásunk ugyanabban az utcában, ahol Maja szülei laknak.

Borja Cvetyik összetörte a „tűzoltó-Moszkvicsot". Nem ő volt a hibás. Az előtte haladó nehéz dömper egyik kereke menet közben kigurult, nekivágódott a Moszkvicsnak, összenyomta a sárhányóját meg a fényszóróját, megsértette a hűtőrácsot és a motorház tetejét. Még szerencse, hogy sérülés nem történt.

De a legnagyobb újság a laboratóriumban várt rám.

Kívülálló számára ez az újság aligha jelentett volna sokat. A fény elől szekrénybe zárt lombikjaim egyikében a zavaros kocsonyás masszában rozsdavörös foltocskák jelentek meg. Ez olyan nagy esemény? – kérdezhetik. És csakugyan; ez csupán annyit jelentett, hogy az egyik baktériumfaj, amely a levegőből nyeri a nitrogént, szaporodásnak indult az üvegedényben. Ennek az eseménynek a lehetőségét, szorongva ugyan, de már két esztendővel ezelőtt megjósoltam, ám őszintén megvallva, nem számítottam rá, hogy ilyen hamar be fog következni.

Hogy ez semmiség? Meglehet.

De vannak bizonyos kivételesen ritka esetek, amikor az ilyen semmiségek gyökerestül megváltoztatják az egész emberi nem életét.

Amikor Európa földjén elcsitult a napóleoni háborúk zaja,

maga Napóleon pedig még Szent Ilona szigetén rostokolt, egy Oersted nevű koppenhágai professzor egy galvánelemes kísérlet demonstrálása közben felfigyelt arra, hogy amikor bekapcsolják az áramot, a vezeték mellett egy véletlenül odakerült iránytű mutatója kileng. A mutató aprócska kilengése jelentéktelen semmiség, mégis mi minden kezdődött el vele: forogni kezdtek a generátorok forgórészei, a földrészeket magas feszültségű távvezetékek szelték keresztül, az ipar soha nem látott ütemű fejlődésnek indult, a világot elöntötték a legkülönfélébb gépek, megjelent a rádió, a televízió, megváltoztunk mi magunk, megváltozott az életünk, megváltozott egész bolygónk. És mindez egy jelentéktelen semmiségre vezethető vissza, melyre a történészek alig figyeltek föl...

Tulajdonképpen ujjonganom kellett volna, csakhogy...

Csakhogy a lombikban végbemenő szaporodási folyamat ténye csupán akkor válik fontossá, ha sikerül felfedni a nagy rejtélyt, a természet féltve őrzött titkát: hogyan és mi módon oldják meg ezek a parányok a roppant technikával felfegyverkezett ember erejét is meghaladó feladatot, a légköri nitrogénmolekula felbontását? Erről viszont még senki sem tud semmi biztosat. „A titok nyitja egy tojásban rejlik, a tojás egy kacsában rejtőzik, a kacsa az égen száll." Előfordulhat, hogy a mi ritka baktériumaink egykettőre el fogják veszíteni a titokzatos erejüket, ha ugyan nem veszítették el már eddig is. Előfordulhat, hogy a mesterséges környezetben teljesen érdektelen mikrobákká fajulnak, amelyek csak a megszokott körülmények között lesznek képesek szaporodni Sőt az is lehet, hogy a kísérletünk nem volt eléggé tiszta. Korai még minden következtetés, ne igyunk előre a medve bőrére. De még ha minden jól megy, akkor is ezer és ezer feladat vár ránk, és korántsem biztos, hogy mindegyikük pozitív eredményt hoz. Az viszont bizonyos, hogy kudarcok egész özöne vár még ránk. Azt bizony nem lehet megúszni...

Ezért Borisz Jevgenyevicsnek azt mondtam:

– Szép a mese, de nehéz elhinni.

Az öreg megértően bólintott.

Este odahaza Maja vacsorakészítés közben figyelmesen rám nézett, aztán megkérdezte:

– Neked ragyog a képed. Történt valami?

– Tűzmadártollat találtam, de attól tartok, hátha csak közönséges páva hullajtotta el.

– Ülj le vacsorázni és mondj el mindent. Ki vele! – parancsolt rám.

Ő maga leült velem szemközt, állát öklére támasztotta, szemében ördögfiókák táncoltak, felröppenő szemöldöke boldog asszonyi kíváncsiságot sugárzott. Ezekben a napokban még csupa sikert várt az élettől, meg volt győződve arról, hogy minden új okvetlenül örömet jelent, másként nem is lehetséges.

A bölcs és szkeptikus Borisz Jevgenyevics előtt muszáj volt előhozakodni aggasztó kételyeimmel: „Szép a mese. . ." De Maja előtt? Kivel oszthatnám meg titkos reményeimet, ha nem övele!

Szült a cárné éjszaka,
Szörnyszülött a magzata,
Se nem egér, se nem béka,
*Kutya kölyke-vakaréka. . .**

„Szörnyszülött magzatunk" született, Majka, in vitro, lombikban. Rég várt kis magzatunk. . .

Maja le nem vette rólam várakozó, gyermeki mohó tekintetét, és képzeletem egyszerre szárnyakat kapott.

– Tudod, Majka, a talaj megjavítása, a magas terméshozamok elérése természetesen nagyszerű dolog! De ez még valószínűleg nem minden, nem a legvégső állomás. A jó ég tudja, miféle ajtókat tárnak fel előttünk ezek a szörnyszülött magzataink. Ha sikerül megfejteni a titkukat, mondjuk sikerül meglelni azt az anyagot, amelynek segítségével a holt nitrogénből élő anyagot csinálnak, könnyen meglehet, hogy ez olyan kulcsocskát ad a kezünkbe, amilyennel eddig egyedül az Úristen rendelkezett. Ha parancsolni tudunk a nitrogénnek, ha rá tudjuk kényszeríteni, hogy olyan elemekkel lépjen kapcsolatba, amilyenekkel akarjuk, az azt jelenti, hogy megtanulunk élő anyagot teremteni. Elvileg lehetséges, hogy összekapcsoljuk az öröklődésről szerzett ismereteinket, vagyis a gének titkát a mi titkunkkal, akkor pedig lehetővé válik, hogy mesterséges úton különleges növényeket, aranyalmát termő

* Kormos István fordítása.

csodafákat hozzunk létre, vagy például olyan különleges izomszövetet gyártsunk, amely képes felváltani most használatos, alacsony hatásfokú és büdös motorjainkat... Manapság a jövő robotjait afféle vaskarokkal és vaslábakkal ellátott vasládának képzelik el a fantaszták. Rádióalkatrészekkel töltött vasszörnyetegeknek... De miért ne képzelhetnénk el, hogy ezek a robotok élő, csak éppen mesterségesen előállított szövetekből, izmokból, csontokból, zsigerekből fognak állni? Még az is elérhető, hogy ezek a robotok a világon a legolcsóbb anyaggal táplálkozzanak: azzal a bizonyos holt nitrogénnel, amelyből a légkörünk áll. Bizony, távolról se minden Isten teremtménye képes erre. Ki tudja, hogy mivel lepnek meg bennünket ezek az aprócska lények. Lehet, hogy fügét mutatnak, de az is lehet, hogy egy új világot nyitnak meg számunkra, mely egyáltalán nem hasonlít a mi jelenlegi világunkhoz.

És Majka felvont szemöldökkel, mozdulatlanná dermedve itta szavaimat. Nem csalatkozott: olyasmit mondtam el, ami ámulatba ejtette.

Kiöntöttem a lelkem, és egyszerre elrestelltem magam: még soha senkivel nem beszélgettem így, soha nem eresztettem ennyire szabadjára a fantáziámat. Hová a pokolba ragadott a képzeletem: a biorobotokhoz! Igaz, persze: nem akárkinek tárulkoztam fel, hanem Majkának! Ő az egyetlen, aki képes elvenni a józan eszemet, hiszen már korábban is előfordult, hogy őrültségeket ígértem neki... hogy feltalálom a perpetuum mobilét!

Végre magához tért, megmoccant és megszólalt:

– Ide hallgass, látni akarom őket.

– Kiket, Majka?

– A ti szörnyszülött magzataitokat.

Egyszerre végképp visszatértem a földre. Végem van. Ma azt parancsolja, hogy mutassam meg a magzatainkat, holnap – a biorobotokat követeli! A türelem és a mértéktartás, amint ismeretes, nem tartozik az erényei közé.

– Majka, de hát láthatatlanok... Kis maszatpetty az egész.

– És mikroszkópban?

– Mikroszkópban se valami szépségek. Egy közönséges amőba is sokkal mutatósabb náluk, egy evezőslábú rák pedig valóságos Apolló hozzájuk képest.

– Azért igenis meg fogod mutatni őket... És egyáltalán, én még sohase voltam a laboratóriumodban. Van egy ötletem...

Ösztönösen összehúztam magam. Majka ötleteinek rendszerint én szoktam meginni a levét. Ha most ezek az ötletek betörnek a laboratóriumba, elkábítják a munkatársaimat, és egykettőre képesek fenekestül felforgatni mindent.

– Meg kell ünnepelni a magzataitok születését, Pavel! Le kell öblíteni. Azt akarom! Nálatok a laboratóriumban! Legalább végre megismerkedem a munkatársaiddal is... Legfőbb ideje.

Nem a kovászt esszük, hanem a kész kalácsot. De egy dologban, akárhogy csűrjük-csavarjuk, Majának igaza van: ideje, hogy összeismerkedjen a fiúkkal! Végtére is miért ne csaphatnánk egy kis murit, természetesen a legszolidabb keretek között.

2

Mindig meglepődöm, milyen tekintélyt parancsolóan néznek ki a kísérleti laboratóriumok a mozivásznon és a népszerűsítő folyóiratok fényképein. Afféle szentélyek, ahol a tudomány papjai végzik titokzatos szertartásaikat! Sokféle laboratóriumot láttam életemben, voltak több helyiséges, sőt többemeletes laborok, és voltak szűk kis kócerájok, amelyekben tucatnyian piszmogtak – egyik se hasonlított a másikhoz, mindnek megvolt a maga arculata, mégis volt bennük valami közös vonás: az ünnepélyesség hiánya, a rendezetlenség látszata. Még azok a hírneves laborok is, amelyeket valamikor a hőskorban hoztak létre, s amelyeknek falai között a tudomány atyamesterei tevékenykedtek, hacsak nem váltak múzeumi látványossággá, hanem megmaradtak a tudás kincsesbányáinak, ma is ideiglenesnek, kényelmetlennek látszanak. A működő laboratórium folyton változik, folyton átrendezés alatt áll, mindig akad benne valami hevenyészve összetákolt, befejezetlen darab; a külcsínnel nincs idő törődni, ezért a székek mind különböző fazonúak, többnyire bicegnek, a mennyezeti lámpák kincstárian csupaszak, nincs rajtuk lámpaernyő.

A mi laboratóriumunk az új épülettömb egyik alsó sarkát foglalta el. „Az intézet sarokköve" – tréfálkoztunk nem minden büszkeség nélkül. Két nagy szoba egymás fölött, egyik a szuterén-

ban, a másik az első emeleten. Deszkafalakkal elválasztott kuckók, egy „levéltár" és az én ócska kis fülkém, benne egy irodai asztal és egy rozzant heverő. Az okkersárga falak rég elveszítették eredeti üde színüket, és nyomasztó látványukon sem tudtak szépíteni se a legújabb konstrukciójú vegyi fülkék, se a zománcfehér hűtőszekrények.

Maja szentül hitte, hogy én a tudomány legelső élvonalában működöm, ha pedig így van, akkor szentélyemnek is a lehető legmodernebbnek kell lennie, ahogy a filmhíradókban látni. Láttam is az arcán a kiábrándulást: semmi sokatmondó titokzatosság, semmi bonyolult hókuszpókusz. Az én birodalmam: temérdek kémcső. Inkább hinné az ember a tudomány utóvédjének, semmint élvonalának.

A felső teremben egy hosszú asztalról leraktuk a műszereket, a Petri-csészék polcául szolgáló üveglapokat púpozva megraktuk szendvicsekkel, egy fajansz keverőedénybe almát tettünk. Vizes- és likőröspoharak helyett mérőpoharakat használtunk. Néhány üveg száraz bor került az asztalra meg egy-két üveg édes vörös, annak, aki ezt szereti, két hatalmas lombikban pedig saját készítésű elixír csillogott, hál' istennek eléggé ravasz vegyészek vagyunk, hogy könnycsepp tisztaságú, kellő erejű, ízű és illatú párlatot nyerjünk.

Az ilyesfajta muri nem túl ritka esemény a laboratóriumunk falai közt. Bizonyos kivételes esetekben egyenest a főnökség hallgatólagos szentesítésével rendeztük meg őket, például, ha egy-egy olyan külföldi vendéget kellett megünnepelni, aki nem volt eléggé tekintélyes ahhoz, hogy intézeti ünneplésben részesüljön. Ezekkel a murikkal vagy bulikkal többnyire autonóm egységünk jelesebb sikereit szoktuk emlékezetessé tenni: ha a sajtó felfigyelt erőfeszítéseinkre, ha sikerült elérni egy-egy régóta várt eredményt vagy megkaptunk egy-egy nem kevésbé régóta várt, életbevágóan fontos műszert. A magánjellegű ünnepléseket – mint a disszertációk, publikációk, nemkülönben a születésnapok leöblítését – házon kívül, valamelyik városi étteremben szoktuk megejteni. Jelszavunkká vált, hogy „a muri nem ünnep, hanem kulturális rendezvény!" Ez törvénnyé vált.

A törvényt most sem sértettük meg – kísérleti eredményt ünnepeltünk meg. Mégis tettünk két aprócska engedményt. Az egyik:

az eredmény még nem eléggé megbízható ahhoz, hogy máris igyunk rá. A másik: Maja jelenléte mint olyan személyé, akinek semmi köze sincs az eredményhez, csupán hozzám, a „fő ünnepelthez". Az engedményeket mindenki elfogadta.

Én az asztalfőn trónoltam, Maja tőlem jobb kéz felé. Egyre a nyakát nyújtogatta, a fejét forgatta, kikerekedett szemmel figyelte zajos és fesztelen munkatársaimat.

Kicsiny társaságunk nem mentes a kasztszellemtől, igaz, csak legprimitívebb formájától: vannak úgynevezett „rudasok" és „lógósok". Más nincs. „Rudas" az, aki úgy húzza a szekeret, hogy maga választja meg az utat is. A „rudasnak" még azt is meg lehet engedni, hogy néha letérjen közös utunkról. A „rudas" olyan önálló erő, melyet csak nagy körültekintéssel és óvatossággal szabad befognom. A „lógósnak" saját szekere nincs, oda áll be, ahová parancsolják: ezek a laboránsok, a gyakornokok, a különféle segéderők. Egyébként a segéderők között vannak olyanok, akiket éppolyan nagyra tartok, mint a „rudasokat", ilyen például Grisa Murasov, az aranykezű és ambiciózus üvegfúvómester. Neki magam is keresem a kegyét, hisz épp elégszer követelek tőle lehetetlen dolgokat, például tucatnyi csappal ellátott tekervényes csőkígyókat, amilyet csak ki tudok agyalni.

Ahogy most megpróbáltam Maja szemével végignézni embereimen, rájöttem, hogy a „rudasok" bizonyára nem tetszenek neki – túl lezserek! –, inkább csak a „lógósok": ezek tartózkodóbbak, szerények!

A „házi" elixírrel teli lombikok körbejártak, Maja szomszédja, a helyettesem, Nyikita Velikanov – szintén a tudományok kandidátusa – gálánsan töltött Maja mérőpoharába.

– Cégünk italspecialitása messze földön híres, megbocsáthatatlan vétek lenne meg nem kóstolni e falak között.

Épp csak azt felejtette el megemlíteni, hogy italspecialitásunk magasabb alkoholtartalmú, mint a szabványos orosz vodka.

A murit a hagyományoknak megfelelően nekem kellett megnyitnom, ezért fölálltam és fölemeltem mérőpohárkámat.

– Tudjátok-e, hogy mi az a napfény-nyuszi?*

* Lefordíthatatlan szojáték. Napfény-nyuszinak (szolnyecsnij zajcsik) nevezik a tükrözésből eredő, falon táncoló napfényfoltocskát.

Kérdésem senkit nem lepett meg, mivel éppen valami efféle butaságot vártak tőlem. Már záporoztak is a szolgálatkész válaszok. Mind csupa hasonló butaság.

– Utolérhetetlen rágcsáló...

– ...amelyikből nem lehet bundát varrni.

– Látszat és valóság!

– Nos, ez az állatka besurrant hozzánk – folytattam. – Hogyan fogjuk fel ezt a látogatást?

– Ürügy az elandalodáshoz.

– Optikai csalódás!

– Rövidlátó okoskodás! – háborogtam. – Ha van napfény-nyuszi, kell hogy legyen nap is!

– És ha ezt a nyuszit egy összetört palack ugrasztotta ide?

– Palackcserép? Hát aztán? Az csupán tükrözte, de nem maga teremtette a fény-nyuszit. A nyuszi itt van, világít nekünk, igyunk tehát, barátaim, erre a csalóka csillanásra!

Készséggel nyúltak a pohár után, barátságosan koccintottak, felhajtották az italt, s csak ezután hangzott fel egy megkésett ellenvetés.

– Már miért volna csalóka?...

Galina Szkorogyina tiltakozott. A fény-nyuszi ötlete – annak a sokat ígérő tenyészetnek a terve – tőlem származott, de ő, Galina, az asszisztensem nevelte föl. Anyai hévvel szerette, hitt realitásában és nagyszerű jövőjében, és minden kételkedést személyes sértésként fogott fel, amely annál is inkább fájt neki, mert valamennyiünkben kivétel nélkül akaratlanul ott fészkelődött a gyanú; vajon elég tiszta körülmények között folyt-e a kísérlet?

Nyikita Velikanov válaszolt helyettem:

– Ó, cumaei Szibilla, meg mernéd-e jósolni, vajon e kurta nyuszifaroknál fogva csakugyan magát a tündöklő napot sikerül-e idarángatnunk vagy csupán egy üres palackot? Ez a fénysugár, szent Szibilla, már csak azért is kétséget kell hogy ébresszen bennünk, mert túlságosan fényes és túlságosan pontosan akkor és oda esett, ahová és amikor kellett...

Nyikita Velikanov a hitetlen Tamás közöttünk. Hálátlan, de nélkülözhetetlen szerep. Minden „igenünkre" kötelességszerűen „nemet" kell mondania és bizonyítania kell kételyeit, arra kényszerítve ezáltal bennünket, hogy újra meg újra ellenőrizzük elgon-

dolásainkat. Nyikita ragyogóan birkózott meg az állandó ellenzék kötelezettségével, és minden szavával dühödt vitákat robbantott ki.

Most is egyszerre rontottak neki mind, s a fény-nyuszi lírai képe egy szempillantás alatt elillant, helyette csak úgy záporoztak a száraz tudományos kifejezések:

– A mutáció valószínűsége!

– Ócska, merev determináció!

– A rekapituláció lehetősége!

Maja a nyakát nyújtogatta, feszülten figyelte ezt a számára érthetetlen lármát, és láthatóan mohón várt valamire. Én nyomban rá is jöttem, mire. A beszélgetésünk folytatására. Ne adj' isten, hogy megpendítse. Kiröhögik, őt is, engem is!

A találkozó előtt odahaza megpróbáltam takarodót fújni, kértem Maját, próbálja meg elfelejteni azt a sok képtelen fantazmagóriát, amit összehordtam neki. De hát hogy lehetne kiverni Maja fejéből azt, ami felgyújtotta képzeletét? Most itt fülel, szeme éberen csillog, vár...

Minden hiába, nem hallotta meg néma könyörgésemet. A vita egy pillanatnyi szélcsendjében bedobott egy óvatos kérdést. Ártatlanul tiszta, gyermekien naiv hangja most csendült fel először az asztal mellett:

– Miért nem szólnak egy szót se a talajokról?

Mindenki értetlenül meredt rá.

– Miféle talajokról? – érdeklődött nyájasan Nyikita Velikanov, akinek kifinomult szimata zsíros pecsenyét jelzett.

– Hát a terméketlen talajokról...

– Nem elég világos. Kérem, magyarázza meg, mire gondol.

– Hát amelyeket a maguk nitrogénbaktériumainak kell termékennyé tenni.

Kettőnk fantasztikus beszélgetésében a nitrogénbaktériumok által megnemesített talaj volt a kiindulási pont. Az ötlet ott és akkor annyira kézenfekvőnek hatott, hogy a legcsekélyebb kételyt se támaszthatta. Azok számára viszont, akik itt ültek az asztal mellett, azok az áhított talajjavítások még olyan messze voltak a valóságtól, hogy senki gondolni se mert rá.

Nyikita Velikanov, ez a kíméletlen kötekedő, vitáink örök

Lucifere, hirtelen zavarba jött. Ekkor, még mielőtt közbeléphettem volna, megszólalt Galina Szkorogyina.

– A gyakorlati alkalmazásról még korai beszélni – válaszolta megszokott száraz és agresszívan tárgyilagos hangján. – És különben is, ez nem a mi dolgunk!

Galina Szkorogyina az a fajta szakember, aki lángolóan szerelmes a tudományba, csak éppen viszonzatlanul. Rég elmúlt harminc, és még mindig csak asszisztens. Szegletes váll, lapos mell, markáns arc, férfiasan akaratos áll.

Maja kérdő pillantást vetett rám, s vele együtt valamennyien rám szegezték tekintetüket. Én pedig... én pedig éreztem, hogy pirulok.

– Ezt nem értem. Hogyhogy a gyakorlat nem a maguk dolga? Hát akkor minek csinálják ezt az egészet? – Szeme nedvesen csillog, arcán a zavar pirossága, hangja tétova; nem is gyanítja, hogy a tudósok legalább úgy megvetik az utilitarizmust, mint a költők.

– Miért énekel a madár, miért virít a virág? – felelt leereszkedően kérdéssel a kérdésre Galina és diadalmasan felkapta férfias állát.

– Királynőnk azt akarja mondani – magyarázta szívélyesen Nyikita Velikanov –, hogy neki teljesen mindegy, ki viszi utána az uszályt.

– Királynő?... Uszály?... Megtalálni valamit és sorsára hagyni, mindegy, mi lesz vele? Ez annyi, mintha az anya megszülné a gyerekét, aztán kitenné a mások küszöbére...

Maja egyre felém tekingetett, várta a segítségemet, én pedig... én pedig féltem tőle ezekben a percekben: az együgyűség veszedelmesebb a tolvajkodásnál. Amilyen naiv, mindjárt elkottyant valamit a biorobotokról. Mi az neki?

A fiúk „sikerlovagoknak" nevezték magukat, én pedig e „lovagok" szigorú kapitánya voltam, aki mindig kíméletlenül azt követelte: „Ne járkáljunk a fellegekben! Csak a tények szentek előttünk. Minden egyéb az ördög praktikája." Én használtam leggyakrabban azt a szitokszót: „manyilovizmus".* És akkor szégyenszemre egyszerre kiderül, hogy a jó ég tudja, mikről ábrándo-

* Utalás *Gogol* Holt lelkek című művének légvárakat építő szereplőjére.

zom, légvárakat építek, gyerekeskedem. Lesz itt megdöbbenés, én meg a föld alá süllyedhetek.

– Ismerünk másfajta anyukát is, aki még meg se szülte, máris tábornoki mundért vagy akadémikusi talárt rendel leendő fiacskájának – jegyezte meg szúrósan Galina Szkorogyina.

– Maguk soha, de soha se szoktak ábrándozni?

– Minek?

Maja hirtelen határozottan felém fordult.

– Pavel, ugye tréfálnak...

– Maja... majd otthon mindent megmagyarázok neked.

Alighanem túlságosan a képemre volt írva, hogy rettegek Maja akaratlan árulásától. Végre megérezte és arca felháborodottan lángra lobbant:

– És te... Te is!

– A mi konyhánkban, Maja, nem szokás beszélni a terülj, terülj, asztalkámról.

– Te pirulsz! Miattam? Nem bánom! De miért pirulsz magad miatt? Olyan szépen beszéltél...

– Maja!

– Ne szólj rám! Azt mondtad, a ti felfedezésetek után lehetségessé válik az, amit csak maga az Atyaúristen tudott megtenni. Eleven anyagot fogtok teremteni, mesterséges izmokat a motor helyett...

– Maja!

Izzó tekintetet lövellt felém, aztán elfordult tőlem. Csend támadt, mindenki kínosan feszengve görnyedt az asztal fölé. Tudtam, hogy ma a murira készülődve mindannyian majd elégtek a kíváncsiságtól: vajon miféle asszonyt választott magának a kapitány. Biztosak voltak abban, hogy ezúttal se fogtam mellé. És most ezek az együttérző, lesütött tekintetek...

3

Hazafelé tartottunk a sétányon, egymásba karolva, és dühödten, makacsul hallgattunk. Csendes, friss este volt, augusztus legvégére járt, hallani lehetett, amint szomorú suttogással hull a fák levele.

Karöltve mentünk, és mindketten vártuk a másik kirohanását, készen a válaszra. Ő volt az, aki nem bírta tovább.

– Pavel... te juduska!* – sziszegte.

Én éppen az imént szégyenültem meg a munkatársaim előtt az ő jóvoltából! Forrt bennem a düh, ezért a kirohanásra durván, elkeseredetten vágtam vissza:

– Már csak az kell, hogy nagydobra verd, mit mondok neked az ágyban. Ezt hallgassátok meg, jó emberek, nincs semmi titkunk előttetek!

Maja elhűlt.

– Micsoda-a? Hogy merészelsz?!

– Nem tetszik? Hát vedd tudomásul, nekem se okoz gyönyörűséget, ha tökhülyét csinálnak belőlem.

– Te magad csinálsz hülyét magadból! Igen! Igen!

– Hogy merészelsz véleményt mondani róluk, mikor fogalmad sincs, hogyan élnek, hogyan gondolkodnak?

– Belebújtak a kémcsöveikbe, azonkívül semmit nem látnak, nem éreznek.

– Hát vedd tudomásul, hogy én vagyok a legelvakultabb kémcsőbolond!

– Nagyon sajnálom, hogy ilyen későn vallod ezt be!

– Későn vallom be? Mit kellett volna bevallanom? Titkoltam-e valaha is, hogy kémcsövekkel foglalkozom? Vagy nem mondtam el, hogy én a kémcsövekből próbálom meg kihorgászni azt az aranyhalat, amelyik talán egy icipicit boldogabbá teszi az embereket?

– Boldogabbá? De hisz nektek semmi közötök az emberi boldogsághoz! Az a lóképű nőszemély... hallani se akar róla! Neki az a fontos, hogy találjon valami újdonságot, eljátszadozzon, elszórakozzon vele, aztán... Aztán fütyül rá, hogy mi lesz.

– Fütyül rá? Azt már nem! Csakhogy mi nem vagyunk Gosa-féle próféták. Mi igenis félünk az illúzióktól. Tudjuk, milyen könnyen becsapódhat az ember, következésképpen milyen könnyen becsaphat másokat is. Az ámítást pedig bűnnek tartjuk!

* Juduska Galavljov *Szaltikov-Scsedrin* A Galavljov család című regényének képmutató főszereplője.

– Előttem pedig nem is olyan régen másnak mutattad magad. Mesékkel, illúziókkal traktáltál.

– Előtted megtehettem, előttük nincs jogom!

– Ne csűrd-csavard! Láttam, hogy egyszerűen féltél előttük olyannak mutatkozni, amilyen vagy, s ezért... mindjárt elárultál!

– Ne felejtsd, hogy előtte te árultál el engem!

– Ahá! Hát ezt jelenti a ti fennkölt becsületességetek, hogy ámítani bűn! Nem mertek kitárulkozni egymás előtt! Ez nem ámítás?

– Ugyanazt a szerepet játsszam előttük is, amelyet te előtted? Nem lennék egy kissé nevetséges?

– Hát akkor melyik az igazi szereped: amit nekik játszol vagy amit nekem?

– Ez is, az is, igazi. Erőltesd meg a fantáziádat és próbáld meg elképzelni, hogy ilyen is lehetséges.

– Ó, hát persze, mi se könnyebb. Az Úristen három alakban létezett, te szerényebb lévén csak kétarcú vagy!

Csendes, friss este volt, ott mentünk a sétányon és veszekedtünk, ádázul és önfeledten bizonygattuk, hogy a másik rossz, hitvány, csupa gonoszság. Énbelém, ahogy mondani szokás, belém bújt az ördög, egy jottányit sem engedtem, sértve éreztem magam, és minden erőmmel azon voltam, hogy revánsot vegyek.

Reggel tovább duzzogtunk, de engem már elfogott a szégyen, az önvád és a marcangoló elégedetlenség önmagammal. Csakugyan olyan igazságtalan volt Maja? Végtére egyedül maradt egy idegen társaságban, támogatást várt tőlem, én meg... Nem, nem árultam el, de az igaz, hogy gyáván meghunyászkodtam, aztán kicsinyesen megsértődtem, egyszóval magam is szítottam a tüzet, amelynek a füstje most csípi a szemem. Pocsék dolog! Én jeleztem elsőnek hajlandóságomat a békülésre, Maja megadta magát, és végül beköszöntött a béke.

De ettől fogva valami fontos összekötő szál megpattant közöttünk. Úgy éreztem, Maja nem tudja elfelejteni azt a megaláztatást, azt az ellenséges hangot, amelyben a nagy laboratóriumi asztal mellett része volt. Most a legsemmitmondóbb utalás bármire, ami kapcsolatban áll a laboratóriummal, azon nyomban rideg zárkózottságot vagy felcsattanó ingerültséget keltett benne: „Hal-

lani se akarok róla! Hagyd abba!" Veszélyessé vált szóba hozni a munkámat – könnyen felborulhatott miatta a családi béke.

Én pedig minden reggel bementem az intézetbe, ott nap mint nap történt valami: apró örömök, apró bánatok, ezek jelentették az életemet. Mégis magamba kellett fojtanom őket, nem mertem említést se tenni róluk Majának. Úgy éreztem, lényének egy része hirtelen elhalt a számomra.

Az esték egyszerre üresebbek és unalmasabbak lettek. Azelőtt a hallgatás is, a fecsegés is természetes volt számunkra, eszünk ágába se jutott ürügyet keresni a beszélgetésre. Minek? Adódik magától. Most újra meg újra azon kaptam magam: vajon a különnyomatokat és a folyóiratokat lapozgatva nem ücsörgök-e túl sokáig az asztalnál. Vajon nem szenved-e Maja a magányosságtól? Gyorsan begyömöszöltem mindent a fiókokba, odafordultam hozzá, két-három semmitmondó szó, aztán... nincs mit mondani. Kínlódva kell keresgélni a témát.

Most egyre jobban örültünk a váratlan vendégnek. Legtöbbször Borja Cvetyik állított be hozzánk, csaknem mindig előzetes bejelentés nélkül jött, azzal, hogy épp csak beugrik, aztán csaknem mindig késő estig ott ragadt. Mindig tele volt városi újságokkal, friss viccekkel. Zizegő importdzsekije alól kilátszott inge széles, keményített melle, hájas, pirospozsgás arcán, szürke, dülledt, csillogó szemében olvadékony kedélyesség, körülötte az Atlant kölni finom illata lebeg.

Amikor elment, mindig maradt valami a kedélyességéből. Tovább locsogtunk-fecsegtünk, és nem kellett félnünk, hogy kifogyunk a témából.

Legtöbbször magát Borja Cvetyiket tárgyaltuk tovább.

– Hány éve jár már Lenocskához Komplekszno jába?

– Sok. Én még iskolába jártam, amikor Borja felbukkant.

– És előfordult, hogy akár csak egy hetet is kihagyott volna?

– Amikor összetörte a Moszkvicsát, helyiérdekűn ment ki hozzá. És okvetlenül vitt virágot.

– Hát miért nem házasodnak össze?

– Az a gyanúm, Lenka nem akarja. Borjával hetenként egy napot ki lehet bírni, tovább – már unalmas.

– De hát Lenka már nem olyan fiatal.

– Hát aztán?

– Tudod, azért a kétes örömért, hogy hetenként egyszer találkozik egy unalmas emberrel, tűrni a bizonytalanságot és így haladni az öregkor felé... Nem, itt valami nincs rendben.

Azelőtt gyakran vitatkoztunk. Nagy dolgokról, elvont kérdésekről is – illúzióról és valóságról, halálról és halhatatlanságról, most beértük csip-csup dolgokkal, majdhogynem pletykákkal is.

Eközben beköszöntött a szeptember, összefüggő felhőkkel, szemerkélő esőkkel, a parkok lombját tépdeső szelekkel. Majának megkezdődött a tanév a pedagógiai főiskolán.

4

Városunk ipari centrum, a villamos energia kilowattjaiból, a fémek tonnáiból, a faanyag köbméterein él. Több, meglehetősen nagy hírnévnek örvendő felsőoktatási intézmény működik, benne: a műszaki főiskola, a faipari főiskola, az agrokémiai és talajtani főiskola, mellyel jómagam összekötöttem az életem... A pedagógiai főiskola, sajnos, a város mostohagyermeke. Nem ipari szakembereket, nem tudományos dolgozókat képzett, hanem általános iskolai tanítókat. A területi konferenciákon, a helyi lapok hasábjain sűrűn lehet hallani és olvasni a pedagógus nagyszerű hivatásáról, a pedagógusok megbecsüléséről. De a pedagógus nem vesz részt a negyedéves tervek végrehajtásában, a költségek csökkentésében, a termelékenység növelésében, ezért bár készek vagyunk kalapot emelni előtte, anyagilag támogatni sajnos nem tudjuk, másra kell a pénz. A többi főiskola növekedett, építkezett, erős szakembergárdát toborzott, a pedagógiai pedig megmaradt régi épületében, az oktatógárda szakadatlanul változott, a hallgatók meg rendszerint azok közül kerültek ki, akik nem jutottak be valamelyik másik főiskolára. Vagy olyanok, akiket, mint Maját, nem vonzotta se a mérnökösködés, se a faipar, se az agrokémia. Városunkban ezek elől nincs más menekvés, csak a pedagógiai főiskola: csak ott foglalkoznak humán tudományokkal.

Valami fűzfapoéta, aki a főiskola padjait koptatta, versikében örökítette meg emlékeit, amelyet a felsőbb évfolyamosok gondosan tovább hagyományoztak a gólyákra:

Régi jelszó, megtanultam,
Hogy a tudás hatalom,
A tanügy kolostorában
Ezért ájtatoskodom.

Maja sűrűn idézgette ezt a versikét, nyilván maga is sajnálta, hogy a tanügy kolostorába került.

Megkezdődtek a foglalkozások. Aligha lehetett várni, hogy ez némi változatosságot hoz Maja életében, s ezáltal az enyémbe is.

Mégis így történt.

Egy este Maja súlyos könyvcsomaggal állított haza, arca lángolt, szeme tüzelt. Lecsapta a könyveket a küszöb mellé a padlóra, kibújt az esőköpenyből, és diadalmasan rám szegzett tekintettel bejelentette:

– A jég megtört, esküdt uraim! Nálunk is előfordul ilyesmi! Az ám!... Éhes vagyok!

Az asztalnál aztán elmondta, hogy bemutató órát fog tartani az iskolában! A hír nem látszott különösen izgalmasnak. Maja már tavaly is tartott gyakorló órákat. Csakhogy ezúttal a bemutató óra témája: Puskin.

– Pasa, képzeld, úgy látszik, becsvágyó vagyok... Pasa, én meg akarom mutatni azoknak a vén csontoknak, hogy mire vagyok képes! Te aztán tudod, hogy Alekszandr Szergejevics a mindenem. Hát most megmutatom az én Puskinomat! Nem, nem azt az „elszáradt virágot", amelyet a tankönyvek kínálnak, hanem az elevent! És meg fogom tudni csinálni! Már most csak úgy forr bennem minden, kikívánkozik belőlem minden, csak fel kell építeni...

És elszántan megcsillant a szeme, mint boldog pillanataiban szokott.

– Pasa-a... a „tanügyi kolostor" csupa unalom, csupa rutin, senki nem vár semmit a másiktól. Én pedig meg akarom mutatni mindenkinek... Ha tetszik nekik, ha nem – fütyülök rá! –, csak azt lássam, hogy sikerült felráznom őket...

Maja őrülete mindig átragad rám is.

Meghitt, szűk kis lakásunkba betört a világmindenség káosza, könyvek lepték el a heverőt, a székeket, könyvek tornyosulnak az asztalon, még az ajtó melletti sarokban is hever egy paksaméta

könyv. Maja a többségükbe bele se lapoz, csupán azért van szükség rájuk, hogy jelenlétükkel állandóan emlékeztessenek a pillanat fontosságára: Maja alkotói lázban ég, tréfálkozni tilos!

Kitessékeltettem a szobából a konyhába, de Maja azért nem felejtkezett meg rólam: ötpercenként kiáltás hangzik, mely engem hív:

– Pavel!

S én inam szakadtából rohanok, bár előre tudom, hogy nem történt semmi, csak újra osztoznom kell Puskin lángelméjének bámulatában.

...A szánt gödör zökkenti, rántja:
Asszony, könyökhad, utcalámpa,
Bódé, szatócs egymás után,
Palota és park, zárda, szán,
Patikák és pipereboltok,
Kozák s bokharai alak,
Kunyhó, muzsik, toronyfalak,
Bulvárok, konyhakerti foltok,
Erkély, oroszlán-kapu, zaj,
*Kereszteken sok csókaraj.**

– Mit szólsz ehhez, micsoda tűzijáték! Mi? Hát lehet ennél elevenebben megrajzolni a várost? És micsoda robogás! Érzed? Autós korunk sem ér a nyomába.

Én pedig nem győzök csodálkozni – nem, nem is Puskin lángelméjén, hanem önmagamon: hiszen olvastam én ezt a részt, meg is jegyeztem, de valahogy egy szikrát se csodálkoztam rajta, magától értetődő, természetes dolognak fogtam fel.

Maja észreveszi rejtett csodálkozásomat, helyeslően és diadalmasan tudomásul veszi, azzal újra száműz, hogy ne zavarjam. Elvonulok, tisztelettel ízlelgetve magamban a múltból előbukkant boldog, tarka képet: ...„Kereszteken sok csókaraj."

Elalvás előtt egymáshoz bújva megbeszéljük a nap eseményeit.

Nem tudom elfelejteni, milyen volt Maja a Valdaji-tó partján, ahogy ott térdelt a füstölgő tűz közelében, az abrosz gyanánt a

* Áprily Lajos fordítása.

fűre terített gyűrött lepedő mellett, háttérben a csendes víztükörrel, és felhevülten, lángolóan magyarázott. Valami döbbenetes dolgot fedett föl akkor előttünk: a szerelem forradalmát, az utat a szegényes szerelemtől a gazdag szerelemhez. Szumarokovtól Puskinhoz! Azt szeretném, ha ugyanezt meg tudná értetni az órán a gyerekekkel is. Hiszen nem kisiskolások ülnek majd előtte a padban, hanem tizenöt éves fiatalok, meg kell hogy értsék.

Maja helyesel:

– Megértik, de nekem ez kevés. Puskin óriás, Pasenyka, negyvenöt perc alatt szeretnék felnyargalni a hegy lábától a csúcsig, és még arra is kéne idő, hogy visszatekintsünk.

– Minek ez a vágta? Tárj fel egyetlen oldalt, az is elég.

Megpróbálok kitépni a kezéből néhány kéziratlapot, jobb, ha eldobja őket. Maja harciasan védelmezi valamennyit, végül mégis megadja magát. Ez szó ami szó, hízeleg hiúságomnak...

Most igyekszem, hogy esténként ne ragadjak bent a laboratóriumban, sietek haza, hogy ott üldögélhessek a konyhában, és várjam a lelkesedéstől fűtött, fojtott kiáltást: „Pavel!" Csupa boldog izgalom odahaza minden este. Amikor a laboratóriumban kapkodva igyekszem bevégezni a dolgaimat, innen is, onnan is elkapok egy-egy együttérző, olykor egyenest ironikus pillantást: lám, papucsférj lett belőle! Nem mondom, hogy ez nem esik rosszul. Szeretném, ha egy hasonló pillanatban, mely az én életemben lesz döntő és éppilyen lázas tevékenységet igénylő, Maja ugyanúgy állna mellettem, ahogy én most őmellette. Csakhogy akkor óhatatlanul kapcsolatba kell kerülnie a társaimmal, márpedig azok nem fogadják el őt, ő pedig azokat. Kár...

A nevezetes nap előtti estén, amikor hazaértem a munkából, úgy léptem be a lakásba, hogy Maja nem vett észre. A fürdőszoba ajtaja nyitva állt, Maja ott állt a tükör előtt, Jeanne d'Arc harcias pózában, és a puskini líra lenyűgöző erejéről szónokolt saját tükörképének. Mozdulatlanná dermedtem, nem mertem meg se moccanni, sokáig hallgattam...

Egy óvatlan mozdulatomtól megnyikordult a parketta, erre Maja hátrafordult. Zavarba esett, de nem túlságosan.

– Főpróba, Pasenyka. Tiszteletet parancsoló külsőm kell hogy legyen.

Reggel fölvette sötét jersey kosztümjét, derekára széles övet

tett, nyaka körül a fehér batisztblúz gallérja – kimért, szigorú, kissé még magasabbnak is látszik a valóságosnál, csak az arca izzik fiatalos pírban, és a szeme ragyog nyugtalanul és kihívóan tiszteletlenül. Milyen kár, hogy csak mások látják majd lángoló arcát, tüzes tekintetét, mások hallják izgatott, elfúló hangját, én nem. Szinte féltékeny vagyok az irigységtől! De hát ez nem diszszertációvédés, csupáncsak bemutató óra, itt rokonok nem vehetnek részt.

Elkísértem az autóbuszmegállóig.

– Sok szerencsét!

– Szívd vissza, szívd vissza!

Aztán odarohantam a legközelebbi telefonfülkéhez, felhívtam Borja Cvetyiket: virágra volna szükségem, a lehető legszebb, legpazarabb csokorra, ma ünnep lesz nálunk! Borja, a jó ég tudja honnan, minden héten szerez virágot Lenocskának. Még tél derekán is.

5

Ezen a napon csak pár órára ugrottam be a laboratóriumba, féltem, hogy elszalasztom Maja hazatérését.

Fehér abroszt terítettem a zöld pamlag melletti alacsony dohányzóasztalra, arra állítottam rá a habzóan dús krizantémcsokrot, amit hála Borja buzgalmának, sikerült szerezni. A hatalmas virágok alig érezhető hervadásillatot árasztottak – az ősz szomorú illatát. Mellettük ott állt egy lövedékforma, áramvonalas, fekete pezsgősüveg. A palack türelmetlenül ünnepien csillogott. A házban pattanásig feszült a csend. Mellemben boldog zsibbadás. . .

Talán épp most kezdődik majd igazi családi életünk, most kezdődnek a biztonságos hétköznapok, amelyek így sorjáznak majd napjaink végeztéig? Mostanáig Maja vakon, bizonytalanul lépkedett útján, nem csoda, ha én is bizonyos mértékig ingatagnak éreztem a talajt a lábam alatt. Most végre feltárulnak előtte a távlatok, eléri, amit akar, meglátja, mire képes, és meggyőződhet arról, hogy én megbízható útitárs vagyok. Így megyünk tovább, vállvetve, ki-ki a maga útján, de ugyanabban az irányban.

Az emberi utak harmóniája nem a képzelet szüleménye, hanem a legköznapibb realitás: az emberek milliói vonulnak így, párosan útjukon, egy életen át. Maja rajongva szeretett Puskinja is egy levelében megjegyzi: „A boldogság csak kitaposott úton érhető el."

Az idő haladt, de Maja csak nem jött. Már sűrűsödni kezdett az alkonyat, már lámpát kellett gyújtani. A krizantémcsokor villanyfényben még hatásosabb látványt nyújtott, mint nappali világításban. A terítő is szebben ragyogott, az üveg is vidámabban csillogott...

...Kattan a zár, ugrottam, rohantam Maja elé. Ő belépett, s én akaratlanul hátratántorodtam: arca szürke, szeme karikás, ajka gyötörten összeszorítva, feszes tartásának nyoma veszett, válla leejtve, karja lecsüng...

– Maja... mi történt?...

Erőlködve megrázta fejét, szótlanul lehúzta esőköpenyét, lábát húzva bevánszorgott a szobába, és földbe gyökerezett a lába... Az ünnepi asztal előtt!

Ragyogott a kifogástalanul tiszta terítő, szemvidító telt színekben pompáztak a dús krizantémok, a sötéten ünnepi pezsgősüveg ezüst fejével a mennyezetet vette célba.

Maja félve megkerülte az asztalt és végigzuhant az ágyon. Keskeny hátát hangtalan zokogás rázta.

A kollegina misztikusan fogja fel a nagy költőt... A kollegina szerint Puskin a történelmi változások okát egyes személyek tevékenységében látja. A kollegina szerint a költő alkotói tevékenységét a szívügyek határozták meg. Egyetlen szót sem szólt a nép szerepéről, a költő népiségéről... Önkényesen felrúgta a tanmenetet, és szemmel láthatólag nem tanulmányozott át egyetlen metodikai segédkönyvet sem... És egyáltalán, nem azt és nem úgy mondta, amit és ahogy kell!

Ami azt illeti, ez utóbbi vád alighanem igaz is volt: Maja csakugyan arra törekedett – én pedig, amennyire tőlem tellett, magam is erre sarkalltam –, hogy ne azt mondja el, amit már mindenki elmondott. Más szemmel akarta látni Puskint, mint a többiek. A bemutató tanításon jelenlevő meglehetősen idős és meglehetősen tapasztalt tanárok viszont, akik hosszú pályafutá-

suk alatt lelkiismeretes buzgalommal igyekeztek elsajátítani – és el is sajátították, de még mennyire! –, hogy mit és hogyan kell tanítani, úgy látszik, roppant fölháborodtak ezen az önkényeskedésen. Ezenkívül nem győztek csodálkozni, mert ugyebár, tudtukkal, a pedfőn azt tanítják, amit kell, hogy lehet akkor a kis kartársnő ilyen tájékozatlan?

Régi jelszó, megtanultam,
Hogy a tudás hatalom!

A részleteket nagy nehezen, szavanként sikerült kiszednem Majából.

Ott ült szemközt, kezét térdére ejtette; háta görnyedt, mintha nem volna benne csont, fakó arcán az az ismerős aszimmetrikus grimasz, amelyet válságos pillanataiban szoktam látni rajta; szemhéját lebocsátotta, tekintetét komoran a földre szegezte.

– Mi történt velem?... – szólalt meg tompán és értetlenül. – Nemrég a te kollégáid néztek teljesen hülyének, most ezek... – Jaj, hogy iparkodtak, hogy versengtek, hogy melyikük tud nagyobbat ütni, melyik tud fájdalmasabban belém szúrni... Mi történt? Lehet, hogy csakugyan elromlottam?...

Összeszorult a szívem: Maja úgy bízott bennem, arra számított, majd én megsegítem, utat nyitok előtte, kivezetem a mélyből! Hasztalan: itt vagyok mellette és tehetetlen vagyok... Aligha jut eszébe, hogy szemrehányást tegyen nekem. De tekintetét a földre szegzi, és hangja tompa, idegen...

A valószínűtlenül tiszta abrosszal leterített asztalon pedig szemkápráztatóan dús színskálában pompázik a krizantémcsokor, mellette a mennyezetre irányzott pezsgősüveg... Kaján tréfa az elmaradt ünnep!

A krizantém hamarosan elhervadt, az üveg pezsgőt pedig néhány nappal később megittuk kettesben Borja Cvetyikkel, házunk hervadhatatlan kedvű barátjával.

6

Mindig szerettem reggel arra ébredni, hogy esőcseppek csordogálnak az ablakon, amely unalmas, szürke napot ígér. Ezekben a percekben önelégült boldogság fogott el. Másokat búskomorrá tesz a tartós eső, egyik napjuk hajszálra olyan, mint a másik, és már az olyan apróság is, mint a jó idő, változatosságot jelent számukra. Mások ilyenek, én viszont, már elnézést, de másmilyen vagyok. Este abban a reményben fekszem le, hogy épp olyan napra ébredek, amely külsőleg semmiben se különbözik az előzőtől, amely a legkevésbé se lesz ünnepi. Ünnepnapjaim nyomasztóan kedvetlenül telnek, egyszerűen nem tudok mit kezdeni magammal. Hétköznapokon vár a munka, mely mindig új, mindig más, mint az előző napi, és mindig valami újat ígér. A szürke reggel, az esőverte ablak a biztosíték arra, hogy az újabb hétköznap beváltja ígéretét.

Így volt ez mindig, de most az esőverte ablak érthetetlen bűntudatot ébresztett bennem. Ennek – Maja az oka! Hogyan örülhetnék önző módon a szürke napnak, amikor tudom, milyen kelletlenül készülődik a főiskolára – ő? A „tanügy kolostora" a bemutató órán elszenvedett kudarc után még elviselhetetlenebbé vált számára. Ráadásul a főiskola a város túlsó végén van, és esőben odabumlizni kész büntetés. Akaratlanul is az jár az eszemben, hogy a holnap se hoz neki semmi mást: ugyanez az eső, ugyanilyen nap. És aztán... Szürkeség, homály, sehol egy fénysugár.

Maja reggelente különösen komor és hallgatag.

Esténként szintén. Esténként egyszerűen nincs miről szót váltanunk. Az én munkámról? Egy szót se! Az ő tanulmányairól? Jobb nem emlegetni! A közelmúlt Puskin-lázáról pedig végképp jobb hallgatni: akasztott ember házában nem illik kötélről beszélni.

A lakásban most teljes a rend, minden a helyén. Tisztes, unalmas rend és tisztaság. A könyvek összeszedve és visszaszállítva a könyvtárakba. Mi pedig feszülten várunk valamire: Uramistenem, inkább lenne tűzvész vagy földrengés, csak ne ez a csend. De csak az eső, az eső szakad odakint. Még Borja Cvetyik se néz be hozzánk, otthon ücsörög.

Egy ilyen este Maja, a könyvespolcokon céltalanul böngészve,

előhúzta a Hieronymus Boscht. Oly sokáig hevert elfeledve, hogy még a lakkozott borító gerince is megsárgult.

– Honnan van ez nekünk? – kérdezte Maja csodálkozva.

– Valaki nekem ajándékozta. Régen.

– Kicsoda?

– Egy nő...

Soha, semmikor nem hazudtam Majának, semmit nem titkoltam el előtte.

Maja összevonta szemöldökét, és figyelmesen tanulmányozni kezdte Bosch lidércálmait: a lovasokat a felborult köcsögökön, a felhők alatt röpködő halakat, az undorító, zöld chimérákat, a chimérapofájú embereket...

– Ki volt az a nő?

– Tudóscsavargó. Rendes ember.

– Miért éppen ezt a könyvet adta ajándékba? Annyira szeretted Boscht?

– Inkább viszolygok tőle.

– Nekem viszont nagyon tetszik! – jelentette ki Maja komor ünnepélyességgel. – Csak nézem és a hátam beleborzong. Ez nem afféle csinos *Ismeretlen hölgy*...

Úgy látszik, nem felejtette el az *Ismeretlen hölgy*et, sőt hangjában most bosszúálló árnyalat érződött. Az *Ismeretlen hölgy* most babonás félelmet ébresztett bennem: azzal a képpel kezdődött a moszkvai kiábrándulás, amely a gúnyosan röhögő maszkok előtt kitört botrányba torkollott. Ma olyan feszült, olyan bizonytalan a légkör nálunk, az hiányzik még, hogy botrány legyen. Nem feleltem, csak lopva a falra pillantottam, ahol az egyszerű, nevetős *Berkenye* függött.

– Annak a nőnek tetszett?

– Nem tudom, sohasem beszélgettünk festészetről.

– Biztosan tetszett, ha ez a könyv megvolt neki. Mi bizonyára hasonlítunk egymáshoz...

– Egészen különbözőek vagytok. Ő magányos ember volt. Neked vannak szüleid, van férjed, tele vagy ismerősökkel, ezer szál köt a világhoz. Neki nincs senkije.

– Ezer szál?... Nem! Csak úgy látszik. Ha körülnézek, elfog a rémület, üresség vesz körül...

Dühbe jöttem.

– Üresség? Hogy engem semmibe veszel, hagyján! De apádat és anyádat is semmibe veszed?

Maja összevonta szemöldökét, sokáig hallgatott, végre nagyot sóhajtott és megszólalt:

– Igazad van... Most egyszerűen üldöz a balszerencse. Peches időszakom van. Erről nem tehet senki. És szeretlek téged. Igen! És úgy szeretnék valami jót tenni neked.

De a Boscht nem tette félre, késő estig lapozgatta, nézegette.

Másnap, amikor hazatértem a munkából, otthon találtam. Titokzatos arccal fogadott.

– Idenézz! Tetszik?

A pamlag fölül, a falról eltűnt a kacagó berkenye, helyette gyászos színű, széles festmény terpeszkedett, sűrűn telezsúfolva érthetetlenül szögletes figurákkal: itt egy bikaszerű, ott valami krokodil- és lószerű, amott emberszerű alak üvölt, ráng, rúgkapál, ziláltan, összekuszálódva rajta.

– Picasso. A *Guernica!* – jelentette ki Maja.

– És neked... tetszik? – kérdeztem.

– Igen! Hátborzongató.

– Nem értem, hogyan okozhat élvezetet a hátborzongás.

– Idestova negyven éve, hogy az egész világ rajong ezért a képért!

Maja nem első ízben veti a szememre, hogy ízlésem és ítéletem eltér a világétól. Nem mondhatnám, hogy különállásom nekem különösebb gyönyörűséget szerezne, szívesen hasonlítanék a többiekre, de nem tudok alakoskodni önmagam előtt.

Nem győzöm csodálni Maját. Kétségkívül tetszik neki a tűzijátékos, derűs, puskini világ:

Erkély, oroszlánkapu, zaj,
Kereszteken sok csókaraj.

Viszont tetszik ez is, ez a „hátborzongatás". Hogy férhetnek meg egyetlen ember lelkében ilyen összeférhetetlen dolgok? Alighanem más-más emeleten helyezkednek el: az egyik a felső, napfényes szinteken, a másik a sötét alagsorban...

Egyébként kár az eltüntetett *Berkenyé*ért. Sajnálom, mint letűnt gyermekkoromat.

Újra kezdődtek a gyötrelmes esti hallgatások. Csak fejünk felett félelmes ló-krokodil szájával most már ott röhögött a falon a *Guernica*.

7

A modern regényekben és színdarabokban gyakran szerepel a tudós férj, aki belefelejtkezik a tudományba, fennköltt hivatása miatt nem ér rá eleget törődni a feleségével, és ebből melodramatikus konfliktus támad. Alighanem elég volna, ha mindketten egy cseppnyi áldozatot hoznának – a férj többet törődne a feleségével, a feleség egy kissé megértőbb lenne a férje iránt –, és akkor semmivé foszlik a dráma, diadalmaskodik a családban a béke és a boldogság!

Ami engem illet, biz' isten, igyekeztem figyelmes, sőt hajlandó lettem volna végtelenül gyengéd lenni – , Nem is férfi nadrágba bújt felhő!"*–, ha neki szüksége lett volna erre a gyengédségre. Minden szabad időmet Majával töltöttem. De hát az estéink! Már-már elege volt belőlem, más hiányzott neki... Hogy mi?... Erre egyikünk sem tudott felelni.

Én majd megfeszültem az igyekezettől, hogy az egyébként nem túl terhes családi gondok ne az ő gyenge vállát nyomják: útközben hazafelé beugrottam a boltba, sort álltam, szatyorban cipeltem haza a kefiresüvegeket, igyekeztem, hogy mielőtt ő hazaér, kitakarítsam a lakást, és gyakran talált úgy rám, amint felgyűrt ingujjal épp a fürdőkádat sikáltam.

De dicséret és hála helyett bosszúsan rám szólt:

– Minek ütöd bele az orrod ezekbe a női dolgokba?

Szemöldökét összevonta, szájának sarka megvetően remeg.

Nem, nekem sincs páncélból a bőröm, sebezhető vagyok, mint akárki más. Majával szemben pedig ezerszer az, mintha a bőröm is le volna nyúzva. Szemöldökének elégedetlen mozdulata, elzárkózó tekintete éles, sajgó fájdalmat okozott, valósággal összegörnyedtem tőle. Néha észrevette, hogy ok nélkül megbántott, és hogy helyreüsse vétkét, megdicsért:

* Utalás *Vlagyimir Majakovszkij* Nadrágba bújt felhő című poémájára.

– Jaj, csak úgy csillog a kád, én soha nem tudtam volna így kisúrolni.

Hitvány alamizsna, fukaron mért kolduskenyér! De hisz amit én adtam – a szobasöprés, a kádsúrolás, a mosogatás – szintén alamizsna csupán, valami más helyett, amit oly sóváran vár tőlem. Nyomorúságos alamizsna! Joggal neheztel miatta.

A sok kicsinyes köznapi apróság olyan, mint a közelgő vihart jelző szúnyogfelhő.

Maja sajátos megoldást talált a nyomasztó hallgatás ellen: elhozta szüleitől a magnót egy csomó felvétellel és esténként bekapcsolta.

Azon az estén is szólt a magnó.

A szél süvített, hó repült,
Repült, kavargott.
A gyertya lángolt, itt belül,
A gyertya lángolt...

Szemérmetlenül boldog, felszabadult női hang nyílt vallomása arról, amit titkolni szokás mások előtt.

Árnyat vetett a gyertyaláng
Tüzelt a vágyunk,
És összeforrt a kéz, a láb,
Akár a sorsunk.

Belsőm összerándult, ordítani tudtam volna. Hiszen mi ugyanilyen valószerűtlenül boldogok voltunk. Igen, voltunk! Egymásra találtunk – ez már önmagában is valószerűtlen, ez csoda. Az egymás mellett elsuhanó ezer és ezer ember között, a tarka emberi kavargásban felfedeztelek téged és te engem. És összekötöttük a sorsunkat: semmi és senki nem állt az utunkba, se irígység, se gyűlölet nem akadályozott bennünket! A mesebeli Csernomor, a hosszú szakállú törpe nem ragadott magával téged hetedhét országon túlra, nem választott el bennünket se anyagi számítás, se hiú kasztszellem, se olyasvalami, amitől annyit szenvedtek a múlt század regényeinek szerelmesei... Szabadon és egyszerűen történt minden: egymásra találtunk, egybekeltünk, semmi gátja,

hogy éljük világunkat, élvezzük boldogságunkat, hogy „összeforrott a sorsunk”... Most mégis háttal ülsz nekem. Miért? Miért ez a feszült hallgatás? Egymás mellett élünk, mégis külön-külön. Miért?

Egy pillanat és két cipő
Padlóra koppan,
S a mécsviasz, akár a könny,
Ruhánkra csorran...

Ez a szép, ez az elérhető boldogság odavan, elveszítettük! Hogy történhetett?

S a hóviharban elmerült
Az éji égbolt,
A gyertya lángolt itt belül
A gyertya lángolt.

Felálltam, odamentem Majához.

– Maja...

Összerezzent, kikapcsolta a magnetofont, a dal félbeszakadt. Sötét szeme zavartan végigfutott rajtam, aztán eltűnt lesütött szemhéja mögött.

– Mit tegyek? Mondd meg nekem! Hogyan szerezhetnélek vissza? Kész vagyok bármire!

Ajka keserűen legörbült.

– Légy beteg.

– Beteg?!

– Igen, magatehetetlen, fekvő beteg, aki fel se tud kelni.

– Miért, Majka?

– Akkor szükséged lenne rám. Most... most olyan könnyen megvagy nélkülem. Nincs semmi szükséged rám... Egyszerűen csak létezek melletted, rontom a levegőt...

Leültem mellé, megfogtam a kezét, megpróbáltam belenézni leszegett arcába, elrejtett szemébe.

– Úgy szeretném, Majka... Úgy szeretnélek visszanyerni... Nézz rám és hidd el legalább, hogy kellesz, kellesz nekem! Nélküled nem ér semmit a világ! Ha te nem vagy, nem tudok örülni semmi-

nek, nem kell semmi, minden értelmetlenné válik – élő holttest vagyok nélküled! Szeretlek és nem tudom elképzelni az életemet... nélküled!...

Nem húzta el a kezét, nem húzódott el, lesütött szempillája alján nedves fény csillant, ajka meggyötörten, szenvedőn, segítséget kérően legörbült.

– Mondd, meg tudnád-e magyarázni, hogy miért... miért szeretsz engem? Ezt muszáj tudnom. Ha nem tudsz válaszolni, nemigen tudok hinni neked...

– Annak, hogy szeretlek, nincs valami meghatározható oka, Majka... Te vagy és ez nekem tökéletesen elég ahhoz, hogy szeresselek!...

– De hát én nem holmi tárgy vagyok, Pavel. Én eleven lény vagyok, mint te, és nekem, akárcsak neked, arra van szükségem, hogy cselekedjek, tevékenykedjek. Ehelyett... mozdulatlanságra, bénaságra vagyok kárhoztatva! És... nem mozdulhatok, nem élek!...

Jajszó volt ez, igen, a kétségbeesés hangja, nem a haragé; halk, könyörgő hang, rejtett reménykedéssel.

– Hogyan tudnál segíteni rajtam, Pavel? Hogyan?

A szűk szobában a lehúzott redőny mögött egyszerre mintha átlebbent volna annak a fantasztikus éjszakának a friss szele, a vízbe merülő fákkal, a zúgolódó békákkal, a világmindenség égre tűzött mosolyával – egy pillanatra visszatért a múlt!

Újra erősnek éreztem magam, és ismét kitört belőlem a régi rajongás:

– Majka! Csak idő kell és türelem – és meg tudjuk mutatni egymásnak, mire vagyunk képesek! Nem vagyunk szegények, nem vagyunk koldusok, mindkettőnknek van mit adnia a másiknak, nem is kevés! Eljön majd a nap, amikor elszörnyedünk: hogy lehet, hogy nem láttuk meg ezt a kincset. Igen, igen, Majka, a jóságot, a figyelmességet, az áldozatkészséget, hogy vinné el az ördög! Énbennem megvan mindez, és neked őrzöm, te pedig – hiszem, hiszem! – őrzöd nekem!

Én beszéltem, ő hallgatott és szótlanul hozzám simult. Átöleltem, megsimogattam borzas haját. Szánalom és gyengédség áradt el bennem. Újra rátaláltam, őrá, akit már-már elveszítettem, és most újra olyan kisfiús bénaság fogott el, mintha először ölelném

meg: éreztem bizalomteljes engedékenységét, tartózkodását, rejtett riadtságát – lénye lélegzetállító titkát. Láttam erőtlen kezét, gömbölyű térdére vetett törékeny ujjait. És megfeszülő fehér nyakán a puha, göndör hajfürtöket...

Érintésemre megmozdult, fölemelte fejét, rám vetette szédítően mély, komor, sötét tekintetét. És láttam remegő, sóvár ajkát...

És összeforrt a kéz, a láb,
Akár a sorsunk.

8

Közönséges szürke, esős reggel volt. Az esőverte ablakon túl a zavaros, vastag, súlyos légtömegek alján nedvesen csillogtak az egymásra tornyosuló háztetők. A házak közti szűk szakadék mélyén az aszfaltút gyászszalagja futott.

Az ablakból láttam, hogy odalent tömeg verődik össze, két kanárisárga rendőrautó és a mentők fehér mikrobusza állt a ház előtt. A szemközti házban, amely úgy hasonlít a miénkhez, mintha a tükörképe volna, történt valami az éjszaka. De a város leszoktatja az embert a kíváncsiságról: olyan sok minden megtörténhet benne, olykor még a szomszéd falon túl lezajlott tragédia is észrevétlen marad, mert az emberek nem ismerik szomszédaikat, közömbösek irántuk. Én is csak egy pillantást vetettem oda az ablakból, és nyomban el is felejtkeztem az egészről.

Maja meg én – bár az idő nem sürgetett, belénk rögződött szokásból – futva mentünk le a lépcsőn. A buszmegállóig együtt megyünk, ott elbúcsúzunk: Maja buszra száll, én gyalog indulok tovább. De a szemközti ház előtt baljósan megnőtt a tömeg. Mentőkocsi, rendőrautó. A kitárt kapu előtt mogorva rendőrök igyekeztek távol tartani a kíváncsiskodókat.

Az ismeretlen tragédia itt az utcán valahogy közvetlenebbül hatott, mint az ablakból. Maja meg én átszaladtunk az úttesten és befurakodtunk a tömegbe.

– Mi történt? – dobtam bele a kérdést az átforrósodott levegőbe.

– Gyilkosság – felelte felém se nézve, kurtán, mintha súlyzót ejtene le, egy vörös barkós, homlokába húzott sapkát viselő fickó.

Egy izgatottan ugrabugráló, fintorgó, forgolódó kis öregember, agyonnyúzott, elgyötört, fakó görénypofával, molyrágta ócska iramszarvasborjú-prém kucsmában, csaknem lelkesen magyarázta:

– Egy taknyos kölyök, puskával, a tulajdon édesapját... Lekapta a falról, és puff, nesze neked, papuska. Csak úgy!

Körös-körül izgatott, dühös zúgolódás támadt.

– Ilyenek a mai fiatalok!

– Az apja ivott, botrányokat csinált. Ismerte itt mindenki.

– Nem esik messze az alma a fájától...

– Hány éves a kölyök?

– Iskolás még. Azt mondják az anyját akarta megvédeni.

– Akkor is javítóintézetbe kerül.

– Jönnek, jönnek!

A rendőrök nekirontottak a tömegnek, hogy hátraszorítsák a kaputól.

– Félre! Félre... Polgártársak, ne csoportosuljanak!... Te meg mit ugrálsz itt, öreg, eredj haza inkább!...

A sötét lépcsőházból néhány civilruhás férfi bukkant elő. A tisztelettudóan elcsendesedő és széthúzódó tömeg között gyors, határozott léptekkel odasiettek az egyik rendőrkocsihoz, de még nem ültek be, hanem egymás tekintetét kerülve nekiláttak rágyújtani.

A tömeg megbolydult, előrenyomult.

– Ő az!... Ő az!...

Egy súlyos léptű, termetes rendőr bukkant fel, hatalmas vörös kezével előzékeny óvatossággal kísért karjánál fogva egy valószerűtlenül vézna kisfiút. A gyereken kigombolt rövid felöltő, bő szárú nadrág, tompa orrú, nehéz cipő volt, fahánccsszínű, vöröses sörénye a nyakába nőtt, keskeny arca szinte zöldre halványodott, teljesen elmosódott – nincs rajta semmi kifejezés! –, szeme dermedt, mint a borostyán, áttetsző, teljesen üres. Tizenöt éves lehet, semmiképp se több.

Egyszerre figyelmes tekintetet éreztem arcomon. Az egyik civil, aki a gyilkos előtt lépett ki a kapun, és most ott állt a kocsi mellett, homlokába húzott kalapja alól merőn nézett engem és a riadtan hozzám simuló Maját. Keskeny metszésű, széles száj; az orrtól éles, kemény ráncok futnak lefelé, szeme árnyékba húzó-

dik. Nem tudom, miért épp engem pécézett ki a tömegben. Tekintetünk összetalálkozott, ő váratlanul zavarba jött, sietve elfordult, elhajította a félig szívott cigarettát.

Ez a tekintet, magam se tudom miért, kihozott a sodromból, pedig nem mondhatnám, hogy ellenséges lett volna, még csak komor se, de volt benne valami célzatosság, valami szándékosság, mintha az illető meg akarna jegyezni bennünket, engem és Maját. Később, nehéz perceimben gyakran jutott eszembe ez az ok nélkül rám szegeződő, árnyékos gödrébe rejtőző szempár.

Abban a pillanatban valami megroppant bennem. Bizonyára széttört a jó és rossz közötti szilárd válaszfalba vetett, érett, biztos hitem. Ez az áttetsző tekintetű gyermek megölte az apját! A fiú az apját! Azt az embert, akinek magát az életét köszönheti. Azért a lehetőségért, hogy élhet, hála helyett ezzel a legvégletesebb gyűlölettel fizet – halj meg! Ez már nem csupán az ember elfajulása, hanem az életet teremtő természeté. Ha a gyümölcs, még mielőtt megérne, összeroppantaná fáját, a föld az ásványok birodalmává változna. Ez az éretlen, áttetsző szemű kamasz... Valaminek történnie kell most azokkal, akik ezt figyelik, valami megnevezhetetlen dolognak kell történnie, nem egyszerűen rémület, nem csupán kétségbeesés, nem is elítélő haragnak kell elfognia őket, hanem valami mindenre kiterjedő tragikus, apokaliptikusan nagy rettenetnek...

De a körülötte állók csak tülekedtek, szuszogtak, lökdösődtek, nem éreztem bennük se rémületet, se kétségbeesést, még csak igazi csodálkozást sem, csupán mohó, sértő kíváncsiságot. Hihetetlen, de így van: mindenki úgy fog élni, ahogy eddig élt, és hamarosan elfelejtik ezt az eseményt. A jó és rossz közötti válaszfal... vajon létezik-e egyáltalán? Érzi-e vajon valaki? Vajon ez az érzéketlen lelki vakság nem az egyelőre még észrevétlen, senkit sem riasztó, fenyegető vég előjele-e?

Kikeveredtünk a tömegből. Amíg a buszmegállóhoz igyekeztünk, Maja védelmet keresve simult hozzám...

Én pedig mindenkiből és mindenből kiábrándulva mentem tovább. Még hogy az emberek összetartanak? Még hogy élő az élőnek rokona? Ugyan, önámítás! A rokonérzés véletlen és ingatag. És milyen nehéz bizonyságot tenni róla! A gyűlölködés annál

meggyőzőbb, a legvégső, visszavonhatatlan bizonyítékra, a gyilkosságra is képes.

Mindeddig életem mozgatórugója az volt: az emberek számítanak rád, ne kíméld magad, add oda nekik maradéktalanul magadat! Számítanak rám?... Szükségük van rám?... Kinek tulajdonképpen?... Ha most meghalnék, semmi sem változna, senki még csak kétségbe se esne. De ha valami nagyot teszek – a világot akkor se tudom megváltani, még csak szebb se lesz, éppúgy megmarad a gyilkolás, a gyűlölet, az irigység. Talpald végig a magad útját e földön és zuhanj a nemlétbe – ez világra jöttödnek egyetlen, egyszerű értelme.

És Maja... Nem, ő sem tud megváltani engem. A véletlen sodort egymás mellé bennünket. Még hogy egymásnak születtünk, én őneki, ő énnekem? Nem kell bedőlni ennek a fellengzős illúziónak!

Eretnek gondolatok kavarognak bennem. Még Majára is szinte árulással határos közönnyel gondoltam.

9

Amikor beléptem a főiskola kapuján, a folyosón száguldó Nyikita Velikanov rontott nekem.

– Ide hallgass, a főnök meghibbant!...

Izgatottan lángoló ábrázat, szikrázó szem, égnek álló haj. Nekem pedig ott lebegett a szemem előtt az ártatlan, áttetsző szemű apagyilkos gyermek képe, nem tudtam gondolni semmi másra, nem akartam tudni semmiről, azért közbevágtam!

– Az utcánkban az éjszaka gyilkosság történt... A szemközti házban... Egy fiú az apját...

Nyikita hátrahőkölt:

– Micsoda?... Ki?... Az istenit! Egy szót sem értek!...

– Most mondom: egy fiú az apját!...

– Ma mindenki megbolondult... Mondd, hallottad mit mondtam?

– Hagyj!... – intettem le. – Pár perce, hogy láttam a gyilkost!

– Ismerted őket?

– Nem.

– Jaj, hát persze! Megviselte az idegeidet... De ide hallgass, már megbocsáss, itt nálunk rendkívüli esemény történt! Tegnap nem voltál ott a tudományos tanácson, pedig... Hallod, égszakadás-földindulás! A mi Borisz Jevgenyevicsünk nekirontott Piszkarjovnak és Zenyevicsnek...

– Piszkarjov? Zenyevics?... Mi közöm hozzájuk?... Nem ez az első eset, hogy hajba kapnak...

– Térj már észre! Az egész intézet tótágast áll. Lobanov tüzet fúj! Ki várta volna az öregtől...

Teljesen magamhoz térni nem tudtam, az áttetsző tekintetű fiú nem ment ki a fejemből, de a főiskolán támadt forgószél engem is felkapott és magával sodort.

Borisz Jevgenyevics, akivel az utóbbi időben valahogy nemigen volt dolgom, megtette azt, amit senki sem várt tőle: háborút indított, vádat emelt a tudományos tanácsban...

Az utóbbi tíz esztendőben Piszkarjov és Zenyevics kezén ennyi és ennyi aspiráns ment keresztül, ennyi és ennyi védte meg a kandidátusi disszertációját. E kandidátusi munkák témái, csokorba szedve, meghökkentően és gyászosan egyhangú képet mutatnak, csupa elcsépelt probléma, „lerágott csont". Egy-egy kandidátus felkészítése ennyi és ennyi rubelbe kerül az államnak. Piszkarjov és Zenyevics patronáltjainak úgynevezett laboratóriumi kutatásaira ennyi és ennyi rubelt fordítottak. A főiskola falai között pedig ennyi és ennyi alkalommal tört ki botrányos háború – a piszkarjovisták és a zenyevicsisták között. A háborúskodásra zavaros, piszlicsáré dolgok szolgáltatták az ürügyet. A harc eszközei: a csoportos intrika, áskálódás, a tények kiforgatása, meghamisítása. De ez még nem minden. Borisz Jevgenyevics felhívta a figyelmet az úgynevezett „káká"-munkákra, a külön kutatásokra. Tekintélyes szervek szerződést kötöttek tudományos kutatások végzésére, és jelentős összegeket fizettek értük, amelynek oroszlánrésze a kutatók jövedelmét növelte. Piszkarjov és Zenyevics buzgón igyekeztek benyomni főiskolánkra éppen azoknak a befolyásos apukáknak a csemetéit, akiktől megrendeléseket lehetett kapni. Borisz Jevgenyevics azt követelte: alakuljon megfelelő hatáskörű állami bizottság, amely képes részrehajlás nélkül tisztázni, miféle megrendelések voltak ezek, és milyen színvonalon teljesítették őket. Végkövetkeztetés: Piszkarjov és Zenyevics a

tudomány talaján burjánzó karrierizmus és intrika iskolájává züllesztették az intézetet, nem egyszerűen rossz tudományos szakembereket, hanem ráadásul erkölcstelen embereket neveltek, akik határozottan veszélyt jelentenek a társadalom számára.

Húsz perc se telt el azóta, hogy átléptem a főiskola küszöbét, és már mindent tudtam.

Újabb húsz perc múlva pedig telefonhoz hívtak: magának a rektornak jutottam eszébe hirtelen.

– Nem tudna most átjönni hozzám, Pavel Alekszejevics?... Igen, igen, lehetőleg most mindjárt!

Rektorunk egy bizonyos Ivan Pavlovics Iljucsenko, pályafutása során volt már szovhozigazgató, kerületi pb-titkár, területi mezőgazdasági vezető, de Hruscsov idejében helytelenítette a fűvetés felszámolását, és máris meredeken zuhant lefelé. Már jóval túl az ifjúság virágkorán beállt levelező aspiránsnak egy agrárfőiskolára, megvédte kandidátusi disszertációját, megírta doktori értekezését, s akkor újra eszébe jutott valakinek vezetői múltja és felajánlották neki főiskolánk vezetését.

Nem tartotta magát tudósnak, de serényen szolgálta a tudományt. Rektorsága idején főiskolánk új, második épületet kapott, a laboratóriumokat kibővítették és korszerű felszereléssel látták el. Az ő, Ivan Pavlovics Iljucsenko rektorsága alatt egyszerre került pénz „saját kíváncsiságunk kielégítésére, államköltségen", vagyis lehetőség nyílott a szabad kutatásra, ami nélkül a tudomány elképzelhetetlen.

Nekem ez ideig nemigen akadt dolgom vele. Egyetlenegyszer se jött le a laboratóriumunkba, nem ellenőrzött bennünket, de ama ritka alkalmakkor, amikor kénytelen voltam felhívni a figyelmét magamra, sohasem hallottam tőle: „Nem, nem segíthetek."

Átlagos külsejű férfi volt: közepesen magas, közepesen kövér termet, kerek fej, széles váll, arcán eltüntethetetlen paraszti napbarnított szín, őszülő tincsei gondosan rejtik a szerény kopasz foltot feje búbján.

Dolgozószobája is kincstárian szabványszerű volt: jellegtelen fényezett asztal, rajta gondosan elrendezett paksaméták, két telefon, zöld posztóval borított hagyományos tárgyalóasztal, a falon arcképek, még fikusz is van az ablaknál... De – furcsa: az átlagos

külsejű Iljucsenko nem illett össze szabványos irodájával, és valahányszor íróasztala mellett találtam, mindig az az érzésem támadt, hogy véletlenül telepedett itt le, várni kell egy kicsit, amíg megjön az igazi gazda.

Mélyen ülő, apró szeme vesébe látó pillantást vetett rám, mielőtt megkérdezte:

– Mit gondol, Pavel Alekszejevics, szeretem én Piszkarjovot és Zenyevicset?

– Merem hinni, hogy nem.

– Nyakra-főre futkosnak hozzám, hogy besározzák egymást. Hozzám és nem Lobanov professzorhoz. Én pedig kénytelen vagyok újra meg újra belemerülni mocskukba. Én és nem Lobanov. Senki olyan jól nem ismeri őket, mint én, és senkinek nincsenek jobban a terhére, mint nekem.

Várakozóan hallgattam, találgattam, hová akar kilyukadni ezzel a vallomással, Iljucsenko pedig kitartón fürkészte arcomat.

– Hajlandó lenne ön, Pavel Alekszejevics, leleplező tényekkel kiállni ellenük? – kérdezte. – Van-e velük szemben valami... meggyőző érve?

– Engem nemigen piszkáltak – feleltem.

Erőteljes mozdulattal letette széles, kemény paraszttenyerét a fényezett asztallapra.

– Úgy! Akkor ki szolgáltathat olyan adatokat, amelyek lejáratnák ezeket a mákvirágokat? Nem árulná el?

Vállat vontam.

– Legtöbbet ők maguk mondhatnának egymásról.

– Sajnos, rájuk nem számíthatok. Most teljes egyetértésben kijelentik, hogy nézeteltéréseik tisztán tudományos jellegűek voltak, hogy mindketten becsületesen védték elveiket és álláspontjukat. Igaz, néha sajnálatos, bár teljesen érthető módon elragadtatták magukat. Sőt hajlandóak látványosan, nagy nyilvánosság előtt kölcsönösen bocsánatot kérni egymástól...

– Nevezzen ki egy tudósokból álló bizottságot, hogy vizsgálják ki az ügyet és rántsák le róluk a leplet.

A rektor keserűen fölnevetett.

– Hasznos tanács, csak éppen... veszedelmes.

– Milyen értelemben?

– A leleplezésből nem lesz semmi, viszont mindnyájunkra rá-

húzzák a vizes lepedőt. A dolog körülbelül a következőképpen fog festeni... Lobanov professzor ugyebár, legkevesebb tízévi tudományos meddőséggel vádolja ezeket az öklelődző lovagokat. Azt hiszi, hogy Piszkarjov és Zenyevics alázatosan lenyeli ezt? Ugyan! Viszont joggal meg fogják kérdezni: mit fedezett föl ezalatt maga Lobanov professzor? Kétségtelen, Borisz Jevgenyevicsnek nagy érdemei vannak, csakhogy valamennyit meglehetősen távoli múltban szerezte. Az utóbbi tíz esztendőben, sajnos, Lobanov professzor semmi elvileg új felfedezéssel nem örvendeztetett meg bennünket. Kiderül: hogy bagoly mondja verébnek!...

– És a tanítványok eredményei? Azt nem veszik számításba?

– Ne felejtse el, hogy Piszkarjov és Zenyevics professzornak semmivel se volt kevesebb a tanítványa.

– Csakhogy elegendő fellapozni a publikációikat, és azok alapján összehasonlítani... a tanítványok minőségét.

– Rendben. Lapozzuk fel, például egy bizonyos Oleg Kremenyihin dolgozatát, aki annak idején Piszkarjov aspiránsa volt. Tegyük fel, hogy sikerül bebizonyítani művének értéktelenségét. Csakhogy Oleg Nyikolajevics Kremenyihin ma egy meglehetősen tekintélyes intézet igazgatója. Ki meri bebizonyítani, hogy érdemtelenül érvényesült?

Gondterhelten hallgattam: csakugyan veszélyes játék, Borisz Jevgenyevics, sőt az ellenőrzést végző bizottság is könnyen ráfizethet.

A rektor egyenletes hangon folytatta.

– Ráadásul Lobanov professzor vigyázatlanul megpiszkálta a „káká"-munkák ügyét – és épp csak azt nem mondta, hogy ez afféle baksis a csemeték felkarolásáért. Ez már felháborító – mondhatják az érintettek. Ezzel tekintélyes gazdasági vezetők becsületességét vonta kétségbe. De vajon e vezetők és közvetlen munkatársaik kivételével ki tudja megállapítani, mekkora szükség van a termelésben a kérdéses „káká"-munkára? Higgye el, kívülálló számára gyakorlatilag bebizonyíthatatlan, hogy az adott kutatási téma kiagyalt dolog. Annál könnyebb bebizonyítani az ellenkezőjét, akkor pedig magától adódik a következtetés: Lobanov professzor gonosz rágalmazó, Piszkarjov és Zenyevics pedig ártatlan áldozat.

– Mondja meg kereken, Ivan Pavlovics, miben lehetek a segít-

ségére? – kérdeztem. – Nem hiszem, hogy csak egy kis beszélgetésre hívott.

A széles vállú, pocakosodó, komor, lapos arcú rektor felállt.

– Van egy körülmény, amely arra késztet, hogy önhöz forduljak, Pavel Alekszejevics. Városunkban hamarosan főiskolai konferencia lesz a tudományos képzés és a gyakorlat kapcsolatának kérdéséről...

– Konferencia?... Mi közöm ehhez?

– Magának semmi, annál több Lobanovnak. Én a főiskola falai közt minden konfliktust el tudok rendezni, még a legbotrányosabbakat is. De ha a botrány a konferencián pattan ki, ott már tehetetlen vagyok, a főiskola szégyenben marad. Lobanov professzorra pedig rásütik, hogy rágalmazó. És tudja, ki nyer a dologból? Piszkarjov és Zenyevics...

– Azt akarja, hogy állítsam le Lobanovot?...

A rektor egy pillanatig farkasszemet nézett velem, aztán éles hangon így folytatta:

– A főiskolán ön áll a legközelebb hozzá. A legjobb tanítványának tartja. Azt hiszem, ön szintén nagyra becsüli. Ezért tegye meg azt, ami énnekem nem áll módomban: nyissa fel Lobanov szemét! Próbálja meggyőzni Borisz Jevgenyevicset, hogy a saját érdekében ne tegyen egyetlen lépést se többet!

– És ha nem sikerül? – kérdeztem.

– Akkor annak Lobanov issza meg a levét... Meg én... Meg ön, Pavel Alekszejevics, ön is! Piszkarjov meg Zenyevics éppen Lobanov tanítványain fognak elégtételt venni. Ők pedig nem ismernek kíméletet. Ezt nagyon jól tudja.

Tudtam. De milyen nevetségesen bizonytalan minden a világon. Ha már egy olyan érzelgősségtől mentes, józan ember, mint Iljucsenko, azt az utolsó szalmaszálat látja csupán, hogy én, a szeretett tanítvány próbáljak hatni tanítómesterem érzelmeire, mert más megoldás nincs, akkor bizony komoly az ügy.

Nem, a rektor nem próbálta meg kikényszeríteni beleegyezésemet, én pedig úgy jöttem el tőle, hogy nem mondtam se igent, se nemet. Még nem döntöttem el, érdemes-e elvállalnom ezt a furcsa és hálátlan kötelességet, hogy józanságra tanítsam tanítómesteremet.

Ezen a napon nem találkoztam Borisz Jevgenyeviccsel. Viszont egész nap, egészen estig, láthatatlanul ott állt a hátam mögött az ártatlan tiszta szemű apagyilkos fiú.

10

Este beállított hozzánk Borja Cvetyik.

Szokás szerint a konyhában telepedtünk le. Az ablakra sötétség borult, nem lehetett látni sem a város háztetőit, sem a szemközti házat, a mi házunk ikertestvérét. Utcánkon csend honolt, csak a sugárút felől lehetett hallani gépkocsik zúgását. Maja csörömpölve elővette a csészéket, hogy megteázzunk. Ajka, mint mindig, most is legörbült, arca mint egy vértanúé, de nem látszott, hogy különösebben nyomott hangulatban volna, figyelmesen hallgatta Borját, sőt időnként megállt, és még a csörömpölést is abbahagyta.

Körös-körül minden olyan bizonytalan, a tartóoszlopok kidöntve, bármely pillanatban recsegve-ropogva rám zúdulhat minden, és ott maradok az omladék alatt. Némán gyötrődtem és ugyanakkor... élveztem, igen, titokban, szinte lopva élveztem ezt a családias estét. Szemem sarkából figyeltem Maját, mohón lestem, igyekeztem emlékezetembe vésni minden mozdulatát, felvont keskeny vállát, karcsú derekát, a kis kötényt, amelyre három táncoló kismalac volt hímezve, figyeltem vértanúmaszkja alá rejtett hétköznapi gondterheltségét. A főzőn fortyogott a teafőző, az asztalon teáscsészék, alattuk tányérka, az asztalnál vendég ül és folyik a beszélgetés... Ezt a kisszerű köznapi boldogságot az emberek rendszerint észre sem veszik, nem becsülik meg, hisz megszokott dolog! Én pedig örülök, hogy ez még megvan nekem. Fájdalmas öröm tölt el...

Asztalunknál kedélyes vendég ül, de a beszélgetés távolról se kedélyes: a mások bajáról folyik.

Mint kiderült, a mindentudó és mindenhová bejáratos Borja Cvetyik ismerte a meggyilkolt apát, egy bizonyos Rafail Korjakin nevezetű gépkocsiszerelőt a motel melletti szervizből, aki nagy népszerűségnek örvendett a város maszek gépkocsivezetőinek

körében. Nemrég ő pofozta ki Borisz összehorpasztott „tűzoltó-Moszkvicsát" is.

– Hogy miféle ember volt? Közönséges vadbarom mindenben, kivéve a szakmáját. Ennek a dúvadnak arany keze volt, azt meg kell hagyni. A harmonikára nyomott kocsit, amely olyan, hogy rossz ránézni, úgy kipofozza, hogy nem lehet megkülönböztetni az újtól. Ha bárki karambolozott, futott őhozzá. A dörzsöltebbeket soron kívül szolgálta ki, mert Rafkára mindig hosszú sor várt. Száz meg száz kocsi ment keresztül a kezén, mindegyikért beszedte a borravalót, annyi pénze volt, mint a szemét. Azért is ivott, mint a kefekötő. De nem ám egyedül: okvetlenül szüksége volt kompániára, hogy iszogatás közben legyen kibe belemarni. Anélkül nem tudott meglenni. Mihelyt bedobott egy-két adagot, kitört belőle a vadállat. Képzelem, milyen érzés lehetett a feleségének minden este hazavárni ezt a dúvadat. A fia, azt mondják, nem az apjára ütött, csendes gyerek, soha semmi baj nem volt vele. Állítólag pár hónappal ezelőtt figyelmeztette az apját: ne bántsd az anyámat, mert megöllek! Érdekes apróság: az apja nem dugta el a puskát, pedig a felesége könyörgött, hogy vigye el a fegyvert, ne kísértse az ördögöt. Úgy látszik, próbára akarta tenni a sorsot.

Borja Cvetyik bölcs fölényességgel magyarázott. Hófehér ing, diszkrét színű nyakkendő, simára borotvált, feszes arcbőr – egy tiszta ember, aki kénytelen az élet szemétdombján turkálni.

– Érdekes lenne tudni – szólaltam meg –, vajon a vodka csinált belőle vadállatot, vagy a vadállati természete űzte a vodkához?

– Nem mindegy? – legyintett Borisz.

– Dehogy. Igenis, fontos tudni, hogy az ilyen Rafka-féle vadállatisága vele született vagy szerzett tulajdonság.

– Senki se születik flaskával, így vagy úgy mindenkit az élet kapat rá.

– Azelőtt úgy tartották, hogy a kilátástalan nyomorúság hajtja az embereket a vodkához, de ez a Rafka, úgy látszik, nem szűkölködött...

– Rafka többet vágott zsebre, mint amennyit mi ketten kerestünk. A flinta, amivel lepuffantották, háromgyűrűs Sauer volt. Legalább egy ezresbe kerül.

– A hárpia felesége juttatta ide?

– Szerencsétlen megfélemlített asszony volt, egy szót sem mert szólni.

– Csak nem valami világfájdalom volt az oka?

– Haha! Rafka és a világfájdalom!

– Ezek szerint mégis flaskóval született. Öröklött tulajdonság! – szögeztem le.

Borja Cvetyik kanalával a csészében csörömpölve hallgatott.

– Egyszerűen az unalom hajtotta – jelentette ki végre. – Mert az unalom rettenetesebb minden nélkülözésnél és bánatnál.

– Hogyhogy az unalom? – néztem rá értetlenül.

– Egyszerű az egész: ha az ember nem tud mihez kezdeni magával – az, pajtás, olyan átok, hogy nemcsak a pálinkához, hanem még a kötélhez is képes menekülni előle az ember.

Ez megdöbbentett. Én egész életemben időszűkében voltam, a munka nélkül töltött napok rendszerint lelkiismeret-furdalást keltettek bennem, mindig bevégezetlenül várt rám valami, nyomta a lelkemet. Még a boldog Valdajban is újra meg újra kitört belőlem a nyugtalanság, hogy elfolyik az időm!

– Ezt nem tudom elképzelni – mondtam.

– Nem? – pillantott rám leereszkedő elnézéssel Borja. – Rafka az a fajta ember, akin, hogy úgy mondjam, két érzés uralkodik: reggel nincs kedve munkába menni, este nincs kedve hazamenni. Ez a „nincs kedvem" – életének legfőbb, ha nem az egyetlen motívuma. A tetejébe heti két szabadnap járt neki. Különben, várj csak, nem jól mondom, Rafka hosszúnapos műszakban dolgozott. Végigmelózott egy nap tizenkét órát, aztán egy nap szabad... Minden másnap teljes üresség, mihez kezdjen magával? Ettől a kérdéstől, barátocskám, könnyen megfájdul az ember feje. Rafka könyvet nem vett a kezébe, nem érdekelte, a tévét unta, a blattot verni a nyugdíjasokkal nem neki való – egyszóval: nyughatatlan természet. Kiderült, hogy nincs más menekvés, csak a vodka. Bedob egy-két pohárkával és az ürességet jókedv váltja fel, a feleslegesség érzete helyett jön a haveri szöveg, hogy „Szeretsz te engem? Tisztelsz te engem?" És a szenvedély, pajtás, a szenvedély! Persze sokan igyekeznek elkerülni ezt a fertőt, de csaknem minden ember – ki-ki a maga módján – meg kell hogy küzdjön az unalommal.

– Mindenki?...
– Kivételek persze akadnak.
– Te is küzdesz ellene?
Borja Cvetyik megvonta párnás vállát.
– Én is. Csak én ügyesebben csinálom, mint Rafka. Én, ellentétben vele, el tudom foglalni magamat: olvasok, még filozófiai könyveket is, érdeklődöm az orvostudomány története iránt... De időnként engem is úgy elkap, hogy üvölteni tudnék.

Borja mindig mindenre talál választ – szerencsés természet. Én mindenben talányt látok. Most is: a néhai Rafka az én szememben talány, és vele együtt talány vagyok magam is. Mostanáig egyszerű volt a válasz: nem unatkozom, mert egyszerűen nincs rá időm, felfal a munka. Csakhogy Rafka is dolgozott, mégpedig ügyesen, szépen, és munkája – ahogy az összelapított kocsi olyan lett, mint az új – bizonyára gyakran szerzett élvezetet neki. De vajon énnekem olyan sok élvezetben volt részem? Az én munkámban a bosszantó kudarc gyakoribb, mint az öröm. Ez az igazság. És mégis: a munkám a szenvedélyem, Maja megjelenéséig az egyetlen. Vajon nem azért van-e ez, mert önhitten be akarom bizonyítani az embereknek, hogy képes vagyok valami rendkívülit alkotni, képes vagyok boldoggá tenni őket? Az a meggyőződés, hogy az embereknek szükségük van rám, lekötötte minden erőmet, minden időmet. Unatkozni? Ugyan már! Csakhogy Rafka munkájára hosszú sorban vártak az emberek, nagyon is szükségük volt Rafka arany kezére. És ő is érezhette – de még mennyire! –, hogy az embereknek szükségük van rá. De van közöttünk különbség is. Én közönséges fizetést kapok, az én nélkülözhetetlenségem érzéséért senki sem toldja meg a fizetségemet. Rafkát viszont tömte pénzzel a hosszú sor. Márpedig a pénz és a fennkölt önérzet nem fér össze. Megfizettem a szolgáltatásodat, tehát ezen felül se hálát, se bármi más emberi érzelmet nem érzek irántad. Rafka bőven kapott „jattot", vagyis megvágta ügyfeleit. Akit viszont az ember megvág, azt nemigen tudja tisztelni, sőt inkább megveti. A napról napra megújuló megvetés bizonyára szokássá válik. Rafka megvetett mindenkit: a barátait, a feleségét, sőt a fiát is... Aki csak tudta, kerülte, a többiek tűrték, de senki sem szerette. Hogy lehet úgy élni, hogy az embert csupa ellenség veszi

körül, barátja egy sincs? Legalább egy-egy percre muszáj áltatni magát: „Tisztelsz te engem? Én tisztellek téged!. . ."

– Ide hallgass – fordultam Borjához hosszú hallgatás után. – Szerintem nem az unalomtól van ez, hanem a magánytól.

Borja nem tudhatta, mi minden zakatolt végig bennem a hosszúra nyúlt szünet alatt, és fölényesen elnevette magát.

– Magány?. . . Az olyanokat, mint Rafka, mindig egész kompánia veszi körül.

– Csakhogy a kompániában esetleg senkinek sincs szüksége rá. A családjában is idegen volt. . .

– Ami azt illeti, a család nem hozza össze az embereket. Úgy bizony! Nem vetted még észre, hogy leggyakrabban épp a családos emberek művelnek furcsaságokat?

Azzal tapintatlanul éles tekintetet lövellt felém. Mégsem olyan naiv lélek ez a derék Borja Cvetyik – a mi kis családunkban is furcsaságokat szimatol. A tapintatlan tekintet arra késztetett, hogy kihívón megkérdezzem:

– Csak nem azért nem házasodtok össze Lenocskával, mert félsz a furcsaságoktól?

– De azért – felelte szemrebbenés nélkül.

– És Lenocska beletörődik ebbe?

– Lenka okos lány, éppúgy tisztában van vele, mint én, milyen szörnyű, ha az ember férj és feleségként napról napra, évről évre ott lábatlankodik a másik orra előtt. Halálosan unják egymást, de elbújni nincs hová. Miféle szerelemről lehet így szó?

– Eszerint a szerelemhez rejtőzködni kell egymás elől?

– Tartani kell a távolságot – jelentette ki háborítatlan nyugalommal Borja.

– Én viszont kívánkozom ahhoz, akit szeretek. Gondolom, mások is.

– Kívánkozik. Persze. De tudja megtartóztatni magát! Lenka meg én távol élünk egymástól, és alig várjuk a szombatot, egész héten ez a várakozás éltet bennünket. Amikor pedig végre eljön a szombat, én virággal jelenek meg nála, ő kiöltözve fogad, az asztalon fehér abrosz – ez ünnep. Viszontlátom, akiről álmodom, ő pedig szintén azt látja bennem, akiről álmodott. Ha viszont összeházasodnánk, befellegzene a ragyogó ünnepeknek, csupa szürke hétköznapunk lenne.

Maja ott ült mellettünk, nem vett részt a beszélgetésünkben, de figyelt, feszülten figyelt, szembogara kitágult, ajka szomorúan összezárva. Borja Cvetyik kiegyenesítette kövér vállát, és egy kissé dülledt szemével szeretettel nézett hol őrá, hol énrám.

– Mindenki egyetért abban, hogy a szerelem időszaka az élet legboldogabb szakasza – folytatta eszmefuttatását. – A költők ezerszer megénekelték, sokan megsiratták – mert visszahozhatatlan! A meglepő mégis az, hogy amikor ez a boldog időszak beköszönt, mindenki igyekszik lerövidíteni. Még jóformán bele se szerethettek igazából egymásba, máris gyerünk a lakodalmi asztalhoz! A költészettől az élet prózájához, az érzések teljességétől az ínségbe, az élmények gazdagságától az egyhangúságba. Hát nem butaság?...

Én már nem mertem Maja felé nézni – hiszen mi éppígy cselekedtünk: félbeszakítottuk a szerelem évadát azért, hogy szorosabbá fűzzük kapcsolatunkat. És eljutottunk a költészettől a prózáig... Most pedig nem dicsekedhetünk azzal, hogy boldogok vagyunk.

– Mondd, nem érzed úgy, hogy játékot csinálsz az életből? – kérdeztem.

Borja egy pillanatra elgondolkozott, de csak egy pillanatra, aztán határozottan bólintott:

– Meglehet.

– De hiszen így eljátszadozod legszebb éveidet. Élvezni élvezheted ugyan, de végül üres marad a markod.

Borja Cvetyiknek nem sikerült válaszolni.

– Te-e!... Te, képmutató puritán! – csattant fel Maja. – Te-e!... Te mindig mindenben a csupasz utilitarizmust keresed!...

Maja, aki eddig feszült figyelemmel, szótlanul hallgatott, egyszerre kirobbant.

Arca elsápadt, fájdalmasan eltorzult, szembogara összeszűkült, hangja remegett, meg-megbicsaklott:

– Az emberek mindig, de mindig igyekeztek megszépíteni sanyarú életüket egy kis játékkal. Igen! Igen! Énekeltek, táncoltak, misztériumjátékokat rendeztek... A régi görögök az olimpiai játékok idején félbehagyták leghalaszthatatlanabb teendőiket,

még a háborúkat is félbeszakították!... Ha az embereket megfosztanák a játéktól, úgy elpusztulnának az unalomtól, mint légy a hidegtől! De mindig akadnak Savonarolák, akik megtiltják a játékot: tilos játszani, tilos élvezni a szépséget! Rákényszerítik a művészeket, hogy égessék el képeiket. Tilos játszani! Az élvezet – szégyen!

Borja Cvetyik – akárcsak én – zavarba jött és megütődve megpróbálta megállítani Maját.

– Ugyan, mire jó ez?... Minek mindjárt olyan komolyan venni.

De Maja ügyet se vetett rá, és ijesztően aszimmetrikus arcát felém fordítva, egyre izgatottabban kiabált. Nyakán megfeszültek az erek, homlokán vörös foltok ütköztek ki.

– Nincsen elviselhetetlenebb ember, mint aki mindig kiszámítottan cselekszik, aki komolyan veszi az életet!... Az ilyen úgy kiszárítja maga körül a világot, hogy minden hajtás a gyökerén elszárad!... Te-e! Te-e!... Kit tettél te boldoggá?! Te magad, te magad boldog vagy?... Én boldog vagyok melletted?... Nem! Ne-em!... Nem kapni levegőt melletted, unom! Uno-om! Elpusztulok!...

Maja felugrott, kirohant a konyhából a szobába. Hallani lehetett, amint odabent nagy robajjal felborul egy szék.

11

Borja Cvetyik sietve megszökött a más szerencsétlensége elől. Én téblábolt egy darabig a konyhában, a folyosón: magam se tudtam miért, kimentem a fürdőszobába, a tükörben megláttam a komor ábrázatomat, durván faragott, széles arcomat, amely oly alpárian testi volt, hogy a szenvedésnek épp csak halvány árnya látszott rajta. Kőbálvány, az ilyenből egy könnycseppet se lehet kisajtolni. Magam is utálom.

Végre óvatosan benyitottam a szobába. Maja arccal a fal felé fordulva, a pamlagon feküdt.

A családi jelenet – a legtriviálisabb jelenség.

A családi jelenetek – sokfelvonásos tragédiák, amelyeket a szereplők gondosan rejtegetnek az idegen nézőközönség elől.

Senki se veszi komolyan őket: sebaj, idővel minden rendbe jön. De a világkataklizmák és a társadalmi igazságtalanságok aligha okoztak annyi hisztérikus kétségbeesést, gyűlöletet, haragot, amennyi mindennap és mindenütt felszínre tör a családi jelenetekben.

Aki fiatal és egészséges, az se a kimerítő munkától, se a szükségtől, de még a fatális balszerencsétől se retteghet úgy, mint attól, hogy nem tud összeférni azzal, akivel együtt kell élnie. Az összeférhetetlenség azt jelenti, hogy az örömre felháborodás, a büszkeségre megvetés, az őszinte feltárulkozásra zárkózottság a válasz.

A családi jelenetek félelmetes összecsapások az egyéniség védelme jegyében, amelyek semmi mást nem hozhatnak, csak az egyéniség széthullását! Helyi csaták, amelyek lelki és fizikai nyomorékokkal, gyógyíthatatlan pszichopatákkal és erkölcstelen egoistákkal, beteges embergyűlölőkkel és reménytelen infarktusosokkal népesítik be a világot.

A családi jelenet – az egész emberiségre kiterjedő, gyilkos járvány.

Ott álltam a fekvő Maja mellett. Nem mozdult. Zilált haj, meghatóan vékony, fehér nyak, görnyedt hát, felhúzott térd. Még a papucsát se dobta le. Ott álltam lélegzet-visszafojtva, csak a parkett nyikorgott a talpam alatt. Ő ott feküdt, háttal nekem, érezve, hogy mellette állok...

Az elsötétedő hold a Nasztya örvénykútja felett... A rózsaszín fényóceán az ünnepi város felett... A valdaji robinzonád, a szabadtűz mellett töltött éjszakák. A Trigorszkojéban, az Anyegin padján töltött percek: „Felétek fordulok most, messzi századok..." És ez a nagyszerű, felejthetetlen idő így ér véget – falnak fordulva, háttal nekem!

Itt állok a háta mögött, összetörten, megalázottan, bűnbánóan, sóhajtani se merek, csak a parkett nyikorog a talpam alatt. Ő hallja, tudja, hogy itt vagyok, de nem fordul meg...

Vártam egy darabig, aztán kimentem. De hová mehetnék? A konyhában a letakarítatlan asztal, az ajtókilincsen ott lóg a köténye, rajta a rávarrt három táncoló rózsaszín kismalac. A folyosón pedig a küszöbnél szépen egymás mellett ott áll az én tompa orrú cipőm meg az ő könnyű nemezcsizmája. Messze-

messze távolodtunk egymástól, de a tárgyak még mindig őrzik közelségünket.

. . .Amikor újra betévedtem a szobába, már nem feküdt, hanem ült a pamlagon, olyan görnyedten, mintha nem volna csont a testében, válla lecsüngött, haja borzas, arca sápadt volt, és fáradtan nézett maga elé. Bűnbánóan, várakozón magasodtam előtte.

– Pavel. . . – préselte ki magából fakó hangon. – Jobb, ha egy ideig. . . külön leszünk. . . Legalább egy-két napot. . .

Hallgattam. Csak egy értelmetlen, üres kérdésre tellett tőlem: – „Miért?"

– Én most elmegyek. . . a szüleimhez. . . – folytatta erőlködve, fáradtan. – Így kell! Majd azt mondom nekik, hogy. . . sürgősen elutaztál, kiküldetésbe. . . Három napra.

Hallgattam. Szökni készült, tőlem, a múltunktól. Tudtam, hogy most, most elpattan a bennünket összekötő húr, és ki tudja, össze lehet-e még kötni?

Hallgattam. Nem volt hatalmam, hogy visszatartsam. A padló nyikorgott a talpam alatt. Maja, úgy látszik, könyörgést olvasott ki a tekintetemből, ezért igyekezett másfelé nézni.

– Csak három napra. . . – mondta erőlködő hangon. – Szükségem van egy kis vakációra, Pavel. . . Igen. . . a családi élettől távol. . . Igen. . . Elfáradtam!. . .

Az ajtónál ott maradt magányosan az én tompa orrú cipőm.

12

Férfi és Nő! Az emberiség párokra oszlik, így él és csak így tarthatja fenn az életet, így hozhat létre utódokat saját képére és hasonlóságára. Férfi és Nő! Ez a legfontosabb kapcsolat, amelynek szilárdsága garantálja a faj fennmaradását. Nekem ez a kapcsolatom pattanásig feszült. . . Hajszál híja. . . ha ugyan el nem pattant máris.

Reggel a szokott úton lépkedtem a főiskola felé.

Reggel?. . . Nem. Borús éjszaka kísérte munkába az embereket, és csak amikor a többség már belefogott a munkájába, akkor derengett fel valami fukar világosság, de ezt senki nem nevezné

reggelnek, hisz már rég elkezdődött a nap. Ebben a halott évszakban egyszerűen nincs reggel.

Mögöttem az üres otthon. Előttem a főiskola, amely sehogy sem tud segíteni rajtam.

Váratlanul eszembe jutott, amit Borja Cvetyik mondott a meggyilkolt Rafkáról: az a fajta ember, akinek reggel munkába menni nincs kedve, este meg haza. Eszembe jutottak ezek a szavak, és összerándultam az iszonyattól: elképzeltem magam ebben a szerepben, hogy nem vagyok se itt, se ott, és hogy bármilyen nagy is a bolygónk, még sincs hely számomra rajta!

Mostanáig észre sem vettem, mennyi számkivetett jár-kel körülöttünk a földön, akik fölöslegesnek érzik magukat, nem tudják, hol húzódhatnának meg, nem tudják, miért élnek. Még csak vádolniuk sincs kit, tulajdonképpen nem üldözi őket senki, ők maguk olyanok, hogy képtelenek alkalmazkodni a kietlen világhoz, mindenütt nyomorultul érzik magukat. Nincs kit vádolniuk, mégis gyűlölnek mindenkit! Azért, mert boldogabbak, mint ők, a nyughatatlanok.

Késő őszi sötét reggel. Körülöttem a komor város...

A rémület egyszerre belém hasított, és ez kijózanított.

Még hogy nekem nincs helyem a földön?... Hogy hagyhattam el így magam, hogy süllyedhettem idáig? Várnak a főiskolán, ahol szükség van rám! Vár a munkám, amelyre rááldoztam életem egy darabját, és remélem, rááldozhatom egész életemet. Csak a tétlen ember érezheti fölöslegesnek magát, én pedig nem vagyok tétlen, és nem is leszek soha! Hogy nem akaródzna munkába mennem?... Hohó, azt már nem, az nem fenyeget...

Nem fenyeget?... Nono! – Vajon csak te magad rendelkezel a sorsoddal? Ki tudja, mi minden elő nem fordulhat?... Mi biztosítékod van rosszakaróid áskálódása ellen?... Hiszen még akik becsülnek, szeretnek, akaratukon kívül azok is könnyen árulóiddá lehetnek... Borisz Jevgenyevics most nekilódult, mint a faltörő kos, de ez a fal erősebb, mint ő. Beleroppan, szétzúzzák, eltapossák. Mostanáig megbízhatón oltalmazott téged, s te kényelmesen élhettél az ő széles háta mögött. Most fedezék nélkül maradsz, védtelen leszel, neked rontanak, eltipornak, félrehajítanak! Milyen egyszerű dolog számkivetetté válni!

Megkértek, hogy beszéljek Borisz Jevgenyeviccsel. Én egyelőre

nem tettem meg, nem voltam biztos abban, hogy szükség van-e rá...

Az otthonom üres. Férfi és Nő... Kapcsolatunk pattanásig feszült! Az otthon nem ad menedéket. Soha nem volt még ennyire szükségem menedékre. Találkoznom kell Borisz Jevgenyeviccsel, meg kell győznöm...

13

Az alkalmazott kémiai tanszék szobája a régi épület első emeletén van. Keskeny fadarabbal elválasztott két ablaka az udvaron magasodó nyárfára néz. A sűrű lomboktól nyáron mindig félhomály van, s a nyughatatlan madársereg szemtelenül bekiabál a szellőzőablakon. Most öregesen göcsörtös, esőtől feketedett ágak nyújtóztak az ablak felé, nedves rongyok gyanánt fityegtek rajtuk a meg-megmaradt levelek. A falak közt síri csend.

Arra számítottam, hogy Borisz Jevgenyevicset komor hangulatban találom, homlokán a fáradtság és szenvedés bélyegével. Ehelyett szinte bosszantóan kiegyensúlyozottnak látszott: tar koponyája diadalmasan fénylett, szemében a megszokott szelíd, kék fény, ráncaiban valami felfokozott méltóságérzet: az önmagát becsülő ember méltóságérzete.

Lelkiismeretesen elsoroltam mindazt, amit a rektor elmondott nekem, nem hagytam ki semmit, elfogulatlanul ecseteltem az elkerülhetetlen következményeket: Piszkarjov és Zenyevics győzelmét, vereségük helyett, Borisz Jevgenyevics ingatag helyzetét. Figyelmesen végighallgatott, aztán közömbösen csak annyit mondott:

– Lehet... A legvalószínűbb, hogy csakugyan lesz.

Én felháborodott, éles tiltakozásra számítottam, hogy nem olyan könnyű őt két vállra fektetni. Ehelyett nyugodtan tudomásul veszi, hogy le fogják teperni, mintha valami szokványos kísérletről nyilatkozna, amely nem kecsegtet a kívánt eredménnyel.

– Csúf dolog lesz, önt sárban fogják fürészteni – fortyantam fel.

Elhúzta a száját.

– Csak nem hitte, hogy ujjongásra, diadalmenetre számítok?

– Akkor végképp nem értem a dolgot. Ön azt akarja, hogy meghempergessék a sárban? Furcsa!

– Viszont így van remény, hogy a világ megszabadul egy aljasságtól, fiacskám.

– Hogyan?

– Engem csakugyan sárba tiporhatnak, de a szavamat nem. Amint Piszkarjov és Zenyevics megint elkezdi a régi nótát – márpedig anélkül nem képesek létezni se! – egyszerre mindenkinek eszébe jut, ami elhangzott róluk. Az én szavam Damoklész kardjaként fog függeni a fejük felett. Ez pedig megéri, hogy kockáztassak.

– Önmagát?

– Úgy gondolja, hogy mást áldozok fel magam helyett?

– Igen. Csak nem maga helyett, hanem magával együtt.

Borisz Jevgenyevics a szeme sarkából nagyon-nagyon figyelmesen végignézett rajtam égszínkék szemével.

– Maga fél, fiacskám?

– Félek, Borisz Jevgenyevics! Féltem magamat és féltem a laboratórium valamennyi munkatársát. Nem hagynak majd bennünket se élni, se dolgozni. Ezt ön is tudja!

– Tudom, hogy lehetnek kellemetlenségeik. De azt is tudom, hogy ön, Pavel, eléggé erős ember, hogy férfihoz méltón viselje őket. És tudom, végezetül, hogy idő kérdése minden – ezek a Piszkarjovok se önt, se engem nem képesek végképp megsemmisíteni.

Egy percre rosszkedvűen elhallgattam. Nem árulhattam el magamat Borisz Jevgenyevicsnek, nem mondhattam el, hogy engem most éppen nagyon könnyű volna megsemmisíteni, vagy legalábbis örökre megnyomoritani: ha megfosztanak az utolsó menedéktől, ha elszakítanak azoktól, akikhez még tartozom, végképp egyedül maradok, nem marad hely számomra a földön. Idő kérdése. . . Csakhogy az idő hullámai összecsapnak a fejem fölött!

– Ön egyszer azt kérdezte: mit változtattak a világon a megszállottak?

– Ki tudja, mi lett volna a világgal, ha azok, akik tudnak felháborodni, hallgatnak? – tűnődött kis szünet után.

– Nemrég láttam egy apagyilkos kisfiút. . . Bizonyára hallott róla.

– Hallottam... De mi köze ennek az esetnek mihozzánk?

– Az áldozathozatal. Az a kisfiú elhatározta, hogy megszabadítja családját a fertőtől. És mi lett az eredmény?... Még nagyobb fertő. Az anyja, aki annyit szenvedett az iszákos férjétől, egész életére megnyomorodott lelkileg, maga a gyerek javítóintézetbe kerül, és ki tudja, mivé válik, mire kijut onnan.

– Azt akarja mondani, hogy semmiféle áldozat nem teszi okosabbá és tisztábbá az embereket?

– Pontosan!

– Rossz véleménye kezd lenni az emberekről, fiacskám.

– Rossz?... Nem. Egyszerűen csak nem hitegetem magam azzal, hogy képes lennék meghalni az irántuk érzett szeretetből.

– Vagy úgy! De hát lehet-e úgy élni az emberek között, hogy ne szeretnénk őket?

– Inkább azt kérdezze, lehet-e egyáltalán szeretni az embereket. Az embereket általában. Ezt a megfoghatatlan tömeget! A városunkban ötszázezer lakos él, és ha azt állítanám, hogy szeretem őket, ez képtelen hazugság volna. Ekkora mennyiséget lehetetlen szeretni. Hát még mind a négymilliárdot, aki a bolygónkon él. Aki ilyen mindent átölelő szeretetről prédikál, az végletekig elbizakodott idióta, aki azt hiszi, hogy képes mindenre, még arra is, hogy átfogja az átfoghatatlant.

Borisz Jevgenyevics arca egyszerre megnyúlt, szeme beesett, ráncai élesen kiütköztek. Leszegett homlokkal sokáig méregetett, aztán amikor végre megszólalt, hangja idegenül érdes volt:

– Logikai szempontból önnek alighanem igaza van. Csakugyan, nem lehet átfogni az átfoghatatlant. De az ilyen gyilkosan józan logika csak az olyan embernek juthat az eszébe, aki belefáradt az életbe vagy... vagy akinek nincs lelke! Minthogy pedig ön még harminc sincs, aligha fáradhatott bele az életbe. Bármilyen szomorú, le kell vonnom a magam számára a következtetést...

Sokéves ismeretségünk óta először hallottam Borisz Jevgenyevicstől ilyen kegyetlen szavakat hozzám címezve. Kétségbeesésemben kihívón és ingerülten kifakadtam.

– Higgye el, nem olcsó áron szereztem ezt a józan logikát, megszenvedtem éppen eléggé! Kár, hogy erre nem jött rá magától, és bizonygatnom kell.

– Szenvedett? Kiért? Saját magáért vagy másokért?

– Hát szenvedhet-e az ember egymagáért? Hisz a sorsa mindig másokhoz kötözi!

– Lehet! – vágta oda keményen Borisz Jevgenyevics. – És ön éppen ezt teszi. Önt nem az én várható szégyenem aggasztja, nem is a munkatársainak a sorsa – hanem saját maga, a saját nyugalma, a saját érvényesülése.

– Borisz Jevgenyevics!

– Igen, én, Borisz Jevgenyevics Lobanov, az ön hajdani tanára, önző számítást kezdek gyanítani önben. Elnézését kérem, de saját maga szolgáltatott okot rá.

És határozottan felállt...

Csak mikor kint találtam magam a folyosón, akkor fogtam fel, mi történt: most aztán, úgy látszik, végképp egyedül maradok! Mostanáig minden szerencsétlenségemben számíthattam arra, hogy tőle, szellemi atyámtól, nem szakadok el. Szakítottunk, éspedig előbb, mint bárki mással... Uram, kiszámíthatatlanok a te útjaid! És felfoghatatlan a te gonoszságod!

14

Minden összezavarodott bennem, minden arrább tolódott, bizonytalanná, ingataggá vált: az otthonomtól rettegek, szöknék, menekülnék belőle, a főiskola se támasz, az az ember pedig, akit a szó emelkedett értelmében Mesteremnek mertem nevezni, megvetően elfordult tőlem. Alig két nap alatt elveszítettem mindent, amit életem során szereztem. Holnap reggel kedvetlenül, önmagamon erőszakot téve vánszorgok be a laboratóriumba, előre gyötrődöm attól a gondolattól, hogy Borisz Jevgenyeviccsel való kenyértörésünknek már híre ment társaim közt. Lehet, hogy mindnyájan úgy tesznek majd, mintha semmiről sem tudnának, én pedig úgy, mintha nem történt volna semmi.

De a reggelt még meg is kell érni. Most még azt se tudom, hová rejtőzzek el estére?...

Csupa megszokásból beállítottam a városi könyvtárba.

Valamikor szerettem az olvasóteremben hajózni „kormány és

vitorla nélkül": magam a kíváncsiság csapongó szelére bízva összeolvastam tücsköt-bogarat. A magas mennyezet alatt félhomály honol, az asztali lámpák mellett olvasásba feledkezett, előrehajló arcok. Teljes csönd, amelyet csak a lapok zizzenése tör meg néha. Úgy vetettem bele magam a könyvekbe, hogy nem sejtettem, milyen kikötőbe fogok sodródni.

Minden összezavarodott, minden ingataggá vált körülöttem, ezért most mindjárt szerettem volna valami biztonságos, szilárd menedéket találni. De hol lehet ilyenre lelni? Manapság még saját bolygónkat se tartjuk biztonságosnak: zsúfolt, szennyezett, éghajlatváltozás fenyegeti, rejtekhelyein termonukleáris robbanófejek lapulnak. Egy marad csak: a világmindenség, amely szintén változik ugyan, de a magamfajta mikroszkopikusan apró lény számára a mindenség monumentális változásai egyenlőek a nyugalommal. A monumentálistól idegen a hívság.

A folyóirat, amelyet a kis asztalra magam elé tettem, nem ígérkezett könnyű olvasmánynak. Annál jobb, legalább segít megfeledkeznem mindenről.

A folyóirat még saját magamat is elfelejtette velem... Nyugalmat és harmóniát vártam, ahelyett olyan lidérces rémképek rontottak rám a képletektől tarkálló oldalakról, amilyenek lázálomban se támadhatnak. Hol van ezektől Hieronymus Bosch!

A cikk Markov akadémikus elméletét ismertette. A döbbenetes hipotézist nem holmi képzelődő kamasz, nem holmi őrült mániákus állította föl, hanem egy híres dubnai atomfizikus, Einstein és Friedmann munkáira, saját tudománya és a csillagászat legújabb eredményeire támaszkodva. Eszerint a beláthatatlan világmindenség, amely milliárdnyi galaxist, következésképpen megszámlálhatatlan trillió napot és Földünkhöz hasonló parányi világot tartalmaz, tágulása során a külső szemlélő számára zsugorodni látszik és... egy elemi részecske térfogatára megy össze, vagyis semmivé, gyakorlatilag nullává válik! Más világmindenség szempontjából viszont, amelyeknek létezését egyelőre nem is sejtjük, mi magunk lehetünk ilyen külső szemlélők. Egy csésze teában, amely ott áll az asztalon, ezer és millió ilyen – Markov által friedmannoknak nevezett – részecske lehet. Egy csésze teában – világmindenségek, csillagrendszerek, bolygók, idegen civilizációk, olyasfajta lényekkel, mint mi vagyunk, akik éppúgy örülnek

és szenvednek, városokat építenek és meg akarnak ismerni mindent! És lehetséges, hogy a mi világmindenségünk, velünk együtt szintén ott úszkál valakinek a csésze teájában. A végtelenül nagy matrjoska a határtalanul parányi matrjoskában rejtőzik. Csak tébolyodott elme képes elfogadni ilyen agyrémet.

A monumentálistól idegen a hívság?... De hiszen monumentális egyszerűen nem is létezik, a monumentális azonos a végtelenül parányival. Összeférhetetlen ellentétek őrült azonossága: Minden és Semmi. Végtelen és Nulla! A Természet: alakját váltogató képtelen szörnyeteg! Való igaz: „Nincs igazság a földön, de nincs azon túl se!..."

Baktattam hazafelé a sötét városban, amelyet szinte lenyomott a vigasztalanul sötét, nyirkos ég. Próbáltam megnyugtatni magam...

Agyrém?... Igen. De valószínűleg csupán arra vall, hogy a diadalmas fizika most zsákutcába jutott. Csakhogy épp így történt a múlt század végén is: a gondterhelt fizikusoknak ahhoz, hogy eltengődhessenek valahogy, akkor szükségük volt a világmindenséget betöltő éter fogalmára, erre a mérhetetlenül könnyű, ugyanakkor acélrugalmasságú valamire. De az „acélos" éter szertefoszlott, maga a fizika pedig teljesen átalakult.

Magyarázatot kerestem az emberi értelem termelte agyrémekre, ehhez viszont megint csak az értelem erőfeszítéseire volt szükség. De mi mással is próbálkozhattam, hogy meg ne őrüljek?

Szuroksötétség honolt a világon,
Legyen világosság! És lőn: jött Newton.
Csakhogy a sátán nem maradhat tétlen –
Jött Einstein, és minden úgy lett, mint régen.

A sátán gúnyt űz velünk: újabb fordulat áll be a tudományban, mert egyszer csak akad valami, ami gyorsabb, mint a fénysugár, és megtörténhet, hogy a múlt összekeveredik a jövővel, s az otthonos háromdimenziós tér zűrzavarosan sokdimenziójúvá válik, és a természet megingathatatlan törvényei nagy robajjal összedőlnek, a mindenség pedig, ez az alakját változtató szörnyeteg gúnyos fintort vág...

Hová ügetsz, titokzatos lovas, és ki ültetett lovadra? Ó, ismeretlenbe száguldó ember!

Ötödik fejezet / ÉJSZAKA

1

A harmadik nap vége felé Maja betelefonált a laboratóriumba. Hangjában szokatlan hízelgő árnyalat érződött.

– Pavel, apát Moszkvába rendelték, mama egyedül van. Nem szeretném most egyedül hagyni. Azt mondtam neki, hogy még három napig maradsz. Jó, Pavel?

Hízelgő hang, hamis hang – Maja hazudott az anyjának, most hazudott nekem is. De hálás voltam, hogy hallom a hangját, és hogy azt ígéri, három nap múlva visszatér. Én már mindenre el voltam készülve. Három napot valahogy kibírok...

Ezen a három napon reggeltől estig és éjszaka, mielőtt elaludtam volna, szakadatlanul, a végkimerülésig gondolkodtam.

Úgy látszik, még nincs szó szakításról, ez csak „vakáció", ahogy ő maga nevezte. És voltaképpen nem is olyan hosszú.

De az nyilvánvaló, hogy nincs kedve visszatérni, halasztást kér, hazugságra szánta el magát!

Csakugyan: minek sietne? Tudja, hogy újra ugyanaz a hallgatás várja esténként, ugyanaz az unalom, amely elől elmenekült, ugyanaz a „tanügy kolostora", és én éppoly kevéssé tudok bármivel is segíteni rajta, mint azelőtt.

De vajon mit csinál ott, tőlem távol?

Bizonyára valami érdekesebbet talált, ha egyszer meghosszabbította a „vakációját".

De mit?...

És csupán egyszer hívott fel, akkor is végszükségben... Én nem telefonálhatok neki: „kiküldetésben" vagyok.

Több telefon nem volt. Szerencsére! Féltem, hogy megint kitalál valamit, csak hogy tovább halassza a visszatérést.

Ám eljött a várva várt este.

Lomha eső kopog az ablakon, hallani az emberekkel zsúfolt nagy ház tompa neszezését. Valamivel korábban jöttem haza a

szokásosnál, felkötöttem Maja kötényét, rajta a három malaccal, és nekifogtam, hogy kitakarítsam az elhanyagolt lakást: kiporszívóztam, ragyogóra sikáltam a kádat, felmostam a konyhát... Aztán leültem és füleltem a lépcsőház felől érkező minden hangra. Az eső kopogott az ablakon, a falakon átszivárogtak mások életének hangjai, valahol egy kisgyerek sírt, egy emelettel lejjebb becsapódott egy ajtó, a szomszédéknál mormogott a tévé.

Nem, nem jutottam el a kétségbeesésig. A csoda, amelyet oly gyötrődve vártam, bekövetkezett: kívülről egyszer csak léptek hallatszottak, az ismerős, könnyed, röppenő léptek! Felpattantam, az ajtóhoz rohantam, és zakatoló szívvel megálltam.

Igyekvő matatás az ajtó túloldalán, kattan a zár és... belép Maja. Sűrű haján eső permetezte sapka, arca nedves, friss, ajka ismerős ívbe görbül. Ő az!... Ahogy megálmodtam!

Sötét szemében zavar villant, egy pillanatig tétován meredt rám, aztán arca hirtelen gyámoltalan, bűntudatos mosolyra húzódott.

– Milyen mulatságos vagy!...

Bénultan álltam, nem mertem moccanni, hátha eltűnik, és a rettenetes magány újra összecsap a fejem fölött.

– Ne vedd le, olyan jól áll neked...

Csak most kaptam észbe: a vidám kismalacokkal díszített kötény ott fityegett még a derekamon. Csakugyan mulatságos látvány lehettem: komor égimeszelő, holtsápadt, megnyúlt képpel – és a három táncoló, rózsaszínű kismalac.

– Maj-ka-a...

Hangomtól egyszeriben elkomolyodott.

– Hát hogy teltek napjaid? – kérdezte idegenül és tárgyilagosan.

Hogyan?... Könnyű ezt kérdezni, de lehetetlen válaszolni rá.

Gyorsan kibújt az esőköpenyéből, és ott állt testéhez simuló pulóverben, karcsún, ruganyosan vizes arccal, gyanakvóan csillogó, nedves szemmel.

A kávét visszautasította.

– Nem, nem kérek.

Boglyas fürtjei közül kivillan apró, rózsaszín füle, fehér hattyúnyaka, melynek melegét messziről érzem. Nyaka belesüpped a pulóver gallérjába, majd titokban tovább folytatódik, vállában,

mellében. A pulóver alatt nyugtalanul és rejtve él a teste. Hogy is merészeltem valamikor hozzányúlni ehhez a testhez?! A pulóver ujjából nyugtalanul szökken elő szinte áttetszően halvány, törékeny keze. Ujjai percenként rántanak egyet a rövid szoknya szélén, igyekeznek eltakarni a két kihívóan kemény térdet.

Váratlanul sziklaszilárd nyugalmat éreztem. Maja itt van mellettem, tehát a világ áll, ahogy állt!

Félénken a vállára tettem a kezemet.

– Maj-ka-a...

Feszélyezetten összehúzta magát, kezem lehanyatlott.

– Beszélnünk kell egymással, Pavel...

Mellettem van, igen, de nem vagyunk együtt.

Menekülő tekintettel, hamis élénkséggel beszélni kezdett.

– Tudod, kivel találkoztam ez alatt az idő alatt?... Gosa Csugunovval! Ugyanolyan sovány, mint volt, a szakálla pedig mint egy mosogatócsutak.

Van valami furcsa a hangjában, túlságosan gyanús ez a tolvaj módra menekülő tekintet, ez a lángoló piros folt a járomcsontján, ez a hirtelen támadt ránc a sima homlokán. És hogy kerül ide egyszeriben – csak úgy, ukmukfukk – Gosa Csugunov? A felejtés szemétdombjára vetettem, mint egy rég kiürített konzervdobozt. Mi mindent éltem át, most is csupa vérző seb vagyok, micsoda ostobaság lenne ide nem tartozó, szükségtelen dolgokkal foglalkozni!

– Azt mondtad, beszélnünk kell egymással... Hát rajta.

– Igen. Épp most mondom, hogy találkoztam Gosával...

– Mondd, ez csakugyan olyan fontos, Majka? Találkoztál Gosával! Hát aztán, istenem! Csak ezt a hírt hoztad nekem?

Maja haragosan elpirult, zavarba esett, leszegte homlokát, egy fürtje előrehullott, két szemöldöke között feszült ránc támadt, járomcsontjain foltok ütöttek ki. Furcsa, gyűlölettel vegyes volt ez a zavar.

– Akkor mondd el, amit te tartasz fontosnak – kérte tompa, de kihívó hangon, de mintha a padlónak beszélne.

Amit én akarok mondani?... Zavarba jöttem. Mondjam el, hogy Borisz Jevgenyevics elfordult tőlem? Hogy a főiskolán nagy botrány érlelődik? Vagy beszéljek talán arról a kozmikus agyrémről, amelyről a könyvtárban olvastam?... Akármit mondanék is,

Maja éppúgy jelentéktelennek és mellékesnek érezné, mint én az ő közlését Gosa szakálláról, amely olyan, mint egy „mosogatócsutak”...

De mielőtt bármit szólhattam volna, Maja rám emelte tompa fényű szemét.

– Miért veted meg? – kérdezte fojtott suttogással.

– Gosáról beszélsz?

– Igen! Mondj el róla nekem mindent, amit gondolsz. A legrosszabbat is: hogy gonosz, romlott, hazug, aljas! És bizonyítsd be! Ez nagyon fontos nekem. Hinni fogok neked... Nagyon akarok hinni neked, Pavel!

Valami gyanú moccant meg bennem, de oly ostobának, oly elképesztően furcsának és Majára nézve oly sértőnek éreztem, hogy képtelen lettem volna elhitetni magammal.

– Mi történt veled, Majka?

– Ments meg, Pavel!

– Téged?

– És magadat is.

– Mitől?...

– Nem mitől – kitől, Pavel...

Az elképesztő gyanú egyre nőtt, már-már valószínűséggé vált.

– Mentselek meg... – Nem tudtam kiejteni a nevét.

– Igen! Igen!... Hazudtam az előbb... Gyávaságból... Nem véletlenül találkoztam vele... Nem! Én kerestem meg.

– Miért?

A lehető legostobább kérdés, de sokkos állapotban nemigen tellik okosabbra.

– Azért, mert már régóta őrá gondolok...

Arcát fintor csúfította el, sietve elfordult, görnyedt háta megremegett, fojtott zokogás tört fel belőle.

– Félek... Fé-lek!... Tőle is, magamtól is... Mondj valamit, Pavel... Mondj el mindent, tedd, hogy higgyek neked... Hinni akarok neked! A-ka-rok!

Én pedig hallgattam, üres volt a fejem, mindenem, nem éreztem se fájdalmat, se csodálkozást, csak tompa értetlenséget: ez nem lehet igaz, nem lehet!...

Ő sírt, én meg érzéketlenül néztem rá.

2

Időnként még legboldogabb napjainkon is elfogott a nyugtalanító kétely: méltó vagyok én Majához? Az utóbbi időben ez a titkolt kétely fel-fellobbanó rémület rohamaiban jelentkezett: Maja csalódott bennem, bármely pillanatban megjelenhet valaki más, aki nem hasonlít hozzám, jobb, tisztább, értékesebb, mint én! Igyekeztem elfojtani ezeket a rohamokat, nem gondolni arra a másikra, aki méltóbb nálam.

Gosa Csugunov! Nesze neked!...

Sértődés mart belém – hát ő az?! –, majd megkönnyebbülés, sőt reménység szállt meg: igazán nem is olyan veszedelmes ellenfél, én meg már azt hittem...

A bénaság elszállt tagjaimból. Maja csendben sírdogált tovább.

– Nem olyan szörnyű az egész – szólaltam meg végre.

Ő remegett és felgyülemlett könnyein keresztül vad pillantást vetett rám.

– Inkább nevetséges, Majka...

Maja összeszedte magát.

– Gosa a szerelmes férfiú szerepében... Ez komikus, komolytalan, Majka.

Arca ebben a pillanatban oly gyötrelmesen megfeszült – minden kis vonás görcsbe rándult –, mintha izzó fémdarabot tartana a kezében. Tartja és tűri.

– Nem, Pavel, komolyan beszélek – szólalt meg remegő hangon Maja. – Te magad is láthattad, milyen mohón vonzódnak hozzá az emberek. Őhozzá vonzódnak, tehozzád nem! Ezek szerint van benne valami, ami neked nem adatott meg. Így kellett lennie! És ne áltasd magad, hogy ez... semmiség.

Egyszerre iszonyú fáradtság tört rám. Megtörtént. Rátalált. Nincs olyan varázsige, amely meg nem történtté tenné, ami megtörtént, ehhez visszafelé kéne folynia az időnek.

– Nem tudom, mi fog előbb bekövetkezni: te ábrándulsz-e ki ebből a káprázatból, vagy a káprázat maga oszlik el, de azt tudom, hogy meg fog történni. Elkerülhetetlenül! – nyögtem ki nagy nehezen.

Maja egész testében megrándulva felém fordult.

– Pavel! Ígérj valamit!... Ígérj valami szépet! Az se baj, ha becsapsz! És akkor veled maradok!

– Én csak egyet ígérhetek... De ezt minden áltatás nélkül... Ha majd elhagynak, és te boldogtalan leszel, elsőnek én állok melléd. Elfogadlak, úgy, ahogy vagy, és nemhogy egy hanggal vagy célzással nem juttatom eszedbe botlásodat, hanem örökre hálás leszek neked... Igen, hálás! Azért, mert mellettem vagy! Ígérem!

Arca ellazult, elsápadt, szeme kikerekedett, újra könny csillant meg benne.

– Ebben persze nem hiszel, igaz? – kérdeztem. – Különös ember vagy: az áltatásnak hiszel, az igaz beszédnek nem.

Sokáig, nagyon sokáig hallgatott félrefordított szemmel, aztán görcsös szipogással azt sóhajtotta:

– Elh-hiszem... Köszönöm, Pavel.

Talán sikerült kicsikarnom a győzelmet ebben az egyenlőtlen párbajban, sikerült rákényszerítenem, hogy higgyen nekem, de mit érek vele: ami történt, megtörtént, és az idő folyását még soha senki sem fordította vissza.

Újra csendes sírás fogta el, nem tudta rászánni magát, hogy elmenjen, még mindig várt valamit. Leeresztett válla, leejtett karja, sűrű, borzas haja, nyakának lágy íve, erős térde most csupa erőtlenség. Ha most megölelném, nem lökne el.

De aztán... aztán megundorodik önmagától és tőlem is. Szép „isten hozzád" lenne. Meg aztán nem kell nekem alamizsna, még kifosztottságomban sem!

Az eső lustán kopogott az ablakon... Mellemben, bordáim alatt valami kőtömbszerű, fölösleges tömeget éreztem, lefelé nyomott, úgyhogy lélegzeni sem igen mertem. Az a bárgyú köténike pedig még mindig a derekamon fityegett, rajta a három táncoló kismalaccal.

3

Gosa Csugunovnak két erénye van: földönfutó és szent. A földönfutók és a szentek ősidők óta rajongó tiszteletnek örvendtek Oroszországban. Egy-egy nyomorult szent őrültnek néha nyomó-

sabb volt a szava, mint a mindenható monarcháké. Moszkva leghíresebb temploma egy megszállott koldus, Boldog Vaszilij* dicsőségét hirdeti.

Ma is, mint régen, sokan vannak, akik nem érzik jól magukat ezen a világon, és szívesen keresnének menedéket egy elképzelt világban. Ma is akadnak nem evilágra való képzelgők, szent igehirdetők, akik modern köntösben, de változatlan szent őrültséggel ajánlják az önmegváltás legkülönbözőbb módjait. Maja nem érzi jól magát ezen a világon, az a nyughatatlan megmentő meg képes rá, hogy betöltse az életét, mégpedig maradéktalanul! Nekem a magam földhözragadt józanságával nem marad hely benne.

Majka! Megmérgezted az életemet!

Majka! Nem bírok lemondani rólad, elfelejteni téged!

Te csakugyan az egyetlen vagy! A körülöttem hömpölygő emberárban nincs és nem is lehet még egy hozzád hasonló!

Nem tudok élni nélküled: meggyűlölöm az embereket, megtébolyodom!

Jobb lett volna, ha sosem találkozom veled, Majka!

Legyen átkozott a nap, amelyen először megláttalak!...

Rémülten jutott eszembe az anyakönyvi hivatal előtti eset, amikor egyszerre felbukkant az a borotválatlan képű önkéntes próféta, és apokaliptikus szenvedéllyel azt harsogta: „Fehér hatytyúk! Szépsége-ek! Vőlegény testvérek! Fusson, ki merre lát!" És az egyik vőlegény hallgatott is rá. „Szenyecska! Csirkefogó! Gazember!!" Szenyecska megmentette magát... Maja is talpig fehérben volt akkor, sűrű haján áttetsző fátyol lebegett, zavart arccal bújt az anyjához... Fehér hattyú...

Magányomat pokollá tevő, égető gondolatok!

Kinyújtottam a kezem, hogy eloltsam a kislámpát a fejem fölött, és eszembe jutott, hogyan nyúlt a kapcsológombért az ő keze! Reggel leültem a konyhaasztalhoz, hogy megigyak egy csésze teát, és rám zúdult a valószínűtlenül boldog idő emléke – nem is olyan rég itt ült szemközt velem! Éjszakára behúztam a füg-

* Oroszul Vaszilij Blazsennij. A *blazsennij* szónak több jelentése is van: balga, eszelős, megszállott, félkegyelmű, szent őrült, szent ember (egyházi értelemben is), boldog. – *A szerk.*

gönyt, és tetőtől talpig átjárt a hangja: „Húzd be a függönyt!" – az ő távoli hangja abból a távoli estéből, amikor meghozta a kis padlószőnyeget, amelytől szobánkba láthatatlan harmónia költözött. Mellette mindörökké!... Nem bírom! Elviselhetetlen! Könyörülj rajtam!...

Borja Cvetyik könyörült meg rajtam. Az emlékezetes botrány óta nem jelentkezett többé, de most előkerült, üdén, frissen, mint mindig, dülledt, világos szeme meg se rebbent.

– Gyere, testvér, igyunk egyet, fojtsuk belé a bánatot!

– Valami bánatod van? – tudakolódtam.

– Nekem nincs – hangzott a válasz lefegyverző egyszerűséggel.

Már hajlottam volna rá, hogy elmenjek vele valami vendéglőbe, hogy italba fojtsuk a búbánatot... De Borja túlbuzgónak bizonyult:

– Vár a taxi. A kocsit otthon hagytam, nehogy pityókásan összeakadjak egy rendőrrel.

Hohó, szó sincs hirtelen nekibuzdulásról, Borja megfontoltan készült erre a látogatásra. Ha pedig megfontoltan tette, kell hogy legyen valami indítéka is. És egyszeriben keresztülláttam rajta: Borja, a városi hírek kedvelője abban a reményben állított be hozzám, hogy sikerül első kézből néhány friss részletről tudomást szereznie. Ugyanazzal a jámbor jóindulattal, amellyel ma énrám néz, holnap egy másik házban elújságolja: láttam őt... És részletesen ecseteli majd állapotomat, biztosan felidézi szavaimat, amint a „búbánatomat fojtogatom". Jövő szombaton pedig az elmaradhatatlan virágcsokorral együtt viszi a csiklandós újságot Lenocskának Komplexsznojéba. És ők, akik hosszú évek óta oly elővigyázatosan játsszák a szerelmet, ízekre szedik a mi elővigyázatlan szerelmünket. Hát nem, ezt az élvezetet nem adom meg nekik.

– Mondd, még mindig esz az unalom? – kérdeztem. Hangom gyanakvóvá tette.

– Miért?...

– Csak úgy kérdem... Az az érzésem, az én bajomat unalom elleni gyógyszerként használnád. Eredj, barátocskám, unatkozz csak szépen tovább, engem pedig hagyj békén.

És Borja Cvetyik sértett méltósággal eltávozott. Valamit azért

mégiscsak felcsippentett: kellőképpen fűszerezve emberkerülő mogorvaságomat is föl lehet tálalni.

De nyomban meg is bántam, hogy kitessékeltem. Halotti csend vett körül. Az utcáról gépkocsizúgás hallatszott, a szomszédéknál, mint mindig, mormogott a tévé, de ezek a hangok mintha egy más világból, egy más dimenzióból szűrődtek volna át hozzám. Itt körülöttem teljes a csönd, igazi síri csönd.

Azt mondják, a középkorban a bélpoklosnak csengőt kellett ráznia figyelmeztetésül: óvakodjatok, emberek, a ragálytól! Ily módon maga teremtett légüres teret maga körül. A bélpoklos hangtalan csengettyűje szólt most a körülöttem támadt néma csöndben.

4

„Kinek mondjam el bánatom?. . ."

Nincs kinek!

Nincs senki a kerek világon, akinek elsírhatnám panaszomat. Főiskolai barátaim közül mindegyik csak meghökkenne és zavarba jönne, ha rászánnám magam, hogy feltárulkozzak előtte. Ráadásul nem is venné komolyan bánatomat, egész biztosan azt gondolná: „Ugyan, idővel minden rendbe jön. . ." Elképzelem, mondjuk Galina Szkorogyinát a lélekgyógyász szerepében!

„Kinek mondjam el?. . ."

És egyszeriben eszembe jutott valaki, aki meghallgatna. . .

„Lehet, hogy felháborodsz, megvetően legyintesz vagy megsértődsz, joggal teszed – írtam – egyetlenegyszer se tudakozódtam felőled, sikerült-e beilleszkedned, mit nyertél, mit veszítettél, boldog vagy-e vagy boldogtalan, egyáltalán élsz-e. Ehelyett nesze neked – üvöltés; úgy ordítok, mint a fába szorult féreg. De maga a tény, hogy neked ordítok, aki oly messze-messze vagy, kell hogy igazoljon, meg kell értened – nincs senki más. Se közel, se távol, mindenütt sivatag vesz körül! Te, aki oly távol élsz, te vagy az egyetlen a kerek világon, akinek mindent elmondhatok. Te, akit elfeledtem, és aki bizonyára szintén elfeledtél engem, aki most inkább csak fantáziakép vagy, mint valóságos hús-vér személy, te

vagy az egyetlen vékony szál, amely összeköt mindazokkal, akiket homályos szóval így nevezünk: »a többiek«. Ezek a »többiek« sokan vannak körülöttem, de számomra nem léteznek.

Amióta elváltunk egymástól, megízlelhettem, milyen a boldogság... Kívülálló számára ez a boldogság köznapinak látszhat, számomra szédítő volt. Szerettem és nem hittem benne, hogy viszontszerettetek. És mégis viszontszerettek! S akkor én elbizakodottan azt hittem, hogy egyedülállóan rendkívüli ember vagyok. Habozás nélkül mentem kívánt sorsom elébe, és többet kaptam annál is, amit reméltem. Munkámban, amelyet ismersz, szintén elértem valamit, amit ha teljes sikernek nem is, de legalább sokat ígérő sikernek lehet nevezni. Jött a boldog ember elbizakodottsága, a győztes önhittsége... Aki magasra száll, mélyre zuhan, a vétkekért meg kell bűnhődni...

A láncreakció lassan, alattomosan kezdődött..."

Mindaz, ami az utóbbi időben felgyülemlett bennem, egyszerre átszakította a gátat, és többé nem bírtam megállítani az áradatot. Gyötrelmes részletességgel, vájkáló őszinteséggel, illemre, szokásra fittyet hányva, sorra megírtam mindent Zulfijának ki sem teljesült családom széthullásáról, szakításunkról Borisz Jevgenyeviccsel, ingatag helyzetemről a főiskolán, a bélpoklos szenvedéseiről. Egy elveszett lélek küldte jajszavát egy másik elveszett léleknek!

„...Ismerd be – írtam befejezésképpen –, most az a bosszús kérdés jár eszedben: tulajdonképpen minek tálalja ki ez az ember mindezt nekem, mit vár tőlem, mit segíthetek? Semmit! Még csak tanácsot sem adhatsz! Én már pusztán azért hálás vagyok, hogy a világon vagy. Így a világ mégsem egészen süket, van remény, hogy meghallgatnak engem. Ennél nagyobb ajándékot pedig senki nem adhat most. Ki tudja, képes lennék-e elviselni a világmindenség közönyét irántam, ha nem tudok beléd kapaszkodni. A kétségbeesés fojtogató légkörében bizonyára az ilyen lélegzetvételnyi lehetőségek hiánya szüli az öngyilkosokat. Maga a tény, hogy te vagy, már felér a menekvéssel. Ha pedig még válaszolsz is, és igazolod, hogy jajszavam megértő fülekre talált, talán még boldog is leszek. Vaksötét éjszakában a garasos gyertya is fényözönnel ér fel.

A szalmaszál után kapkodó Pavel Krohalev.

Ui. Gondosan őrzöm a Hieronymus Boschodat, de csak mint emléket. Nem mondtam igazat: én nem szeretem ezt a művészt. Féltem és most is félek tőle. A feleségem viszont szerette...

P. K."

Zulfija címét csak körülbelül tudtam, így hát a főiskola címére írtam, ahol elhelyezkedett. De vajon nem repült-e tovább onnan? Aligha, még nem telt ki az ideje.

Éjszaka volt, amikor kiszaladtam az utcára, hogy feladjam a levelet. A postaláda zörögve nyelte el a borítékot. És nyomban elfogott a hasonló esetekben megszokott reflex: már sajnáltam, hogy elküldtem ezeket a zűrzavaros sirámokat. „Mi nékem Hecuba és én Hecubának?"

5

A főiskolán föld alatti vulkáni tevékenység érződött – finoman rezgett a föld, itt-ott füst szállongott, kénszag terjengett. Senki semmiféle lépést sem tett. Borisz Jevgenyevics Lobanov, az események elindítója, tovább tartotta előadásait, és felszegett fejjel járt-kelt a folyosón. Most csak messziről láttam.

De közeledett a városközi felsőoktatási konferencia, s vulkánunk esetleg épp ott tör ki, akkor pedig a kénszag messze túlterjed a főiskola falán, sőt a város határán is, és ugyancsak felhívja ránk a figyelmet.

Hirdetmény jelent meg: ekkor és ekkor tantestületi értekezlet lesz. Működésbe lépett Iljucsenko rektor, és szándéka senki előtt nem volt titok: még a konferencia előtt fel akarta robbantani a vulkánt, hadd törjön ki a főiskola falai között, amíg nem késő!

A gyűlés előestéjén odajött hozzám Lev Rizsov, Zenyevics egyik disszertánsa.

A férfiasan kemény állú és lányosan finom, fanyar-szeszélyes ajkú, kék szemű, szőkés sörényű, magas fiatalember főiskolánk egyik híressége: ő volt a kosárlabdacsapat egyes számú játékosa, márpedig a mi kosarasaink – a város büszkeségei – sorra nyerik a díjakat és kupákat a területek közti versenyeken. De Lev Rizsov

nem az a fajta együgyű fickó, aki kizárólag a sporton keresztül egyengeti magának a sikerhez vezető utat, nem tagadható a kitartása és munkaszeretete sem: alig másfél éve szerezte meg a diplomáját, de máris előállt a kész disszertációjával, több publikációja van, tagja különböző bizottságoknak, tudományos diákkört vezet, bejáratos a város felső köreibe, nevét az elsők között szokták említeni, ha a főiskolát kell képviselni valahol. A rossz nyelvek szerint Zenyevics professzor már erősen tart növendékétől.

Ljova Rizsovval csak kutyafuttában ismerjük egymást, én már kinőttem abból az aspiránsokból és diákokból álló körből, amelyben most oly buzgó tevékenységet fejt ki. Ennek ellenére mindig bizalmas hangnemben beszél velem.

– Ide hallgass, főnök, beszélnem kell veled.

Azzal elindult a folyosón, sorra nyitogatva az ajtókat, szabad szobát keresve, és egy szikrát se kételkedett, hogy én engedelmesen megyek utána. Habár csakugyan, miért kéne elzárkóznom a beszélgetés elől?

Letelepedtünk egy üres előadóteremben. Rizsov nem lendült mindjárt támadásba, hanem határozott és szívós megkerülő manőverbe fogott:

– Tudod-e Krohalev, hogy van neked egy titkos bámulód?... Igen, igen, én! Ráncolhatod a homlokodat, ahogy jólesik. Én különben fütyülök rá, hogy elhiszed-e vagy sem. De hát csak nem az öreg Zenyevicsről vegyek példát? Ő mint tudós már akkor kifulladt, amikor én még meg sem születtem. Megjegyzem, a te tudományos atyamestered is megkövesedett relikvia, valamikor a háború előtti években aratta a babérokat. Ha nekem lett volna egy saját kis parókiám, komoly laboratórium formájában, eszem ágában se lett volna Zenyevicstől ötletet koldulni! Ugyan, üres hordóból egy csepp sem jön ki. Tiszteletteljes távolságban tartottam volna a tudományos vezetőmet. De hát mit locsogok én neked, te is pontosan így csinálod...

– Térjünk a tárgyra – kértem. – Gondolom, nem azért hívtál, hogy közöld személyem iránti nagyrabecsülésedet és tiszteletedet.

– Ugyan, kérlek, hidd el, éppen ez a leglényegesebb, hogy irigylem a szerencsédet. És nem vagyok egyedül. Meg is érdemled ezt a jófajta irigységet! Alig valamivel vagy idősebb nálam és

máris szilárd pozíciód van a főiskolán, holnap pedig a tudományos életben. Egyenes az utad az akadémiai Olümposzra!

– Biztos vagy benne?

– Aha! Tehát magad is érzed, hogy ez az oly szilárd pozíciód összeomolhat. Ha hiszed, ha nem, nekem a legkevésbé se szerezne örömet, ha lebukfenceznél. Ellenkezőleg, nekem, aki, hogy úgy mondjam, a te nyomdokaidban haladok, tisztában kell lennem azzal, hogy ha ma téged taszítanak le, holnap ugyanígy repülhetek én is...

Elhallgatott és várakozón rám meresztette pimasz kék szemét, hogy vajon tiltakozom-e. Nem szóltam. Őszintén szólva, nem okozott nehézséget, hogy közönyösnek mutatkozzam. Már értettem, mire akar kilyukadni, de semmi kedvet nem éreztem, hogy segítsek neki, csak hadd küszködjön.

Irigyli a szerencsémet... Az ő papája eléggé tekintélyes személyiség a városban, egy nagy javítóüzem vezetője. Kicsiny gyermekkorában a déli tengerpartra jártak vele üdülni, az uszodák, sportszakosztályok mind a rendelkezésére álltak. Az iskolában a tanárok bizonyára tartottak tőle: az apuka nagy fejes, a gyermek makrancos; a lányok szerették – jóképű srác; a társai tisztelték – az erős bicepszét. Ő pedig valamennyit, ahányan csak voltak, öntelten megvetette. Nem tudja, mi a boldogtalanság, épp azért a boldogságról is csak a leghalványabb fogalmai vannak. Számára minden botlás, ami megakasztja felfelé vezető útját – megengedhetetlen katasztrófa. Ezért úgy érzi, mindenki másnak is rettegnie kell a fenyegető bonyodalmaktól. Most engem akar megijeszteni velük – engem is fenyegetnek! –, egy pillanatig se kételkedik abban, hogy pánikba esem és mindenestül kiszolgáltatom magamat neki: „Ments meg, a Krisztusért!"

Az a pimasz, nyílt kék szempár... Hiába várt a válaszomra, és azt hiszem, megvető közönyöm elbátortalanította.

– Nézd – folytatta tehát, most már csaknem fenyegetőn –, a te öreged elgaloppírozta magát, tudod, mi van, ezt nem kell magyarázni. De őt legfeljebb megtépázzák egy kicsit, elmondják ennek, annak, és nyugton hagyják. Még a katedráját se veszik el, minden címe és rangja megmarad. Egyszóval róla lepereg, mint kutyáról a víz, az egésznek te iszod meg a levét. A legegyszerűbb logika fog itt érvényesülni: nem maga Lobanov hajtja végre a lobanovi

vonalat, hanem valamelyik hűséges csatlósa, valamelyik fiatal, energikus embere. Az ilyeneket aztán galléron ragadják, azt elhiheted. Úgy ám, pajtás, mégpedig kemény kézzel! Megragadnak és megráznak istenesen, és mindent, amit te hoztál össze és te indítottál be, átadnak másnak. Vagy nem hiszed? Abban ringatod magad, hogy megúszod?

– Nagyon is meglehet, hogy úgy lesz, ahogy mondod.

– Hát ne légy szamár, gondolkozz egy kicsit, hogy tudnád elkerülni!

– Csakugyan, hogy?

– Nemcsak megtarthatod, a laboratóriumodat, hanem teljhatalmú gazdájává válhatsz, te magad leszel saját tudományos vezetőd. Minek neked főnök? Vén tyúk nem tojik aranytojást.

– Szóval, szerinted mit kell csinálnom?

Elbizakodottságában azt hitte, hogy az emberek okvetlenül mindenben őhozzá hasonlítanak, legfeljebb talán rosszabb kiadásban. Ilyen kiindulópontról nehéz bölcsnek lenni.

– Az ördög vigyen el, hát csakugyan meg kell magyarázzam? – csattant fel bosszúsan. – Holnap tantestületi értekezlet, következésképpen, muszáj... életbevágóan fontos, hogy felszólalj. És el kell határolnod magad tőle. Gondolom, nem kell sillabuszt készítenem számodra, magad is megtalálod a megfelelő szavakat.

Egy percet vártam, aztán rábólintottam:

– Rendben, fel fogok szólalni.

Most először fogta el a kétely, és gyanakvó pillantást vetett rám.

– Fel fogok szólalni – ismételtem meg. – Tessék, ujjongj.

És hangsúlyozott haraggal elfordultam tőle.

Nagyon szeretett volna hinni nekem. Ez az ember meg volt győződve arról, hogy az ő akarata az egyetlen törvény – mindenkinek alá kell vetnie magát.

– Helyes. Ebben maradunk.

Ruganyosan felállt, még egyszer végigmért, és elindult az ajtó felé. De az ajtóban mégiscsak elfogta a kétely, egész testével hátrafordult és kihúzta magát.

– Eszedbe ne jusson cselezgetni. A helyzet puskaporos, ilyenkor semmilyen tréfát sem szoktak megbocsátani – fenyegetőzött.

– Ne ijedj be nyugtattam meg. – Nem fogom meggondolni magam.

Dühöm, úgy látszik, lecsillapította – természetes, hogy dühöngök, ha egyszer csávába kerültem. Sokáig ültem az üres előadóban, gondolkodtam... Nem, nem Borisz Jevgenyevicstől kell elhatárolnom magamat – pedig ezt javasolták –, hanem Iljucsenkótól, a rektortól. Sejti-e vajon, hogy az egész ügyet néhány ilyen rámenős fickó ragadta a kezébe? Biztosan sejti, nem süket, nem vak, és esze is van. Semmi kétség, fél ő is, hogy sarokba szorítják, és már most készíti a maga manővereit a rámenős fickók ellen. Becsületes ember, mégis görbe utakra kényszeríti magát.

A Lev Rizsovok viszont pimaszok, de nem túl találékonyak... Hát jó. Ki kell oktatni a hülyéket.

6

Se Piszkarjov, se Zenyevics nem ült az elnöki asztalnál Mindketten a teremben foglaltak helyet, a tomeg között, mint a gyűlés közrendű tagjai. Természetesen ki fognak majd állni az emelvényre, de csak miután mások már kimondták megbélyegző ítéletüket. És semmi kétség, az ő hozzászólásuk csupa jámborság és megbocsátás lesz.

Borisz Jevgenyevics tüntetően a legelső sorban foglalt helyet. Kétfelől egy-egy szék üres maradt mellette. Én sem ültem oda. Messziről néztem kihívóan felszegett, kopasz fejét.

Az elnöki székben Iljucsenko rektor ült. Szenvtelen volt: se komor, se rosszkedvű, se izgatott. Ismeretlen arc nem látszott körülötte, ez alkalommal nem hívtak meg egyetlen kívülállót sem, csupa kebelbeli volt jelen. Családi ítélőszék.

A megnyitó beszámolót Primakov tartotta. A közepes termetű, öregesen törékeny, tiszteletreméltóan ősz professzor, arcán a böjtöktől elcsigázott szerzetes szomorú, sápadt-idegen kifejezésével, távol állt minden klikkharctól és botránytól, nem töltött be semmiféle adminisztratív funkciót, csendben elbíbelődgetett kedvenc spórás növénykéivel, mindenkivel jóban volt, ám senkivel se került különösebben közeli kapcsolatba. Primakov nem volt néptribun, nem rendelkezett különösebb ékesszólással sem, mégis fur-

csa módon, mihelyt valakit ki kellett készíteni, éppen őt kérték fel előadónak, mint a tantestület köztiszteletnek örvendő, legcsöndesebb tagját, akinek senki nem volt haragosa, s aki maga se neheztelt senkire. Ő pedig fakó, egyenletes hangon, minden hév nélkül, tudós aprólékossággal számba vett mindent, pro és kontra, és mindig úgy, hogy a bűnt sikerült bebizonyítania, a büntetésre vonatkozó következtetések pedig már maguktól adódtak. Előfordult az is, hogy a helyzet hirtelen fordulatot vett, a vád hamisnak, a büntetés igazságtalannak bizonyult. De ilyenkor se jutott senkinek még csak eszébe se, hogy ezt a szemére lobbantsa a szelíd Primakov professzornak. Erre még maguk a méltatlanul meghurcoltak se gondoltak. A vizsgálat folytatódott, kerestek és találtak más vétkeseket, és a szószéken újra megjelent a csöndes Primakov, mérlegelte a pro és kontra érveket, bizonyítékokat sorakoztatott fel, amelyek ezúttal homlokegyenest ellentétesek voltak a korábbiakkal.

Most tehát Primakov ott állt a magas pulpituson, amely mögül alig látszott ki oldalt elválasztott ősz haja, keskeny válla, és egyenletes hangon fejtegette, milyen mélységesen nincs igaza Lobanov professzornak. Evégett részletesen taglalta azt az igen fontos kérdést: voltaképpen mi a tudományos vita, van-e joga a tudósnak, hogy szenvedélyesen védelmezze álláspontját. Kiderült, hogy igenis van joga. Ez esetben miért ítéli el Lobanov professzor Piszkarjov és Zenyevics kollégáit túl szenvedélyes állásfoglalásukért?...

A közönség jobbára unatkozott, én meg csak hallgattam és azt találgattam, miért mindig Primakov az ügyész, és vajon ezúttal ki taszigálta fel a szószékre. Nem Piszkarjov és nem Zenyevics! Talán Iljucsenko rektor? Lehet. Primakov tökéletesen megfelel a szándékainak: mondja ki a vádat olyasvalaki, aki nem szokott áskálódni, nincs kapcsolatban a szemben álló klikkekkel; akinek kellő tekintélye van, mégis semleges személy. De Primakov megfelelt Piszkarjovnak meg Zenyevicsnek is: persze mindazt, amit ők szeretnének, nem fogja elmondani, viszont ami elhangzik, annak tisztes és elfogulatlan látszata lesz. Ám ami a legmeglepőbb: Primakovot még én is el tudom fogadni! A helyzet amúgy se kedvez Borisz Jevgenyevicsnek, ha pedig nem Primakov áll ki a szószékre, egész biztosan odapattan valami Lev Rizsov-féle fickó.

Akkor már inkább Primakov. Primakov mindig mindenkinek megfelelt, még az elítélteknek is...

Primakov lelkiismeretesen sorjáztatta következtetéseit, engem pedig egyszerre nyomasztani kezdett az a közönyös alázat, amelylyel ez a cseppet sem agresszív, inkább félénk és visszahúzódó ember harag és bosszúság nélkül ítélkezik. Képes-e egyáltalán érezni bármit is? Vajon hogyan bánik a feleségével, a gyermekeivel, az unokáival? Képes-e szeretni, képes-e ragaszkodni valakihez? És miért örvend tiszteletnek? Hogy lehet, hogy akik mindennap érintkeznek vele, nem remegnek meg az iszonyattól? Hisz mindenki tudja, hogy ez az ember képes szenvedélytől mentesen, illedelmesen, logikailag megalapozottan bebizonyítani bárki bűnösségét.

Primakov professzor mondta a magáét, a közönség unatkozva hallgatta, egyetlen arcon se láttam csodálkozást, senkit se fogott el félelem, kivéve engem. Az előadó szenvtelensége átragadt a teremben ülők képére is. Milyen kár, hogy most nem tudok beletekinteni Borisz Jevgenyevics arcába; felszegett tar koponyája nem fejez ki semmit.

Primakov befejezte. Lassan, annak az embernek a méltóságával, aki valami fontos, hasznos és nehéz tettet hajtott végre, levette szemüvegét, leszedte a magas pulpitusról papírjait, elvonult az elnöki asztalhoz – keskeny-görnyedt hátában, zakógallérjára lógó ősz tincseiben volt valami gyermekien védtelen, meghatóvonás. Taps nem volt, csak percnyi kínos csend. Kínos, de egyáltalán nem tétova, nem nyomott csend.

Ekkor következett Ljova Rizsov. A sértett önérzet hangján, elsöprő energiával, látványos vádakat vagdosva dörögte el szónoklatát, sűrűn ismételgetve: „Mi, akik a tudomány ösvényeire lépünk... Mi, akik átvesszük a nehéz stafétabotot..." – és egyetlenegyszer ki nem ejtette az „én" névmást. Ez nem holmi illemtudó Primakov.

– Szólásra következik Pavel Alekszejevics Krohalev! – jelentette be rezzenéstelen arccal, egyenletes, kifejezéstelen hangon Iljucsenko.

A terem mélyén valaki felsóhajtott:

– Hu! – Mintha hideg vízbe ugrott volna. A megvádolt professzor legközelebbi tanítványát szólították az emelvényre.

Míg kifelé tartottam, észrevettem, hogy Iljucsenko arrább csúszik a székén, és valami kényelmetlen testtartásban mozdulatlanná dermed. Ez a türelmetlen mozdulat, a rezzenéstelen kőarcból kitekintő szúrós tekintet a másodpercnek egy törtrésze alatt sok mindent megvilágított számomra. Igen, Iljucsenkónak már jelentették: vállaltam, hogy felszólalok Lobanov ellen. Neki módjában állt volna, hogy figyelmeztesse vagy lebeszélje azokat, akik jelentést tettek. De nem szólt, nem akarta, bár tudta, hogy a következmények esetleg kellemetlenek lesznek személy szerint neki magának is. Most várja, öntudatlanul kívánja is a botrányt, felkészült rá...

Mindez a másodpercnek egy törtrésze alatt suhant át agyamon, vagy talán egyszerűen csak felvillant bennem. Felvillant és mindjárt le is süllyedt valahová az alagsori raktárakba. Mit érdekelnek Iljucsenko színváltozásai? Most harc következik!

Felléptem a szónoki emelvényre, s ekkor végre megláttam Borisz Jevgenyevics arcát. Pontosan szemközt ült velem. Arca nyugodt volt és megvető. A megvetés nyilván nekem szólt.

– Szerettem volna elmondani önöknek, elvtársak – kezdtem –, egy egyszerű kis példabeszédet arról: tanítómesterem elárulásáért harminc ezüstöt kínálva hogyan környékeztek meg, hogy vállaljam Júdás szerepét. Az, aki megpróbált megkörnyékezni, épp az imént állt és szónokolt ezen a helyen, örülök, hogy nem kell kiejteni a nevét... De egy érdekesebb jelenség vonta magára a figyelmemet!...

Az elnöki asztal felé fordultam, ahol szerényen a sarokra húzódva gondtalan nyugalommal ült Primakov.

– Engedje meg, hogy feltegyek önnek egy kérdést, Primakov professzor. Már megbocsásson, ön hisz abban, amiről negyven percig beszélt az imént?

Primakov térde görcsösen megrándult, zavartan rám pislogott, és meghökkent, halk hangon annyit motyogott:

– Hogy érti ezt?

– Egész egyszerűen: hiszi vagy sem, amit elmondott?

Az agg testből sütött a riadalom.

– Hát persze... Természetesen...

– Csakugyan olyan természetes, Primakov professzor? Én meg vagyok győződve arról, hogy ha most nem Lobanov magatartását vitatnánk, hanem Piszkarjovét és Zenyevicsét, ön akkor is bizonyára felszólalt volna, és ugyanilyen eredményesen bebizonyította volna, hogy ők a vétkesek, vagyis a szöges ellentétét annak, amit az imént bizonyított! Ki kételkedik ebben, elvtársak? – fordultam a terem felé.

A terem idegenül és gyanakodva hallgatott. Egyszerre éles kiáltás csattant:

– Ocsmány demagógia! Hazugság!!!

Ljova Rizsov tiltakozott.

– Á, te vagy az, rossz szellemem! Ne háborogj, hisz te se hiszel benne, csak te sose fogod beismerni – több oknál fogva –, nem lenne előnyös számodra.

– Demagógia!

A terem felrázódott letargiájából, zajos fészkelődés támadt, Rizsovot lepisszegték. Az általános zsivajban felhangzott egy kiáltás:

– Úgy van! Nem hiszi senki!

Az elnöklő Iljucsenko megkocogtatta a vizeskancsót, fenyegető pillantást lövellt a terembe, majd rám, de egy szót se szólt, nem szakított félbe.

– Nos, én azt állítom: Primakov előadó úgy beszélt, hogy ő maga sem hitte egyetlen szavát sem, de közben azt tartotta: ennek így kell lennie! Mi hallgattuk, mi se hittünk neki, de mi is azt tartottuk: minden rendben, így kell lenni. Kiderül, hogy valamennyien – azok is, akik a szónoki emelvényen állnak, azok is, akik a teremben ülnek – társasjátékot játszunk, amelynek az a fő szabálya, hogy a hazugságot igazságnak kell elfogadni. De térjünk észre: Ez a hamis játék – az igazság helyett hazugság – az életünkre megy! Senki se kételkedik abban, hogy a vádak, amelyeket Lobanov professzor Piszkarjov és Zenyevics fejére olvasott, megfelelnek a valóságnak, mégis azt bizonygatjuk magunknak, hogy Lobanov rágalmazó! Senki se kételkedik abban, hogy a Piszkarjov és Zenyevics körüli klikkek viszálykodásai piszkos, amorális dolgok, rontják a légkört és az embereket főiskolánkon, mégis azt akarjuk megbüntetni, aki beszélni mer erről. Nem félnek önök ennek a játéknak a következményeitől?

Elhallgattam, a terem is hallgatott, a közönség feszülten nézett rám.

– Önök most azt várják, hogy nekiállok bizonygatni, milyen rossz ez, és felszólítom önöket, hagyjunk fel vele! Nem teszem... Ha valaki még mindig nem ismerte föl a hamis játékot, nem rázkódott össze a rémülettől meg az undortól, akkor annak hiába minden bizonyíték és hasztalan minden felszólítás. Azoknak viszont, akik összerázkódtak, nincs szükségük bizonyítgatásra és harsány felszólításokra sem. Én nem tudok ocsmány játékokat játszva élni... Ez minden, amit mondani akartam... Gondolkozzanak!

Kiléptem a szónoki emelvény mögül, és elindultam a fojtottan hallgató terem felé. Még nem értem le, amikor kiáltás harsant:

– Szót kérek! Szót kérek!!! Bejelentésem van!... Két perc! – Ljova Rizsov erős, követelődző hangja volt.

Edzett, ruganyos kosárlabdázó-léptekkel száguldott a székek közötti folyosón. De hirtelen sóbálvánnyá válva megállt közvetlenül a színpad előtt... A szónoki emelvény, amely felé törekedett, már el volt foglalva. A pulpitus felett Primakov professzor pitypangra emlékeztető ősz feje magaslott. Az elnöklő Iljucsenko zavartan nézett rá.

És akkor csoda történt. Primakov magasba lendítette apró, csontos öklét és megbicsakló, éles kakashangon felkiáltott:

– Igaza van!... Igen! Igen!... Elvtársak, Krohalevnek igaza van!... Mondtam a magamét, és nem hittem benne! Nem!... Borisz Jevgenyevics! Bocsásson meg nagylelkűen, ha tud. Elfogadtam – igen, igen! – egy átkozott játék szabályait! Ó, istenem! Besároztam önt, holott a lelkem mélyén... Igen! Tisztelem önt! Igen! Nagyra becsülöm! Nem most húztak bele ebbe a játékba, nem, már régen... Istenem, van már vagy harmincöt éve, ha nem több... Volt egy eset, amikor azt követelték: bizonyítsam be, hogy a fekete fehér, a tiszta pedig piszkos! És céloztak rá, csupán céloztak rá: ha nem teszem meg – rossz vége lesz. Akkor pedig az effajta célzások félelmetesebbek voltak a fenyegetésnél. Attól fogva folyton bizonyítok. Kiderült, hogy értek is hozzá, meg is szoktam, sőt meggyőztem magam, hogy fontos feladatot végzek... De most már mi értelme van?... Öregember vagyok, más

világot élünk, senkit sem ijesztgetnek, én pedig nem félek semmitől... Minek?

Primakov – ősz feje fölött gyenge, csontos öklét rázva – kiabált, Ljova Rizsov pedig sóbálvánnyá válva állt előtte, a hallgatóság meg ájult csendben figyelt.

– Habár, ki tudja, talán nem is olyan veszélytelen dolog... Az ilyesfélék... – Bökött horgas ujjával Ljova Rizsov felé. – Azt hiszik, az ilyenek ismerik a kegyelmet? Tele vannak erővel, majd szétfeszíti őket az energia, akár trotil-egyenértékben lehetne mérni, viszont becsület, tisztesség nincs bennük egy szemernyi sem, öreget, fiatalt egyaránt felöklelnek, beletaposnak a sárba...

Ljova Rizsov felocsúdott, hátrahőkölt, és hátrálni kezdett a székek közötti folyosón.

– Belegondolni is rossz: a félelem ahelyett, hogy felháborodást vagy gyűlöletet váltott volna ki bennem az ilyen alakok iránt... inkább tiszteletet ébresztett. Igen, igen, ha belegondolok, micsoda eltévelyedés... Krohalev, ön kegyetlen leckét adott nekem, öregembernek. De megérdemeltem... Jó pap holtig tanul. Csak egy kicsit késő...

Primakov meggörnyedve, teljesen összezsugorodva hagyta el a szónoki emelvényt.

Ekkor, arcán kimért szigorral, felállt Iljucsenko.

– Gyűlésünk kezd egy kissé spontán jelleget ölteni. Kérem, tartsuk be az elemi rendet, ne rendezzünk novgorodi népgyűlést. Emlékeztetőül: mielőtt valaki szólni akar, kérjen szót. Az előbb Rizsov elvtárs jelentkezett, hogy kétperces bejelentése volna. Azt hiszem, nincs okunk, hogy elutasítsuk. Kérem, Rizsov elvtárs!

A terem felszabadultan mozgolódni kezdett, az elöl ülők feje hátrafordult, Rizsov nem jelentkezett.

– Rizsov nem jelentkezik. Ki kér szót, elvtársak?

– Engedje meg, Ivan Pavlovics!

A széksorok közti folyosóban busa fejét konokul leszegve megindult a zömök testű Bojtyer, a citológus. Nem volt Borisz Jevgenyevics tanítványa, de híve – talán...

7

Közvetlenül a gyűlés után én lettem a nap hőse. Tolongtak körülöttem, a tekintetemet keresték, a kezemet szorongatták, lelkes szavakkal gratuláltak. Én viszont nem éreztem győztesnek magam, valami lelkifurdalásfélét éreztem. Nem bátorság, még csak nem is az igazságérzet késztetett rá, hogy hebehurgyán odavágjam a kihívó szemrehányást a hallgatóságnak, inkább a kétségbeesés: nincs mit vesztenem, amúgy is elvesztettem mindent. Ez az, amit nem volt képes számításba venni Ljova Rizsov, de nem értették most ezt a körülöttem állók sem. Valaki egyszer azt mondta: ha az embereknek nem volna felelősségérzetük a családjukért, a világ könnyebben el tudná fogadni az igazságot. Nekem nincs se családom, se jövőm. Előttem pusztaság, semmit nem kockáztattam, nem féltem a következményektől, így aztán könnyű volt odakiáltanom a kellemetlen igazságot. Az akasztásra ítélt bátorsága ez, nem a normális emberé.

Véget ért a nap, este hazatértem, és újra egyedül maradtam.

Csengetés riasztott fel. Valaki csengetett az ajtónál – a legközönségesebb esemény bárki számára. Ettől nem rezzen össze senki, nem gyorsul fel az ember szívverése, egyetlen, nyugodt, rövid gondolat fordul csak meg a fejében, míg az ajtó felé tart: ki az?... Számomra ez a csengetés lehetett az újjászületés jele vagy gyilkosan bosszantó véletlen is. Odakint esetleg ő áll, sűrű haján sapka, szemét rám szegezi, ajkán az ismerős görbület. De lehet, hogy az következik: „Ljapunovék itt laknak?" – „Egy emelettel lejjebb – tévedett."

Alig engedelmeskedő kézzel nyitottam ajtót. Borisz Jevgenyevics állt előttem.

Szó nélkül belépett, levette a kalapját.

– Megengedi, hogy levetkőzzek? Nem dob ki?

– Borisz Jevgenyevics!

Nem, ez nem újjászületés, de ajándék. Maja után leginkább őt kívántam volna látni ezen a küszöbön.

– Magát ott rögtön körülvették a folyosón, én meg nem akartam tülekedni a többiek között, Pavel. De muszáj beszélnem magával... Nem kínálna meg egy teával?

Ott ültünk tehát a konyhaasztal mellett. S én újra közvetlen közelből láttam őt. Arca még jobban kiszikkadt, orcái behorpadtak, szeme beesett, de ajka redőiben, arcának mély ráncaiban a meggyőződés korábbi nyugalma látszott.

– Rosszat mertem gondolni magáról, fiacskám, ezért szégyellem magam. De mit tegyünk, mindnyájan tudjuk, milyen megbízhatatlanok, változékonyak az emberek, ön pedig akkor magától idegen, teljesen értelmetlen szavakat mondott.

– Borisz Jevgenyevics! Ön eljött, és ez mindennél többet mond. Ne beszéljünk erről...

– De ma újra megláttam az igazi arcát...

– Igen, az igazi arcomat... Egy kétségbeesett emberét, Borisz Jevgenyevics... Akinek semmi reménye. Csodálkoznak, hogyan szántam rá magam a kockázatra? Ugyan mit kockáztathat a halálraítélt?

A kidudorodó homlok alól, árnyékos gödreiben előbukkanó szempárban óvatos figyelem, várakozás, de semmi több.

– Egyszóval igaz, amit hallottam...

Hallott róla – ez nem meglepő. A hír, hogy Krohalevet elhagyta a felesége, végigfutott a főiskolán, de senkit nem zaklatott fel különösebben, némi kíváncsiságot keltett, de nem keltett mélységes együttérzést. Nem olyan mellbevágó hír ez, körös-körül szakadatlanul hol összeállnak, hol elválnak az emberek – jól ismert, megszokott dolog, idővel minden rendbe jön... Pedig ha belegondolunk, volna min csodálkozni. Mindenki ismeri ezt a csapást, van, aki maga is átélte, de hogy, hogy nem, senki sem szörnyed el, holott rettenetes dolog: valaki egyedül marad, mint a kivert kutya, kivettetik az emberek közül! Jól ismert, megszokott dolog. Idővel minden rendbe jön... Érthetetlen érzéketlenség.

Nem akartam, hogy Borisz Jevgenyevics beleavatkozzék nagy bajomba, de arról az oldalról közeledett hozzá, ahonnan legkevésbé vártam.

– Ismeri azt az embert? – szegezte nekem a kérdést, s én mindjárt megértettem: Gosa Csugunovról van szó.

– Ismerem.

– Ki az illető?

– Isten madárkája, aki se nem szánt, se nem vet, mégis jóllakik.

– Azt akarja mondani, képtelen felelni másokért? Még őérette is?

Összerezzentem a meglepetéstől: Borisz Jevgenyevics egyenest legrejtettebb gondolataimba látott, rátapintott arra, ami legjobban gyötört: képtelen felelni másokért... Szerencsés vetélytársam felelőtlensége – gyenge vigasz, semmiképp se garancia arra, hogy Maja visszatér hozzám.

– Ne ismételje meg, ami velem történt, Pavel...

Ráemeltem a szememet. A fénylő koponya alatt homlokára gyűlt ráncok, a poros orr fölött az összevont szemöldök, a mély ráncok a keskeny ajkak szegletében új kifejezést adtak arcának: meggyökeresedett, megbékélt szomorúságot.

– Hisz maga előtt nem titok, Pavel, hogy annak idején magam is átéltem ugyanezt...

– Kiderül, hogy ebben is méltó tanítványa vagyok.

– Egyszerűen: a világon minden megismétlődik, fiacskám... De azt nem tudja, és nem tudja senki más sem, hogy az a nő egyszer újra eljött hozzám!

– Kicsoda? Az első felesége?!

– Igen... Csak túlságosan későn – tíz év múltán.

– Tíz év múltán! Önhöz? Minek?...

Borisz Jevgenyevics keserűen fölnevetett.

– Minek következik be a tél közepén egy-egy olvadásos nap, a nyár közepén pedig miért hullik néha a hó?... Nem lehet mindent a világon egy-egy kézzelfogható okkal megmagyarázni. Azért jött, hogy lásson, mohó vágy űzte, sok évig ellenállt, végül... nem bírta tovább. Én akkor már rég újra megnősültem, feleségem áldozatos gondoskodással vett körül, árulásról szó se lehetett. De ő nem is kívánt tőlem árulást, nem számított semmire. Egyébként a körülményei még erősebben megkötötték a kezét – a gyerekek... Két kislánya volt a második férjétől, és nem akarta megfosztani őket az apjuktól...

Borisz Jevgenyevics elhallgatott, a padlóra szegezte tekintetét, homlokán fájdalmas ráncok gyülekeztek. Így gyónta meg nekem, szerencsétlennek, saját krónikus és valószínűleg már helyrehozhatatlan szerencsétlenségét. Különös módon egyszerre könnyebben éreztem magam: kiderült, hogy nem csupán megértenek, hanem akad ember, akinek szüksége is van rám.

– Azt hiszem, Belinszkij mondja: nem erény, ha valaki egyszer szeret életében, és nem bűn, ha ezerszer. Vitatható vélemény. Szerelmes sokszor lehet az ember, néha egyszerre többekbe is. De igazán mélyen szeretni!... Miféle mély szerelem az, amely hamar elmúlik, hogy helyet adjon egy újabbnak?... Bizony, az emberi élet nem olyan hosszú, hogy túl sok igazán nagy dolog – nagy felfedezés, nagy beteljesülés, nagy, minden mást elnyomó nagy érzés – férjen bele!... Mikor viszontláttam, már nem volt fiatal, nem is olyan szép, mint azelőtt, sőt szinte csúnya volt. Én akkor egyszerre rájöttem egy triviális felfedezésre: csakugyan igaz, hogy „messziről is jól látszik, ami nagy". Ott éltünk egymás orra előtt, és nem vettük észre, milyen óceánon hajózunk. Viszont meglátunk minden apró szemetet: az eltérő ízlést, az eltérő nézeteket, a rossz kedv véletlen pillanatait – semmit se „szalasztottunk" el, és semmit se bocsátottunk meg egymásnak. És az az érzésünk alakult ki, hogy életünk óceánja, melyen hajózunk, merő szenny... Hát igen... Ő elhajózott mellőlem, de ott, ahová jutott, ugyanolyan hétköznapi szemétbe botlott. Valószínűleg hamar visszapillantott, és bizonyára azt a szomorú felfedezést tette magában: amott azért mégis tisztább volt a víz... Csakhogy az ilyen felfedezéshez nem kell tíz hosszú év. Kiderült: az alatt az idő alatt egyre várta, várta, hogy megszólalok, visszahívom a magam messzeségéből... Csakhogy én... Sértődött voltam és büszke. Milyen gyakran lappang büszkeségünk mögött közönséges tunya határozatlanság, felrázhatatlan lelki tespedtség... Bizony...

– Hát ha itt tartunk: miért nem szólalt meg ő maga? – kérdeztem.

– Ő maga?... Hát képzelje csak magát a helyébe: ő elhajózott a saját boldogsága után, mit se törődve a másikkal. Attól kérjen segítséget, akit faképnél hagyott?... Nem, neki nehezebb volt megszólalni, nekem könnyebb lett volna. Nem tettem meg... Ne kövesse el ugyanezt a hibát... Eléggé jól ismerem én magát: nem az a fajta ember, aki ezerszer váltogatja kurta kapcsolatait. Megtalálta, akit keresett, beleszeretett, és egyáltalán nem bizonyos, hogy ez még egyszer megtörténik az életében...

Nem igyekezett nyugtatgatni, ahogy bárki jóakaróm tette volna, mondván – nem dől össze a világ, idővel minden rendbe jön... Szavaiban több volt a fenyegetés, mint a vigasz, bennem,

bármilyen furcsa, kétségbeesés helyett mégis halvány remény kezdett derengeni – még nincs veszve minden!

„. . .Egyáltalán nem bizonyos, hogy ez még egyszer megtörténik az életében. . .” Borisz Jevgenyevics nem tudja, milyen korán megszületett bennem az ábránd, hogy megtalálom Őt – kis gyerkőcként, aki kínlódva vánszorgott apja ólomsúlyú katonabakancsában a sáros tavaszi úton. A kisfiú megállt, meglátta maga körül a világot, és megérezte, hogy ezen a fényes világon valahol vár rá Ő! Maja akkor még alig múlt kétéves, én – nyolc. S ettől fogva egész életemben kerestem – két évtizeden át! Kezdjem elölről a keresést? Bízzam benne, hátha ezúttal hamarább sikerül? Aligha! Húsz év múlva pedig. . . Addigra kis híján ötven leszek. És vajon hány éves lehet majd, akinek pótolnia kell Maját?. . .

Ő megismételhetetlen! Ő az egyetlen! Mindenki más valószerűtlenül idegen számomra. Őt kell visszaszereznem, és nem szabad számítanom senki másra!

Ez már elhatározásféle volt, márpedig az elhatározás első lépés a tetthez. Mintha kezdtem volna újjászületni. . .

– Annyit írnak arról, amit úgy neveznek: szerelem első látásra – folytatta Borisz Jevgenyevics. – Lehet, hogy van ilyen, bár én még nem tapasztaltam. De egy biztos, fiacskám, megértés első pillantásra – ilyen nincs. Aligha vannak a világon olyanok, akikre ha ránéz az ember, mindjárt tökéletesen megérti, és úgy ismeri, mint a tenyerét. Mindegyikünknek megvan a maga titka. . . Az emberek, kedves barátom, vérrel, életük darabkáival fizetnek egymás megértéséért. Ne higgye, hogy maga kivétel.

Borisz Jevgenyevics látogatása felkavart: újra tele voltam nyugtalansággal, homályos reménnyel, újra vágy fogott el, hogy tegyek valamit, készen álltam a kockáztatásra, az önfeláldozásra. És sebeim újra véreztek. . .

8

Odahaza az ajtó mellett a földön levelet találtam. A levélnyíláson dobta be valaki. A borítékon nem volt se bélyeg, se cím, csak határozott, lendületes írással a nevem. Felnyitottam a borítékot. . .

„Kedves Pavel!

Mindaz, ami maga és Maja között történt, bennünket is lesújtott. Bármennyire szeretjük is leányunkat, sajnos, nem tudjuk mentegetni. Még kevésbé vádolhatjuk magát, inkább készek vagyunk magunkra vállalni a felelősséget. Bármilyen nehéz és keserű dolog is, kénytelenek vagyunk – megkésve bár – beismerni, hogy leányunk szertelen természetű. Nekem, mint apjának néha egyenest az az érzésem, igaza van a népi mondásnak: cirógatással is lehet ártani.

Mi azelőtt is nagyra becsültük magát, most pedig egészen kétségbe vagyunk esve, hogy milyen embert veszít el a leányunk! Maga éppen az az ember, aki idővel tökéletesen boldoggá tehette volna. Egyet-mást sikerült megtudnom arról az emberről, akivel szertelen ostobaságában összeállt. Ez az ember soha – higgye el: s o h a! – nem lépi át a küszöbünket, ha még oly drága lesz is leányunk számára.

Alkalmunk volt meggyőződni róla, hogy maga nem érzéketlen, nem sértődékenyen bosszúálló, nem kicsinyes ember. Gyanítjuk, hogy most nagyon nehéz magának, bátorkodunk azt gondolni, hogy nagy bánat érte. Bánatunk van nekünk, szülőknek is. Hármunk bánata közös! Ezért hiba volna, ha kerülnénk egymást. Nem lenne jobb, ha találkoznánk, és megpróbálnánk valahogy támogatni egymást? Hátha közös erővel sikerül lehetőséget találnunk arra, hogy hatni tudjunk meggondolatlan leányunkra, a feleségére.

Találkozzunk hát és beszélgessünk. Jó?

Ha nincs ellenére, azt ajánlom, ne halogassuk sokáig a találkozást. Nem tudna benézni hozzánk holnap este, nyolc óra tájt? Tegye meg a kedvünkért. Ha egyetért, telefonáljon.

Változatlanul híve I. I.

Ui. Már csak azért is sürgetném a találkozást Önnel, mert mozgalmas foglalkozásom folyton elszólít hazulról. Hamarosan egy távoli objektumra kell utaznom. Magára kell hagynom kétségbeesett és nagyon beteg feleségemet, de őszintén megvallva, magam is igen rosszul érzem magam: a szívem rendetlenkedik."

Apósom, Ivan Ignatyevics eleinte riasztott zárkózottságával és mogorva hallgatagságával, de nagyon hamar rájöttem, hogy ez

csupán annak a fajta lágyszívű, derék embernek a visszahúzódása, aki kész bárkinek bármiben engedni, igaz, csak addig, amíg nem sértik – kissé merev és régimódi – elveit. Makacsul vallotta például, hogy a túlságosan szűk nadrág – éppúgy, mint a túlságosan bő – az üresség, a hitványság jele, a miniszoknya erkölcstelenségre vall; hogy az értelmiségi származás már eleve gyanús, és csupán azok az emberek a szilárdak és megbízhatóak, akik az egyszerű nép közül kerültek ki. Én nem hordtam se túl bő, se túl szűk nadrágot, falun születtem, minden protekció nélkül, saját erőmből verekedtem be magam a tudományba, ezért élvezhettem Ivan Ignatyevics sohasem fitogtatott, csendes, belső megbecsülését. Elképzelhető, mennyire elkeserítette őt Gosa Csugunov. Nem elég, hogy ez a Gosa feldúlt egy családot, rávette az ő lányát, hogy fittyet hányjon a kötelességnek és a tisztességnek, ráadásul kiderül, hogy valami botrányosan léha figura: ingyenélő vagy kiugrott pap, vagy az ördög tudja, mi!

Maja szüleinek is éppoly nagy volt a bánata, mint az enyém. Hogy fordíthatnék hátat nekik, hogyan utasíthatnám el őket, amikor szövetséget ajánlanak? De ahhoz se volt nagy kedvem, hogy az elhagyott férj szánalmas szerepében állítsak be, aki nem tudta megőrizni se a saját, se a lányuk boldogságát.

Reggel felhívtam Ivan Ignatyevicset a munkahelyén, és közöltem vele, hogy este átmegyek.

Terített asztal várt, mint azelőtt, rajta káposztával töltött pehelykönnyű fánk, anyósom sütötte, aki tudta, mennyire szeretem ezt. A falon szemközt velem üvegezett keretben nagyméretű fénykép: gyanakvó tekintetű, sötét szemű kislány nézett le róla. Egyenes szálú, még nem göndör haj, vékony nyak, nagy, akaratos száj. Majából gyerekkorában nemigen lehetett kinézni, hogy szép lesz, inkább csúnyácska volt, de már szemmel láthatóan egyéniség. A kép mellett sátánian nevető, szem nélküli, rikító álarc függött, azoknak a moszkvai maszkoknak a rokona, melyek a Maja és köztem kirobbant első nagy veszekedés tanúi voltak. Maja itt nőtt fel, hogy találkozzon velem. Most szakított ezzel a világgal, ahogy szakított velem is.

Ivan Ignatyevics az a fajta ember, akit ügyetlen ollóval szabtak, de erős cérnával varrtak. Széltében terjedt, mintha felülről kissé

megnyomták volna. Lapos tetejű, nagy feje nyak nélkül ül izmos vállán, kerek arca együgyűen jámbornak látszana, ha tekintélyt parancsoló, fenyegető díszként nem pompázna rajta szúrós, bozontos, rozssárga szemöldöke, mely alatt úgy bújik meg szeme, hogy időbe telik, amíg az ember felfedezi benne az elfogódottságot és a figyelmességet. Rövid, vaskos karja csupa szeplős, sűrű, vörös szőr borítja – egy ráverőkovács izmos karjai. Ivan Ignatyevics egy falusi kovácsműhelyben segédként kezdte önálló életét.

Zinaida Nyikolajevna szétfolyóan puha fehér arcán úgy derengenek elő Maja arcának finoman metszett vonásai, mint hajnali csillagok a fátyolfelhőkön át. Anyának és leányának leginkább árnyas pillájú, mélysötét szeme hasonlít. De Maja szeme szeszélyesen változékony: hol elzárkózóan fénytelen, hol szédítően mély. Viszont akárhogy keresi az ember, se anyján, se apján nem látni azt a Majára oly jellemző, szívbe markoló bánatot, amely örökké ajkán lebeg – ez tehát nem szüleitől szerzett, öröklött, hanem szerzett vonás, az Úristen eredeti leleménye.

Zinaida Nyikolajevna kerül a tekintetével. Bárhogy bizonygatta Ivan Ignatyevics a levelében és találkozásunk első percei alatt szóban is, hogy mindketten – ő is, felesége is – egyaránt a legjobb véleménnyel vannak rólam, most mégis a bőrömön érzem, hogy bár Zinaida Nyikolajevna szeretne együttérezni velem – hiába: nem tud. Ha az a lány megszökött a férjétől, az azt jelenti, hogy nem jól élt vele, az anyai szív lázadozik, Zinaida Nyikolajevna az asztalra szegezi tekintetét.

Megértem titkolt ellenszenvét. Sőt akaratlanul is kezdem vétkesnek érezni magam – rosszul boldogultam a férj szerepével –, de közben bosszankodom Ivan Ignatyevicsre; minek ötlötte ki ezt a kényszeredett szövetséget, ahol a felek aligha kerülhetik el a bizalmatlanságot és ellenszenvet.

Ivan Ignatyevics óvatosan faggat arról a titokzatos és riasztó valakiről. Azt szeretné kibogozni, hogyan, milyen kiváló tulajdonságokkal sikerült elcsábítania a lányát.

– Jól ismeri, Pavel?

– Eléggé.

– Én persze nagyon szeretném tudni, miféle alak ez tulajdonképpen, de magának talán kellemetlen beszélni róla, és nehéz

tárgyilagosnak lenni. Csak egyet mondjon meg, Pavel: mi olyat ígérhet ez az ember a lányomnak, amit ön nem tudott megadni?

– Kétlem, hogy ígért egyáltalán valamit.

Nem merem említeni azokat az illúziókat, amelyeket oly bőkezűen osztogat Gosa Csugunov. Maja szülei esetleg leegyszerűsítve fognák fel, mondván: csaló, csábító, semmi több. Ez pedig már jószerével hazugság lenne.

Ivan Ignatyevics leverten hallgatott. És ekkor Zinaida Nyikolajevna feltett egy sokkal lényegesebb, alattomos, ellenem kihegyezett kérdést:

– Mondja, Pavel, ha az az ember nincs... Megjelent-e volna valaki más?

Nincs mit tegyek, be kell ismernem:

– Valószínűleg igen...

– Hogyan?! – csodálkozik Zinaida Nyikolajevna. – Hát nem az az ember az oka?

– Az ok az, hogy Maja nem érezte jól magát mellettem.

Tökéletesen tisztában vagyok vele, milyen gyilkos következményekkel járhat most őszinteségem, de semmi kedvem kertelni, kibúvót keresni. Nem bánom, ha Maja szülei mégse lesznek rólam a leghízelgőbb véleménnyel, viszont azt akarom, hogy higgyenek nekem.

Ivan Ignatyevics komoran hallgat, Zinaida Nyikolajevna pedig ellenséges érzelmeit rejtegetve csodálkozik:

– Mire jó ez... hogy magát hibáztatja?

– Rosszul érezte magát mellettem – ismételtem –, de ebben nem érzem vétkesnek magam.

Zinaida Nyikolajevna harciasan kihúzta magát.

– Tehát ő a hibás?

– Hátha senki se hibás?... Nem tudna ilyesmit elképzelni?

– De hiszen megtörtént a dolog. Megtörtént! Valami oka kellett hogy legyen.

– Valami igen, de nem valaki. „Szerelmem ladikja széttört a köznapon" – mondta Majakovszkij, és golyót eresztett a fejébe. Bűnösöket, legjobb tudomásom szerint nem keresett.

– Pavel – szólalt meg újra Ivan Ignatyevics –, csak nem gondolja, hogy azzal a másikkal jobban fog élni?

– Ha ezt gondolnám, akkor nem reménykednék semmiben. De

én még mindig reménykedem... Igen, abban, hogy vissza fog térni.

– Maga reménykedik – mondta előredőlve Ivan Ignatyevics –, de, Pavel... Mielőtt ő tisztába jönne a helyzettel és vissza akarna térni, sok minden történhet. Beszéljünk kertelés nélkül: gyerekeik születhetnek, akik aztán végérvényesen összekapcsolják őket egymással!

– Az az ember nem képes családot teremteni, gyermekekről gondoskodni. Erről meg vagyok győződve. Akkor tehát ő vissza fog térni hozzám, egyszerűen nem lesz más választása.

– De hisz ez magát... Maga eleven ember, Pavel, ez magát mélységesen sértheti...

– Mi értelme a sértett gőgnek, Ivan Ignatyevics, amikor úgy áll a kérdés: éljek-e ezután vagy sem?

– Úgy érzi, lesz ereje megbocsátani?

– Ennél is többet érzek: lesz erőm várni rá.

Ivan Ignatyevics rám szegezte tekintetét összevont szemöldöke alól.

– Köszönöm, Pavel... – mondta halkan. – Maga azt mondta, amit hallani akartam magától. A többit... – Hirtelen órájára pillantott. – A többit ő maga mondja el... Azt szeretném, ha a lányom ugyanolyan őszinte lenne velünk, mint maga volt.

– Ő?! – Nem is annyira Ivan Ignatyevics szavai hökkentettek meg, inkább az órára vetett pillantása.

– Pavel, nem akartam előre megmondani: ma őt is idehívtam. Minden percben itt lehet.

– Tudja, hogy itt vagyok?

– Természetesen nem. Azt nem utasíthatta vissza, hogy velünk találkozzon, viszont hogy magával... Abban már nem voltam biztos, akar-e magával is találkozni. Nekem pedig, Pavel, okvetlenül meg kell kérdeznem tőle a maga jelenlétében: miért tette? Válaszoljon szemtől szembe valamennyiünknek.

Forogni kezdett velem a világ. Bármelyik percben... Beállít, meglát engem és azt hiszi: belekapaszkodom a szüleibe, ellene hangolom őket, az apja az én unszolásomra citálta ide!... Vérig lesz sértve, és valami számomra nagyon szégyenletes jelenet fog bekövetkezni. Bármelyik percben... De úgy szeretném látni! És hátha sikerül pár szót váltanom vele... Csakhogy szavai aligha

fognak örömet szerezni nekem. Szép kis meglepetést készített nekem Ivan Ignatyevics!

Háborogni ostobaság lett volna, de idő se volt rá, hisz bármelyik percben...

Csak annyira futotta, hogy keservesen elnevessem magamat:

– Nem valami kedvező színben fogok feltűnni... – Ekkor megszólalt a csengő.

9

Nem is olyan sok ideje, hogy nem láttam. Alig több mint egy hét telt el, amióta elváltunk. Egyetlen hét... Mennyi erőfeszítésbe került végighajóznom rajta! Maga az örökkévalóság. Erőm elhagyott! Pedig talán évek hosszú során kell átverekednem magam. S én még önhitten azzal dicsekedtem: lesz erőm várni őt.

Sietős, libegő léptekkel, szellőként röppent be a szobába, dús hajkoronás feje hátraszegve, arca egy árnyalattal szikárabb, vonásai élesebbek, gőgösebbek lettek. Talán most még szebb, mint volt, de lehet, hogy az elveszett kincs mindig szebbnek látszik.

Amikor meglátott, szemöldöke összerándult, ajka megremegett, szemében űzött rémület villant meg.

Apja sietve, határozottan megszólalt:

– Ezt a csapdát én állítottam, Pavel nem tudta, hogy te is idejössz.

– Szervusz, Pavel.

– Szervusz, Maja.

Határozott mozdulattal leült az asztalhoz, az anyja mellé, rézsút szemközt velem.

– Mama, tölts egy kis teát.

Anyja arca és álla megremegett, elpityeredett, vakon matatni kezdett az asztalon.

– Ma-ma!

– Semmi baj, semmi baj, mindjárt elmúlik. Egyél egy kis süteményt, kislányom. Nem éhezel?

– Nem, mama, jól vagyok lakva. Jól érzem magam, mama, nem kell sírni.

Maja túl határozottan beszélt, de ajka legörbült, és szeme gyanúsan csillogott.

– Nem tévedtél, lányom? – kérdezte szigorúan az apja.

– Apa! Megtaláltam, amit kerestem!

– Magyarázd el nekünk, mit kerestél.

– Megtaláltam önmagam, apa. Azt hiszem, megtaláltam!

Maja... Hát itt van, ismerősen görbülő ajkával, itt van, akiért úgy megszenvedtem, itt van közel, mégis elérhetetlen. Bizonyára számára is gyötrelmesek ezek a kérdések, számomra pedig valóságos kínszenvedést okoznak. Én a kellemetlen múlt vagyok, amelyhez vissza akarják erőltetni. Nekem pedig asszisztálnom kell ehhez, és végig kell hallgatnom a szájából, hogy útjában voltam, hogy nem kellek neki – gyilkos gyötrelem, gyötrelem! Pedig a java csak most jön, még meg sem indult igazából a beszélgetés, az igazi kínszenvedés még hátravan. Mire jó ez?! A jelenlevők közül senki sem akar értelmetlenül gyötrődni, legkevésbé Maja. De már nem urai önmaguknak – szándékuk ellenére összezúznak, véresre marnak. Legjobb lenne felállni és elmenni, de... sértő és méltatlan volna, végképp lejáratnám magam a szemükben. Meghűl a vér az ereimben, ha arra gondolok, mit kell végigszenvednem. Kővé meredten ültem.

Az apja tovább vallatta:

– Mit jelent az, hogy megtaláltad önmagadat, lányom? És mit jelent, hogy „azt hiszem"? Kétségbeesett lépést tettél, és nem vagy teljesen biztos benne, igazad van-e?

– Igazam van. Érzem, hogy megtaláltam, megtaláltam, amit régóta vaktában kerestem.

Maja anyja, Zinaida Nyikolajevna, amilyen egyszerű lélek volt, nem értette és nem is fogadta el a bonyolult érzéseket, a félig kimondott szavakat, ezért keresetlen asszonyi nyíltsággal, amelytől összerezzentem, nekiszegezte a kérdést:

– Miért, amaz erősebben szeret?

Maja elkomorodott, nem válaszolt, nagyon zavarta a jelenlétem, sajnált engem, nem mert felém nézni.

– Ne tégy fel buta kérdéseket, anya – dörmögte komoran Ivan Ignatyevics. – Ilyenre úgyse tud mást felelni, mint hogy „ész nélkül"...

Maja megrázta a haját.

– Szeret?... Igen! Erősebben?... Nem tudom!

– Hogya-an??! – ejtette le állát az anyja. – Még azt se tudod, mennyire szeret?

– Még azt se tudom, hogy én magam mennyire szeretem őt. Őt magát, nem pedig mindazt, ami körülveszi...

Ekkor kirobbant az apja. Rozskalász színű szemöldökét szemére vonva, fojtott hangon rádörrent:

– Térj észre! Miket beszélsz?... Véres sebeket okoztál... Nem nyírfatuskó ül veled szemközt, nézz rá, hanem élő ember! Feldúltad az egész életét. Itt csak egyetlen mentség lehet: nem bírtam magammal, elragadott a rossz szenvedély, bocsássatok meg, nem vagyok ura magamnak. Ehelyett, nesze nektek: magam se tudom, erősen szeretem-e vagy csak úgy ímmel-ámmal. Csak úgy potomra összetöröd mások életét! És még be is ismered? Hogy fordulhatott ilyesmire a nyelved?! Mi tehetünk róla, így születtél, hogy puszta semmi van a lelked mélyén, vagy ilyen korban élünk, hogy egyik embert a másikhoz nem fűzi semmi? Hát nem értem! Nem értem! Elválni, szakítani, a bizonytalanságért... A hátam is beleborsódzik.

Ivan Ignatyevics mennydörgött, Maja arca pedig kigyúlt, nem látszott sem zavartnak, sem sértődöttnek, inkább boldognak.

– Apa, pedig nem is olyan régen te magad áldottál meg, amikor ilyet tettem...

– Én?!

– Anya! – Maja anyja vállára borult. – Én a világon téged szeretlek legjobban meg... apukát. Szerettelek és szeretlek most is!... Pavel... – fordította felém észbontóan szép, tüzelő arcát, nedves csillogású, ragyogó szemét. – Amikor összeházasodtunk, te persze sejtetted, hogy apámat, anyámat jobban szeretem, mint téged! Neked eszed ágában se volt, természetesen, hogy ezért szemrehányást tégy nekem... – Ragyogó arcát most apja felé fordította. – Titeket jobban szerettelek, mégis hozzá mentem! És ti mindketten, apa is, anya is úgy tartottátok, így kell lenni, ez a normális. Úgy gondoltátok, hogy nem mellettetek, hanem őmellette találok rá az igazi életre. Nem okvetlenül a boldog életre, hanem az igazira! Most egy másik életbe léptem át. Miért vagytok emiatt pánikban? Mire ezek a könnyek, anyuka? Örülnötök kéne!

– Igazi élet... anélkül, hogy igazán szeretnéd, akivel együtt akarsz élni? Hogy gondolod ezt, lányom?

– Igaza van apádnak, kislányom, igaza van.

Két csupa fájdalommal, csupa aggodalommal teli hang.

Maja pedig mosolygott, arca ragyogott.

– Nem értettetek meg semmit, de semmit... És te, Pavel? Szeretném, ha te megértenéd: nem egyszerűen azért mentem el tőled, mert jobban megszerettem valaki mást...

Amikor arca felém fordult, szeme rám szegeződött, hangja énhozzám szólt, fejvesztett zavaromban elfelejtkeztem saját szerencsétlenségemről, kész lettem volna megbocsátani, mindennel megbékélni. Minden mindegy volt ezekben a másodpercekben!

– Felcseréltem egyik embert egy másikra, ennyi volna az egész?! Nem! Ez kevés! Kevés! Szeressem a férjemet? Milyen unalmas ez! Belebújni egyvalakibe! Értsd meg, Pavel, ő megértette velem, hogy lehetséges sokakat szeretni, fürödni lehet a szeretetben. Összeakadtam egy öregasszonnyal, egész életében takarítónőként dolgozott, vécét takarított, közben apa nélkül felnevelte a fiát. A fia pedig most elzavarta: megnősült, és a felesége ki nem állhatja az öregasszonyt. Azelőtt úgy elmentem volna mellette, hogy észre se veszem. Most az ő bánata az én bánatom is. Nem közömbös számomra ez az idegen öregasszony, szeretem őt, fáj a szívem érte, majd megszakad, hogy nem tudok segíteni rajta semmivel, csak megvigasztalni... Én azelőtt mindig elégedetlen voltam önmagammal, ezért utáltam mindent magam körül, és neked, Pavel, neked is elrontottam az életedet, most pedig néha egyenest büszke vagyok magamra... Néha, amikor egy-egy jó szót tudok mondani az embereknek. És tudod, az embereknek kedvük telik bennem... Mindennap ér valami öröm, még ha kicsi is, amelyet kívülálló aligha vesz észre... Értsd meg, apukám, nekem nem ő egymaga a fontos, hanem minden, ami körülveszi... Ő egy új világot ajándékozott nekem!...

Maja ruganyosan felállt a székről, arca lángolt, szeme csupa bizalom, csodálkozás és megrészegült öröm – tiszta, csengő altja betöltötte a szobát:

– Igen!... Neki nincs saját zuga, nincs egy meleg kabátja, még csak fizetése sincsen, amiből megélhetne. Nem kér az emberektől semmit. Ő viszont mindenét odaadja az embereknek: az idejét, az

álmait, sőt még az örömét is! És az emberek elfogadják tőle... Igen, elfogadják és boldogabbnak érzik magukat az ajándékaitól, mint voltak. Ha csak egy kicsit is, ha csak egy icipicit is, de boldogabbnak... Ő az emberekért él, de kell legyen valaki, aki őérette él! Kell valaki, aki megszépíti magányát, megmelegíti saját melegével. Hát ez vagyok én, én! Kész vagyok bármire!... Azt mondod, apa, nem igazi érzés ez? Boldoggá teszek valakit, tudom, hogy van valaki, aki nélkülem megfullad... Nem, most nincsenek kételyeim, nem érzem úgy, hogy élek bele a vakvilágba, értelmetlenül! Ne sirass engem, anyukám, nem kell... Én most nem egyvalakit szeretek, hanem az egész világot, anyukám, és az egész világ viszonozza szeretetemet!

De Maja anyja az asztalra borult és sírt, apja pedig szemére vonva szemöldökét, görnyedten hallgatott.

Én pedig elvakultan, lesújtottan ültem. Amit láttam, egy szupernóva felvillanása volt, fenséges és mindent szétperzselő kataklizma játszódott le a szemem előtt.

Maja arcát lázas pír színezte, szeme rajongástól ragyogott.

10

Késő este volt, a levegő nyirkos, hideg, de nem esett. A buszmegállóban szótlan emberek álldogáltak, akik türelmesen várták, hogy végre hazakerülhessenek, lefekhessenek, véget érjen ez a hosszúra nyúlt napjuk is.

Itt egy görnyedt, szemüveges férfi, tekintélyes aktatáskával. Ott egy asztmatikusan lélegző, nemes vonású, méltóságteljes, nagydarab öregúr, ócska kabátjának ujja foszladozik, és nyűtt sálja nem takarja el piszkos ingmellét. Amott egy lány, se nem fiatal, se nem túlérett, se nem bájos, se nem visszataszító, ritkás fürtjein szalagdíszes kis kalap, amilyen tucatszám porosodik divatüzleteink kirakataiban. A többiek is éppilyen hallgatagok, éppilyen magukba zárkózottak. Véletlenül vetődtek néhány perce mellém. Soha többé nem találkozom ezekkel az emberekkel, soha többé eszembe se jutnak.

De most felnyílt a szemem, látnoki erőt érzek magamban. Ez a görnyedt, szemüveges férfi, aki a legtürelmesebbnek látszik, a

meggondolatlan sietség áldozata: túlságosan sietett megnősülni, sietett gyerekeket nemzeni, most aztán szakadatlanul azon fárad, hogy pénzt szerezzen, legyen miből eltartani a családot, annyit túlórázik, amennyit csak lehet. Már nagyon elfáradt, valószínűleg szívpanaszai vannak, de nem meri rászánni magát egy kis pihenőre. És lehet, hogy vénséges vén anyósa is mérgezi az életét.

Az asztmatikus öregúr valamikor előkelően szép férfi volt, sok nőt ismert, de egyiket se tartotta méltónak magához. Réges-rég elfeledkezett róla mindenki, belepte a por, a pókháló, hamarosan elviszi az asztmája, senki sem siet majd segítségére, és a koporsóját véletlenül odavetődött emberek fogják kísérni. Egy ódon ládikában bizonyára szentül őrzi diadalmas ifjúságának néhány relikviáját – egy vidéki színésznő legyezőjét vagy köves gyűrűjét. Hiszi, hogy szerette azt a nőt, csakis őt szerette, pedig nem igaz: csak önmagát szerette. Mindegy, akkor is sajgó szánalom fog el iránta.

De leginkább mégis a lányt szánom, pedig ő a legszerencsésebb azok közül, akik most körülöttem állnak. A sors semmi különösebb ajándékkal nem gazdagította, de nem is fosztotta meg semmitől. Előbb vagy utóbb okvetlenül talál magához való férjet, éppoly igénytelent, mint ő maga, családi fészket rak, szül néhány magához hasonló gyereket... Sohasem fogja megismerni se a vad kétségbeesést, se az önfeledt elragadtatást. Éppen ezért sajnálom őt, úgy, hogy összeszorul a szívem, sajnálom ezért a félhomályos, rikító színek nélküli életért. Tömegcikknek készült szalagdíszes kalapkája alól sose fogja meglátni az eget. Pedig hányszor ragyog majd a feje fölött!...

Nem is olyan rég még vak voltam, eszem ágában se volt, hogy figyelmesebben szemügyre vegyem azokat, akik körülöttem állnak, akik elhaladnak mellettem. De az imént döbbenetes megrázkódtatásban volt részem. Maja!... Azt hittem, ismerem kívülbelül, ismertem és bámultam, bámultam és szerettem, szerettem és őrjöngtem – minden szívsajdítón drága volt benne. Dehogy hittem, hogy titkai lehetnének. De most fellobbant, és nemcsak saját lelke ismeretlen zugait világította be, hanem engem is felébresztett. Szupernóva! Egy pillanatra elvakultam, aztán egy sokszínű világra ocsúdtam: belelátok az emberekbe, belelátok a múltba és a jövőbe. Belelátok az emberekbe és együttérzek velük, csak még nem tudok közeledni hozzájuk. Szeretném meggyőzni azt a

szemüvegest: ne kapkodj, ne törd magad, ne erőlködj apróságokért, ne félj, a családod nem fogja megsínyleni. Az öregúrnak is meg kéne mondani, hogy fenséges jelenség, hogy megőrizte oroszlánvonásait, kiemelkedik a tömegből, hadd vigasztalódjon meg legalább egyetlen estére. Azt a lányt pedig fel kéne rázni, fel kéne ébreszteni, ahogy Maja felébresztett engem, hogy ő is lássa a sokszínű világot! Nem, még nem vagyok varázsló, még épp csak kezdem tanulni a mesterséget. Tanítóra van szükségem – őrá, aki képes volt átalakulni és átalakítani engem!

Szupernóva, fellobbanó csillag?... Mitől lobbant fel? Tőle?! Gosa Csugunovtól?!

Minden ízem lázadt ez ellen az ember ellen. Nem tudom lenyelni – megszabadította magát a legegyszerűbb emberi kötelességektől, még attól is, hogy megkeresse magának a mindennapi kenyeret. Nemhogy mást – még önmagát se tudja eltartani. Azelőtt a kocsmákban sáfárkodott gyanús szabadságával, most az Istent árusítja ki. Nem tudom lenyelni...

Csakhogy Maja fellobbant! Temelletted nem lobbant fel, de találkozott Gosával – és megtörtént!

Maja ma este felnyitotta a szemem. Látom, ami eddig rejtve volt előttem. Nekem szükségem van Majára – hogy érte éljek, hogy gondoskodjak róla, hogy hegyeket mozdítsak el érte, feltaláljam a perpetuum mobilét! Csakhogy bizonyára neki éppúgy szüksége volt énrám, hogy értem éljen, hogy gondoskodjon rólam, hogy csodákat tegyen értem.

Mit is mondott egyszer, egy nehéz pillanatban? „Légy beteg..."

Akkor gondoskodott volna, úgy érezte volna, szükség van rá. „Légy beteg" – ilyet csak a legnagyobb kétségbeesésben mondhat az ember. De én nem ébredtem fel. Ő pedig továbbra is tétlenül élt, feleslegesnek érezte magát. Végül aztán nem bírta tovább...

Gosa viszont mindig valaki másnak a számlájára él, mindig szüksége van valakinek a segítségére és gondoskodására. Mily egyszerű szükségessé válni számára. Maja az, aki majd melengeti.

Igen, Gosa az a gyufaszál, amely a tűzvészt fellobbantotta! Ha tetszik, ha nem, be kell lássam.

Micsoda furcsa dolgokra képes a szeszélyes sors!

De a melegségért valamivel mégiscsak fizetni kell, ha mással

nem, hát azzal, hogy el kell tartani a kényelemhez szokott Maját. Erre pedig Gosa aligha képes, inkább hajlandó dideregni.

Megjött a busz, és válogatás nélkül beszippantott mindenkit köznapi gondjaival együtt. Engem is a tömeggel együtt.

Különös hangulatban mentem hazafelé – a bánat boldogsággal keveredett bennem, Maja elvesztésének érzése Maja fölfedezésének élményével. Rázott a hideg. „Légy beteg. . ."

Ha most megbetegednék, Maja tudja, hogy senki sincs, aki gondomat viselné, talán a szomszédokat kivéve. Nem bírná ki, odaszaladna hozzám, egy cseppet se kételkedem benne.

Beteg?. . . Ha lehetnék. . . Hosszú évek óta sose voltam beteg, legfeljebb náthás. Ezúttal sem dőltem ágynak.

11

Jajszavam eljutott Zulfijához, s ő válaszolt. Egyszerű, égszínkék boríték.

„Drágaságom! Elfelejtett kedvesem! Sosem felejtett kedvesem!

Születésnapomon kaptam meg a leveledet. Sajnos, elmúltam harmincnyolc. De valójában többnek érzem magam, öreg vagyok, öreg, megtanultam, hogy a világon semmin se csodálkozzam. Egy szikrát se csodálkozom a te szerencsétlenségeden sem – megszokott dolog.

Tudod-e, hogy amikor rád találtam, folytonos várakozásban és krónikus, titkolt rettegésben éltem, hátha egyszer csak intesz nekem: jöjj velem! Futottam volna, társad, alázatos, önfeláldozó rabszolgád lettem volna. De te az a fajta ember vagy, aki bálványokat talál ki magának, és csak nekik hódol. Én pedig nem kitalált és nem mesebeli nő voltam, hanem a józan valóság egy élő darabja, aki nemigen gyújtja lángra a képzeletet, és még csak nem is túlságosan mutatós. Nem feleltem meg neked, pedig biz' isten kár, mert én nálad is jobban láttam, tudtam, mi az, amire szükséged van. Mindig megsejtettem volna, hogy esetleg miben botlasz meg, és idejében figyelmeztettelek volna, tudtam volna előre, melyik ötleted válik valóra és melyik meddő, és vigyázattal kigyomláltam volna a dudvát. Megbocsátottam volna a gyengéi-

det, és bizonyára még azt is meg tudtam volna tenni, hogy ne érezd éveim terhét.

Lám csak – gondolod most –, ez a szemrehányás a legjobbkor jön, íme a női bosszú. Talán egy kicsit igazad is van, de csak egy icipicit. Csakhogy nekem megbocsátható, ha egy kissé feltéptem ezt a régi sebet – az enyémet, nem a tiédet! –, már csak azért is, mert annak idején túlságosan gondosan rejtegettem előled. Te csak nagyon keveset sejthettél meg. Most kétségbeesetten könyörögsz gyógyírért, nem is sejtve, hogy valamikor te magad ejtettél sebeket. A seb begyógyult, drágám, igaz, még sajog.

Egyszóval segítségre van szükséged... Ó, ez az én számomra nem tréfadolog. Arra nem vagyok képes, hogy csupán néhány szóval – mint kéred – elintézzem a dolgot. Mielőtt nekiültem volna a válasznak, napokig, éjjel-nappal gondolkodtam... Végül döntöttem!

Kész vagyok segíteni, bár erősen kétlem, elfogadod-e segítségemet.

Gondolom, nem ugrasz túl magasra a meglepetéstől, ha kissé ódivatú stílusban közlöm: el vagyok jegyezve! Mai nyelven ez azt jelenti, kész vagyok, hogy felesége legyek egy tiszteletre méltó férfiúnak. Az illető hamarosan betölti a hatvanat, amint én is a negyvenet. Professzor, értelmes ember, három éve özvegyen maradt, egyik fia már Kamcsatka vulkánjait ostromolja, a másik is hamarosan elvégzi a főiskolát. Okos, jó ember, nincs benne különösebb ambíció, egy kissé talán még jellegtelen is, egyszóval nyugodt élet vár rám mellette.

Nos, én készen állok arra, hogy hátat fordítsak ennek az életnek és ennek az embernek, és rohanjak hozzád, ha mégoly bizonytalan is a helyzeted, a jövőd, s ha mást szeretsz is. És semmiféle ígéretet nem követelek tőled, sírig tartó szilárd szövetségre nem számítok, és nem tart vissza az a gyanú sem, hogy mihelyt visszanyered önbizalmadat, újabb bálványt fogsz faragni magadnak, és engem elhagysz érte. Legyen!... De amíg tart a nehéz időszakod, melletted leszek, megosztom magányodat. Énnekem ez is elég jutalom. Akarod? Csak hívj!

Sejtem: bármennyire kilátástalan is most a helyzeted, az ilyesfajta túlzott elszántság feszélyezni fog.

Csakugyan feszélyez? Félsz a felelősségtől?... Jól van, ez se

kell. Akkor szedd össze minden bátorságodat és boldogulj egymagad. De jegyezd meg: van egy ember, aki készen áll, hogy segítsen neked. Egyetlenegyet kínál fel, ami az övé: saját magát! Ennél többet senki nem ajánlhat.

Erősítse ez önmagadba vetett hitedet, tudd, hogy nem mindenki számára vagy fölösleges és közömbös!

A Te Zulfijád"

„Az Úristen gonosz, de nem könyörtelen." Most, hogy a kétségbeesés szélén állok, nem taszít végképp le, hanem meg nem szolgált ajándékot nyújt felém. Nem mindenki kap életében ilyen nagylelkű ajánlatot: feladom a saját nyugalmamat, hogy enyhítsem a te szenvedéseidet! És lelketlen fatuskónak kell lenni, hogy ne érezze magát az ember megsemmisülten vétkesnek, ha nem képes hasonlóval viszonozni, mert nincs elég kincse.

Persze, Zulfija maga se hiszi, hogy elfogadom mindazt, amit felkínál. Hisz nem vagyok olyan szemérmetlen egoista, hogy összezúzzam valaki másnak az életét és annak romjaival erősítsem meg a magamét.

Habár ki tudja, hol találkozom még egyszer ilyen önmegtagadó önfeláldozással? Még egyszer sem igen esik meg ilyesmi, másodszor már nem is szabad erre számítani. Ha ezt elszalasztod, nem fog megismétlődni!

Ne menj el érzéketlenül a ritka kincs mellett! Ne rabold meg önmagadat!

De Maja egymaga eltakarja előlem az egész világot. Ő, egyedül!

Igen, Zulfija talán képes lenne versenyre kelni vele lelki nagyságban. De hisz én nem is valami sokat tudtam Maja lelkéről, amikor belészerettem.

Belészerettem, de miért is voltaképpen? Valószínűleg jelentéktelen apróságért – ajka makrancos görbületéért, amely időnként oly tragikus fájdalmat áraszt, hogy az ember majd belepusztul. Nincs még nő a világon, akin ilyen vonás volna...

Pedig hát tudom, réges-rég tudom, hogy ez a tragikus ív – semmiképp se a lélek tükre, nem jellembeli tulajdonság, csupáncsak a természet játéka. De mégis... Gonosz játék!

12

Ivan Ignatyevics néha felhívott telefonon a munkahelyemen. De beszélgetéseink minden alkalommal kilobbantak, mint gyertya az üvegbura alatt. Bekormozták egész napomat.

Legutóbb – véletlenül-e vagy szándékosan, az isten tudja – elejtette Maja címét: Mologyozsnaja utca 101. Az a bizonyos Mologyozsnaja utca, az újsütetű Krisztus új Galileája.

Tudtam, melyik buszon lehet odajutni, körülbelül sejtettem, melyik megállónál kell leszállni, az egész út legfeljebb fél órát vett volna igénybe. Maja itt van egészen közel – fél óra út! De legjobb, ha elfelejted ezt.

Elfelejteni?...

Sejtette-e vajon Ivan Ignatyevics, micsoda végzetes hatalma van ennek az elejtett hírnek? Ha egyszer megkaptad, nem hajítod el, nem szabadulsz meg tőle – beléd fészkel, mint a vírus, óráról órára növekszik, erősödik, és tovább mérgezi amúgy is megmérgezett életedet.

„Ne sirass engem, anyukám, nem kell... Én... az egész világot szeretem, és az egész világ viszonozza a szeretetemet!..." Nincs ma olyan erő, amely rákényszerítené, hogy kételkedjék a boldogságában. Csak az idő képes kivezetni tévelygéseiből. Miért ne történhetne meg vele is, ami olyan gyakran előfordul másokkal: minél súlyosabb a részegség, annál fájdalmasabb a kijózanodás.

Eszemmel tudtam, hogy várni kell, várni és csakis várni. De az ember természetétől mi sem idegenebb, mint a várakozás. A tétlen várakozás a legprimitívebb lények fegyvere. A legegyszerűbb baktériumok képesek több évezredre mozdulatlanná dermedni, hogy kivárják a kedvező körülményeket. A kutyát már nehezebb arra kényszeríteni, hogy várjon, mint hogy végrehajtson valami bonyolult feladatot. Az ember a legtevékenyebb, legtürelmetlenebb lény, a várakozás ellentétes a természetével.

Én pedig az adott pillanatban még csak nem is voltam normális és kiegyensúlyozott ember. Nap mint nap, reggeltől estig, percről percre emésztettem magam. Nekiálltam, hogy végiggondoljam egy kísérlet valamelyik nehéz mozzanatát, módszeresen összevetettem új adatokat régiekkel, de ezeknek a kiszámítottan hideg gondolatoknak a hátterében mindig ott parázslott a ki nem hu-

nyó tűzfény – ott állt ő! Időnként váltottam néhány közömbös vagy hivatalos szót munkatársaimmal, de szavaim olyanok voltak, mint könnyű hab, amely alatt izzó, bugyborékoló láva forr – ő és a vele kapcsolatos csapások mind. Kedélyem napjában százszor is változott: a sötét szomorúságból valami zavaros reménykedésbe, a reményből a vak kétségbeesésbe csapott át, és az ok mindig ő volt, csakis ő. Esténként nehezen tudtam elaludni, s az utolsó gondolatom mindig ő volt, reggel pedig, mihelyt felébredtem, nyomban ő jutott eszembe. Hát ehhez kellene türelemmel felvérteznem magam – és várni... Mennyit? Egy évet, kettőt? Ki tudja? Dermedjek mozdulatlanná, merüljek anabiózisba? Ugyan már! Füstös lánggal égek.

Tartottam magam, ahogy csak tudtam, de az őrület vírusa szaporodásnak indult bennem.

Egy sötét, esős reggelen elindultam hazulról, elhaladtam a buszmegálló mellett, ahová azelőtt Maját kísérgettem. Elhaladtam mellette, és továbbmentem a Bolsaja Oktyabrszkaja utcán, városunk alighanem legzajosabb és legnépesebb útvonalán. Azokban a percekben nem éreztem magamat se különösebben kétségbeesettnek, se különösebben elkeseredettnek, nem voltam se kimerült, se megtört, sőt az előző éjjel egész tűrhetően aludtam is.

Hirtelen, alig tíz lépésre megláttam... őt! Az utcai lámpák erőlködve világítottak a szemerkélő esőben, a nedves aszfalt grimaszokban verte vissza a fényeket, körülöttem száz és száz láb sietős csoszogása, kerekek nedves surrogása az úttesten, teherkocsik berregése. Az unalomig ismerős reggeli utca. És e minden reggelről ismert világban az apró szemű esőcseppektől borzasnak látszó lámpa alatt ott sietett, céltudatos igyekezettel, ismeretlen kalapban, de ismerős, körülövezett esőköpenyében, ott sietett libegő léptekkel valahová – távolodott otthonomtól, éntőlem. Szívem nagyot dobbant, egy pillanatra megálltam, nagyot nyeltem a nyirkos levegőből, és futva utánaeredtem, majd fellöktem egy szemközt jövőt...

Elfutottam a csemegebolt mellett, amelynek kirakatai még sötéten ásítottak, a vegytisztító mellett, a Raduga moziig, ahol valamikor először érintettem meg a kezét... Siettem utána, féltem közelebb érni hozzá és féltem, hogy elvesztem szem elől – a

sietős idegen emberek között, maga is idegen járókelő, aki nem is sejti, hogy itt vagyok...

A kereszteződésnél a Raduga mozin túl megállt, türelmetlenül várta, hogy elhaladjon egy gépkocsisor. Még csak közelebb se léphettem hozzá. Mihelyt megállt, nyomban ráeszméltem – tévedtem, nem is hasonlít őhozzá, még alakra sem. Ez az ostoba kalap a fején, az az itt is, ott is rendetlenül felduzzadó köpeny... A távolból egy pillanatra felvillant az arca: már nem túl fiatal, bántóan primitív női arc, sértően különböző attól, amely a szemem előtt lebegett.

Megvártam, amíg a nő elindul át az úttesten – a járása mégiscsak hasonló kell hogy legyen... De nem: durván energikus, szegletes, egyáltalán nem libegő léptei voltak.

Este, hazafelé tartva, amint újra elhaladtam a Raduga mozi előtt, eszembe jutott a reggeli eset, de nem restelkedtem melléfogásom miatt – hisz miért is ne találkozhatnék vele véletlenül az utcán? Adódhatnak ilyen apró csodák. Egész aprók, mint mondjuk ez: kinyitom a szobaajtót, és a küszöbnél a házipapucsom mellett meglátom az ő nemezcsizmáját...

Megtörténhet, miért is ne... A járókelők között áttörve futásnak eredtem. Persze, megpróbáltam lehűteni magamat: ne hülyéskedj! Hogy képzeled?! Szedd össze magad!... De magam előtt láttam a csizmáját a papucsom mellett...

A lépcsőfokokat kettesével-hármasával szedve, rohantam fel a negyedik emeletre. Sokáig nem találtam bele a kulccsal a zárba...

A küszöbnél ott hevert a papucsom, nyűtten, kiábrándító magányosan. A szoba levegője, mint valami lakatlan padlásé.

Ő, az elérhetetlen délibáb mégis itt van a közelben! A Mologyozsnaja utca autóbuszon még egy félóra sincs.

13

Csaknem megfeledkeztem arról a férfiról, ahogy csaknem elfeledkeztem az apagyilkos kisfiú esetéről is. A szürke reggel, a tömeg a ház előtt, és az ismeretlen férfi, aki tekintetével valamiért kipécézett a tömegben – mind emlékezetem mélyébe merült, a rám zúdult szerencsétlenség maga alá temette, pedig annak idején úgy

éreztem, egész életemben sajogni fog, őrületbe kerget, nem tudok kigyógyulni belőle! Most mégis más sebekből vérzem.

De ezen az estén, alighogy eloltottam a lámpát, hirtelen megjelent előttem. Különös módon minden ok nélkül – nem idézte fel semmi. Újra magam előtt láttam, tán még élesebben, mint ébren: homlokba húzott kalapját, rendkívüli egyéniségre valló, nemes metszésű, mélyen barázdált, széles arcát és rám szegezett szemét, amely mintha valami fontosat fedezett volna fel bennem, vagy várna tőlem valamit. Talányos ez az ismeretlen férfi! Miért én, miért éppen én az egész tömegből? Mit fedezett föl, mit vár?...

Éjszaka van. Áthatolhatatlan, nehéz őszi éjszaka, mely még a boldog embert is ráébresztheti, milyen a magány. Ez az éjszaka idevetett elhagyatott magányomba egy társat, aki titokzatos, mint maga a sors. Takaróm alatt forgolódva töprengtem a titkon – egyszerre az övén és a sajátomon.

Te magad csak hallottad, de ő tulajdon szemével látta is, ami akkor történt. Te úgy érzed, megmérgeződtél, mennyire megmérgeződhetett akkor ő. Téged rémület fogott el az emberekért – nem szakad-e most össze ég és föld? – hát őt, őt ne fogta volna el az iszony? Képzeld magad az ő helyébe: ott állsz a tömeg előtt – kiket kerestél volna tekinteteddel? Boldog embereket! Igen, hogy meggyőződj róla: a boldogság nem mítosz, nem kitalálás, van élet a földön, nem fajul el az emberiség.

Melletted pedig ott állt Maja, akin megakad a szem, akit mindig észrevesznek sok más között is. Te ott álltál mellette, hogy is ne hittek volna boldog embernek, hogy is ne örültek volna ennek a csodának, gondolatban azt követelve: óvjátok boldogságotokat, elveszíthetitek. Jaj, nem gondolatolvasó volt az az ember, hanem káprázat áldozata. Én már akkor se voltam boldog.

Egyszerre testvéri rokonérzés támadt bennem az ismeretlen férfi iránt: ugyanazt érzi, ugyanazt szeretné, mint én, nem idegen és semmiképp se ellenség.

Körülöttem mindent magába nyelő éjszaka; magányomban meglátogat egy barátom szelleme. Csupáncsak a szelleme, de ennek is örülök...

Fel-felriadva aludtam, egész éjszaka a fekete reggel felé törekedtem, valami zavaros és kellemetlen érzéssel ébredtem – mintha tegnap elveszítettem volna valamit, vagy valami szégyellnivalót

követtem volna el, vagy valami kellemetlenséget várnék. Ugyan, miféle kellemetlenséget? Átestem én már minden kellemetlenségen, a felvirradó nap semmi újjal nem fenyegethet. Semmivel a világon!

E semmivel se fenyegető nap előtt ennem kellett valamit. Kimentem a konyhába, feltettem a teafőzőt a gázra.

A konyhaasztal felett ott függött egy falinaptár, amelyről minden reggel letéptem egy lapot – nem az elmúlt napét, hanem a kezdődőét. Letéptem, kidobtam, mintha már túl volnék rajta – szánalmas alamizsna annak a reményemnek, hogy az idő nekem dolgozik.

Most is letéptem egy lapot. November 29-e, péntek. 1920-ban ezen a napon kiáltották ki Örményországban a szovjethatalmat. Ott most talán már készülődnek az ünnepre. Ott talán nem szakad az eső, és a felkelő Nap fantasztikus színekre festi a hegyeket. Számomra ismeretlen déli ország... Jó lenne hinni, hogy ott most minden másképpen van...

Több, e napon lezajlott történelmi eseményről nem tudósított a naptár. Habár... Na, tessék! A „péntek" szó alatt apró betűkkel ez áll: „Ma teljes holdfogyatkozás."

Ebben az esztendőben a második. Én meg azt hittem, az ilyesmi nagyon ritkán fordul elő, nem is minden esztendőben, azt pedig, hogy évente kétszer is bekövetkezhet, végképp nem hittem volna.

A lap hátoldalán legalul ugyanazzal a sűrű apró szedéssel a következőt olvastam: „...Megfigyelhető a Szovjetunió egész területén. A Hold a Bika csillagképben, az Aldebaran közelében, a Hyadok csillaghalmaz fölött fog tartózkodni.

A holdfogyatkozás kezdete: 16 óra 29 perc.

A legnagyobb elsötétedés időpontja: 18 óra 13 perc.

Vége: 19 óra 59 perc."

A Nasztya örvénykútja körül azon az éjszakán túlvilági hangon harsogtak a békák. Maja Hold felé fordított arca oly áttetsző volt, mint a vízitündéreké. Riasztotta a világmindenség mosolya... Az örökkévalóság lebegett felettünk!...

Azokban a pillanatokban kezdődött rövid, de nagy-nagy boldogságom.

Rövid? Ezt nem fogadhatom el! Ha nem tér vissza, nem tudok élni. Enélkül sűrű sötétség vagy fakó homály vesz körül. Ha nem

tudnám, ha magam nem kóstoltam volna, azt hihetném, hogy az élet csakugyan ilyen szürke, holott kiderült, hogy lehet lenyűgözően gyönyörű is. Másmilyen pedig nem kell. Meg vagyok mérgezve...

Mi lenne, ha Maja tudná, mi történik most velem! Ha belenézhetne a lelkembe, biztosan megremegne, nem maradna részvétlen irántam! Maja közönyös azok iránt, akiknek jól megy soruk, de együttérez azokkal, akiket szerencsétlenség ért. Hasonlíts össze most, Maja, engem Gosa Csugunovval, hasonlíts össze, és döntsd el, melyikünk a boldogtalanabb, melyikünknek van nagyobb szüksége rád.

„Ő győzelmeimért szeretett belém, én őbelé – mert sajnált miattuk." A sajnálat, szerelmet fakaszt!

Mostanáig gyáván csak az időre hagyatkoztam: várj, és az áhított gyümölcs megérik, magától pottyan az öledbe. Mintha nem lenne mód meggyorsítani az eseményeket.

De van! Van! Egyszerűen rá kell nyitni a szemét saját magára.

A bélpoklos csengője szól fölöttem. Vajon elfordul-e a nyomorulttól?! Ha akarna, se tudna, meghaladja erejét, ellenkezik a természetével!

Uramistenem! Mire számítottam? A várakozásra: hátha csoda történik? Hátha... Meg az évekre... Borisz Jevgenyevics egy teljes évtizedet várt, addigra már késő volt visszafordulni.

Maja itt van közel, a Mologyozsnaja utcán, csak fel kell szállni a buszra...

Ma teljes holdfogyatkozás van. Holdfogyatkozáskor kezdődött a boldogságom...

A teavíz rég felforrt, pöfögött a gázon, de már nem volt türelmem, hogy megteázzak, kikapcsoltam a gázt, kimentem a konyhából, felvettem az esőköpenyemet.

Ilyen elszántsággal indulhatnak betörni vagy gyilkolni azok, akik sose követtek el bűntettet. Valahol tudatom legmélyén, egy eldugott zugában megmoccant egy erőtlen, józan gondolat: vajon alkalmas időben indulsz-e kitörésre, nem hebehurgyán vágsz-e neki, nézz körül, tégy mérlegre mindent, egy óra, egy nap nem számít... De ez a távoli, megfontolt suttogás csak bosszús megvetést támasztott önmagam iránt: nem tudsz meglenni fontolgatá-

sok nélkül, te hitvány kis értelmiségi! Elszántságomba ingerültség, sőt szinte düh vegyült.

Így léptem ki az utcára.

Az eső pedig ömlött, egyre ömlött. És az éjszaka, mely véget vetett a tegnapi napnak, az emberektől a reggelt elrabolva még egyre tartott.

14

A 101-es számú ház közvetlenül a buszmegállóval szemközt állt – „kerítése törött, a kertkapuja rozzant. . ." Az esős hajnalon meghökkentett Maja lakhelyének barátságtalan, ódon elhanyagoltsága: foghíjas, dülöngélő léckerítés, gondozatlan, hol gubancos, hol csupasz bokrok, megroggyant, rozsdás bádogtető. Maga a kertkapu is elferdült, mint az alkoholista képe, amint reggel legyűri a másnaposság ellen az első lenyelhetetlen kortyot. Mindent átható szürke homály, minden nyirkos, püffedt, fekete, a csontig ható nyirkosság.

A Mologyozsnaja utcának ez a vége elhanyagolt és korunkhoz nem illően nyomorúságos volt. Látszott rajta, hogy meg vannak számlálva napjai: errefelé senki sem tataroztatta a házát, nem igazgatta meg a kerítést, sehol nem látszik a gazda keze – se egy frissen gyalult deszka, se egy üde festékfolt, csak fakó színek, rozzant falak, aládúcolások. Itt már nem élnek, csupán tengődnek.

Hamarosan eljön a napja, amikor bömbölő bulldózerek porfelhőket kavarva széttúrják ezt az évszázados gerendakorhadékot, elsöprik a föld színéről, és szabaddá teszik az utat a terjeszkedő város számára. És a Mologyozsnaja utca e falusi zugának lakóiból a legközönségesebb városlakók lesznek, akik számára vízcsap váltja fel a nyekergő kútkereket, gáztűzhely a nagy nyílású kemencét, loggia vagy erkély a kis tornácot vagy a verandát. A 101-es számú ház talán még a többinél is elhanyagoltabb. Szívem összeszorult: hát így fest kívülről Maja boldogsága: rozzant, pusztulásra ítélt!

Ott álltam a buszmegálló fedele alatt. Emberek jelentek meg körülöttem, vártak velem együtt, aztán eltűntek az érkező bu-

szokkal. A fedél nemigen óvott meg az esőtől, átáztam, átfáztam, a szél keresztülfújt rajtam. Alig húszlépésnyire pedig, az úttest halványan fénylő fekete sávján túl, a hatalmas útszéli tócsán túl, ott állt a fájdalmasan eltorzult kertkapu, mely a boldogságomnak – elhanyagolt telekhez hasonló – lakhelyére vezetett. Nem tévedés ez? Képes Maja ilyen elhanyagolt körülmények közt élni? És egyáltalán van-e itt egyetlen élő lélek?... De hát Ivan Ignatyevics bizonyára nem adott hamis címet. Tovább fagyoskodtam és várakoztam, autóbuszok jöttek-mentek, én maradtam magányomban. Az idő egyre múlott, az eső csak ömlött, ömlött, már rég beköszöntött a nappal, a nyirkos, hervadt, homályosan ónozott nappal. A se vége, se hossza nappal.

Bármilyen furcsa, az élet első moccanását ott a kerítésen túl, elmulasztottam. Akkor láttam meg Gosa Csugunovot, amikor előbukkant a bokrok mögül, és matatva kinyitotta az elferdült kiskaput. Kilépett és megállt egy szétáradt tócsa előtt, ormótlan orkán dzsekit viselt, fején kurta satyak, amely még az ő cseppet se tekintélyes szakállához is túlságosan komolytalanul festett.

Egy kétpótkocsis, fenyegetően robogó, nehéz teherautó egy másodpercre eltakarta előlem Gosát, amikor pedig szelet kavarva vízcseppfelhőbe burkolódzva elrobogott, Gosa mellett megláttam őt... Fejét gyapjúkendőbe bugyolálta, esőköpenye gallérját felhajtotta, vállát felvonta – olyan szokatlan látványt nyújtott, annyira közönségesnek hatott, hajszálra olyannak, mint ennek a városszéli félfalusi vidéknek akármelyik bennszülöttje, semmiképp sem az a Maja, akit nemrég láttam.

Nos, hát megtörtént...

Kezemet mélyen esőköpenyem zsebébe süllyesztve megindultam ferdén át az úttesten, hogy megkerüljem a tócsát, és szemtől szembe kerüljek Majával. Egy baromian hatalmas MAZ teherkocsi* nagy fékcsikorgással elcsusszant mellettem, és vízpermetbe burkolva, felháborodott bömböléssel továbbrobogott.

Akkor ismertek fel, amikor elébük toppantam.

A szemöldököt is eltakaró kendő alól tágra nyílt szempár, néma meghökkenéssel teli szembogár szegeződött rám. Az ajkak

* A MAZ a Minszkij avtomobilnij zavod (Minszki Autógyár) rövidítése. – *A szerk.*

torokszorítón tragikus íve. Három lépésre volt tőlem. Képtelen voltam közelebb menni, lábam nem engedelmeskedett.

Szerettem volna elmondani neki, hogy bélpoklos csengője szól körülöttem... De tágra nyílt, dermedt szemében megláttam saját magam, amint ott álltam, ázottan, holtra dermedve, várakozástól elgyötörten, félelemtől sújtottan. Kell-e mondanom bármit is? Tud mindent, semmi újat sem mondanék. Tudta ő bizonyára e találkozás előtt is... Vajon igaz volt-e az a fennkölt boldogság, amelyről nemrég kitüzesedett arccal igyekezett meggyőzni anyját és apját? Talán... Csak azt titkolta el akkor, hogy ezt a fennkölt boldogságot megmérgezi az én létezésem – egyre töpreng, emészti magát, mert otthagyott engem, a bélpoklosságban... Ott a családi asztal mellett nem nézhettem ki ilyen siralmasan, azért tudott erőt venni magán, azért tudta eltitkolni...

Ajka most legörbült, pillája remegett, szeme majd elolvadt. Én pedig ott álltam, és egy szót se tudtam kipréselni magamból. A hallgatás összesűrűsödött, nyomasztóan rám telepedett, fülem csengett, nem kaptam levegőt. Ő nem merte megtörni ezt a hallgatást – nem érezte jogának –, én pedig kitaláltam, hogy tűrni fog, amíg meg bír állni a lábán. Én jöttem ide, énnekem kell megszólalnom, erőt vettem hát magamon, és magam is megdöbbentem, engedetlenül rekedt, náthásan reszelős hangomon:

– Nekem... Nekem muszáj volt látnom téged, Majka... Mindjárt elmegyek... Csak rád nézek... Most már mindenütt téged látlak... Képzelődöm... Azt hiszem, beleőrülök, Majka...

Ajka elfehéredett, arca kővé vált, már-már szétolvadó szemében pedig nem is szenvedés sütött már, hanem valami megadó, szolgai kutyaalázat.

Igen! Megtörtént!... Erre nyomban rájöttem, de nem lepődtem meg, nem fogott el az öröm. Nem a szavaim, nem, maga a hangom fájdalmas csengése törte meg. Most már velem együtt őt is környékezi majd az őrület.

Most sarkon kellene fordulnom és elmennem, itthagynom kettesben Gosával, a boldog Gosával, aki annyira nem hasonlít énhozzám. És Gosa idegenné, idővel pedig gyűlöletessé válik számára.

El kellett volna mennem, de képtelen voltam elszakadni tőle.

Ott álltam, gyötrődtem és gyötörtem őt is. Lábam nem engedelmeskedett.

Ekkor előlépett Gosa.

– Öregem – szólalt meg, és szakálla széles mosolyra húzódott, csillogó szeme barátságosan, egyenesen és nyíltan nézett rám, hangja pedig bizalmasan és ünnepélyesen csengett. – Mit tegyünk, öregem, szeretjük egymást.

Mindeddig szinte észre se vettem – számomra addig semmi más nem létezett, csak Maja, a szeme, elfehéredett ajka. Most őt is észre kellett vennem. Szikár arca mintha egy kissé kisimult volna, szakálla talán gondozottabb, nem olyan csimbókos, mint volt, szeme derűs, ártatlanul tiszta, és akárhogy nézi az ember – sem egy árnyék, sem egy folt nem látszik benne – áttetsző. Keskeny válla gőgösen feszít a dzseki alatt, amely olyan bő, mintha fel volna fújva, vékony nyakán időnként megremeg hegyes ádámcsutkája, melyet nem takar el szakálla. Egy cseppet se zaklatott, nincs feldúlva, nyíltan, igaza tudatában áll itt, készen a megbocsátás kegyére és az együttérzésre. Száján baráti mosoly és... „Mit tegyünk, öregem, szeretjük egymást." Nyilván minden hátsó gondolat nélkül, szent meggyőződésből.

Még csak sejtelme sincs saját kegyetlenségéről. Mindent látott, mindent hallott. Egy meggyalázott életű ember áll előtted! Legalább egy pillanatra érezd át a vétked, legalább légy tekintettel rá. De nem! „Mit tegyünk, öregem..." Nincs mit tenni, ennek így kell lenni. És emellett kész lenne tiszta szívből szeretni... Képes, így, szerető szívvel, ezzel a jámbor mosollyal keresztülgázolni a másik csontjain, és ezt fel se fogja. „Mit tegyünk..."

Soha azelőtt nem éreztem gyűlöletet iránta. De most hirtelen felvillant bennem a gyűlölet, elvakított és megzavarta az eszemet.

Ott álltunk szemközt egymással, egyetlen lépésre. Ő széthúzódó szakállal nyíltan és barátságosan mosolygott rám, én pedig rámeresztettem a szememet. Nem emlékszem rá, hogyan léptem előre, csak arra emlékszem, hogy öklöm összetalálkozott mosolygó szájával... Valami megreccsent az öklöm alatt, és ő lerogyott.

Kétségbeesett, sebzett üvöltés harsant. Szemem előtt elvillant Maja őrült tekintete, tátott szája, gyűlölettől eltorzult, sápadt arca.

– Te-e! Te-e! Gazember!

Gosa esetlenül megpróbált négykézlábra állni, szakálla részegen imbolygott hosszú, vékony nyakán a sáros föld felett.

– Te-e! Üss! Engem üss!! Engem!!!

Nem tudtam elviselni gyűlölettől perzselő tekintetét, lassan megfordultam és kábán elindultam az esőben.

Különös módon ebben a percben idegenül és józanon észleltem magam körül mindazt, ami történt: egy lompos kuvasz feltette a mancsát a kerítésre, egy régi gyártmányú, púpos hátú Zaporozsec húzott el zavaros vízfelhőben az úton, a buszmegállóból egy asszony bámult ránk; kezében szatyor.

15

Otthon a konyhaasztalon ott feküdt a kalendárium letépett lapja – november 29-e, péntek. Ma teljes holdfogyatkozás van. . .

Az a gyűlölettől és haragtól eltorzult arc: „Gazember!! Engem üss!! Engem!!!" Egy perccel azelőtt pedig szeretett engem. Majdnem szeretett. . . Aztán: „Gazember!!" És Gosa, amint ott tápászkodik a sáros földön, vékony nyakán imbolygó szakálla. . .

Ha legalább ugyanolyan széles válla lett volna, mint nekem. De nem: nyápic, vézna, minden inkább, csak nem ökölvívó. Gyengébbet ütöttem! Én pedig mindig meg voltam győződve róla: derekabb, tartalmasabb, becsületesebb, jobb vagyok nála. Jobb?! Hisz ököllel mentem neki, hogy csak úgy reccsent.

Fejembe szökkent a vér. . . Poljanka falu bennszülötteinek a vére, ahol a tisztázatlan szívügyeket a legények örök időktől fogva ököllel szokták elintézni.

Ne a szülőfaludat hibáztasd. A düh, a lelked mélyén lappangó vak, értelmetlen düh támadt föl benned. A benned rejtőző vadállat!

„Gazember!!"

Hát vége mindennek! Most már nem tér vissza többet – se hamarosan, se egy év múlva, se tíz év múlva!

Kint az utcán kitartó, egyenletes, hideg eső esett. A homály összesűrűsödött. Bealkonyult. Borzongás rázott, ma még nem ettem semmit. „Porhüvelyem" élt tovább, szeretett volna felmele-

gedni, forró teát kívánt. Engedelmesen fölálltam, meggyújtottam a gázt a teafőző alatt, felkapcsoltam a villanyt.

Előttem a letépett naptárlap – november 29-e, péntek... Örökre emlékezni fogok erre az átkozott napra. .

„A Hold a Bika csillagképben, az Aldebaran közelében, a Hyadok csillaghalmaza fölött fog tartózkodni..." Öt perc híján öt óra volt. A holdfogyatkozás már elkezdődött.

A sötét utcán esett az eső, kitartóan szakadt a város felett. Valahol odafent, az eső fölött, a távoli Aldebaran csillag látszólagos közelében lassan elsötétedik fenséges égi útitársunk. Valahol csillagfáklyák lobbannak, világok pusztulnak és születnek. De kit érdekel ez földünkön, az olyan tudós csodabogarakat kivéve, mint Markov akadémikus. Esik, esik, s az eső eltakarja a világmindenséget...

Ugyanígy esik most a Nasztya örvénykútja fölött. De már nem harsognak a békák túlvilági hangon. Áttetsző volt az arca, mint a vízitündéreké...

Holdfogyatkozáskor kezdődött, holdfogyatkozáskor ér véget. És lám, kiderült, ezek a holdfogyatkozások sűrűbben következnek be, mint gondoltam volna.

Áradjon rám mindig a te fényed!

Légy örök...

Nevetségesen rövidnek bizonyult ez az örökkévalóság – egyik holdfogyatkozástól a másikig.

És csak az örök kérdés maradt számomra: képes-e megérteni, képes-e szeretni és tisztelni egyik ember a másikat?

Vége a napnak. Túléltem, túlélem az estét is, lefekszem aludni. És talán újra megjelenik annak az ismeretlen idegen férfinak a mindent megértő, együttérző kísértete.

Képes-e megérteni, képes-e szeretni és tisztelni egyik ember a másikat? Lehet, hogy akadnak ilyenek, de ébren nehéz találkozni velük, tünékenyek, mint a kísértetek.

November 29-e, péntek. A földön esik az eső, ott fönn pedig megkezdődött az égi színjáték... a Hyadok csillaghalmaza fölött, az Aldebaran közelében. Valahol, felfoghatatlan messzeségben, mint ez a csillag, ott van Maja. Pedig az ő közelsége tette közelivé

számomra az egész világot, az emberiséget. Hogy éljek hát? Távol mindenkitől?...

Életem teljes holdfogyatkozása.

. . . . . .

. . . . . .

. . . . . .

A holdfogyatkozások mulandók. Akad-e, aki nem élt át ilyesmit?

Az emberek sorsa egymásba fonódik. Ezer és ezer szállal kötődnek egymáshoz. A legegyszerűbb és legszorosabb kapcsolat – Férfi és Nő! – a kezdete mindennek. Ez a kapcsolat adja létünk szilárdságát. És ez pattan meg leggyakrabban. Mindenkinek át kell esnie a vizsgán, mennyire képesek belelátni egymásba – a férfi a nőbe, a nő a férfiba! Ismerd meg és értsd meg az egyetlenegyet, aki arra rendeltetett, hogy megossza veled utadat. Értsd meg őt! Csakhogy ez nehéz!

Való igaz: az emberek egymás megértéséért vérükkel és életük darabkáival fizetnek.

Mi mindketten busásan megfizettünk.

LESZÁMOLÁS

Első rész

1

A Mengyelejev utca 6. számú házban éjjel egy óra után lövés dörrent. Az egyik negyedik emeleti lakás ajtaja felpattant, kirohant rajta egy dúlt arcú, fedetlen fejű asszony – kezében puska – és emeletről emeletre körözve, lefelé iramodott a lépcsőn.

– Úristen!... – mormolta zihálva. – Uramistenem!... Uramistenem!...

Az alvó város csüggedten ázott az esőben, a szétfolyó fényű lámpasor, amelyre ránehezedett a hideg és nyirkos éjszaka félelmetes tömbje, a távoli, feneketlen feketeségbe nyúlt. A puskás asszony elrohant a kaputól, majd megtorpant és eszelősen hátrapillantott.

Az eső behízelgően sustorgott, a ház fekete sziklatömbként tornyosult az ég felé (feketébben a szurokfekete éjszakánál), csak a lépcsőházi ablakokban derengett némi fakó fény, és ott fenn, magasan, a negyedik emeleten világított éles fénnyel két ablak. A lövésre senki sem ébredt föl.

Az asszony felnyögött, magához szorította a puskát, és futni kezdett a kihalt utcán, a lámpák alatt, az aszfalton csillogó tócsák között, lobogó pongyolában és mezítlábra húzott papucsban.

– Ú-ú-úristen!... Úristen!...

Annak a lakásnak az ajtaja, ahonnan az asszony kirontott, tárvanyitva állt, bentről egyenletes fény áradt kifelé bőségesen a homályos lépcsőházba. Ezen az éjfél utáni órán, amikor minden retesz zárva, minden család gondosan elzárkózott a másiktól, s a hatalmas ház pincétől padlásig ájult álomba dermedt, ez a fényt árasztó, tárt ajtó rémületbe ejthetett volna bárkit – mint valami idegen világba, a túlvilágba, a visszafordíthatatlanba vezető bejárat! De nem volt, aki megrémülhetett volna, körös-körül mindenki aludt...

Az ajtóban megjelent egy árny, árny módra nesztelenül; vékony, törékeny, szögletes figura. Egy világtalan lény bizonytalan, kapaszkodó mozdulatai. Az árnyalak megállt a küszöbön, belekapaszkodott az ajtófélfába. Mintha őt, a túlvilág lakóját is riasztaná ez a fülsiketítően csendes, alvó világ. Végre összeszedte magát és kilépett az ajtón: esetlen, nyurga gólyaléptű kamasz, trikóban, szűk farmernadrágban.

A lépcsőház közepén újra megállt, értetlenül körülnézett – a három ajtó közönyösen hallgatott. A fiú görcsösen felsóhajtott, óvatosan, szorongva továbbindult, vakon tapogatózott a lépcsőn lefelé, lépteinek zaja alázuhant a lépcsőház kútjába.

Csak egy emelettel ment lejjebb, ott odavánszorgott az egyik fekete műbőrrel bevont ajtóhoz, és tompán rámeredt. Az egész házat lebéklyózó csend őt is gúzsba kötötte. Egy percig vagy talán tovább is mozdulatlanul állt, mintha álltában elszunnyadt volna. Végre erőt vett magán, fölegyenesedett és megnyomta a csengőt. A párnázott ajtón, a süket kőfalon túl felhangzott a csengő tolakodóan éles berregése. A fiú csupasz válla fázósan megrándult. Aztán újra mozdulatlanná dermedt. Sem nesz, sem nyikordulás – nyomasztóan hallgat a ház. A fiú újra a csengőgombhoz kényszerítette engedetlen kezét, a csengő ezúttal sokáig fúrta, fúrta a betonba dermedt csendet.

Keményen kettőt kattant a zár, az ajtó résnyire nyílt.

– Ki az?... – szólt ki egy álomtól rekedt, ellenséges férfihang.

– Én... – mondta görcsös sóhajjal.

Kurta, bosszús krákogás, kifejező, mint egy káromkodás, és – beletörődő. Az ajtó kitárul – másodnapos borostával benőtt erős áll, összeráncolt homlok, álomtól gyűrött, hosszúkás arc, boszszús, savanyú fintor, zsémbes, határozatlan hang.

– Megint kitört nálatok a családi cirkusz?

– Vaszilij Petrovics, én... – A fiú állkapcsa görcsbe rándul.

– Nem nyughattok, és mást se hagytok békén...

– Én megöltem az apámat, Vaszilij Petrovics!

Vaszilij Petrovics fölegyenesedik az ajtóban – lila trikóing, keskeny váll, magas, esetlen, csontos termet, a csíkos pizsamanadrág fölött észrevehetően kidomborodó pocak. A beszívott levegőt elfelejti kifújni, apró szeme ólmossá dermed. A fiú szorongva félrefordítja a tekintetét.

– Ki kéne hívni a rendőrséget, Vaszilij Petrovics...

A férfi magához tér.

– A rendőrséget?... – mordult dühösen. – Mit hülyéskedsz az éjszaka kellős közepén?... Mit fecsegsz itt összevissza?...

– Én... Puskával.

Vaszilij Petrovics háta mögött viharzó mozgás támad, éles fény gyúl, rugódzó vékony hajfonat lebben: fájdalomtól eltorzult arc, pongyola gallérját összehúzó vékony kéz.

– Kolja! Mit beszélsz?!

Vaszilij Petrovics megpróbálja eltakarni testével a fiút.

– Mars innét! Semmi szükség itt rád!... Semmi szükség!...

– Mi történt, Kolja?!

Kolja hallgat, lehajtja a fejét, elrejti az arcát.

– Szonyka! Kinek beszélek? Ne üsd bele az orrod!

– Kol-ja!

– Szonya... Én... az apámat... A rendőrséget kellene...

– Apa, mit beszél?... Apa, szólj már!

– Ilyesmivel betörni egy idegen lakásba... Nincs ezekben egy fikarcnyi szégyenérzet! – újra a tehetetlen, asszonyosan zsörtölődő árnyalat tör elő Vaszilij Petrovics hangjából.

A lakás mélyéből előlibegett egy asszony – sebtében felkapott ruha, sűrű, borzas haj, sima dermedt arc, vértelen maszk.

– Mama! – ront oda hozzá Szonya. – Valami szörnyű történt nálunk, ma-ma!

– De hát mit akar tőlünk? Kik vagyunk mi? A rokonai?

– Mama!!

– Hová menne, Vaszja? – avatkozik be félénken Szonya anyja.

A fiú a padlót nézi, fejét dideregve húzza csupasz válla közé.

– Vaszilij Petrovics, tessék telefonálni... a rendőrségre.

Vaszilij Petrovics háta mögött meglebbennek a ruganyos hajfonatok, széllő kavarodik a pongyola szétcsapódó szárnyai alól, Szonya berohan az előszobába, aztán felhangzik a telefon tárcsájának puha berregése.

– Halló! Halló! – Magas, csaknem sikoltó koloratúr. – Arkagyij Kirillovics, én vagyok, Szonya Potyehina!... Arkagyij Ki-rillovics!... – Elcsukló nyöszörgés. – Kolja Korjakinéknál... Jöjjön, jöjjön, Arkagyij Kirillovics! Jöjjön gyorsan!...

Szonya nem a rendőrségre telefonált, hanem a tanáruknak.

A sötét, nedves, kihalt utcán pedig, a puskát melléhez szorítva, ott rohant az az asszony pongyolában. Esőtől összetapadt fürtjei az arcába lógtak.

– Uramistenem!... Uramis-te-e-nem!...

2

Arkagyij Kirillovics közel lakott – alig egy sarokkal odább –, de milyen nehézkes és tanácstalan tud lenni a hirtelen felriasztott ember, aki a békés élet évtizedei alatt elszokott attól, hogy riadóra talpra ugorjon. Időbe telt, amíg magához tért, felfogta a bajt, elszörnyedt, aztán idegesen kapkodva felöltözött – hová tűnt az az átkozott zokni?! –, hiába, az ő korában, ötvennégy évesen nem megy a fürge futás a zuhogó esőben, remegő lába csak lépésben vitte.

A ház még mindig aludt, csak a két negyedik emeleti ablak világított most is kihívóan.

A kapualjból egy férfi lépett ki – fenyegetően súlyos alak; feje válla közé süllyedt –, egy éjszakába kényszerült komor lakó. Ahogy közelebb ért, siránkozó hangon megszólalt:

– Fiú az apját! Fiú az apját! Tessék, erre tanítják!...

– Maga kicsoda?

– Nem ismer meg?

– Vaszilij Petrovics! Hogy ismertem volna meg mindjárt. – Szonya Potyehina apja volt, prémgalléros bundában, mely tekintélyparancsolóan vállassá tette.

– Tehát mégis emlékszik rám. Ezért is köszönet. Maga elé futottam ki...

Homlokba húzott svájcisapka, a sötétben alig csillanó szem, ingerült vagy egyszerűen csak ideges hang.

– ...kifutottam maga elé, hogy megosszam magával, amit láttam: fölmentem, megnéztem! Fiú az apját! Fiú az apját! Vége a világnak!...

– A mentőket kihívták?

– Úgy kell is ide mentő, mint halottnak a körömpucolás. Teljesen szétloccsantotta... Bele az arcába, a nyavalyás... Fiú az apját!

– Gyerünk! Hátha mégis lehet segíteni.

– Azt már nem! Nekem elegem van. Alig jutok lélegzethez... Hanem maga csak menjen oda, gyönyörködjön benne, jaj-aj, magára ráfér. Hátha rájön arra, amire én most rádöbbentem.

– Miről beszél?

– Arról, hogy maga rettenetes dolgot művel. Maga olyan jó, magát mindenki tiszteli, magához vonzódnak – tanácsokat osztogat... Itt az ideje észre térni!

– Egy szavát se értem.

– Persze, persze... De később talán majd megérti. Nagyon remélem! – Vaszilij Petrovics megragadta Arkagyij Kirillovics kabátujját, remegő állát az arcához hajtotta. – Abnormálissá fajulnak manapság a gyerekek – lihegte izzón. – Nem vette észre? Az én Szonykám se normális...

Arkagyij Kirillovics bosszúsan kiszabadította a karját.

– Halasszuk el a vitát. Most nem alkalmas...

– Nem, nem alkalmas. Egy kicsit elkéstünk vele. Ami megtörtént, azt nem lehet visszacsinálni. Előbb kellett volna megvitatni!...

Az utolsó szavakat már a tanár hátának kiabálta Vaszilij Petrovics.

A sötét lépcsősorok gyengén megvilágított fordulókra vezették Arkagyij Kirillovicsot – első emelet, második, harmadik... Ahogy ment fölfelé, egyre jobban nőtt benne valami homályos aggodalom, amelyet a Vaszilij Petroviccsal történt váratlan találkozás keltett benne – úgy látszik, Vaszilij Petrovics vádolja valamivel, mégpedig érthetetlenül ingerülten. Eddig egyetlen gondolat hajtotta: szerencsétlenség történt, segítségre van szükség! Sietett tehát, nem is kérdezte, mit segíthet, mit tehet. Most, ahogy fölfelé lépkedett, valami homályos sejtelem tört rá – egy ismeretlen világ tárul fel előtte, vége szakadt a megszokottnak. Most először hasított belé az a letaglózóan egyszerű gondolat: az *ő* tanítványa gyilkolt! Különös, hogy nem kábult bele azonnal – az ő tanítványa! Eddig nem kapcsolta össze önmagával...

Ami Vaszilij Petrovics Potyehint illeti, jó viszonyban volt vele, nem csupán mint egyik tanítványának édesapjával: nem is olyan rég úgy adódott, hogy részt vállalt a sorsában, meghallgatta

panaszait, tanácsot adott neki, illetékesekhez irányította... És Potyehin most dúl-fúl – érthetetlen.

Arkagyij Kirillovics lélegzete a meredek lépcső után elfulladt, szíve idegesen verte a bordáit. A legfelső emeleten megállt.

Előtte ott a kitárt ajtó, bentről dől a fény. Egy darab parketta futószőnyeggel, egy darab fakó tapétával borított fal, rajta valami folyóiratból kivágott kékes-vöröses, élénk, de messziről kivehetetlen rajzolatú kép. Egy emberek lakta, darabka világ, amilyenből csupán ebben a házban több mint száz van, száz meg száz a szomszéd házakban, száz- és százezer az egész városban. S mindnek megvan a maga élete. A családok, akárcsak az emberek különböznek egymástól. Ez – bejárat egy világba? Nem, ez a világ már összeomlott. Öt lépésre áll a katasztrófa színhelyétől. Egyszerre újult erővel tört rá az a súlyos, csaknem babonás előérzet, hogy mihelyt belép ezen a kitárt ajtón, az ő rendezett, megállapodott élete egyszeriben szétzúzódik. Ezen az élesen megvilágított ajtónyíláson túl nem csupán egy halott várja, hanem valami ismeretlen veszély is, amelytől csak úgy óvhatja meg magát, ha meghátrál.

De valami ellenállhatatlan erő mégis hajtotta, hogy belépjen ezen az éjszakába világító ajtón. Nem hátrálhat meg.

Arkagyij Kirillovics kifújta magát, elindult az ajtó felé, s máris elfogta a viszolygás és valami kísértő izgalom – most megmerül a bűn légkörében, amelyről sokszor olvasott már, de ő maga még sohasem merült bele.

A kép, amely a bejárattal szemben a falon függött, egy külföldi magazinból kivágott reklámfotó volt: kék tenger partján, narancssárga strandon, döbbenetesen hosszú, nyitható tetejű, fényesre nyalt vörös kocsi állt, mellette egy minimális fürdőruhát viselő karcsú szőkeség mosolygott mind a harminckét fogával.

Az előszoba végében, a szobaajtónál – ami szintén tárva-nyitva állt, tessék belépni! – egy fél pár nagy lábra méretezett, elnyűtt, piszkos férfipapucs hevert. Arkagyij Kirillovics óvatosan átlépett rajta.

Látott ő annak idején épp elég hullát: a Carica folyó Sztálingrádban egészen a szakadékos part szintjéig tele volt keményre fagyott, kicsavarodott tagú hullákkal. De azok a halottak a föl-

szaggatott, elértelenített, felégetett és... megszokott táj részei voltak.

Itt pedig lángoló kristályfüggelékekkel teleaggatott csillár égett a mennyezeten, tébolyult izzással a késő éjszakában, s a dühödt fénnyel átitatott levegő nyomasztó mozdulatlanságba dermedt. A parádésan nagy tévékészülék lapos, ködszürke pofája vakon és közönyösen bámul elő sötétre lakkozott kávájából. A széles ágyon szemérmetlenül összegyűrt ágynemű, az egyik párna a padlón hever. Körös-körül mindenütt egy összetört üvegváza cserepei csillognak.

A szivárványlón izzó csillár alatt, ferdén, az egész szobán keresztül – ott feküdt a padlón elterülve a nyomasztóan ormótlan test. Széles, izmos hátán műszálas csillogású, vékony ing feszül, a száraz göndör csepűhajjal borított fej a parkettán csillogó, enyvszerűen sűrű, fekete tócsába ragadt. A tócsából ugyanolyan szurokfekete iszapos-ragacsos patakocska lopakodik a tévéállvány szétvetett lábai alá. Piszkos bézsszínű zokniba bújtatott felmeredő nagy lábfejek, esetlenül oldalra bicsaklott kar, kérges, kemény tenyér, töredezett körmű ujjak – munkáskéz. Arkagyij Kirillovicsot öklendezés, hányinger környékezte: ennek az embernek már nincs szüksége segítségre.

3

Ez volt a második találkozásuk.

Három esztendővel ezelőtt Arkagyij Kirillovics már járt ebben a szobában (amely akkor egészen hétköznapian festett, és egyáltalán nem maradt meg emlékezetében). Kolja Korjakin – aki akkor még csak hatodikos volt – rosszul tanult, kihívóan gorombáskodott a tanárokkal és gyakran hisztérikus jelenetekben tört ki. Ekkor azt beszélték az iskolában, hogy a gyerek rossz családi körülmények között él, az apja iszik, botrányokat rendez, a fiúnak nemegyszer a szomszédoknál kell menedéket keresni előle. Intézkedni kell, és mint ilyenkor mindig, sürgősen. De hogyan? Az iskolának egyetlen széplelkűsködő, kétes értékű eszköz áll a rendelkezésére: elbeszélgetni a züllött szülővel, a lelkiismeretére apellálni. A tanár semmiféle más hatóerővel nincs felruházva.

Erre a sikerrel egyáltalán nem kecsegtető műveletre senki sem volt hajlandó – végül Arkagyij Kirillovics vállalta.

Vasárnap reggel nyitott be, arra számítva, hogy az apát nem találja részegen. Még álmos képű, tagbaszakadt férfi fogadta, kétes tisztaságú alsó ingben, dús, szalmasárga haja boglyas, arcszíne jellegzetesen vörös, mintha leforrázták volna, amilyen csak egy bizonyos típusú szőkeséggel jár együtt. Maga az arc, a szabályos, határozott nagy orral, a lapos, négyszegletes állkapoccsal elfojtott undort és szenvedést fejezett ki – ez a másnaposság nyoma volt –, a ködös pírral befuttatott világoskék szempár komor volt és tekintete kitérőn futkosott ide-oda.

Arkagyij Kirillovics nyomban felfogta, hogy ezt az embert semmiféle rábeszéléssel nem lehet levenni a lábáról, az udvariasságot félelemnek hiszi, az őszinteség mögött csapdát gyanít, a fia iránti együttérzést tettetésnek képzeli. Ezért aztán Arkagyij Kirillovics azon a kiszámított agresszivitást sejtető nyugodt, de kérlelhetetlenül határozott hangon kezdett beszélni, amelyből a másiknak meg kell éreznie: a gorombaságot nem tűröm, az emelt hangú ellenvetéseket pedig nem vagyok hajlandó meghallgatni.

– Ha a családi helyzet nem fog megváltozni – fejezte be rövid, de energikus szónoklatát –, tönkreteszi a fia életét. Képes volna lelkére venni ezt a bűnt?

A sötét ajak elfintorodott, a fakó szempár félresiklott, a konok, kihívó kifejezés – láttunk mi már efféle hittérítőket! – lefonnyadt a gyulladt ábrázatról, az indulatokból csak némi ingerültség maradt a száraz, recsegő hangban:

– Az én dolgom, hogy etessem és ruházzam. A fiam nem éhezik és nem jár pucéron. A nevelés a maguk dolga. Az állam ezért fizeti magukat.

Vitatkozni, bizonygatni semmi értelme, Arkagyij Kirillovics felállt, megpróbálta elkapni az elsikló tekintetet, és keményen így szólt:

– Jól vésse az eszébe: ha a fiával történne valami, nekünk még csak arra se lesz szükségünk, hogy különösebb bizonyítékokat keressünk maga ellen. Bűnössége amúgy is túlságosan szembetűnő, úgyhogy vigyázzon magára!

Idősebb Korjakin nem fortyant fel – lenyelte, tudomásul vette a fenyegetést. Habár miféle fenyegetés volt az: sem Arkagyij

Kirillovics, sem az iskola semmi módon nem tudja őt megbüntetni. A gyereknevelés túlnyomórészt a szülőktől függ, a szülők viszont a legcsekélyebb mértékben se függnek a pedagógusoktól. De idősb Korjakin abban a pillanatban éppen józan volt, következésképpen hiányzott belőle a bátorság.

Újabb találkozásra nem volt szükség – Kolja Korjakin váratlanul merőben megváltozott, „nehéz" gyerekből normális tanuló lett.

Most pedig a szoba széltében szétterülve a parkettán itt ez az iszamós vértócsa... Fiú az apját.

Arkagyij Kirillovics összerezzent: a halottas szobában hirtelen hörgés hangzott fel!... De a hang mennydörgés erejű kondulásban ért véget: bom-m! bom-m! bom-m! A hosszú fekete fadobozba zárt falióra elütötte a hármat. Csak ez a szerkezet élt most, ha eddig lappangva is, ebben a szobában. A ládikó üvegezett ablaka mögött ott himbálózott az inga fényes tányérja. Egyszerre hallhatóvá vált az egyenletes tiktakolás – az idő kimért, lopakodó, apró, de kérlelhetetlen lépései.

Arkagyij Kirillovics felocsúdott: tulajdonképpen mit keres ő itt? Miért kell látnia ezt a hullát, küszködnie a hányingerrel? Hiszen nem ő az, akinek a kedvéért kiugrott az ágyból, hanem valaki más, aki él: Kolja Korjakin, a tanítványa. Kolja egy emelettel lejjebb van...

Még mindig nem mert hinni annak a rettenetes és egyszerű ténynek, hogy a lobogó csillár fényében fekvő hulla... az ő tanítványának az áldozata! Arkagyij Kirillovics nem a Newton-féle binomra, nem a távoli kereszteshadjáratok történetére tanította Kolja Korjakint, hanem arra, hogyan szenvedett az emberekért Puskin, Tolsztoj, Dosztojevszkij...

Végül nem csekély erőfeszítés árán sikerült elfordulnia a halottól. Arkagyij Kirillovics engedetlen lábait vonszolva elindult kifelé, gondosan átlépte a szoba küszöbénél az elnyűtt fél pár cipőt, elhaladt a csábosan mosolygó szőkeség mellett – aki a kék tengernél állt –, de az alvó világra nyíló ajtónál befordult... a konyhába. Nem állt készen a találkozásra. Ha nem is képes megérteni a történteket, legalább az egyensúlyát vissza kell szereznie.

A szűk, de otthonos fehér konyha sértően nyugodt tisztaságot és rendet színlelt – mintha nem tudná, mi történt a másik helyiségben. A fal mellett álló keskeny asztalkán vidám, virágmintás viaszosvászon. Arkagyij Kirillovics fáradtan leroskadt mellé.

4

Az asszony a puskával kiért majdnem a város szélére, az új negyedbe, ahol a házak végeérhetetlenül ismétlik egymást, ahol az utcai lámpák ritkábban sorakoznak, az eső mintha szaporábban zuhogna, a zsákutcák sötétebbek, az éjszaka sűrűbb, barátságtalanabb, reménytelenebb.

Az asszony befordult az egyik, a többitől semmiben se különböző négyemeletes épület sarkánál. „Uramistenem, uramistenem. . ." – jajveszékelt halkan, miközben rézsút keresztülfutott a tágas udvaron, s odaért egy kis melléképülethez, ami valami csoda folytán ott maradt a nagy építkezések előtti időkből, és a nyomasztóan méltóságteljes szabványvilág kellős közepén megőrizte a maga ütött-kopott, siralmas, csámpás, de egyéni ábrázatát.

Az asszony megzörgette az ablakot, bentről kisvártatva fény gyúlt, és kiragadta az éj sötétjéből az asszony eltorzult arcát, a rátapadó nedves hajfürtöket, a puska fenyegetően megcsillanó csöveit. . .

Az apró szobában kegyetlen fényt árasztott a mennyezetről lelógó csupasz villanykörte. Az asszony belépett az ajtón, nagy csattanással a földre ejtette a puskát, erőtlenül a padlóra roskadt és száján rekedt, torokhangú sírás vagy nyögés tört elő.

– Csendesebben, te! Felébreszted a szomszédokat.

A termetes öregasszony, aki beeresztette, álmosan, mogorván, csodálkozás nélkül nézett rá.

– Ko-ol-ka!. . . Az apjá-át!. . . Meghalt!

Az asszony erőlködve nyújtogatta nyakát az öregasszony felé, szeme izzott az arcába hulló hajfürtök között.

Az öregasszony nem mozdult. Csontos vállán a hálóingre kapott kabát, mezítlen, csúnya lába csupa visszércsomó, haja ritkás

fakószürke kóc, éles ráncok szabdalta hosszúkás arca famerev – az egész asszony csupa rideg ellenségesség.

– Jevdokija-a! Kolka!... Az apját!... Puskával!...

A borzas fej aprót biccent – értem, hát! –, egy futó pillantás a kétcsövűre, aztán az öregasszony óvatos mozdulattal, hogy a kabát le ne csússzon a válláról, kiszabadította a karját, keresztet vetett a levegőbe, majd minden sietség nélkül, szinte ünnepélyesen megszólalt:

– Isten nyugosztalja. Hát ez lett a vége Rafaskának!

Az asszony egész teste összerándult, mindkét kezével a torkához kapott és vergődni kezdett a padlón.

– Ti!... Miféle emberek vagytok?! Kőből vagytok! Kőbő-ől!! Soha senkit nem sajnált, de te... Te se!... Az anyja vagy, hát legalább egy könnyet ejtenél!... Érzéketlen kövek!!

Az öregasszony komoran nézte az asszonyt, aki ott vergődött a padlóra ejtett puska mellett.

– Rette-ne-tes! Ret-te-ne-tes köztetek!!

– Na, elég legyen, még felvered ezt az egész tyúkólat.

Az öregasszony nehézkesen végigcsoszogott mezítelen, görbe lábával a múlt századból maradt egyenetlen padlódeszkákon, odament az asztalhoz, a teáskannából vizet töltött egy bögrébe és odavitte az asszonynak.

– Igyál, ne hánykolódj... Ordítozással nem segítesz magadon.

Az asszony nyelt egyet-kettőt – foga a bögréhez koccant –, gyengeség fogta el, komor tekintetét a felpúposodott, megsárgult tapétára szegezte.

– Csodálkozol, hogy egy könnyet se ejtek. Elsírtam én már mindet már korábban, nincs egyetlen csepp se.

Egy negyedóra múlva az öregasszony már fel volt öltözve, hosszúkás arcát vastag kendőbe rejtette, kabátjára szíjövet kötött.

– Állj fel a padlóról. Vedd le magadról, ami vizes, és feküdj az ágyba – parancsolta. – Én most odamegyek... elbúcsúzni.

Útban az ajtó felé egy pillanatra megállt a puska mellett.

– Hát ezt minek hoztad magaddal?

Az asszony szomorúan bámult valahová messzire, nem felelt.

– Azt kérdem, a puskát minek cipelted ide?

– Kolka kezéből kaptam ki... – felelte erőtlenül az asszony –, de már késő volt.

Az öregasszony eltűnődött egy pillanatra a puska fölött, megrázta kendőbe bugyolált fejét, mintha a gondolatait akarná elhessegetni.

– Sajnálom Kolkát – mondta haragosan, aztán határozottan kilépett az ajtón.

5

Arkagyij Kirillovics úgy gondolta, hogy a pedagógus a szétrombolt Sztálingrádban született meg benne egy éjszakán.

Talán az volt az első csendes éjszaka. Előző nap még aknák robbantak száraz pukkanással a romok között, hosszú géppuska- és rövid ugató géppisztolysorozatok kusza szövedéke jelezte a frontvonalat, az agyongyötört földet tompa dörejekkel elárasztva süvöltöztek a katyusák, az égen rakéták virágai nyíltak, fényükben újra meg újra összezsugorodtak a fantasztikus alakú, tátongó ablakú házmaradványok. Előző nap itt még folyt a háború, de mára véget ért. A hold csendben kelt fel a romok, a tűzvészek hóborította nyomai felett. Az ember sehogy sem akarta hinni, hogy már nem kell félni a csendtől, amely színültig megtölti a sokat szenvedett várost. Ez nem szélcsend: itt már beköszöntött a béke, ez itt már távoli hátország, az ágyúk több száz kilométerrel arrább dörögnek. És bár az utcákon az üszkös romok között hullák hányódnak, ezek tegnapiak, újakkal nem szaporodnak.

Ezen az éjszakán nem messze az egykori tizenegyes számú iskola óvóhelyétől, ahol ezredük törzse elhelyezkedett, tűz ütött ki. Előző nap még senki se törődött volna vele – folyik a harc, ég a föld –, de most ez a tűz a béke nyugalmát törte meg és mindenki rohant oda.

A német katonai kórház háromemeletes faépülete égett, amelyet eddig szerencsésen elkerült a háború. A sebesültekkel együtt égett. A vakítóan aranyló, lobogó falak heve messziről is perzselt és hátraszorította a tömeget. Az emberek pedig dermedten, megbabonázva, lesújtottan figyelték, amint odabent, az izzó mélyben időről időre leszakad egy-egy sötét tömb. S valahányszor ez

történt, a tömegen, egyik végétől a másikig keserű, fojtott sóhaj futott végig: egy-egy összeégett német sebesült zuhant le ilyenkor ágyastul, olyan, aki nem tudott felkelni és kimenekülni.

Sokuknak sikerült kivergődni. Most ott álltak az orosz katonák közé vegyülve, velük együtt figyeltek, egyszerre tört fel belőlük a sóhaj.

Arkagyij Kirillovics vállához szorulva is ott állt egy német. Fejét és fél arcát kötés takarta, csak hegyes orra állt ki belőle, s a fél szemében kétségbeesett iszony parázslott. Mocsárszínű, szűk gyapot egyenruhájában – amelyen keskeny váll-lapok voltak – didergett a félelemtől meg a hidegtől. Remegése akaratlanul is átragadt Arkagyij Kirillovicsra, aki pedig jól beleburkolózott meleg bekecsébe.

Arkagyij Kirillovics elszakította tekintetét a ragyogó tűzözönről, lassan körülnézett – téglavörösen izzó arcok, oroszok és németek vegyesen. Mindannyiuk szeme egyformán izzik, éppúgy mint a szomszédjáé, mindannyiuk arcán fájdalom és tehetetlen beletörődés. A szemük láttára lezajló tragédia egyikük számára sem volt közömbös.

Arkagyij Kirillovics ezekben a pillanatokban ráébredt egy egyszerű igazságra: sem a történelem ficamai, sem a megveszett mániákusok gyilkos eszméi, sem a téboly járványai, semmi sem képes arra, hogy kiölje az emberekből az emberséget. Elfojtani lehet, de megsemmisíteni nem. Mindenkiben lappanganak a jóság érintetlen tartalékai, csak fel kell tárni, hagyni kell, hogy felszínre törjenek. És akkor... A történelem ficamai – egymást gyilkoló népek, vérfolyamok, a föld színéről eltörölt városok, letiport mezők... Csakhogy a történelmet nem az Úristen csinálja, hanem emberek! Vajon ha szabadjára lehetne engedni az emberekben rejlő emberséget, nem azt jelentené-e az, hogy sikerül megzabolázni a kegyetlen történelmet?

Izzóan aranylottak a ház falai, a vörös füst szikrakévéket sodort a hideg Hold felé, s fátylat borított rá. A tömeg erejét vesztetten figyelt. Arkagyij Kirillovics vállához szorulva ott reszketett a bekötözött fejű német, a fél szeme előparázslott a kötés alól. Arkagyij Kirillovics a tolongó tömeg közt lehúzta magáról a bekecsét, rávetette a didergő német vállára és tuszkolni kezdte kifelé a tömegből:

– Schnell! Schnell!

A német csodálkozás nélkül, közömbösen fogadta a gondoskodást, engedelmesen kocogott egész úton a törzs pincéjéig.

Arkagyij Kirillovics nem nézte végig a tragédiát, később megtudta, hogy egy mankós német előrontott a tömegből, bele a tűzbe, s egy tatár katona utánavetette magát, hogy kimentse. Az égő falak beomlottak, s maguk alá temették mindkettejüket. Mindenkiben kihasználatlan emberségtartalékok lappanganak. A történelmet emberek csinálják.

Az egykori gárdaszázadosból tanító lett és egyidejűleg beiratkozott a pedagógiai főiskola levelező tagozatára.

Az iskolai tantervek ilyesmiket írtak elő: a tanulónak ismernie kell a nagy írók életrajzát, legjobb műveiket, világnézetüket, képesnek kell lennie arra, hogy a megadott sablon szerint meghatározza az egyes irodalmi alakokat: ez népi, az reakciós, amaz „felesleges ember"... Tudnia kell, hogy ki kire hatott, ki kiről hogyan vélekedett, ki a romantika képviselője, ki a kritikai realizmusé... Ezek a tantervek csupán egyet hagytak figyelmen kívül: az irodalom emberi viszonyokat mutat be, ahol a jóság megütközik az aljassággal, a becsület a hazugsággal, a nagylelkűség az alattomossággal, az erkölcs szemben áll az erkölcstelenséggel. Az irodalom az emberi együttélés megválogatott és megőrzött tapasztalatkincse!

Felháborít a gazdasszony, akire Vanyka Zsukov így panaszkodik a nagyapóhoz írott levelében: „Fogta a heringet, fejjel a számba tömte." De nem különös, hogy egy cseppet se háborodsz fel azon, ha egy ismerős felső osztályos csak úgy mellesleg, pusztán passzióból lekever egyet egy arra szaladó kis kölyöknek? Egy erős a szemed láttára megüt egy gyengébbet, csupán azért, mert ő erős. Miféle ember vagy, ha ez közömbösen hagy?

Olvastátok Tolsztoj *Feltámadás* című regényét. Eresszük szabadjára a képzeletünket: mi lett volna, ha Nyehljudov erkölcsi gyávaságból vagy szégyenből elfordul Kátya Maszlovától? Hogyan élt volna tovább? Megnősül? Családot alapít? Nyugodtan élne?...

Arkagyij Kirillovicsnak az irodalom révén sikerült sajátos, bonyolult erkölcsi versengést kezdeményeznie: aki erősnek érezte magát, kereste az alkalmat, hogy a gyengébb segítségére siessen:

a gyenge büszke volt rá, ha az erősebb szemébe mondhatta a kemény igazságot, az ártatlan zokszó nélkül viselte a mások vétkéért járó büntetést, de jaj volt annak, aki gyávaságból hagyta, hogy vétkéért más bűnhődjön...

Mindebben sok volt a játék és sok volt a kérkedés. De lehet-e kételkedni abban, hogy a kérkedésből gyakorolt erény idővel szokássá, a játék pedig életté változik? Az utóbbi időben még a városi művelődési osztály felügyelői is azt hangoztatták, hogy a százhuszonötös számú iskola tanulói egész magatartásukkal irigylésreméltóan különböznek a többi iskola tanulóitól.

Arkagyij Kirillovics meg volt győződve arról, hogy a keze alól nagyszerű emberek lépnek ki a nagybetűs Életbe, akik nem bántják a gyengét, és nem békülnek azokkal, akik ezt megteszik, nem tűrik az aljasságot, a hazugságot és tisztában vannak erkölcsi felsőbbrendűségükkel. Azok pedig, akikkel összeütközésbe kerülnek, önkéntelenül is szembe kell hogy nézzenek önmagukkal. Minden emberben hatalmas emberségtartalékok lappanganak. Arkagyij Kirillovics egyetlen percre sem felejtette el az egykori ellenségek összevegyült tömegét, ott az égő katonakórház előtt, a tömeget, amelyet közös szenvedés hatott át. És nem felejtette el az ismeretlen katonát sem, aki berontott a tűzbe, hogy megmentse azt, aki tegnap még az ellensége volt. Meg volt győződve arról, minden tanítványa egy-egy gyutacs lesz, amely felrobbantja maga körül a rosszakarat, a közöny jegét és felszabadítja a pozitív erkölcsi erőket. A történelmet emberek csinálják. Ő, Arkagyij Kirillovics Pamjatnov pedagógus, a maga szerény módján hozzájárul a történelem előrelendítéséhez...

Hitt ebben és másokat is igyekezett rávenni, hogy higgyenek benne. Egyre többen fordultak hozzá, szavára felfigyeltek, nemcsak a tanítványai, hanem a szüleik is kikérték tanácsát. Szonya Potyehina is, lám, kétségbeesésében – éjnek évadján – nem másnak, hanem éppen neki telefonált.

Arkagyij Kirillovics ott ült a konyhában, öklére támasztva nehéz fejét. Odaát, alig néhány lépésnyire ott feküdt az a puskalövéstől szétzúzott fejű termetes férfi. Az ő tanítványa megölte az apját! Az ő tanítványa... Egyike azoknak, akik büszke hitet ébresztettek benne.

Mi ez?

A sors véletlen fintora vagy egy hibáért járó kegyetlen büntetés? Ha van egyáltalán, aki képes hozzásegíteni a válaszhoz, az csakis Kolja Korjakin lehet, senki más. Ha ugyan képes rá...

Körös-körül csend. Arkagyij Kirillovics már nekikészült, hogy feláll és lemegy, amikor hirtelen lopakodó lépteket hallott. Összerezzent, fölegyenesedett, és... a konyhaajtóban Vaszilij Potyehint pillantotta meg, homlokába húzott sapkában, prémgalléros, rövid, de bő bundában.

6

– Nem tudtam megállni. Feljöttem megkérdezni: látta? Mit szól hozzá?...

Hangjában ugyanaz a megmagyarázhatatlan ellenségesség, szemében lappangó gyűlölet.

Vaszilij Petrovics arca mindig megdöbbentette ellentmondásosságával: nagy áll, a sapka alatt magas filozófushomlok, köztük pedig tétova, kifejezéstelen vonások, lapult nyergű pisze orr, pofacsontja helyén ernyedt hús, apró, finom vonalú nőies száj, ami csaknem illetlenül hat a meredek áll felett. Mintha a mindenható okos, erős akaratú embert akart volna gyúrni, de elpuskázta, elfuserálta, összezagyválta, s végül is félresikerülten adta ki a kezéből.

– Kolja maguknál van? – kérdezte Arkagyij Kirillovics. – Látni akarom.

– Minek?

– Vaszilij Petrovics, mi van magával?

– Kinyílt a szemem.

– Mire?

– Hogy maga milyen veszedelmes.

– Nem valami jó alkalom ez, hogy a kettőnk nézeteltérését tisztázzuk, de ha már elkezdte, mondja végig.

– Mindenki bámulja magát, eddig én is, mint mindenki más... Ez most lehűtött – biccentett a szoba felé, ahol a halott feküdt. – Hát maga?... Hadd kérdezzem meg: maga föl se veszi?... Magát nem furdalja a lelkiismeret?

Lehetséges volna, hogy ez a kívülálló rájött, hogy homályos

gyanú formájában mi kínozza? Arkagyij Kirillovics megborzongott. De nem árulta el izgatottságát.

– Úgy gondolja – kérdezte nyugodtan –, hogy közvetlen közöm van a gyilkossághoz?

– Közvetlen köze? Nem. De közvetett, áttételes...

– Bizonyítsa be.

– Maga azt követelte a gyerekektől: ne békéljenek meg a rosszal. Igaz?

– Igaz.

– Meg azt: legyenek jók és ne engedjenek ebből egy jottányit se. Igaz?

– Ez is igaz.

– Tudja, mit jelent ez? Szegüljetek szembe az élettel, gyerekek! Gondolja ezt meg alaposan: ez rettenetes! A forgács nem lehet gátja a folyónak.

– Úgy gondolja, valamiképpen én biztattam fel Kolja Korjakint?

– Úgy gondolom, félrevezette ezt a gyereket, amint engem is annak idején.

– Magát?...

Vaszilij Petrovics egész teste összerándult, még a hangja is elvékonyodott.

– De még mennyire! Olyan ember voltam, mint más. Fejlődőképes mérnöknek tartottak. Nekem meg az a hóbortos ötletem támadt, hogy magához forduljak, mert elfogott a nagy igazságosság iránti vágy. Köztudomású, hogy maga az igazság híres specialistája, afféle szent apostola! Én meg előrukkoltam a maga apostoli hitével, aztán úgy jártam, mint a bolond Ivan, aki ríva állított be a mennyegzőre, másoknak is elrontotta a kedvét, őt magát meg elpüfölték és kitették a szűrét. Ki vagyok én most?... Gáztűzhelyjavítási munkalapokat írogatok... Igazi munkának a közelébe sem engednek – mert bajba hoztam másokat.

– Egyszóval maga azt rója fel nekem, hogy nem tagadtam meg magától a segítséget?

Vaszilij Petrovics hirtelen előredőlt, mintha derékban kettétört volna – szétfolyó szembogár, pisze orr, eltorzult száj.

– Ne segítsen! Még ha kérik, akkor se, soha ne segítsen! Tagad-

ja meg a segítséget! – suttogta izzón. – Maga csak árt az embereknek.

Ez a kirohanás, ez a gyűlölettől fortyogó meggyőződés végül kihozta Arkagyij Kirillovicsot a sodrából.

– Ötvennégy éves vagyok – szólt keményen és hidegen. – Sokaknak segítettem életemben, elég sok köszönetet hallottam, szemrehányást viszont csak magától.

Vaszilij Petrovics hátradőlt, egyszerre elborult, sőt komor lett.

– Én is megköszöntem annak idején, ha emlékszik rá... De most kinyílt a szemem – morogta félrefordulva. – Különben sem rólam van szó. Hanem Szonykáról... Édes lányom, féltem őt. Ha így tanítja tovább, ő is megkergül... Ne-em, azt már nem. Nem akarom! Átíratom egy másik iskolába...

Ebben a pillanatban kintről, az éjszaka gödrének mélyéről motorberregés, fékcsikorgás, kocsiajtó-csapkodás, néhány szófoszlány hangzott fel. Vaszilij Petrovics megrántotta a vállát, összeszedte magát.

– Megérkezett a rendőrség. Végre-valahára!

Oldalvást elindult az ajtó felé, de a küszöbön megállt, visszafordult Arkagyij Kirillovics felé.

– Gorgyinnak pedig igaza volt! – vetette oda. – Tökéletesen igaza volt.

Azzal nesztelenül eltűnt.

Gorgyin? Annak idején Potyehin egyre ezt a nevet emlegette, és mindig megszenvedett, átkozódó gyűlölettel. Ez az ismeretlen Gorgyin még Arkagyij Kirillovics számára is a tisztességtelenség, a hazugság, a gátlástalan önzés megszemélyesítőjévé vált. Aztán elfeledkezett róla.

A lépcsőházban eközben hullámverés gyanánt hangosodtak a léptek. Ahogy közeledtek, úgy rémlett, egyre többen jönnek, mintha minden emeleten feltárulnának az ajtók, egyre újabb emberek csatlakoznának a dagadó tömeghez.

Arkagyij Kirillovics elkésett, Kolja Korjakint most a rendőrség veszi a kezébe, majd engedélyt kell kérnie, hogy találkozhasson vele.

Arkagyij Kirillovics felállt, hogy a közeledő menet felé induljon.

7

Önelégült tartású, alacsony férfi, jól szabott sötét köpeny, esőtől csillogó, cseppnyi ellenzővel ellátott hetyke kis bőrsapka, kiugró pofacsont, kackiás bajuszka, fürge, szúrós fekete szempár.

– Szulimov vagyok, a bűnügyi rendőrség felügyelője, és maga kicsoda? – kérdezte hegyesen. A főnöki szigor mögött fiatalos, faragatlan kakaskodás rejlett.

– Arkagyij Kirillovics Pamjatnov tanár vagyok.

– Mit csinál itt?

– Egyelőre semmit. Csak aggódom.

– Hm...

Szulimov felügyelő fürgén végigmérte csillogó szurokfekete szemével, nyilván azt mérlegelte, hogy kerül ide, a bűncselekmény színhelyére, ez a csöppet sem ideillő, mély barázdáktól szántott, parancsoló arcú, tekintélyt sugárzó, idős tanár.

– Az én tanítványom... – szólt nagy nehezen Arkagyij Kirillovics.

– Maga itt lakik? Hogy került ide mielőttünk?

– Lakik ebben a házban még egy tanítványom. Ő hívott fel telefonon.

– És gyakran fordul elő... Késő éjszaka?

– Most először.

– Mégis, mi volt a szándéka, amikor idejött?

– Találkozni akartam vele. De elkéstem.

– A tettessel?

– A maga szemében tettes, nekem – tanítványom.

– Abban reménykedett, hogy segíthet neki valamiben?

– Maga úgy gondolja, hogy nincs szüksége segítségre?

– Nem, nem gondolom.

– Látja. Ha pedig valaki egyáltalán képes segíteni neki, azt hiszem, az egyedül én vagyok. Az anyja bizonyára maga is segítségre szorul.

– Maga meglehetősen önhitt. Csak nem gondolja, hogy képes levenni a válláról a bűnt?

– Ami a bűnét illeti, azzal ön fog foglalkozni. Én – vele magával.

– Ez mit jelent?

– Ez azt jelenti, hogy ez a fiú nem véletlenül követte el ezt a rettenetes dolgot, valami szörnyűség kényszerítette rá. És nem nehéz elképzelni, milyen állapotban van most. Kell hogy legyen valaki, aki képes megérteni, akiben megbízik. Bennem pedig mindig bízott.

Szulimov elgondolkodva félrefordította tekintetét A szobából, ahol az áldozat feküdt, gondterhelt hangok szűrődtek át, már működésbe léptek a felügyelő segédei.

– A fiú normális? – kérdezte óvatosan.

– Teljesen.

– Annál rosszabb – komorodott el Szulimov.

– Megengedi, hogy beszéljek vele? – kérdezte Arkagyij Kirillovics.

– Arkagyij Kirillovics! – Szulimov ünnepélyesen a tanár szeme közé nézett, egész arckifejezésével hangsúlyozva, hogy nem mulasztott el beszélgetésükből egyetlen szót sem, még a tanár apai nevét és keresztnevét is kapásból megjegyezte. – Arkagyij Kirillovics, nem lenne jobb, ha együtt beszélnénk vele? Maga segít nekünk, hogy feltárjunk egyet s mást, mi pedig magának.

– Én még abban sem vagyok biztos, Szulimov elvtárs, hogy akár egyedül énelőttem hajlandó lenne feltárulkozni, a maga jelenlétében viszont minden valószínűség szerint végképp bezárkózik.

– Én nem engedhetem magát oda hozzá, amíg magam ki nem hallgattam. Egyáltalán, a nyomozás befejezéséig nem engedélyezhető a találkozás.

Arkagyij Kirillovics hosszasan, gondterhelten hallgatott. Szulimov fürkészőn figyelte szúrós szemével. Végül így szólt:

– Könnyebb lesz a fiúnak, ha az első kihallgatáson jelen lesz a tanára, akiben bízik. Én akaratlanul is ellenség leszek a szemében, mégpedig kíméletlen. Ha viszont maga ott lesz mellettem, akkor megérti, hogy nem ellenséggel áll szemben. Ne fossza meg a támogatásától.

Arkagyij Kirillovics habozott egy kicsit, szemöldökét összevonta, arcának mély ráncai megkeményedtek.

– Hát jó... Más lehetőségem nincs – bólintott bizonytalanul. – Legyen. Várnom kell?... Sokáig?...

Benézett egy gondterhelt rendőrtiszt és komoran jelentett Szulimovnak:

– Egy lövéssel végzett vele... A puskát viszont sehol sem találjuk.

– Nem hiszem, hogy sokáig – felelt Szulimov Arkagyij Kirillovicsnak. – Az ügy a jelek szerint világos, nem kell soká bogozgatni... Gyerünk, Tyiscsenko.

Arkagyij Kirillovics megint egyedül maradt a konyhában. A szobában a meggyilkolt férfi fölött függő óra rekedten négyet ütött. Komor lélekharang.

8

Szulimov azonban hosszú ideig nem került elő.

Körös-körül érthetetlen sürgés-forgás folyt. Új emberek jelentek meg és tűntek el: egy fényképezőgépekkel teleaggatott férfi; egy halálra rémült, zavart házaspár (alighanem a házmesterék), az asszonyon vattakabát, a borotválatlan férfin rossz szabású műbőr mellény; fehér köpenyes mentők, akik hangos szóváltásba keveredtek a rendőrökkel, s amikor távoztak, ott hagytak az előszobában egy esetlen hordágyat. Nyüzsgés, ajtócsapkodás, fülledt hőség, a padlón pedig mindenki szeme láttára ott fekszik a csillár dühödt fényében egy jól megtermett férfi, akinek szalmasárga haja fekete tócsába ragadt...

Minden olyan vad, idegen, valószerűtlen – szinte el sem lehet hinni, hogy kint, a nyirkos sötétségben ott áll az ismerős város; hogy néhány óra múlva mindenki számára megkezdődik a szokásos munkanap, az emberek felébrednek, nekiülnek reggelizni, loholnak dolgozni. Lidérces álom...

A legérthetetlenebb az egészből az iménti beszélgetés Vaszilij Petroviccsal. Ez a beszélgetés szorongó aggodalommal töltötte el Arkagyij Kirillovicsot. Most, hogy került rá ideje, tüzetes gonddal sorra vett mindent, ami ezt megelőzően történt közöttük.

Az eset tulajdonképpen teljesen hétköznapi volt. Egy alkalommal az iskolában a szülői értekezlet után Potyehin odament Arkagyij Kirillovicshoz, és nyúlszemét ráfüggesztve beszélni kezdett neki személyes dolgairól: a város legnagyobb építő és szerelő

vállalatánál dolgozik, gázszereléssel foglalkozik. Olyankor fekteti a gázvezetékeket, amikor a házak már állnak, az udvarok és az utak le vannak aszfaltozva, kéményeket üt az emeletek között, amikor a falak már be vannak vakolva és festve, kész a parketta; a munkások kénytelenek folyton leállni, ahhoz pedig, hogy leszerelje az elégedetlenségüket, kénytelen el nem végzett munkákat írni a munkalapjukra – egyszóval az építkezésen teljes fejetlenség uralkodik, ami az államnak sok százezer rubeljébe kerül. Vaszilij Potyehin tanácsot kért. Miféle tanácsot adhatott volna Arkagyij Kirillovics? Talán azt, hogy csak tűrjön, vegyen részt továbbra is ebben a tékozlásban? Igenis, ő biztatta Vaszilij Petrovicsot, igenis, ő segített neki, hogy kapcsolatba léphessen a területi pártbizottsággal és a népi ellenőrzéssel...

Vagy Vaszilij Petrovics Potyehin bizonyult gyenge legénynek a nagyszabású háborúhoz, vagy az ellenfél volt túlságosan nagy hatalmú (bizonyos Gorgyin, aki a vállalatot igazgatta), de a hullám végül is elzúgott, a vihar elcsitult, ám Vaszilij Potyehint félreállították.

Később is panaszkodott Arkagyij Kirillovicsnak, bosszúterveket forralgatott előtte – Gorgyin gátlástalan sikkasztó, Gorgyin szemérmetlen csaló, Gorgyin a korrupció és a cselszövések mestere, Gorgyint okvetlenül hűvösre kell tenni ez a minimum. De nagyon hamar megbékélt, lecsendesült, és többé nem kereste fel Arkagyij Kirillovicsot. A hősköltemény ezzel feledésbe merült, Arkagyij Kirillovicsnak akadt éppen elég dolga.

De most Potyehin újra eszébe juttatta... Azt még valahogy meg lehet magyarázni, hogy haragszik a tanácsadójára: hisz baj lett a tanácsból! De mivel magyarázható, hogy elismeri: Gorgyinnak igaza volt?

A távoli ködökbe vesző Gorgyin különös módon kapcsolatba került az annál közelebbi Kolja Korjakin helyrehozhatatlan tettével. Máskor Arkagyij Kirillovics talán legyint a dologra: hol itt a kapcsolat – lázas agyrém! De ezen az éjszakán minden olyan különös, minden olyan fantasztikusan valószerűtlen, érthetetlen, hogy muszáj tüzetesen szemügyre venni azt is, amit agyrémnek érez.

A másik szobában, ahol a halott feküdt, már többször is felhangzott az óra rekedt ütése, amely mindannyiszor ijesztően, váratlanul érte, összerezzent tőle – de Szulimov még mindig nem került elő.

9

Szulimov végre belépett a konyhába, de nem egyedül: termetes öregasszony rontott be utána, övvel leszorított, felpúposodó kabátban, meleg kendőbe burkolózva. Az öregasszony mögött rendőrsapka villant elő.

– Ne is kérj ilyet, anyó – próbálta türelmesen lebeszélni az öregasszonyt Szulimov. – Nem anyai szemnek való látvány.

Úgy látszik, serényen dolgozott, amíg odavolt – esőköpenyét levetette, sapkája tarkójára csúszva, energikus arca kihevült, elegáns félsportos öltönye kissé szétzilálódott, nyakkendője félrecsúszott, ingének egyik gombja is nyitva.

– Hozzászoktam én már a szörnyűségekhez, kedvesem – vágott közbe élesen az öregasszony. – Te csak ne sajnálj engem.

– Az ilyesmihez nem lehet hozzászokni, néni. Aztán meg odabent most dolgoznak...

– Márpedig én nem megyek el, amíg nem látom. Utóvégre a fiam, az édes fiam! Hogy lehettek ilyen kőszívűek?

– Hát jó, várj. Ha kifelé hozzák, majd szólunk.

– Az utcára nem megyek. Itt maradok. Nem vagyok már olyan fiatal, hogy állva várjak...

– Ültessék le valahol – rendelkezett Szulimov.

A háttérben tornyosodó rendőr előrelépett, vigyázva megfogta az öregasszony könyökét:

– Kihozok neked egy széket, néném, majd odaülsz az ajtóba. Itt bent nem maradhatsz! Tilos.

– Na végre. Nagyon kérem, bocsásson meg – fordult Arkagyij Kirillovicshoz Szulimov. – Azonnal indulunk a kapitányságra.

A szobából hirtelen rekedt, tagolatlan, fuldokló üvöltés hallatszott. Szulimov felpattant, de nem tudott átrohanni – a küszöbön ott termett előtte a zavart Tyiscsenko.

– Ez az öregasszony kitépte magát, nem tudtuk elkapni. Honnan van benne ennyi fürgeség?

A rekedt üvöltés tagoltabbá vált.

– Jaj, én sze-ren-csé-étlen feje-e-em! Á-átkozott éle-te-em!

– Rávetette magát a holttestre, belekapaszkodott – nem lehet elszakítani tőle! – Tyiscsenko idegesen megrángatta a sapkáját. – Na végre! Felszedték... Nézd csak, nem tud megállni a lábán, ölben kell kivinni... Ültessétek le a lépcsőre, hadd csillapodjon egy kicsit.

Szulimov bajuszkája felborzolódott, elővillantak apró fogai.

– Tyiscsenko! Van neked eszed? Az anyja, a megölt fiát látta meg!... Hozzák ide! Amilyen finoman csak lehet!

– Csak bajlódjon vele, babusgathatja! – dünnyögött Tyiscsenko, de sietve eltűnt.

– Uramistene-e-em! Mért versz így engem?! Hagytad volna, hogy én haljak meg előbb! Öregségemre ilyet látnom!...

A kísérők betuszkolták az öregasszonyt a konyhába. Kendője lecsúszott a fejéről, előbukkantak gondozatlan ősz fürtjei, ráncoktól szabdalt arca nem látszik, csak feketén tátongó fogatlan szája van nyitva. A konyha egy pillanatra fullasztóan szűknek tűnt.

Arkagyij Kirillovics felpattant a konyhaszékről, és leültette az öregasszonyt.

– Halálom előtt ilyet lás-sak!... Uramistenem!...

Tyiscsenko riadtan körülnézett, aztán szó nélkül kiszorította a kísérőket a konyhából és gondosan becsukta az üvegajtót.

Szulimov a jajveszékelés hallatán a homlokát ráncolta, ide-oda forgatta sapkás fejét, mintha az öregasszony ősz fejének mozdulatait utánozná. Arkagyij Kirillovics kigombolt köpenyben, lelógó sálban, félrecsúszott kalapban az öregasszony fölé hajtotta mély ráncoktól szabdalt széles arcát.

– Mit vétettem is-te-ne-e-em! Miért átkoztál meg? Elfáradt-a-a-am! Elfáradta-a-am! Nem bírom! Kinek panaszkodjak?! Ki hallgat meg engem?!

– Mi meghallgatjuk, néni – szólt az ősz tarkó felett Arkagyij Kirillovics.

Az öregasszony elcsendesedett, fölemelte fejét az asztalról, de nem egyenesedett föl egészen, görnyedten ült, aztán remegő kéz-

zel matatni kezdett a mellén, keservesen kifújta orrát a kendője csücskébe, aztán remegve sírt tovább, hüppögve, mint egy lassan megnyugvó kisgyerek. Ez a gyerekes sírdogálás furcsán hatott, mert az ősz öregasszony gyűrött, püffedt arca olyan merev volt, hogy még a bánat se tudott életet lehelni belé.

– Ti? Mit számít nektek az én bajom? – nyögte ki nagy nehezen.

Arkagyij Kirillovics leült mellé.

– Ha egyszer itt vagyunk, az azt jelenti, hogy nekünk is közünk van a maga bajához.

Az öregasszony rászegezte merev tekintetét a viaszosvászon szétszórt virágmintáira, horpadt halántékán az ősz fürtök alatt vastag ér lüktetett, mintha ki akart volna kúszni a ráncos homlokra, a lüktetés ütemére megrezzentek a borzas hajszálak végei is, számolva az öreg szív erőlködő dobbanásait. Újabb sóhaj, de már nem gyermekien hüppögő, hanem egy élettől elfáradt ember görcsös, elnyújtott, fojtott sóhaja.

– Bajban született, bajjal is végezte – szólalt meg csendesen, de érthetően az öregasszony, aztán elhallgatott.

Hallani lehetett a mellette toporgó Szulimov cipőjének nyikorgását.

– Míg élt, csak bajt csinált másoknak... Csak bajt.

– És őt magát senki se lökdöste a baj felé? – kérdezte Arkagyij Kirillovics.

Az öregasszony most először ráemelte fakó szemét, úgy látszik, a kérdés meghökkentette.

– Az Isten lökdöste, senki más – felelte szilárd meggyőződéssel..

– Sokat verted gyerekkorában?

– Nem... Legfeljebb, ha dühös voltam... Amíg meg nem nőtt, és végképp ki nem csúszott a kezem közül.

– És szeretted-e nagyon?

Az öregasszony nehézkesen megmozdult és felnyögött.

– Tönkretette az életemet... Még kicsike volt, karonülő, de már elűzött a szülőfalumból. Azokban az éhínséges években! Soha többé nem akadt kérőm, őmiatta senkinek sem kellettem. Egyedül kellett leélnem az életemet. Nem volt tőle szabadulásom. Most se... Most se szabadulok tőle! Kísérteni fog éjszakánként...

Az öregasszony ráncok szabdalta arcán könnyek csorogtak

végig, horgas ujjait hol begörbítette, hol kiegyenesítette a derűs, virágmintás viaszosvásznon. Szulimov elővett egy cigarettásdobozt, dühösen összegyűrte – üres! – és elhajította.

– Megmondtam, hogy nem neked való látvány! – szólt. – Nem hallgattál rám.

– Az ördög vitt rá... Az noszogatott, nem hagyott békén, jaj, gondolom, megnézem, legalább fél szemmel a szerencsétlent... Mindenkinek megrontotta az életét, mindenkinek bajt csinált, azért büntette meg az isten!... De még most is... Még holtában is félelmetesebb, mint életében!... Jó emberek! Ne hagyjátok, hogy vesztét okozza másoknak! Ő a vétkes mindenért, az Úristen színe előtt mondom! Ő! Ő! A sátán bélyege van rajta! Szégyenben fogantam, szégyenben hordtam, keserűségben dajkáltam. Még világra se jött, máris bajnak volt csak. Most, hogy eltűnt a világból, most is bajt okoz a jó embereknek! Hát ki ő, kit szültem a világra?!

Az öregasszony hisztérikus sápítozásba kezdett, ráncai összehúzódtak, szeme fennakadt, ajka rángott, töredezett szavak buktak ki belőle. Szulimov döbbenten állt a konyha közepén – sapkája a tarkóján, dülledt szemében tétova csillogás, hetyke bajuszkája remeg. Arkagyij Kirillovics mozdulatlanul ült az öregasszony mellett, arcának ráncai fáradtan elernyedtek, komor tekintete szemöldöke árnyékába rejtőzött.

Az öregasszony horgas ujjai egyre a viaszosvásznat kaparászták, testét görcs rángatta, attól kellett tartani, végigzuhan a padlón, és hisztériás roham tör ki rajta.

Arkagyij Kirillovics megrázta az asszony vállát:

– Elég legyen, öreganyám! – Aztán a felügyelőhöz fordult. – Intézkedjen, hogy vigyék haza.

Szulimov magához tért dermedtségéből.

– Máris!

A remegő öregasszonyra villantotta szemét és kirohant az előszobába.

10

Végre elindultak a kijárat felé, elöl Szulimov törtetett, Arkagyij Kirillovics a nyomában, leghátul Tyiscsenko.

A lépcsőház most tele volt. A posztó egyenruhába és szíjakba bújtatott méltóságteljes rendőrtől félrehúzódva a szomszéd lakások félig felöltözött, riadt lakói összezsúfolódtak. Egy emelettel lejjebb hasonlóképp: végiggombolt kabátok, gyűrött pizsamák, sápadt arcok, borzas fejek, néma kérdést sugárzó szemek. A ház felébredt, a ház fel van zaklatva.

Vaszilij Potyehin ott állt borzas bundájában lakása szorosra zárt ajtajában, és homlokát öklelő mozdulattal a lefelé igyekvő Arkagyij Kirillovics felé fordította: aha, szóval a főnökökkel mászkálsz, és senki még csak nem is sejti, miféle vagy, egyedül én látok keresztül rajtad!

Amikor kiléptek a kapun, füstös házakra nehezedő, közömbösen nyugodt, alacsony égbolt fogadta őket. Arkagyij Kirillovics élvezettel nyelt egyet a nyirkos levegőből, s érezte, hogy a felgyülemlett méreg lassan oszladozni kezd benne, tisztul a feje.

De ahogy az égről a földre vetette pillantását, összerezzent – fenyegetően összetorlódott, várakozón hallgató, komor, mozdulatlan tömeg állt előtte. A tömegben sárga-kék rendőrautók, mentőkocsi – rajta a nyugtalanító vörös kereszt – s a tömeget visszatartó rendőrök komor köpenye. A sima, közömbös ég alatt, a szemerkélő, frissítő esőben, a köznapi reggelen, a köznapi utca közepén szokatlan tömeg verődött össze. A város, amely még nem érkezett belefogni napi teendőibe, megállt, megfeledkezve ügyeiről és gondjairól, összefutott és gyanakvó tétlenséggel bámulta az idegen tragédiát, figyelmével bizonyítva, hogy nem holmi csip-csup apróság, hanem fontos esemény történt.

Szulimov az egyik kanárisárga kocsi felé biccentett: oda! A kocsi körül mindannyian megálltak, s ráérősen rágyújtottak, olyan elmélyülten, mintha valami szertartást végeznének. Arkagyij Kirillovicsnak is odanyújtottak egy feltépett csomagot. Vagy tíz esztendővel ezelőtt leszokott ugyan a dohányzásról, most mégis kivett egy szálat, sietve rágyújtott, óvatosan szippantott egyet, aztán a többiekkel együtt figyelni kezdte a tömeget.

A tömeg szemtől szembe másképp festett – nem volt összefüg-

gő, nem volt mozdulatlan, sem fenyegető. Félénk, rossz hangulatú, kapkodó mozgolódás kavargott benne – a hátul állók előrenyomakodtak, az elöllálók elégedetlenül összébb szorultak, nyugtalanul és bizalmatlanul méregették a kordont alkotó rendőröket. Arcok bukkantak elő, majd tűntek el, férfiak és nők, öregek és fiatalok arcai – különbözőek voltak, de mindegyiken valami bántó igyekezet ült: csak el ne szalasszanak valamit, csak ki tudják elégíteni kíváncsiságukat. Arkagyij Kirillovics úgy érezte, száz és száz mohó szem tapogatja végig őt is, valamiféle szertartás részese lett, a bűn titokzatos komor papja, ezért egész külseje – homlokába húzott kalapja, hanyagul kibomlott sálja, viseltes esőköpenye, a kezében tartott cigaretta, komor, a mellette állókénál is komorabb arca – mind fokozott érdeklődést kelt az emberekben. Szulimov és társai nyilván hozzászoktak már az effajta érdeklődéshez, ezért unatkozva nézték a tömeget, cigarettáztak, hallgattak, vártak valamit.

A tömeg hirtelen összerezzent, előrelódult, aztán mozdulatlanná dermedt. Arkagyij Kirillovics a mellette elröppenő tekinteteket követve hátrafordult, és megpillantotta Kolja Korjakint. A termetes rendőr, aki a felső lépcsőfordulóban állt, könyökénél fogva vezette Kolját, hatalmas, vörös mancsa óvatosan, egy medve gyengédségével érintette a fiút, telitalpas léptei szilárdak, határozottak voltak. A durván testies, kicsattanóan vérmes, tüzesen vörös, szíjakkal átkötözött rendőr mellett Kolja szinte kísértetszerűen testetlennek hatott, mintha nem is ember volna, hanem csak egy árny – vértelen keskeny arc, vértelen ajkak, sörényszerűen lenőtt, halvány rőt haj, előretartó, törékeny, vékony nyak, nyitott rövid kabát, alul kibővülő szárú farmerba bujtatott bizonytalan léptű, formátlan láb – de ez a gyilkos! És minél tehetetlenebb, annál veszedelmesebbnek kell hogy lássa a tömeg: hisz nem véletlenül gyűlt össze annyi rendőr a kedvéért, és lám, micsoda félelmetes mancs fogja most is a könyökénél!

Arkagyij Kirillovics mégis reménykedve nézett végig az arcokon: kell hogy legyenek a világon jó emberek, lehetetlen, hogy senkiben se legyen együttérzés, kell hogy legyen, akit elfog a szánalom. De nem: mindenkit ugyanaz az önfeledt vágy kerített hatalmába: el ne szalasszuk a pillanatot, mert eltűnik, nem tér vissza többé!

Csupán két arc vált ki a többi közül, ezeken akadt meg Arkagyij Kirillovics tekintete. E két arcon a többiek „el ne szalasszuk" kifejezése belesüppedt valami zavart félelembe, értetlen, páni rémületbe. Egy fiatalember és egy hozzá simuló lány. A lány a fiú erejében bízó, menedéket, támaszt kereső mozdulattal kapaszkodott párjába. De ahogy így hozzásimult, nem vehette észre, amit Arkagyij Kirillovics messziről látott: a fiú egyáltalán nem érezte most erősnek magát: döbbent, levert, tétova volt. Mindketten oly fiatalok, s mindkettő oly szép a maga módján. A lány harmonikus finom vonásaiban elkényeztetettség és veleszületett sérülékenység. A fiú vonásai durvábban faragottak, keményebb kötésű, az a sokat ígérő nyerseség olvasható le róla, ami magabiztosságot, kiegyensúlyozottságot, mindent legyűrő akaratot sejtet, és amely mögött senki sem tételezne fel sebezhetőséget. Holott éppen ő, ez a vállas, nyers, keménykötésű fiú van most jobban felkavarva, mint a lány. Ez a két fiatal – az emberi nem szembeszökően irigylésre méltó képviselői. Ez a fiú és ez a lány – az egymás iránti bizalom meggyőző példái. Ki lehet boldog ezen a földön, ha nem ők? E fiatal pár láttán, akikhez oly kegyes volt a természet, és akiket még jobban összeforrasztott a mások tragédiája, gyógyító erejű büszkeség fogja el az embert: úgy látszik mégsem olyan rosszak embertársaink!

De vajon mitől félnek ők ketten? Miért rázta meg őket a közelükben lejátszódott helyrehozhatatlan tragédia, az apagyilkosság?! Nekik ez nem árthat, rajtuk nem fog ez a baj, hisz szeretik egymást, szeretni fogják a gyermekeiket, és a gyermekeik ezt szeretettel viszonozzák. Őket nem fenyegeti semmi.

Biztos?. . . A szerencsétlenség ragályos. Az emberek olyan szoros fonalakkal vannak egymáshoz kötve, hogy ha egy szál elszakad, felfeslik a többi is. Ki képes eligazodni ebben a titokzatos, ravasz szövedékben? Senki. De mindenki érzi e szövedék fenyegető megbízhatatlanságát. Ez a fiatal pár is.

Arkagyij Kirillovics egy percre megfeledkezett arról, hogy a medve formájú rendőr tőle tízlépésnyire épp most ülteti be Kolja Korjakint a rendőrségi kocsiba, s elgyönyörködött a tömegbe vesző párban, a fiúban és a lányban. Az élet nem csupa viszály, mocsok, vér, van, van más is, ami lelkesíthet, ami reményt ad. Ezért a reménységért most szívszorongató hála fogta el őt, akinek

a lelkét megmérgezték, s gondolatban fohászkodott: ne fogjon rajtuk az esztelen sors, ne szakadjon erre az emberpárra sem szükség, sem betegség, sem mások irigysége, ne fusson át előttük fekete macska, ne zavarja meg semmi őket abban, hogy szeressék egymást!... Arkagyij Kirillovics mindenről megfeledkezve gyönyörködött bennük...

Nem a lány, nem a filigrán és sérülékeny lány, hanem a nyersebb fiú érezte meg a rászegeződő tekintetet, s elkapta Arkagyij Kirillovics pillantását. Tekintetük összetalálkozott. S a merészen faragott arcon zavart aggodalom, szinte ijedtség jelent meg. Nem, úgy látszik, ez a fiú mégsem annyira érzékeny, hogy megérezze: az idegen ember figyelme nem rejt ellenségességet. Nem hitt Arkagyij Kirillovicsnak, titkolt gyönyörködését, örömteli ámulatát zavartan és ellenségesen fogadta. Ki tudja, mit jelent ez a figyelmes tekintet? Mi rejlik mögötte? A mások lelke – sötét erdő! Vérünkben van, hogy gyanakodjunk embertársainkra.

– Arkagyij Kirillovics! Pamjatnov elvtárs!...

Szulimov már a kocsiban ült, onnan szólt ki, hogy szálljon be ő is.

Arkagyij Kirillovics eldobta a kialudt cigarettát. A tömegből egy nyugtalan, bizalmatlan szempár követte.

Felbődült a sziréna, a tömeg mozgásba jött és utat nyitott a gépkocsinak.

11

A rendőrségi autó a forgalmi lámpáknál meg se állva, csikorgó abroncsokkal kanyarodva, húsz perc alatt hazaszállította az öreg Korjakinát. Az öregasszony útközben megnyugodott. „Így volt megírva Rafaska sorsa, Isten akaratával nem lehet szembeszállni." Gyűrött, komor arccal lépett be a lakásba, de valami fontoskodás is látszott rajta: olyasmit látott, amiről másnak nincs tudomása.

A padlón még mindig ott hevert a puska. Amikor az öregasszony belépett, Anna, aki az ágyon feküdt, nyögve fölemelte fejét, kócos fürtjei az arcába hullottak.

– No?! – szólt türelmetlen remegéssel, lázas szemét elővillantva fürtjei közül.

– Mi az, hogy no? – mordult rá az öregasszony. – Csak nem azt várod, hogy valami örömhírt hozok?

– Kolkát láttad?

– Kolkát most eldugják az emberek elől... Hanem Rafailt... Jaj, bár inkább ne láttam volna. Úr-is-te-en! Busásan megfizetett minden bűnéért!

Anna teste görcsösen megrándult.

Az öregasszony lassan lefejtette magáról a ruháját, letekerte a sálját.

– Lám csak – dünnyögte komoran –, kéretlen jött a világra, értelmetlenül halt meg, az apját nem ismerte, a fia kezétől pusztult el... Micsoda élet!

– Koljuhával mit csinálnak?

– Nem nehéz kitalálni. Bíróság elé állítják, anélkül nem megy... Kár a fiúért – neki is korán kisiklott az élete.

Anna ledobta mezítelen lábát az ágyról.

– Anya! Honnan tudhatják mások, hogy ő volt?...

Az öregasszony gyanakodva rásandított:

– Ezt ugyan senki másra nem lehet kenni.

Anna arca sápadtan fehérlett, sötét szája eltorzult, mélyen beesett szeme lázas kapkodásban villódzott, hegyes vállát felhúzta, keskeny ujjai belemélyedtek a takaróba.

– Én voltam, nem ő, én lőttem le Rafailt... Ki látta, hogy nem így volt? Hátha Kolka csak azért vállalja magára, hogy engem mentsen?...

Az öregasszony hosszú komor pillantást vetett menyére.

– Ugyan már, kit tudnál becsapni?... – vetette oda keserű megvetéssel. – Ne csinálj bolondot magadból meg másokból se. Ha legalább egy kicsit ravaszabb lennél, de így az első kérdésnél rajtavesztesz... Te?... Puskával?... De hisz te egy legyet se lennél képes agyonütni.

– Ő mégis rávitt, rávitt! Tizennyolc esztendeig kínzott, minden este vártam, hogy megöl. Egy menedékem volt – a puska! Ne Kolkát állítsák bíróság elé, hanem engem!

– Nem tudsz te hazudni, galambocskám; ők meg nem fogják elhinni.

– Hát légy a tanúm: mondd, hogy én nemegyszer fenyegetőztem, hogy csak egy menekvésem van... Tanúskodj mellettem, mentsük meg Kolkát. Hisz magad is sajnálod a fiút.

Az öregasszony bizonytalanul legyintett göcsörtös kezével.

– Meg vagy te veszve. Vénségemre hazudozzak, magamra vegyem ezt a szégyent?...

Anna leugrott az ágyról, ruganyosan fölegyenesedett, mintha meg is nőtt volna, teste remegett a gyűrött pongyolában, haja boglyas, mint egy boszorkányé, arca szinte kék a sápadtságtól, tekintete vadul futkos ide-oda.

– Valakinek felelnie kell Rafaskáért. Az pedig én vagyok! Én! Nem ő! Eljutok, akihez csak kell... Most mindjárt! És kiverekszem, kiverekszem, hogy higgyen nekem! Odaviszem a puskát... Ezzel a puskával, a tulajdon kezemmel... Én! Én! Nem ő!...

– Csak menj – szólt az öregasszony. – Börtönbe aligha csuknak, inkább a bolondok házába.

– Adj egy kabátot, meg a lábamra valami cipőt...

– A ruháimat ismered, bújj bele, amelyikbe akarsz.

– Kérj a szomszédoktól.

– Ne bolondozz, te lány, csak rosszabb lesz. Még csak nem is hasonlítasz azokhoz, akiket ilyesmivel lehet vádolni. Ha meg egy kicsit megpiszkálják a dolgot, nyomban rájönnek, kinek a kezében sült el az a puska.

– Vádolni?... Hát ki mást lehetne vádolni, ha nem engem? Koljuhánál igazán sokkal bűnösebb vagyok.

– Na, még csak ez hiányzik! Még egy perc és magad is elhiszed.

– Igenis, bűnös vagyok! Ha én nem vagyok, Rafaska élne. Más asszony, az olyasféle, mint például Milka, már rég megtanította volna kesztyűbe dudálni, vagy elzavarta volna a pokolba. De én tűrtem... De hogy tűrtem! Láttam én, láttam, hogy nem lesz ennek jó vége, de kapaszkodtam belé. Miért? Kinek kellett volna megvédenie Kolkát? Kinek, ha nem nekem? Pokolban főtt az a gyerek. Rafaska a részeg fejével nem volt képes megérteni, de én mindig józan voltam. Én anya vagyok, nekem kellett volna kiszabadítani magamat is, a fiamat is. De nem! Nem! Nem tettem! A kisujjamat se mozdítottam, csak tűrtem, és a tetejében még a saját gyötrelmeimmel is a fiamat terheltem.. Ez talán nem volt bűn? Hát hogy ne értenék meg, hogy engem kell elítélni, engem,

nem azt a gyereket!... Be fogom bizonyítani!... Jevdokija, mennem kell! Máris!

– Csillapodj, van időd.

– Jevdokija! Milka biztosan nem tud semmit. Telefonálj neki, majd ő hoz valami rendes ruhát... Telefonálj Puhovéknak, én meg itt megmosdom, megfésülködöm. Kolka kedvéért, Jevdokija, kérlek!

Az öregasszony megrémült az Anna hangjában csengő kétségbeeséstől.

– Meghibbantál, te lány! Nem hiába mondják: lassú víz partot mos. Hát jól van, jól van, ne jajgass. Nem bánom, ide hívom Milkát, hadd bajlódjon veled ő.

Jevdokija csüggedten, fejét rázva, morogva nekiállt, hogy felvegye a kabátját. A szárnyépületben nem volt telefon, ha a szükség úgy hozta, keresztül kellett szaladni az udvaron, a szomszéd ház kapualjába.

Alig telt el félóra, amikor közvetlenül az ablak alatt egy sötétzöld Zsiguli fékezett. Megérkezett Ljudmila Puhova, Anna leánykori barátnője. A melléképületben lakó öregemberek és öregasszonyok némán csodálkozó pillantásaitól kísérve energikus és határozott léptekkel bevonult Jevdokija Korjakinához. Anna mindig elesettnek és megfélemlítettnek hatott – törődött, sovány, beteges –, Ljudmila viszont bárhol jelent meg, nyomban magára vonta a figyelmet. Az utóbbi években erősen kigömbölyödött, de büszke tartását nem veszítette el, erélyesen mozgott, méltósággal hordta dús keblét, sűrű szemöldökű, sima arcát, szempilláján átszűrt pillantásával zavarba hozott bárkit és meghökkenést keltett öltözete esztelen divatosságával. Most is, bár sebtében ugrott fel a telefonhívásra, kifestett szemmel, erős kölniillatot árasztva jelent meg, de fehér arca remegett, ajka legörbült. Átölelte Annát, fejét a melléhez szorította, és asszonyi jajveszékelésbe tört ki.

– Te mártír! Szegénykém! Hát ide juttatott az a vadállat, nem tudtalak megóvni téged!... Jaj, te, szegény nyomorultam!...

Rövid jajveszékelés után hirtelen eltolta magától Annát, zokogott egy cseppet, zsebkendőjével felszárogatta könnyeit, elhelyezkedett, aztán józanul így szólt.

– Most pedig gondolkodjunk, mit tehetünk.

– Ő már kigondolta – szólt közbe az öregasszony. – Magára akarja vállalni a bűnt.

– Minek? – kérdezte csodálkozás nélkül, inkább érdeklődően Ljudmila.

– Mit tudom én.

– Hát talán nem vagyok vétkes? – szólt erőtlenül Anna.

– Te? Hát hogy a fenébe volnál vétkes? – Ljudmila Puhova, akárcsak Anna, valamikor egyszerű barakklakó volt, és mint ilyen, nem szégyellte az erős kifejezéseket. – Ha van, aki vétkes, hát én vagyok, a hülye fejemmel. Ki hozott össze Rafaskával? Én! Gondoltam, csöndes, engedékeny lány ez, az ilyet nem meri megbántani az a gazember, majd összeszoktok. Jaj, de nagyot tévedtem! Egész életemben átkozni fogom magam.

– Minek a múltat piszkálni? – ellenkezett Anna, összekucorodva, mintha a hideg rázná. – Mindannyian tévedtünk, mind! A tévedéseinkért pedig egyedül Koljuha felel. Miért?! Miért ő, miért nem én? Hol itt az igazság?!

– Majd tisztázzák, akiknek ez a dolguk. Ne rágd magad feleslegesen. Szerzek én Koljának jó ügyvédet, ki is okosítom, kipakolok neki mindent, úgy ahogy volt. A törvényeket is emberek kezelik, csak meg fogják érteni.

De a régi barátnő határozottsága nem nyugtatta meg Annát.

– Hát én mit csináljak? Üljek és várjak? Abba beleőrülök.

– Ne várj, eredj, beszélj velük, nem fog az ártani. Megtudod, mi a helyzet, aztán elmondod nekünk – helyeselt Ljudmila, és leplezett szenvedéssel nézte Annát.

– Valami ruhát hoztál nekem?

– Nem tudom, hogy áll majd rajtad. Hirtelen kaptam össze.

– Fő, hogy a szemérmem eltakarja. Felöltözöm és már indulok is.

– De hová? Kihez? Tudod?

– Nem – bizonytalanodott el Anna.

– Ó, te naiv lélek – Ljudmila hevesen felugrott. – Öltözz fel, én pedig megtudom, kihez kell menni. . . Hol itt a telefon? Jevdokija, gyere velem, behozod a ruhát, kint van a kocsiban.

Ljudmila csak most, a kijárat felé menet vette észre a padlón heverő puskát, megtorpant, Annára pillantott. Az komoran bólintott: ez az.

– Nem is tudta, mit tett: kikapta a gyerek kezéből és idecipelte – magyarázta az öregasszony.

Ljudmila alighanem csak most, a csillogó fekete csövű puska láttán képzelte maga elé a gyilkosság jelenetét: végeztek Rafail Korjakinnal, a hatalmas erejű férfival, aki részegségében rettenetes vadállat tudott lenni! Eltették láb alól az őrült Rafkát, akit ő, Ljudmila, lánykora óta ismert!

– Anyka... – szólalt meg elerőtlenedve, rekedten, arca egy pillanat alatt lehervadt, sima orcái behorpadtak. – Anyka, mit hallgatsz, mint egy kuka? Ordíts egyet, legalább átkozódj, én hoztalak össze benneteket, én! Az én biztatásomra kezdődött... Ordíts rám, könnyebb lesz nekem.

Anna erőtlenül legyintett.

– Nekem magamnak nem volt elég eszem, mért tegyek szemrehányást másoknak?

Az elegáns, kölniillatú Ljudmila férfi módra, durván elkáromkodta magát, átlépett a puskán és kiment a szobából.

Negyedóra múltán Anna ott ült egy túlságosan bő, békazölden csillogó, zsugorított bőrkabátban, meggyszemekkel díszített, kacér kalapban, és hallgatta Ljudmilát.

– Nesze, felírtam a biztonság kedvéért: – Szu-li-mov... Szulimov főhadnagy, ötvenegyes szoba. Ő foglalkozik Kolka ügyével. Most odaviszlek a rendőrségre, ott aztán a többi a te dolgod.

Anna begyűrte a cédulát a zsebébe, felkelt, fölvette a puskát a padlóról.

– Puskával randevúra – nevetett keserűen Ljudmila.

– Elviszem. Biztosan keresik.

– Magyarázd meg neki, hogy feleslegesen ne vádolja magát – emlékeztette Ljudmilát az öregasszony.

– Nem is tudná – felelte komoran Ljudmila. – Ahhoz tudni kell hazudni.

Azzal elmentek. Az öreg Jevdokija egyedül maradt, leült a gyűrött ágyra, térdén összefonta két csontos kezét és gondolataiba merült.

12

Ridegen tiszta irodahelyiség, nem valami tekintélyes íróasztal, a sarokban viszont tekintélyes páncélszekrény, a levegőben kiszellőztethetetlen, áporodott, de nem nehéz irodai papírszag. Szulimov határozott mozdulattal leült az asztalhoz, gondosan szétrakta maga előtt a kellékeket: a papírokat, az űrlapokat, a noteszt, a tollat, egy csomag cigarettát, és rágyújtott.

– Így! – szólt végül elégedetten. – Úgy gondolom, jobb lesz, ha minden előkészítgetés nélkül most mindjárt elkezdjük.

– Mit? – kérdezte értetlenül Arkagyij Kirillovics.

– Nyikolaj Korjakin kihallgatását.

– A jelenlétemben?...

– A perrendtartás lehetővé teszi a pedagógus jelenlétét. Joga van kérdéseket feltenni, véleményt nyilvánítani, megtagadhatja a jegyzőkönyv aláírását, ha nem ért egyet. Egyszóval, ön, hogy úgy mondjam, törvényes résztvevő.

Arkagyij Kirillovics a homlokát ráncolva elgondolkodott. Domború homlok, őszülő borzas haj, leeresztett súlyos szemhéj, az orrtól az elszántan összeszorított száj szögletei felé futó éles ráncok...

– Figyelmeztetem – szólt komoran –: elfogult leszek.

– Nagyon helyes – bólintott Szulimov. – Ezek szerint nekem kétszeresen is elfogulatlannak kell lennem. – Felemelte a kagylót: – Vezessék be Korjakint.

Arkagyij Kirillovics hosszúnak és kényelmetlennek érezte a várakozást – hallgattak, igyekeztek egymásra se pillantani, mintha attól tartanának, hogy akárcsak véletlenül is valamiféle cinkosságba keveredne.

Végre kinyílt az ajtó. Egy fiatal rendőr – jóindulatú, vastag ajkú, arcán naivan buzgó szigor – beengedte maga előtt Kolja Korjakint, aztán komolyan tisztelgett Szulimovnak és kiment.

Ott állt előttük a fiú, esetlenül, nyurgán, megmerevedve, a kiszámított lépést félbehagyva, ügyetlen, bizonytalan tartásban; lelógó karja érezhetően zavarta. Arkagyij Kirillovicsot megdöbbentette a fiú tágra nyílt, világos szeme, amelyben sem gondolat, sem félelem, semmi eleven érzés; mereven néz, de valószínűleg semmit sem lát. A tanárát sem.

– Ülj le – mutatott egy székre Szulimov.

Kolja egy robot engedelmességével előrelépett, leült a szék szélére, ujjait szinte belemélyesztette hegyes térdébe, és újra mozdulatlanná dermedt – vékony nyaka bizón előrenyúlt, felszegett hegyes álla alatt feszülten lüktet egy finom kis gödröcske.

– Térj magadhoz, fiacskám! – szólt rá Szulimov. – Nem emberevőkhöz jöttél vendégségbe. Még az ismerőst se veszed észre.

Kolja összerezzent, Arkagyij Kirillovicsra pillantott, üvegesen áttetsző szemében nyugtalanság jelent meg, összeszorított, vértelen ajka görcsösen legörbült.

– Nyikolaj Rafailovics Korjakin... Tanuló... Mikor születtél? – kezdte Szulimov a kihallgatást.

– Ötvennyolcban... November másodikán – felelte egy kissé fátyolos hangon Kolja.

– Még tizenhat sem vagy?

– Nem.

Szulimov oldalpillantást vetett Arkagyij Kirillovicsra. A tanár egyenes háttal, mozdulatlanul ült, ólmos szemhéja alól nézte a szék peremén sután feszengő Kolját. Barázdált arca megduzzadt, megtáskásodott. Ez a gyerek még tizenhat sincs! Ez még nem felnőtt, nem önálló, az ilyenért mindig valaki másnak kell felelni. És ez a gyerek felelősséget vállalt a szüleiért... Kinyújtott nyak, hegyes áll, bizonytalan, halvány arckifejezés, a hegyes térdén – összefont ujjak. Senki más nem felelhet érte, csak ő, a tanár. Arkagyij Kirillovics agyonbarázdált, mozdulatlan sötét arca... Szulimov önkéntelenül összehúzta magát.

– Mondd, régóta járt részegen haza az apád?

– Mindig úgy járt haza.

– Vagyis nem emlékszel rá, mikor kezdett inni?

– Mindig ivott.

– De azért csak előfordult, hogy józan volt?

– Reggel... Csak este volt részeg.

– Csak nem azt akarod mondani, hogy minden este?

Kolja zavarba jött, arcán alig látható pír jelent meg.

– Én... Én azt hiszem, nem ezt mondtam. Nem egészen. Nem mindig. Nem! Voltak esték, amikor józan volt, egészen józan... Sőt sok ilyen este volt. Előfordult, hogy hetekig, sőt hónapokig nem ivott egy kortyot sem. Olyankor minden jó volt. Aztán újra

kezdte, akkor még rosszabb volt, akkor igazán minden este... Igen!

– Hazajött részegen és megvert?

– Engem nem. Nem engem ütött. A mamát ütötte... meg az edényeket vagdosta.

– Még ha hirtelen a keze ügyébe kerültél, akkor se ütött meg egyszer sem?

– Amikor én magam nekimentem, akkor megütött vagy kilökött az ajtón, hogy ne zavarjam. De nem vert... úgy, mint a mamát.

– Te – nekimentél?

– Amikor kicsi voltam, féltem tőle, nagyon féltem, elszaladtam... A szomszédokhoz. Legtöbbször Potyehinékhoz... Aztán... Aztán meggyűlöltem. Mit vétett neki az anyám? Valahányszor este hazajött, anyám nem volt se élő, se holt. Pedig anyám még csak meg sem szidta soha. Ő mégis nekiesett. Erős volt, a férfiak közül senki se mert kikezdeni vele, akárkit elpüfölt volna. A mama egészen gyenge... Ő egészséges volt és eszeveszett. Egészen biztos, hogy egyszer agyonütötte volna a mamát. Én meg csak nézzem és ne tegyek semmit? Ezt nem bírtam! Nem bírtam! – Kolja csaknem suttogó, fakó, tompa hangja éles lett és csengő. – Én becsületesen megmondtam neki a szemébe: ne nyúlj anyához, mert megöllek! Hát miért?! Miért nem hallgatott rám?!

– Te figyelmeztetted őt?

– Igen. De ő fütyült a szavaimra.

– És mit mondtál neki?

– Megmondtam neki...

– Milyen szavakkal?

Kolja lehajtotta a fejét, nehezen mondta ki.

– Hogy megölöm... ha anyámhoz nyúl.

– És hányszor figyelmeztetted?

– Sokszor. De mintha nem is hallotta volna...

Szulimov hallgatott egy darabig. Arkagyij Kirillovics még mindig merev háttal és mozdulatlanul ült.

– A puskát nem találtuk. Hol van? – törte meg a csendet Szulimov.

– Anyám kikapta a kezemből. Amikor..., amikor már... És elszaladt vele.

– Te ugye nem tudtad, hogy a puska meg van töltve?
– De tudtam.
Szulimov, aki mindeddig együttérző tartózkodó hangon beszélt, most hirtelen dühbe gurult:
– Ide hallgass, kiskomám, ne dobálódz olyan könnyen a szavakkal. Itt minden meggondolatlan szó a vesztedet okozhatja. Az ám! Honnan tudhattad, hogy a falon függő puska meg van töltve?
– Én magam töltöttem meg. Anyám kiszedte belőle a töltényt, de én újra megtöltöttem.
– Ezek szerint ő tudta, hogy meg akarod ölni az apádat?
– De hiszen előtte mondtam, hallotta.
– És elhitte?
– Nem tudom... De a töltényeket kiszedte.
– És miért nem dugta el előled a puskát?
– Apám nem engedte.
– Micsoda?
– Csak hadd lógjon ott, azt mondta anyámnak, ne merj hozzányúlni.
– De hát miért nem dugta el ő maga?
Kolja most először nézett a felügyelőre, s mintha forrásvizet fröccsentett volna rá:
– Biztos... Biztos azt akarta...
– Mit?
– Hogy... öljem meg – szólt halkan, erőlködve és meggyőződéssel.
Szulimov és Arkagyij Kirillovics megdöbbenve egymásra nézett.
– Micsoda ostobaság ez, Kolja – szólt nagy nehezen Arkagyij Kirillovics.
– Ő nem szerette... nem szerette saját magát. Én tudom.
Hallani lehetett, hogy az iroda falain túl az emberekkel teli nagy ház éli a maga életét – valahol ajtók csapódtak, távoli hangok mormogtak, telefonok csörögtek tompán. A döbbenettől letaglózott két felnőtt csaknem félelemmel nézte a fiút.
– Nem szerette önmagát?... – Szulimov hangjában éber gyanakvás. – Talán beszélt neked erről?
– Soha nem beszélt róla.
– Hát akkor honnan veszel ilyesmit?

Kolja szomorúan összehúzta magát.
– Láttam...
– Mit láttál?
– Hogy reggel gyűlöli magát.
– Miket beszélsz!
– Felébred, és nem néz senkire, és mindig siet elmenni. Ezért is ivott. Anyát is ezért ütötte, mert saját magát nem üthette. Amikor meg részeg volt, gyakran sírt... Én is gyűlöltem volna magamat az ő helyében. Egyszer fel akarta akasztani magát a fürdőszobában... Nem sikerült. A kötelet a szellőzőrácsra kötötte, az meg kiszakadt. Szeretett a nyitott ablaknál állni, azt mondta, vonzza a mélység. Meg akart halni!
Kolja váratlanul kihúzta magát a széken, és remegő állal, engedetlenül legörbülő ajkával alig bírva, vibráló, megbicsakló hangon felkiáltott:
– De hát miért... miért kellett neki, hogy én?... Én?!... Akkor már inkább ő maga! Ne várta volna, hogy én tegyem meg! – Elfulladt, összeomlott, mintha megrettent volna saját lázadó őszinteségétől.
Arkagyij Kirillovics egész testével előredőlt.
– Kolja, te hazudsz! Úgy állítod be, mintha előre megfontolt szándékkal öltél volna – hogy készültél rá, hogy többször megtöltötted apád puskáját! Ne hazudj!
– Megtöltöttem! Megtöltöttem! Igen!
– Azért töltötted meg, hogy apád lássa, mennyire gyűlölöd, de közben egészen biztosan arra számítottál, hogy anyád kiszedi a töltényt, nem engedi, hogy eljuss a gyilkosságig. Ugye, így volt?... És most is azt hitted, hogy a puska nincs megtöltve.
Kolja kihúzta magát, összeszorított fogakkal elfordította tekintetét. Nem válaszolt mindjárt.
– Félórával azelőtt töltöttem meg, hogy apám hazajött... – válaszolta kisvártatva, nagy nehezen.
– Nem hiszem! – rázta a fejét konokul Arkagyij Kirillovics.
– Én tudtam... Igen! Majdnem biztosan tudtam, hogy megtörténik... Igen! Készültem rá!
Szulimov tehetetlenül széttárta a karját.
– Kolja! Te nem tudod, mit beszélsz!.– kiáltott fel Arkagyij Kirillovics.

– Vártam apámat... Minden este vártuk anyámmal... A mama félőrülten járkált egyik sarokból a másikba. Szörnyű azt látni, hogy szeretne elrejtőzni, de nincs hová... Az ember nézi, és felfordul a gyomra. Minden este... Ő meg nem jött, még mindig nem jött, anyám végképp nem lelte már a helyét, én meg majd megőrültem a sarokban. Rég elmúlt éjfél... És már tudtuk mind a ketten – minél később tántorog haza, annál rosszabb. A késői ivászatokat anyám hetekig nem heverte ki... Várjuk, ő meg még mindig nem jön... Hát meddig lehet?... Meddig lehet, hogy csak fenyegetem apámat, és nem csinálok semmit? Rongy vagyok... A mama kiment a konyhába, én meg fogtam a puskát... Nincs benne töltény. De én már régen eldugtam néhányat. Megtöltöttem mind a két csövet, lecsuktam, felakasztottam... Egészen megkönnyebbültem... Tudtam én, Arkagyij Kirillovics, tudtam! Készültem rá! Nem kell engem mentegetni.

Arkagyij Kirillovics meggörnyedt, vakon a padlóra meredt.

– Nem kell mentegetni... – ismételte. – Azt hiszed, könnyű ilyet hallanunk? Nekünk, tapasztalt felnőtteknek, akik nem tanítottak meg téged, a zöldfülű gyereket, hogyan kell megbirkózni a bajjal, a nagy bajjal, Kolja! A te bűnöd a mi bűnünk!

– Hát mit tehettek volna? – ellenkezett Kolja. – Új apát adtak volna nekem?

– Valamit csak tudtunk volna tenni... I-igen... Tudtuk, hogy mi folyik körülötted. Csak éppen messziről... Messziről nem fáj annyira, közelebb viszont senkit sem engedtél magadhoz.

Kolja felvetette a tekintetét a tanárára, egy másodpercig hallgatott, ajka remegett, s az iménti vibráló, megbicsakló hangon kiabálni kezdett:

– Maga, éppen maga, Arkagyij Kirillovics... Maga arra tanított... Harcolj a gonoszság ellen... erre tanított! Ne várd, hogy helyetted más bánjon el vele! Nem emlékszik rá? Én jól megjegyeztem! Az utóbbi időben szüntelenül a maga szavai dörömböltek a fejemben: harcolj, harcolj, ne várj! Én meg vártam, vártam, rongy embernek, puhánynak tartottam magam, hogy nem tudom megmenteni az anyámat!

– Most megmentetted! – fakadt ki Szulimov. – Milyen jó lesz most anyádnak: se fia, se férje, egyedül lesz a világban, mint az ujjam.

– Tudom! Tudo-om! – kiáltotta felugorva Kolja. – Jobban tudom én azt bármelyiküknél! Ő is látta a padlón a vért, ő is emlékezni fog rá egész életében... Hát én? Én hogy fogok élni, Arkagyij Kirillovics?! Ha hiszi, ha nem, apám még szeretett is engem! Igen! Igen! Én nem sajnálom magam, magának se kell sajnálnia! Senki ne merészelje... A bíróság előtt is megmondom: ne sajnáljanak!!

A fiú kinyújtott vékony nyakán kidagadtak az erek, válla rángott...

Arkagyij Kirillovics előregörnyedve felvonta a szemöldökét, éles pillantást vetett Szulimov felé, és alig észrevehetően bólintott. Szulimov sietve fölemelte a kagylót...

13

Az ajtó becsukódott Kolja Korjakin mögött, Szulimov csontos arcán megremegett a hetyke bajuszka.

– Hiába, kiütközik az apai örökség! Az apa, úgy látszik, a halált kereste, a fiú a büntetést.

– Az én örökségem ütközik ki – suttogta a padló felé mogorván, meggörnyedve Arkagyij Kirillovics.

– Hogy értsem ezt? – kapta fel a fejét Szulimov.

– Korjakinék egyik szomszédja ma éjjel az arcomba vágta, hogy bűnös vagyok. Már egy negyed százada arra tanítom a gyerekeket: legyetek az értelem, a jó, az örök értékek magvetői! És a gyerekek hittek nekem... Ő is hitt, maga is hallhatta – harcolj a gazság ellen! Az én szavaim dörömböltek a fejében, azok sürgették, hogy cselekedjen... És végül cselekedett.

Szulimov ironikusan elmosolyodott.

– Csak nem kívánja, hogy ezt is jegyzőkönyvbe vegyem, mint töredelmes vallomást?

– Miért? Joga van figyelmen kívül hagyni bárkinek a vallomását?

– Van. Ha nyilvánvaló önbefeketítést tartalmaz.

– Csakhogy önbefeketítés-e ez? A tanítványom, aki a bűncselekményt elkövette, az ön füle hallatára jelentette ki ugyanezt.

– A fülem hallatára, éppen ezért teljes felelősséggel kijelenthe-

tem: ez a motívum nem elégséges ahhoz, hogy önt akárcsak áttételesen is kapcsolatba lehessen hozni az elkövetett bűncselekménnyel.

– Arra nem gondol, hogy mások esetleg nem értenének egyet önnel?

Arkagyij Kirillovics álmos arcán komor kedvetlenség. Szulimov ironikusan feléje sandított fekete madárszemével.

– Sokan nem értenének egyet vele. Sokan! – nyilvánította ki csaknem ünnepélyesen. – Bőven hallhatunk még efféle naiv gentlemanerkölcsű vádakat. Vádolni fogják a szomszédokat, hogy miért nem térítették észre a részeg apát, Korjakin közvetlen fölötteseit, hogy nem faragtak belőle derék embert, mindenekelőtt a körzeti rendőrségi megbízottnak fog kijutni, amiért nem volt elég éber, nem tette ártalmatlanná a tettest idejében; aztán persze az iskola, vagyis ön, Arkagyij Kirillovics, szintén megkapja a magáét, hogy rosszul nevelték. Ki-ki érdeme szerint. Mit gondol, vonjuk mindet felelősségre mint bűnrészest?... Már megbocsásson, de ez egészen közönséges fecsegés – mögötte képmutatás rejlik... Ennek a képmutatásnak akarja feláldozni magát Pamjatnov elvtárs? Nagyszerű! Esetleg egy kis tőkét is kovácsolna belőle, hogy lám, micsoda lelkiismeretes, együttérző ember vagyok én!

Arkagyij Kirillovics mozdulatlan faarccal hallgatta, aztán nagy nehezen fölemelte a szemhéját, összevont szemöldöke alól Szulimovra szegezte tekintetét, és a szavakat lassan, súlyosan ejtve megszólalt.

– Szívesen meghajolnék a bölcsessége előtt, Szulimov elvtárs. Ha biztos volnék abban, hogy ismeri a baj gyökerét, és nem részese ön is az általános tudatlanságnak. De ön semmivel sem lát tisztábban másoknál. Még én, aki ilyesmiben járatlan vagyok, én is tudom előre, mit fog tenni: a fiú megölte az apját – ez nyilvánvaló tény, a fiú a bűnös és senki más. Ön persze tekintetbe veszi fiatalságát, az enyhítő körülményeket. Láttam én, mennyire szerette volna, ha az a puska magától töltődött volna meg... Nem, Szulimov, maga nem akar ártani a fiúnak, de egy pillanatra se habozna, hogy egyedül őt ültesse a vádlottak padjára ebben a súlyos ügyben. Ön a törvénykönyv paragrafusához igazodik. Ezért félresöpör mindent, még azoknak a vallomását is, akik felelősnek érzik magukat ezért a bűncselekményért.

Szulimov felpattant az asztal mellől, futkosni kezdett a szűk irodahelyiségben, aztán fenyegetőn megállt Arkagyij Kirillovics mellett.

– Maga azt várja, hogy én ássam ki a baj gyökerét?

– Naivság, nem igaz?

– Igen, gyermekien naiv dolog, Arkagyij Kirillovics! A baj gyökerei mélyre nyúlnak. Olyan mélyre, hogy addig nem tudott még leásni se a pedagógiai és a társadalomtudományi akadémiánk se a szociológiai, pszichológiai intézet, se a többi... Igen, az egész világ tudós koponyái egyre ezt kotorásszák, de sehogy se sikerült leásniuk a baj okaiig. Én viszont csak a rendőrség egyszerű munkatársa vagyok. Nem nevetséges ilyesmit kívánni: ments meg minket, Szulimov főhadnagy? Mentsd meg az emberiséget? Ezt feladom, Arkagyij Kirillovics! Beismerem és nem pirulok belé – feladom!... Azt pedig, aki azt állítja, hogy ismeri a gyökereket, egyszerűen nagyképűnek tartom. Sőt talán kártékony hencegőnek. Az ilyen ember félre akar vezetni, valóságnak állítja be a képzelete szüleményeit, és az amúgy is zavaros vizet még jobban összezavarja. Úgy hogy már megbocsásson, nekem az előírások szerint kell cselekednem.

– Vagyis a tizenöt esztendős Kolja Korjakint kell felelőssé tenni azokért a torzképekért, amelyeket az élet vág nekünk?

– Nem vagyok lelketlen rendőr, természetesen nekem is elszorul a szívem: hogy ne sajnálnám azt a fiút?!...

– Nem kell bohóckodni – vágott közbe Arkagyij Kirillovics. – Láttam, mennyire szeretett volna egy biztos ütőkártyát szerezni azzal, hogy a puskát nem Kolja töltötte meg. Sajnálja, de ez nem zavarja abban, hogy vád alá helyezze.

– Maga mondta: a fiú gyilkolt, ez nyilvánvaló tény. Csak nem akarja azt követelni tőlem, hogy ezt kendőzzem el, vagy netán próbáljam meg kedvező színben feltüntetni?

– Azt akarom, hogy próbálja meg ebben a nyilvánvaló tényben felismerni azt is, ami nem olyan szembeszökő: ez a fiú valamiféle titkos erők áldozata.

– És az egyik ilyen erő éppen ön?

– Nincs kizárva.

– Akkor viszont van itt egy még hatalmasabb erő – egy összehasonlíthatatlanul hatalmasabb erő, mint ön! –, a fiú züllött apja!

Látja, őt, megígérem, hogy nem tévesztem szem elől, igyekszem megtudni róla mindent, amit csak lehet, és teljes díszben be fogom mutatni. Ha ezt a nyomozás során nem sikerül megtennem, az előzetes vizsgálat idején ki fog derülni.

– Ki fog derülni – bólintott Arkagyij Kirillovics. – Csakhogy a halottnak semmi se fáj.

– Hát ez az, a vádlottak padjára nem lehet ültetni, enyhítő körülményként viszont fel lehet használni. De csak enyhítő körülményként! S még csak nem is olyan nyomós körülményként, mint az lehetett volna, ha a fiú nem tud róla, hogy a puska meg van töltve.

Arkagyij Kirillovics is felsóhajtott.

– Szüksége van még rám?

– Pár szót a fiúról: hogy tanult, hogy viselkedett az iskolában, zárkózott, szégyenlős, barátkozó, kikkel barátkozott?...

Arkagyij Kirillovics újra meggörnyedt, tekintetét a sarokba szegezte, és lassan beszélni kezdett: Kolja Korjakin nehéz gyerek volt, aztán mindenki számára váratlanul megváltozott, az ok nem egészen szokványos, inkább szentimentális és lírai: beleszeretett egy kislányba...

Szulimov jegyzetelt.

Odalent, amikor Arkagyij Kirillovics kifelé menet visszaadta az ügyeletesnek az aláírt belépőcédulát, futólag megpillantott egy felpúposodó drága bőrkabátba öltözött nőt, kacér meggyszemekkel a sapkáján. Arkagyij Kirillovics nem ismerte fel benne Kolja Korjakin anyját...

Az alacsony égbolt ránehezedett a városra, eső szemerkélt, a fekete úttesten gépkocsik robogtak – hatalmas teherautók és dömperek, nedvesen csillogó személykocsik. Az emberek benyomakodtak a buszokba, rajokba verődve tolongtak az üzletek ajtaja előtt, összetorlódtak az átkelőhelyeknél. A város élte a maga szokásos gondterhelt életét, ügyet se vetett sem az égre, sem az esőre, sem lakosainak szenvedéseire és örömeire. És az az esemény, amely ezen az éjszakán a Mengyelejev utca 6. szám alatti házban történt, végképp nem hagyott semmi nyomot a nagyváros életének lázas lüktetésén. Egy lakossal kevesebb, egy bűnözővel több – jelentéktelen a veszteség, elhanyagolható a növekedés.

14

Ki ne álmodozott volna gyermekkorában Nat Pinkerton és Sherlock Holmes hőstetteiről? Grigorij Szulimov a főiskola elvégzése után maga kérte, hogy irányítsák a nyomozó szervekhez. A Sherlock Holmes-ok, a Maigret felügyelők a bűnügyi nyomozás romantikus magányos lángelméi nemigen illettek össze a városi rendőrség bűnügyi osztályának mindennapjaival. De a nyomozó itt is a bűntettek felderítésével foglalkozik, ő határozza meg mindenki mást megelőzve jellegüket, próbál kulcsot találni feltárásukhoz – egyszóval sajátos felfedező munkát végez!

Szulimov lefülelt számtalan szélhámost, garázdálkodó huligánokra csapott le, sőt az ő nevéhez fűződött egy meglehetősen homályos gyilkossági ügy feltárása is: egy gépkocsivezető elütött egy lányt, aki gyereket várt tőle, a kocsi gumijait kicserélte, hogy ne kaphassák el a nyomok alapján. . . Szulimovot egyelőre „ígéretes tehetségnek" tartották, jóindulatú vállveregetéssel kezelték: „Okos fiú, de nincs igazi szimata." Igazi szimatuk azoknak volt, akik főiskolát nem végeztek ugyan, de már több évtizede dolgoztak a bűnügyi osztályon.

Azelőtt is előfordult, hogy Szulimov olyan esetbe ütközött, ahol a törvénysértés nyilvánvaló, az ember mégis önkéntelenül együttérez a tettessel: elkapta a fickót a gépszíj, az ördög vitte rá. Csakhogy neki, Szulimovnak az a kötelessége, hogy védje a törvényt minden törvénysértéssel szemben, hisz mi volna, ha az olyanok, mint ő, engednének a személyes vonzalmaknak és ellenszenveknek? Azon volt, hogy a mentő körülmények ne kerüljék el a figyelmét, de érzelmeit mindig féken tartotta. Most is egy dologra számított: a gyerek hirtelen indulatában kapta le a puskát, s nem tudta, hogy meg van töltve. Ez a számítása nem vált be. . . Ez a tanár, ez a Pamjatnov, azt ajánlja, hogy a fiú súlyos bűnének terhét mások vállára, köztük az övére hárítsák át. Ártatlan emberekre hárítani a bűnt – törvényellenes dolog, no meg lelkiismeretlenség is. Azt már nem. Ami történt, megtörtént, ez a fiú gyilkosságot követett el! Sajnálod? Igen! De ez a magánügyed, és ne keverd bele a szolgálati feladatodba. Itt nem vagy a magad ura!

Az egyetlen dolog, ami módjában állott Szulimovnak, az volt,

hogy lehetőleg minél többet kiderítsen Korjakin, a meggyilkolt apa sötét múltjából. Minél sötétebb ez a múlt, annál inkább igazolja a fiú tettét...

A néhai Rafail Korjakinról a legtöbbet az anyja mondhat el, az a bizonyos öregasszony, aki azt a hisztérikus jelenetet rendezte hajnaltájt Szulimov és Pamjatnov előtt. Szulimov már a kagylóért nyúlt, hogy megtudja az öregasszony címét, amikor a telefon megcsörrent... A kapuból szóltak fel, hogy itt van Nyikolaj Korjakin anyja, elhozta a puskát, és könnyek közt kéri, hogy most mindjárt fogadják.

Szulimovot kellemetlenül lepte meg az asszony öltözéke – az idétlen, drága kabát és a hivalkodó meggyszemek a sapkán –, de az apró fakó ráncokkal átszőtt, kiszáradt, elgyötört arc, a kétségbeesett csillogású, gyulladt, beesett szempár, a védtelen kérlelő kifejezés nyomban meggyőzte: elgyötört, őszinte asszony ül előtte, akiben nincs egy szemernyi megjátszás sem.

Anna Vasziljevna Korjakina 1937-ben született, háziasszony... Mindössze harminchét esztendős, de már öregasszonynak látszik.

– Hazudni akartam magának... – Esdeklő tekintet, megbicsakló, bűntudatos hang, az ujjak idegesen babrálják a gombokat. – Ahogy ide igyekeztem, arra gondoltam: azt mondom majd, hogy én... én lőttem, nem pedig Kolka... De hát úgyse hinne nekem. Nem tanultam én meg hazudni... Szerettem volna – jaj, de szerettem volna! – de nem tudok... Talán a megboldogult, Rafail, ő talán még nálam is vétkesebb, de hát róla már nem érdemes beszélni... Ő utána pedig – én! Én vittem rá erre a bűnre, én vagyok az oka, nem a fiam!

– Mondja el, hogy történt.

– Hogyan?... – Az asszony egészen összezsugorodott a bő kabátban, ráncos arcán remegés futott végig. – Úristen! Nem olyan egyszerű azt elmondani... Hisz rég kezdődött, még Kolenyka születése előtt, mondhatni, mindjárt azután, hogy összeházasodtunk. Már az esküvőnk másnapján megvert.

– És attól fogva szakadatlanul folyt a részegeskedés és a verekedés?

– Ha elő is fordultak szünetek, később mindig pótolta.

– Ez alkalommal is részegen ért haza... Hány órakor?

– Késő. Volt már egy óra is vagy még több... De nem aludtunk. Hogy is alhattunk volna, a lépéseit lestük, ó, ó, egész életemben mást se csináltam esténként, csak hallgatóztam és rettegtem! Nem szerelemből vett el, gyűlöletben élt...

– Ezek szerint szerelem nélkül házasodtak össze is? Miért?

– Magam is sokat töprengtem, hogy is történhetett. Ő Milka Krasznuhináért bolondult, de az eltaszította magától, maga helyett meg engem kommendált. Ott van, mondta, illik hozzád. Én bolond, meg ráálltam. Fiatal voltam, csak tizenkilenc múltam. És egyedül voltam, mint az ujjam, még a faluban se maradtak rokonaim... Ez volt az első ostobaságom, de ha ez lett volna az utolsó... Az egész az én ostobaságommal kezdődött.

– Mondja, a férje búsult az után a Krasznuhina után?

– Eleinte talán igen, de hát húsz év alatt biztos elmúlt. Ljudmila ugyancsak akkoriban ment férjhez. Krasznuhinából Puhova lett. Rafail egyszerűen csak a fejébe vette, hogy nincs itt szerelem, és akit ő megutál, azt nem hagyja élni. Mások kitérhettek előle, vagy akár meg is védhették magukat. Én mindig kéznél voltam, bátorság meg nincs bennem, egy fikarcnyi se, így aztán engem akart kikészíteni. Én mindent megpróbáltam, a kedvében jártam; ha részeg volt, lehúztam a csizmáját. De az alázatosságomtól csak még jobban tombolt. Dühítette az alázatosság. Ha meg ellenkezni próbáltam, akkor végképp jaj volt: „Te dög, pisszenni se merj, nem hogy a szájad kinyitni!" Dög – ez még kedveskedésnek számított...

– Szép kis ábra.

– Ma éjszaka fellökte az asztalt, azon egy váza... Szép váza volt, ő maga vette. Ne higgye, hogy otthongyűlölő volt. Még részegen is gondolt az otthonára, persze csak ha nem volt nagyon részeg, sokszor vett ezt-azt, hozta haza... Aztán ha megvadult – összetörte. De még ezt is alighanem számítással tette: a tányérok egykettőre röpültek, de a tévéhez például soha nem nyúlt...

– Egyszóval mi történt azzal a vázával?

– Lelökte, én meg feljajdultam, nem tudtam megállni. „Igen? Sajnálod?" Azzal nekem rontott, erre Kolka... Koljuha már régóta kezdett beavatkozni...

– Korábban is fenyegette az apját, hogy megöli?

Anna nem válaszolt, a padlóra meredt, a halálos sápadtság még jobban kirajzolta a ráncokat fonnyadt arcán.

– Csak az igazat mondja – figyelmeztette szigorúan Szulimov.

– Fenyegette.

– Maga hitt ebben?

– Ugyan, ki hisz igazából az ilyesminek?

– Jól van, folytassa.

– Nincs mit folytatni. Kolka kiabált, Rafail meg ordított, félrelökdöste Kolkát, felém rontott. Megütött, hogy elterültem... Mire kezdtem magamhoz térni, hirtelen hallom... Felugrottam, látom – elvágódik a padlón. Kolka meg szorongatja a puskát, a csöveiből jön a füst, és az egész szoba tele van ennek a füstnek a bűzével. Kolja arca falfehér, csak a szeme... Aztán nem emlékszem semmire. Azt se tudom, hogyan kaptam ki a kezéből a puskát. Csak arra emlékszem, hogy rohanok ezzel a puskával a kezemben, keresztül a városon...

– Tulajdonképpen miben látja bűnösnek magát?

– Miattam volt az egész. Ha én nem vagyok, az a puska soha nem sül el.

– Hát maga biztatta a fiát, hogy fogjon puskát? Maga nem akarta, ne találjon ki ilyesmiket!

– Ha akartam, ha nem, mindent úgy csináltam, hogy a fiam megölje az apját.

Anna Korjakina arcán konok elszántság jelent meg.

– Mindent megtett? Például mit?

– Elfog a rémület, ahogy most visszanézek... Korábban nem vettem észre – gyalázatos perszóna voltam, biz' isten. Hová jutottam, én ostoba. Hogy a fiam velem együtt szenvedjen! Örökké jajgattam, folytak a könnyeim, majd kibújtam a bőrömből, hogy minél szerencsétlenebbnek mutassam magam... És láttam, láttam, hogy sajnál, szenvedett szegény fiú, de nem bírtam magammal, nekem minden kevés volt, még több sajnálatot akartam, nem nyugtattam, csak szítottam... Hogy miért, azt kérdi? Világos, hogy miért. Ki ne szeretne vigasztalódni egy kicsit a mindennapi ütlegelések meg a szidalmak után? Az idegenek vigasztalása nem ér semmit, hanem a saját fiamé, az olyan, mint az élet vize. A férjem tombol, a fiamnak meg majd megszakad a szíve értem, ez olyan jólesik, olyan édes, nem tudok betelni vele, még és még...

Ha hiszi, ha nem, vártam – ja-aj! –, de milyen türelmetlenül, hogy Rafaska úgy törjön ránk, mint a vadállat, és nekem essen. Ő megver, a fiam meg majd bosszút áll az édesanyjáért... Titokban örültem, hogy Kolka vadul gyűlöli az apját. Ha gyűlöli, azt jelenti, hogy szeret engem! Ö-rül-tem! Hát nem vagyok aljas?...

– Ugyan, ki tenne ezért szemrehányást magának? – szólt nagy nehezen Szulimov.

– Ki? Hát maga! Hát nem érti, ki a bűnös a férjem halálában? Hát nem látja, ki volt a gyilkosság felbujtója? Mit számít az, hogy Kolka kezében volt a fegyver? Én adtam a kezébe! Az ő kezével én húztam el a ravaszt! Én! Ne merészeljen kételkedni! Azt hiszi, nem éreztem, hogy rosszra vezet ez? Éreztem! Néha, amikor eszemen voltam, elrémültem, mégsem tudtam már lemondani róla. Ahogy Rafaskának vodka nélkül, ugyanúgy nekem Kolja szenvedése nélkül nem élet az élet! Teljesen megmérgeződtem, csak ez éltetett. Ha egy nap nyugodtan telt el, én már nem bírtam magammal, majd meghaltam... Ja-a-aj! – nyögött fel Anna. – Én átkozott, a tulajdon kezemmel taszítottam vesztébe a fiamat! Bűnös vagyok a lelkiismeret törvénye meg a jog szerint is! Mindenképpen!

– A fia azt mondta, maga a bajtól tartva, kiszedte a töltényeket.

– Kiszedtem. Persze hogy kiszedtem. De azt hiszi, csak félelemből, nehogy valami helyrehozhatatlan történjen? Ne-em, nekem meg kellett mutatnom Koljának, milyen jó anyja van, hogy még annak a vadállat férjének se akar rosszat, sőt meg akarja menteni...

Szulimov végül nem bírta tovább, kirobbant:

– Elég az önvádolásból. Rideg gazembernek kell lenni az ilyen ravasz és tudatos számításhoz: „Teszek egy nemes gesztust, hogy a fiam észrevegye és elérzékenyüljön." Szó se volt ilyesmiről! Hiába bizonygatja! Maga nem ilyen számítóan hideg. Ehhez az kellett volna, hogy vagy egyáltalán ne szeresse a fiát, vagy csak úgy tessék-lássék szeresse, sokkalta kevésbé, mint önmagát. Holott most saját magát akarja bemártani a fia helyett! Ne etessen engem ilyen ravasz mesékkel!

Annát megint sápadtság öntötte el, szenvedő arcán ismét konok elszántság jelent meg.

– Ez nem mese, az igazat mondom! – Hangjában konok meg-

győződés, de semmi felháborodás. – Nem tudatosan tettem. Talán számítás sem volt bennem. De tetszett, jólesett, hogy jónak látnak. Hát ez a „jólesett", ez diktálta, hogy kiszedjem a töltényt, nem a félelem... Habár talán féltem is... Hogyne féltem volna! De csak egy volt a fontos, hogy a fiam szemében milyennek látszom. Hát nem érti?!

– Há-át...

– Igen! Hinnie kell, muszáj. Akkor pedig gondolja csak meg, kit kell elítélni. Őt, a buta, forrófejű gyereket, aki szerette az anyját? Vagy engem, a felnőttet, aki szereti a fiát, nem is kicsit, csak éppen ostobán? Kettőnk közül ki a vétkesebb? Ki gyilkolt? Én! Csak éppen az ő keze által! De a vér rajtam szárad, nem Kolkán!

– Válaszoljon őszintén: képes lett volna megelőzni a gyilkosságot, ha akarja?

– Hogyne lettem volna képes! – kiáltott felháborodva Anna. – Maga is könnyen beláthatja. Hát ki akadályozott volna meg, hogy elváljak attól a vadállattól?

– Miért nem tette meg?

– Féltem. Hogy fogok megélni Kolkával? Ha elválunk, a bíróság megítél nekünk a fizetésből harminc rubelt, legfeljebb negyvenet havonta. Rafail fizetése mindig elég alacsony volt, csakhogy ő sosem csupán a fizetésből élt. Őrá mindenkinek szüksége volt, akinek kocsija van. Nagy pénzeket fizettek neki, csak nyúljon hozzá az autóhoz. Ő maga szórta a pénzt, de nekünk is bőven hullajtott belőle. Kolka semmiben sem látott szükséget, ha viszont elválunk, hogy tengődtem volna el egy felnőtt fiúval havi harmincból? Féltem... De hát nem a válás a lényeg, anélkül is viselkedhettem volna okosabban, ha nem bujtogatom Kolkát, hanem csillapítom. Ljudmila Puhova is – nekik nincs gyerekük –, hogy kérlelt: „Lakjon egy ideig Kolka nálunk, szakítsd el az apjától." Beleegyeztem? Nem! Mi lett volna velem kettesben azzal a fenevad férjemmel, Kolka együttérzése nélkül? Sok mindent tehettem volna, de nem tettem! Úris-ten! Undorodom! Undorodom saját magamtól. Ha van igazság, tartóztassanak le engem, szerencsétlen bűnöst, és engedjék el őt. Miért kellene neki felelnie énérettem?! Mentse meg őt! Mentse me-e-eg! Könyörgök, engem, e-engem állítsanak bíróság elé!...

Anna egész teste rázkódott a zokogástól.

Szulimov lesújtva, zavartan, feldúltan ült vele szemben, még csak nyugtatgatni se merte. Különös, de ebben a percben maga is hitt az asszony bűnösségében.

15

Az iskolában már megkezdődött a tanítás. Arkagyij Kirillovics kabátban felsietett a harmadik emeletre, gyors léptekkel elhaladt Zojecska Golubcova mellett, aki egy személyben az iskola ügykezelője és az igazgató titkárnője volt, és egyenest benyitott az igazgatói irodába.

Jevgenyij Makszimovics, az igazgató, viszonylag fiatal ember volt, de már kopaszodott és hízásnak indult.

– Hogyhogy nincs az órán, Arkagyij Kirillovics? – kérdezte nagy szemet meresztve az igazgató.

– A rendőrségről jövök, a bűnügyi osztályról, Jevgenyij Makszimovics. – Arkagyij Kirillovics leroskadt egy székre.

– Mi történt?

– Gyilkosság. És úgy fest, akaratlanul én is bűnrészes vagyok.

Az igazgató szeme kikerekedett...

A IX/A tanulói, akiknél Arkagyij Kirillovicsnak órát kellett volna tartania, minthogy hasztalan várták tanárukat, három csoportra oszlottak az irodalmi szakteremben.

Az egyik társaság a tábla előtt csoportosult. Azok voltak itt, akik az utolsó órán várható fizikadolgozat előtt szerettek volna magukba szívni még egy kis tudományt. Szlavka Kuseljov, csúfnevén Pitagorasz gatyája (vagy egyszerűen Gatya Szlavka), képleteket irkált a táblára és magyarázatokat fűzött hozzájuk, mégpedig – kedvenc kifejezése szerint – „Kozma Prutkov módszerével, ami még a hülyék számára is érthető".

A lányok szorosan körülülték Ljuszja Voroncovát, aki egy külföldi divatlapot hozott, és azon vitatkoztak, marad-e még a miniszoknya, vagy már csak a midit és a maxit hordják. A divatlap régi volt, erre a kérdésre nem adott választ, csak a minit reklámozta. A lányok között ott sündörgött Vaszka Perevoscsi-

kov, őt azonban nem a szoknyák érdekelték, hanem a lábak, amelyekkel, hála a minidivatnak, nem fukarkodott a lap.

A „harmadik rend" ott kuporgott az erkölcsi szenvedésektől elgyötört Dosztojevszkij arcmása alatt, a padok tetején. A csoport közepén Zsorka Cikanyevics, becenevén Dardanella „nyomta a sódert", vagyis a közönség fojtott röhécselése közepette legfrissebb „kalandjait" adta elő.

Csak ketten ültek egymagukban, az osztálytól elfeledve: a boglyas, szemüveges Sztaszik Bocskov, az osztály évek óta mindig újraválasztott titkára, aki most épp valami vaskos regénybe mélyedt, és Szonya Potyehina, aki padjában gubbasztott. Otthon nem maradhatott, az iskolába félt bejönni, de hazulról más utat nem ismert, mint ami az iskolába vezet, most aztán – mindenkitől félrehúzódva ott ült.

Itt még senki nem hallott semmit, Szonya pedig hallgatott. Utóvégre nem jelenthette be csak úgy: „Gyerekek, Kolka Korjakin megölte az apját!" De a hír előbb vagy utóbb beröppen az osztályba. Hát persze. Akkor viszont nem fog hallgatni, akkor aztán megmondja a magáét!

Szonya, akit iszonyúan nyomasztott rettenetes titka, most csak csodálkozott, hogy itt minden olyan, mint máskor.

A lányokat az érdekli, divat-e még a miniszoknya. A fiúk Zsorka Dardanella fecsegését hallgatják és röhögnek hozzá. Gatya Szlavka pedig a dolgozatra készül...

Vajon mi lesz, ha meghallják a hírt?... Semmi... A lányok sápítoznak majd egy kicsit, Vaszka Perevoscsikovtól még ennyi se telik, az rá se ránt semmire. Zsorka Dardanella még viccelni is képes lesz, attól a hülyétől kitelik. De Gatya Szlavka... Ha valakitől, hát tőle félt Szonya. Sohasem lehetett előre tudni, mi jut tudós Szlavka eszébe. Ő képes lesz valami rosszat mondani Koljáról! És a többiek neki fognak hinni, nem pedig Szonyának...

Szonya mindig mindenkivel összefér, mindenesetre gyűlöletet soha senki iránt sem táplált. Most úgy érezte: az osztály és ő két külön világ, az egyik oldalon vannak a többiek, a másikon ő, Kolja Korjakinnal, aki nem tudja megvédeni magát.

E percekben született meg benne a szenvedélyes pártfogó, aki eleve bizalmatlan mindenkivel szemben, s aki kész meggyűlölni bárkit, ha másképp merészel gondolkodni, mint ő.

– Úgy surrantam most el a IX/A előtt. Nem merek odaállni a tanítványaim elé. Nem tudom, mit mondjak nekik. Fegyvertelen vagyok. Mindaz a tapasztalat, amit két évtized alatt szereztem, mindaz, amiben hittem, aminek segítségével úgy éreztem, győzelmeket arattam, kiesett a kezemből...

Míg Arkagyij Kirillovics beszélt, az igazgató fázósan kuporgott a székén. Négy esztendővel ezelőtt került az iskolába, a városi művelődési osztály a nyugdíjba vonuló régi igazgató helyére nevezte ki. Az iskolában Arkagyij Kirillovics erőfeszítései nyomán akkor már jó ideje folyt a becsületességi verseny, a nemes tettek versenye. Ez a verseny afféle játék volt, de senki sem kételkedett abban, hogy ez a játék hasznos. Nem kételkedhetett az új igazgató sem. Nem állt mindjárt mellé, körültekintően kezdett a dologhoz, de aztán annál alaposabban felkarolta – tapasztalatcseréket szervezett, beszámoltatta kollégáit, és ahol csak tehette – a városi és körzeti pedagógus-továbbképzéseken, területi konferenciákon, felettes szerveknél – maga is kitartóan hirdette: komoly sikereket értek el, mégpedig nem akármilyen területen, hanem az erkölcsi nevelésben!

Arkagyij Kirillovics azelőtt eredetieskedő, magányos kísérletezőnek számított, aki szenvedélyes kezdeményezője lett egy, az iskola becsületére váló nemes versengésnek, és csak az ő, Jevgenyij Makszimovics Szmirnovszkij direktorkodása alatt vált belőle igazi közéleti személyiség. És bizony, gyarló az ember. Az önelégültség édes mákonya őt is megszédítette: egyre újabb győzelmek reménye, a növekvő tiszteletteljes ámulat, sőt talán a dicsőség délibábja lebegett előtte. Nem, nem voltak barátok, nem jártak egymáshoz vendégségbe, még az őszinte beszélgetések perceiben is megtartották az udvarias magázódást. Ami összefűzte őket, több volt, mint barátság: támaszai voltak egymásnak, egymás nélkül már nem is érezték eléggé szilárdnak a helyüket az életben.

Most aztán, amikor megindult a föld, s minden recsegve-ropogva inogni kezdett, Arkagyij Kirillovics nem a barátaihoz futott – például nem az öreg, hűséges Avguszta Fjodorovnához –,

hanem éppen őhozzá, a nála fiatalabb, minden bizonnyal kevésbé próbált, kevésbé tapasztalt Jevgenyij Makszimovicshoz. Úgy futott hozzá, hogy nem is rejtegette zavarát, észre sem vette, hogy amit mond, szánalmas panaszkodás: nem tudom, mit mondjak... fegyvertelen vagyok... kiesett a kezemből a fegyver... hadd támaszkodjam a válladra!

Jevgenyij Makszimovics még mindig gondterhelten kuporgott, de az első döbbenet talán már elmúlt.

– Ezt a szégyent! – kiáltotta. – Pánikba esett! Éppen ön! Nem hiszek a szememnek!

Úgy beszélt, mintha ő volna az idősebb. Arkagyij Kirillovicsot egyszerre bosszúság fogta el önmagával szemben, komoran mentegetőzni kezdett:

– Nem pánik ez, épp az ellenkezője – kijózanodás. Az én emelkedett erkölcsi tanításaim gyilkosságba taszítottak valakit! Hát nem rettenetes? Az. De nem akarom a fejem a homokba dugni.

– Az orvost nem temetik el a beteggel együtt, akit nem tudott meggyógyítani.

– Rossz orvos az, aki előre számít az elnézésre.

– Meg vagyok győződve arról, Arkagyij Kirillovics, hogy az, ami sajnálatos módon nem használt Nyikolaj Korjakinnak, egyáltalán nem haszontalan a többiek számára.

– Én viszont másként látom a dolgot: ha az egyikre károsan hatott, honnan tudhatjuk, hogy nem árt a többieknek is?

– Ide hallgasson – szólt békítően az igazgató –, a legértelmetlenebb dolog lenne most vitába kezdenünk: maga azon fog erősködni, hogy nyírták, én azon, hogy borotválták. Annál is inkább, mert maga most nem képes hirtelenjében új megváltó receptet ajánlani. Nem viszi rá a lélek.

– Ismerjük be egyelőre, hogy a régi orvosság veszedelmes, csak aztán kezdjünk az újról spekulálni.

– Meddig akar spekulálni? – kérdezte mézes hangon az igazgató. – A régire, nem túlzás, ha azt mondjuk, ráment csaknem az egész pedagógusi pályája.

A hang hízelgő, de a tekintet menekül.

Ettől a menekülő tekintettől Arkagyij Kirillovics egyszerre elrestellte magát. Nyújtsd a vállad? Támogass? Te engem?... Ugyan! Kettejük közül az igazgató van most keservesebb helyzet-

ben. Nem Pamjatnov, hanem ő járkált a felsőbb szervek irodáiban, ő reklámozta a sikereket. Az ő hangját hallották, az ő serény tevékenységét látták, őt, a százhuszonötös számú iskola igazgatóját kiáltották ki az erkölcsi megújulás hirdetőjének. A villámcsapás Arkagyij Kirillovicsot talán elkerülheti, de Jevgenyij Makszimovicsra okvetlenül le fog sújtani. Olyantól várjon segítséget, akit még jobban sújt a sors? Nem! Te tartsd oda a válladat. Szüksége van rá.

– Jevgenyij Makszimovics – szólalt meg szilárdságát visszanyerve Arkagyij Kirillovics –, csak nem gondolja, hogy ki akarom dobni mindazt, amit elértünk? De ha akarnánk is mindketten – akkor sem sikerülne. A megtett utat nem lehet meg nem tetté változtatni, de kiderült, hogy eltévedtünk. Rá kellett jönnünk, hogy nagyon messze vagyunk az áhított céltól. Ezt be kell ismernünk. Muszáj.

Az igazgató tekintete megint félresiklott.

– Ismerje be... – mondta bólintva hidegen. – De csak önmaga előtt.

– Hogy érti ezt?

– Úgy, hogy ne teregesse ki a szennyest. Most amúgy is nekünk fognak esni mindenfelől, az iskola normális élete amúgy is megsínyli. Ha pedig észreveszik, hogy mi sem hiszünk önmagunkban, ha beismerjük, hogy pánikba estünk – hogy „megtévedtünk" –, akkor aztán összeomlik minden! Nem, nem csupán az, amit maga épített fel, hanem az is, amit mások tákoltak össze. A fizikatanárok módosították a tantervet, az előírtnál többet tanítanak? Abbahagyni! A pincében kémiai laboratóriumot rendeztünk be? Becsukni! Testnevelési óra helyett kirándulásokat tartunk? Megtiltani! Nem lesz megállás... Ahhoz joga van, hogy saját maga a kerekek alá ugorjon, de a többieket kímélje meg, Arkagyij Kirillovics...

Ebben a pillanatban az ajtó résében megjelent Zojecska, a titkárnő csinos arcocskája, tágra nyílt, festett szempárja.

– Jaj, Jevgenyij Makszimovics! Vegye fel gyorsan a kagylót. A IX/A-ból Szonya Potyehina apja van a telefonnál. Olyanokat mond, de olyanokat!

Az igazgató fölemelte a kagylót.

Zojecska Golubcovát még az aprócska titkok sem hagyták nyugodni, pillanatok alatt igyekezett megszabadulni tőlük, az igazi újságokat pedig egyáltalán képtelen volt magában tartani. Így aztán alighogy becsukta az igazgató ajtaját, lóhalálában rohant a IX/A-ba, s kihívta a folyosóra Sztaszik Bocskovot, az első gyereket, akit meglátott...

...Sztaszik Bocskov borzas hajjal, sápadtan, szemüvegét szükségtelenül igazgatva megállt a tanterem közepén, a tanári asztal mellett.

– Gyerekek! Kolka Korjakin... ma éjszaka... megölte az apját!

A megbicsakló hang kimondta azt a bizonyos mondatot, amelyre Szonya Potyehina képtelen volt.

Nem mindenki hallotta meg mindjárt, nem mindenki fogta fel azonnal.

– Mi?... Mit mondasz?...

– Kolka Korjakin az éjjel megölte az apját! – ismételte meg jól érthetően Sztaszik.

Csend támadt. A csöndet hisztérikus leányhang törte meg.

– Ször-nyű! Ott ült mögöttem!

Szonya felpattant – eljött az ő pillanata, hogy megvédje Kolját.

– Csodálni kell, nem szörnyülködni rajta! – kiáltotta erőlködve.

Innen is, onnan is újabb értetlen hangok: „Mi?" „Mit mond?" Elsőnek Sztaszik Bocskov kapta fel felháborodottan a fejét:

– Csodálni? Apagyilkosságért?!

Az egész osztály megrökönyödve és hitetlenül bámult Szonyára. A bizalmatlanság rögtön ellenségességbe csap át.

Ebben a pillanatban a tábla körül csoportosulókat félretaszigálva ruganyos léptekkel elindult Szonya felé Szlavka Kuseljov, akitől a lány a legjobban félt. Nagy fej, keskeny csapott váll, keze a zsebében, homlokában egy makrancos tincs, távol ülő apró szeme egyenest Szonya szembogarába fúródik.

– Te tudtad?

– Tudtam! – felelte kihívóan.

– És hallgattál? Miért?

– Mert Sztaszkának könnyű ezt tudomásul venni, nekem nem!

– Világos – szólt Szlavka rövid szünet után elégedetten. – De csodálni?... Megbocsátani. Ez még érthető. De miért kéne csodálnunk?

– Megbocsátani? Mit kellene megbocsátani? Azt, hogy megmentette az anyját attól a vadállattól?

– Hát persze... de nem kerül túl sokba ez a megmentés?

– Ha valaki a szemed láttára félholtra veri az anyádat, te nekiállnál spekulálni, hogy mi mennyibe kerül?

Szlavka nem állta tovább Szonya tekintetét, félresiklatta a szemét.

– Azért mégis... ölni... Méghozzá kit?...

– Ölni, hogy élni lehessen!

Szlavka hosszasan hallgatott.

– Ölni, hogy élni lehessen?... – ismételte. – Talán...

És meghátrált.

Szonya ráeszmélt, hogy győzött, az osztály most az ő pártján áll. Szlavka után senki nem merészel szembeszállni vele.

Az igazgató letette a kagylót.

– Na tessék! Kezdődik. Azzal fenyegetőzik, hogy a lányát átíratja másik iskolába.

Azzal sietve nekiállt, hogy papírjait beletömködje az íróasztal fiókjaiba.

– Látja, Arkagyij Kirillovics, nem ülhetünk ölbe tett kézzel. Én most megyek a művelődési osztályra. Hogy úgy mondjam, elébe vágni a dolgoknak. Amellett fogok ágálni, igen, ha kell, habzó szájjal, hogy az iskolának Korjakinék családi tragédiájához közvetlenül nincs semmi köze. És védeni fogom magát, Arkagyij Kirillovics, igyekszem fedezni nem túl széles hátammal. Ami pedig a maga elméletét illeti, hogy a fiút morális intelmek vezérelték, ezt egyszerűen nem hallottam. És nagyon remélem – nagyon remélem! –, hogy többé más sem fogja hallani magától.

Arkagyij Kirillovics összevont szemöldöke alól az igazgatóra pillantott. Átlagos köznapi fogalmak szerint hálásnak kellene lennie ennek az embernek az együttérzésért, a megértésért. A végtelen megértésért, a mindent vállaló együttérzésért! Még ezek után sem hagyja sorsára: „Igyekszem fedezni nem túl széles hátammal." És csakugyan igyekezni fog, amennyire erejéből telik.

Az igazgató zörögve betolta az utolsó fiókot, kilépett az asztal mögül, odaállt a tanár elé. Alacsony, de zömök emberke, keskeny válla kifeszítve, egyik térde harcra készen előretolva, tartása kihívó.

– És magának sem engedem meg, hogy sokat rágódjon. Én ott kezdek akcióba, maga meg itt... Nem ma, nem ma. Megértem, most még a megrázkódtatás hatása alatt van – menjen haza, térjen magához. De holnap... holnap találkoznia kell a tanulókkal, mindenekelőtt a IX/A-val.

Arkagyij Kirillovics továbbra is szótlanul nézte. Tulajdonképpen mi joga van, hogy szemrehányást tegyen ennek a nála fiatalabb embernek, a kevésbé tapasztalt pedagógusnak? Vajon ő maga, Arkagyij Kirillovics nem hitt-e még ezelőtt két nappal is saját rendkívüliségében, nem hízelgett-e önmagának azzal, hogy páratlan dolgot művel? De igen! Semmi értelme, hogy a szentet játssza önmaga előtt. A kiontott vér kijózanította. De csak kijózanította. Hogy mi a teendő, egyelőre még mindig nem látszik. Miért kellene ennek az embernek világosabban látnia nála?

Az igazgató pedig térdét harciasan előretolva, tekintetét Arkagyij Kirillovics halántéka mellett elsiklatva, energikusan így folytatta:

– Nem engedhetjük meg, hogy a tanulók önállóan fogjanak hozzá a gyilkosság megemésztéséhez. Éretlen, forrófejű társaság, csupa zűrzavar, se kormány, se vitorla. Pillanatnyilag mi magunk is bizonytalankodunk az értékelésben, ők meg aztán képesek olyasmit összehordani egymásnak, hogy jó, ha maguk is neki nem esnek a szüleiknek, rá nem rontanak a járókelőkre, vagy akár magára meg énrám. Az nem áll módunkban, hogy eltitkoljuk előlük a történteket, viszont kötelesek vagyunk kellő mederbe terelni gondolkodásukat. Ezt pedig senki sem tudja jobban elvégezni, mint maga, Arkagyij Kirillovics. Csakis maga! Magának óriási tekintélye van a diákok előtt.

Szó, szó, szó... Ó, meddig ömlik még ez a tehetetlen szóáradat? Arkagyij Kirillovics felállt.

– Igen – szólalt meg nagy nehezen. – Igen... Eltitkolni nincs módunk, és nem is szabad eltitkolnunk. Rendben van, Jevgenyij Makszimovics, holnap majd találkozom velük, de ma még tisztáznom kell néhány dolgot.

– Nekem viszont nincs időm tisztázgatni, különben nélkülem tisztáznak mindent. – Az igazgató leakasztotta a fogasról az esőköpenyét.

Gorjunov, a csípős nyelvű kémiatanár egyszer azt mondta az igazgatóról: „Ez az ember rugóra jár: amíg nem nyúlnak hozzá, csendben van, de mihelyt megpiszkálják, kiugrik belőle a kisördög."

16

Vagy hat esztendővel ezelőtt a várost megkerülő műút mentén felhúztak egy szállodát, amit a divat jegyében motelnek neveztek el, és egy benzinkút meg egy autószerviz kapott helyet mellette. Ez a szolgáltató komplexum a város részének számított, városi szervek – nem is egy, hanem több szerv – fennhatósága alá tartozott, mégis a maga külön életét élte. Afféle zarándokhelye lett ez mindazoknak, akik keréken járják az utakat. Akadt itt mindenféle népség: túlméretezett, „reptérnek" becézett sapkát viselő kaukázusiak, hímzett tübitejkás üzbégek, nyugati stílusú, ápolatlan külsejű farmeres fiatalok, a körzettől kiszállásra érkezett nyűtt esőköpenyes, vászoncsizmás népség, képükön a rendíthetetlen türelem kifejezésével. A 20. század nomádjainak karavánszerája! A város lakói, ha idetévedtek, úgy érezték, mintha idegenben járnának s vendégek volnának.

Ma is, mint minden éjjel, az éjszaka különböző óráiban, rokkant gépkocsik vánszorogtak ide a szélrózsa minden irányából: horpadt sárhányójú Zaporozsecek, megnyomott ajtajú Zsigulik, horzsolt csomagtartójú Moszkvicsok. Felsorakoztak a javítóműhelyek mélyén, a karosszériajavító és -festő műhely félreeső kis épülete mellett.

Amikor az éj sötétjébe már kezdett beszivárogni a hajnal álmos szürkesége, begurult egy sárral bevert, falusi külsejű kis teherkocsi, vontatókötelén egy újabb szerencsétlenül járt, horpadt tetejű, betört ablakú Zsiguli, pórul járt gazdájával, egy nagy tudományos kutatóintézet munkatársával.

Reggel nyolckor, amikor megkezdődött a munkanap, s az iroda előtt már sor kígyózott, megnyílt a festőműhely kapuja is.

Kilenc után a műhely mellett megjelent két fura szerzet: egy alacsony termetű, roppant izgága, vézna fickó, elnyűtt, fülvédős sísapkában, kiugró szemellenzővel s még jobban kiugró asszír orral. A másik, laposra gyalult képű, hórihorgas, csontos alak, fején csaknem új, elképesztően bő, lötyögő kalap. A két férfiú szakmáját tekintve segédmunkás volt, igazi hivatásuk szerint azonban kocsmatöltelékek. Mégis mindketten meglehetős hírnévvel rendelkeztek a város gépkocsitulajdonosai körében. Azonfelül, hogy Rafail Korjakinnak, a karosszérialakatosnak a keze alá dolgoztak, a tetejébe jó cimboráinak számítottak. Márpedig éppen Rafail Korjakinhoz gyűltek ide késő éjjel, éjfél körül az egész környékről a megnyomorított kocsik, sietve, hogy idejében sort fogjanak: ennek az ipsének arany keze van! Korjakin dicsfényéből a két léhűtőre is hullott. A legműveltebb tulajok némi tudálékossággal Sámson és Delilának nevezték őket, holott az előbbinek a neve nem Sámson, hanem Szolomon, a másiké Danyila. Szolomon és Danyila, Rabinovics és Klopovin, közönségesen Danya Klop.* Vagy ahogy azok nevezték, akik nem rendelkeztek ószövetségi műveltséggel: a két jómadár.

Tegnap este a két jómadár az őrült Rafka társaságában alaposan felöntött a garatra, ennek következtében most roppant pocsékul érezték magukat. Először is, elaludtak és késve érkeztek, amit rendszerint nem úsztak meg szárazon. Másodszor, tréfli az élet, ha az ember nem „kúrálhatja" magát.

De Szolomon, akinek érzékei kifinomultabbak voltak, mint társának, hirtelen felkapta a fejét, és szinte lelkesülten így szólt:

– Klop! A meseautó nem áll a helyén! Klop! Érzi az én elgyötört lelkem, hogy ma frankó napunk lesz!

E két jómadár számára az idő frankó napokra és tréfli napokra oszlott. A frankó napok első jele az volt, hogy az „Idegeneknek tilos a belépés" feliratú ajtó mellett a falnál nem állt ott Puhovnak, a festőműhely vezetőjének kiglancolt zöld Zsigulija. Ha a „meseautó nem áll a helyén", az azt jelenti, hogy Puhov, akitől még az őrült Rafa is tartott, „nem csap balhét" mindjárt reggel, és a nap jól kezdődik. Mindenesetre nincs, aki Szolomont és

* A *klop* közfőnévként poloskát jelent. – *A szerk.*

Danyilát felelősségre vonja a késésért, sőt azt is megengedhetik, hogy egy kicsit „kúrálgassák" magukat.

Szolomon haladéktalanul a tettek mezejére lépett: elindult az összetört Zsiguli felé, amelyet a falusi külsejű teherkocsi vontatott be. A kocsi mintha pokoli grimaszokat vágott volna, gazdája arca pedig, bár nem vesztette el eredeti tekintélyét, megbékélt reménytelenséget fejezett ki. Szolomon zsebre dugott kézzel vagy három percig szigorú, elmélyült ábrázattal tanulmányozta a súlyos sebeket. Mögötte komor árnyként magasodott Danyila Klop. Szolomon végül méltóztatott megszólalni.

– Maga, fiatalember, persze a doktorhoz szeretne bejutni?

– Igen, Korjakinhoz... – motyogta félénken a tulajdonos.

– A doktor nagyon el van foglalva.

– Értem... Hajlandó vagyok...

– Mi csak egyet ígérhetünk: megpróbáljuk, csak megpróbáljuk.

– Roppant hálás leszek.

– Csak tessék... Szívesen meggyőződnénk róla.

– Már bocsánat: miről?

– Nyomás egy félliterért! – világosította fel finomkodás nélkül a türelmetlenségtől égő Klop.

Az, ami ebben a percben itt lejátszódott, nemegyszer forradalmi – igenis, forradalmi! – földindulásokat váltott ki a város elé példaként állított gépkocsijavító műhelyekben: repült a jól bemelegített székekből az egész vezérkar, az új seprűk kíméletlenül kiseperték a régi szemetet, kigyomlálták a gyomokat, eszményi tisztaságot teremtettek, de... Ugyan ki hathatott volna az ügyfelek kiapadhatatlan folyamára, mely valósággal rázúdult a hatalmas körzet egyetlen gépkocsiszervizére, kinek lett volna ereje, hogy megtisztítsa vizeit? A folyam nem apadt és egyre hordta a szemetet: újabb forradalmi földindulások pattantak ki, elcsendesültek, s újra támadtak...

De lám, a pórul járt Zsiguli tulajdonosa, aki „a doktorhoz szeretne kerülni", s aki maga is a tudományok hírneves doktora, engedelmesen elkocogott egy bizonyos legendás hírű Pása bácsihoz, egy félliterért, bár nem hitte, hogy a félliter segít, mert tisztában volt azzal, hogy „sóvárgó piásokkal" van dolga, mégis homályos reményekkel áltatta magát: ördög tudja, hátha szerencséje lesz!

A két jómadárnak még ideje se volt félrevonulni valami zugba, amikor hirtelen elébük toppant Puhov, a műhely főnöke, nedves esőköpenyben, szemébe húzott, gyűrött kalapban, hóna alatt ütött-kopott dossziéval. Úgy látszik, ma nem a sötétzöld „meseautóján" érkezett a városból, hanem stoppal, mint Szolomon és Danyila.

– Sokat ittatok tegnap? – a kérdés hirtelen jött, se jónapot, se letolás, amiért még nem öltöztek át és nem láttak munkához.

A gépkocsijavító műhelyben nem az esti poharazás számít bűnnek, hanem a reggeli „kúrálás". Minthogy pedig a kúrát még épp csak tervezgették, a két jómadár lelkiismerete tiszta volt. Szolomon még egy kis tréfálkozást is megengedett magának.

– Mi tagadás, Ilja Afanaszjevics! Elég rendesen! Ha-ha...

– Tegnap nem vettetek észre rajta semmit?

– Mármint Rafán, Ilja Afanaszjevics?

– Rajta hát.

– Hogy őszintén megmondjam, egy cseppecskét jókedvében volt, Danyecskát még pofán is csapta, már elnézést.

– Egy cseppecskét? Szóval nagyon?

– Jaj, érzi az én szívem: valami történt.

– Korjakint megölték... Az éjjel. A fia.

Puhov sarkon fordult, elindult az „Idegeneknek tilos a belépés" feliratú ajtó felé.

Szemerkélt az eső, az ázott, rokkant Zsiguli megnyomorodva állt a két cimbora előtt.

– Nagy változások előtt állunk, Klop... – szólalt meg végre rosszkedvűen Szolomon.

– Kirúg! – Danya Klop néha frappánsabban tudta kifejezni magát egyetlen szóval vagy akár csak indulatszóval is, mint ékesszóló barátja.

– Rafa nélkül nem kellünk itt senkinek, Klop, legkevésbé pedig Puhovnak. – Szolomon váratlanul tűzbe jött. – Csakhogy nem fog ő bennünket kirúgni. De nem ám! Mi magunk megyünk el, Klop! De úgy, hogy jól bevágjuk magunk után az ajtót. Jó hangosan, hogy a mi drága Ilja Afanaszjevicsünk összerezzenjen ijedtében.

Klop talányosan elröhentette magát.

– Hát igazság ez, Klop, hogy mindenki azt higgye: szegény Rafát az a fiú ölte meg?

– Hanta.

– Háromszorosan igazad van, bölcs bogárkám! Hanta. Nekünk pedig az a kötelességünk, hogy megmagyarázzuk ezt némelyeknek.

– Hű! – lepődött meg Danya Klop.

– Be fogjuk bizonyítani, Klop, hogy mi mégiscsak emberek vagyunk... A te Szolomon barátodnak személy szerint még soha nem nyílt lehetősége bebizonyítani, hogy ő igenis ember.

Egy félóra múltán ott ültek a motel koktélbárjában a tudományok doktorából kiszedett félliter mellett. Szolomon a hűséges Danyila néma helyeslése kíséretében nekilátott, hogy kidolgozza haditervüket: először is – ma nem szabad beszívni, azért, hogy – másodszor – holnap ne kelljen rátölteni, holnap ugyanis a „bizalom megnyerése céljából", maximálisan józannak kell lenni.

– Klo-o-op! – sóhajtott nyögve Szolomon. – Legyek átkozott, ha ez az egész részeg locsogásba fullad.

Klop helyeslően mordult egyet.

17

Az agyonfélemlített, csendes Anna fellázadt: „Mindenben én vagyok a bűnös!" A legkülönösebb, hogy Ljudmila Puhova egy cseppet sem csodálkozott barátnője őrültségén – mintha így volna rendjén. Jevdokijában hirtelen irigység támadt a menye iránt: ha az ember legalább egyszer életében ilyet mer tenni, akkor lesz mire visszatekintenie, nem üres a múlt, van mire visszaemlékezni, nem élt hiába az ember.

Az öregasszony nem lepődött meg Szulimov váratlan megjelenésén, inkább megörült neki.

– A jó isten küldött ide hozzám – szólt, miközben felállt az ágyról. – Én magam olyan lettem, mint a kő, nem lehet el se mozdítani... Köszönöm, hogy eszedbe jutottam.

Ősz kóccsomók, begombolatlan blúz, nyílásában agyonhordott alsóing, amely alól férfiasan erős kulcscsont látszik ki, rán-

cos, vértelen arc, kemény áll, a mélyre süppedt apró szempár pedig – különös – szenvedően könnybe lábadt.

– Leülsz vagy elviszel valahová? – kérdezte az asszony.

Szulimov körülnézett. Az öregasszony szobája egyenest tágasnak látszott a bútorok hiánya miatt – egy asztal, két szék, egy vaságy és semmi több. A komor szegénységet még jobban hangsúlyozta az elaggott épület ferdesége: az egyetlen ablak mintha alig észrevehető fintort vágna, a vastag, egyenetlen padlódeszkák az egyik fal felé lejtenek, a szürke mennyezet ferdén fölfelé emelkedik, minden elmozdult, megroskadt, bármely pillanatban várható, hogy recsegve-ropogva összeomlik.

– Leülök – felelte Szulimov. Elhelyezkedett az asztal mellett, elővette jegyzetfüzetét.

– Nem valami fényesen laksz, néném. A fiad, úgy látszik, nemigen támogatott.

– Segített volna, ha kérem – felelte kelletlenül az öregasszony és újra visszaereszkedett az ágyra.

– Nem akartál kérni? Büszkeségből?

– Féltem.

– Mitől?

– Rafaska képes volt az utolsó ingét is levetni magáról, hogy nesze, de aztán megnézhette magát az ember – a bőrét is lenyúzta. Ő már csak ilyen...

– Maga az éjjel önkívületben azt kiáltozta: „Magam is elrémülök, hogy kit hoztam világra. Szégyenben fogant. Keserűségben dajkáltam..." Hogy értsem ezt? Magyarázza meg.

Az öregasszony végighúzta arcán érdes tenyerét, mintha le akarná dörzsölni az emléknyomokat, meg akarna szabadulni tőlük.

– Törvénytelen gyerek volt, zabigyerek...

Szulimov várakozón hallgatott, nem nógatta újabb kérdésekkel.

– Nem is olyan messze van ide a falunk, de teljesen elfelejtettem. Azt se tudom, megvan-e még egyáltalán... Édesapámra nem emlékszem, elment még az első háborúba, nem jött vissza; anyám akkor halt meg, amikor betöltöttem a tizenhatot. Mihez kezdjek hát?... Elszegődtem Klevijékhez. Nem volt náluk módosabb gazda senki a faluban: négy ló, három tehén meg aztán az olajütő,

a disznókat olajpogácsával etették. Odatettek engem a disznók mellé, munka volt bőven. Egyszer csak kezdett körülöttem sündörögni a Vanyka, az öreg Klevij legkisebb fia, a legelkényeztetettebb. Kis szaténinget viselt, bojtos selyemövet, krómbőr csizmácskát, hogy is illettem volna hozzá én, a trágyában turkáló lány. Igyekeztem hát elhessegetni, távoltartani a bűntől. Ő meg soha életében nem tűrte a visszautasítást. Ha valamit nem kapott meg, annál jobban kellett neki. Erőszakoskodni próbált, de én erős voltam, látta, ha magam nem akarom, nem tud betörni, hízelegni kezdett hát, olyan mesékbe fogott, hogy a fülem csak úgy itta, a lelkem meg majd elolvadt. Azt is megígérte, hogy elvesz. Úgy ám... „Tudod, Duszka – azt mondja –, manapság más világ járja, a szegényeknek van becsülete, a mi gazdagságunk pedig szálka az emberek szemében." Úgy ám...

Jevdokija kibámult az esőverte szürke ablakon, hallgatott, hunyorgott, összecsücsörítette fonnyadt ajkát.

– Hát így történt – törte meg a hallgatást. – Elcsavarta a fejem, de bajt csinált magának is. Én bolond, futnom kellett volna Marfidka anyóhoz, de nem: a fejembe vettem, hogy a gyerekkel magamhoz kötözöm Vanykát, nem fogja megtagadni...

– A Klevij* családnév vagy csúfnév? – kérdezte Szulimov.

– Így mondták a népek a faluban. Az apa Szemjon Klevij. Ő meg Vanyka Klevij. A papírok szerint Isztominéknak hívták őket.

– Egyszóval Rafail nem kapta meg az apja nevét?

– Ugyan, nem voltunk mi megesküdve. Azután meg úgy alakult, hogy jobb volt elfelejteni az apja nevét.

– Kuláklistára tették Klevijéket?

– A halálos ágyamon is eszembe fog jutni, hogy vállán tarisznyával, kis vászonzekében, a krómbőr csizmácskájában elindult a szekér után, aztán visszanézett énrám... Én meg még bőgni se mertem, amúgy asszony módra. Hát kije vagyok neki? Se a felesége, se a mátkája, ha megszánom, nem kerülöm el a szégyent. Csakhogy a szégyent már a szívem alatt hordtam... Úgy ám... Pedig ő akkor már elhagyott, rám unt. Haragudnom kellett volna

* Klevij. takaros, derék.

rá. De nem! Attól fogva soha életemben senkitől egy kedves szót nem kaptam! Csak tőle. Holtomig hálás leszek neki érte!

Az öregasszony mélyen ülő szemei megteltek könnyel!

– Akkor jött el a faluból vagy később? – érdeklődött Szulimov.

– Hát hogy élhettem volna tovább a szülőfalumban? Rafasa még meg sem született, de már mindenki rajtam csúfolódott, kulákporontynak nevezték a fülem hallatára. Még ki sem bújt a világra, de máris kulákporonty... Azok a csúfolódók...: Legszívesebben felkötöttem volna magam szégyenemben... – Az öregasszony hirtelen megmozdult, izgalom fogta el. – De hát nem ez a fontos, nem ezt akartam neked elmondani! Magamat mentegetem, az emberekre hárítok mindent – a rossz emberek miatt lett minden, én magam nem vagyok vétkes semmiben... Pedig nem így van... én már akkor meggyűlöltem Rafaskát, amikor még a méhemben hordtam, aztán később egész életemben, valahányszor rátekintettem a gyerekemre, csak úgy háborgott a lelkem: miért vert meg az isten ezzel? Hát én nem vagyok olyan asszony, mint a többi, én nem akarom, hogy férjem legyen, mint másnak? De hát kinek kellek ilyen kolonccal? Az én átkom, az é-én átkom, az szállt rá!...

– Hagyja az önvádaskodást! – szakította félbe Szulimov. – Azért csak voltak anyai érzései, ha pillanatokra is. Biztosan érzett olyat, hogy mégiscsak az édes fia. Becézgette is, bizonyosan.

Az öregasszony eltűnődött, nem felelt mindjárt.

– Tán csak egyetlenegyszer... Akkoriban jött be az új divat, hogy az asszonyok kórházban szülnek. Hát amikor kiléptem a kórházból: süt a nap, a fák épp kibomlottak, de még nem virágzottak el, csupa zöld minden, örül az ember lelke. Jut eszembe: elhatároztam már, hogy nem térek vissza a faluba, kereket oldok a városba, az építkezésre, ott nem kell senki előtt szégyenkeznem, és akkor olyan szabadnak éreztem magamat, minden olyan könnyűnek, egyszerűnek látszott... Akkor megpillantottam a kezecskéin azokat az apró körmöcskéit, ő meg belehunyorgott a napba, mintha mosolyogna. Akkor egyszerre megdobbant a szívem, s azt gondoltam: ha belepusztulok is, őt, az én szegény kicsikémet kimentem... De aztán... Soha többé nem szerettem. Időm se volt rá, hogy szeressem. Nehéz idők jártak: körös-körül éhínség, a pályaudvarokon egymás hegyén-hátán fekszenek az

emberek, fel se bírnak kelni. Beálltam dolgozni, cipeltem a téglát, mikor aztán hazatértem a barakkba, minden porcikám sajgott, semmi mást nem kívántam, csak elnyúlni és aludni, de ott a gyerek, lásd el, fürdesd meg, moss rá. Ráadásul a szomszédnék is piszkálódnak: a sírástól nem tudnak aludni... Hát hogy lehet így szeretni? Jaj, nem volt énnékem akkor erőm. Elszáradt az én szeretetem, még csírájában...

– Hát ő, Rafail, szeretett valakit is az életben?

– Engem nem, annyi bizonyos.

– Talán saját magát! – vélte Szulimov.

– Ne-em! – ellenkezett határozottan az öregasszony. – Magát ugyan nem! Nem szerette ő saját magát se, egy fikarcnyit sem.

– Egész életében soha senkit? Hát létezhet ilyen ember a világon? – tamáskodott Szulimov.

– Ljudka Krasznuhát szerette, de a maga vad módján, azzal fenyegette, hogy leszúrja... Meg még... Na, azt csakugyan, azt talán igazán szerette.

– Kit? – kapta föl a fejét Szulimov.

– A Kiskalózt.

– Miféle Kiskalózt?

– A kutyáját.

– Beszéljen róla – parancsolt rá Szulimov.

18

– Mit meséljek? Semmiség... Kölyökkutya volt, afféle kóbor jószág, ki így szólította, ki amúgy, a felnőttek Dögöljmegnek, a gyerekek Kiskalóznak, ő meg mindenkihez odatörleszkedett. Egyszer kárt tettek a mancsában, de csúnyán... Rafaskánál sose lehetett eltalálni a széljárást: hol olyan, mint a sátán, hol meg rájön a féktelen jóság... Nohát ezt a Kiskalózt is megszánta, ő kezdett bajlódni a mancsával, kenyérrel etetgette. Akkor második esztendeje folyt a háború, nekünk magunknak se volt elég a kenyér. Rendbe hozta a Kiskalózt, a mancsa összeforrott, olyan vidám, játékos állat lett belőle, hogy még. A kölykök a barakkjainkból – már a fürgébbje – egész nap a teherállomáson lődörgött, alkalmi munkát végeztek. Rafaska is folyton ott lézengett köztük.

Egyszer, honnan, honnan nem, egy jókora darab szalonnával állított haza, azt mondta, katonáknak segített ládákat cipelni a kocsihoz, a munkáért adták neki. Lehet, hogy így volt: az ellátók – bőkezű népség, nem a saját adagjukból csippentették le, bezzeg nekünk, melósoknak a szalonna valóságos csoda volt: a húsjegyre se adtak, csak heringet. „Dugd ezt el, mama, hamarosan itt a születésnapom, és még soha életemben nem ünnepeltük meg." Mi tagadás, úgy volt; csak éltünk, nem ismertünk ünnepet. Rafaska tán a tizenegyet töltötte be akkor... Uramistenem, uramistenem! Micsoda idők jártak: ha egy darab szalonna került a házhoz, hát már gazdagnak érezhettük magunkat. Ő is, én is, én bolond, bebekukkantunk suttyomban a szekrénykénkbe, örvendezünk neki – ott fekszik a tálkában.

Egyszer, még nem értem haza a munkából, Rafaska hazaszaladt, hogy szokása szerint megnézze a drágalátos Kiskalózát. Az meg, az a dög, ott fekszik a padlón, a szekrény nyitva, a tálka kiborítva. Ott hever a Kiskalóz és az utolsókat falja a mi szalonnánkból. Úgy ám! Ettől még a halvérű is megdühödött volna. Rafaska pedig kevesebbtől is megvadult – a szeme úgy elfehéredik, az orra kihegyesedik, az arca behorpadt. Az ám... Fogta, hurkot vetett a Kiskalóz nyakába, és cipelte végig az utcán a tóhoz. Piszkos volt az a tó, tele szeméttel, de mély... Odakötözött Rafaska a Kiskalóz nyakába egy téglát, és téglástul belökte a vízbe... Úgy ám... Én épp akkor értem haza. Rafaska arca egész fekete volt. „Kiskalóz megzabálta a szalonnát." Értettem mindjárt, nem is kérdeztem, hol az a pákosztos dög. Az igazat megvallva, nekem is nagy volt a bosszúságom, sajnáltam a szalonnát, mennyit gondoltam rá. És leteremtettem Rafaskát, vigyáztál volna rá, ha már idehoztad a házhoz... Ő meg hol leül, hol felugrik, rám villantja azt a kerek szemét. Egyszer azt mondja: „Gyerünk Froszka Grubovához méretet venni a nadrágról!" Nem bír magával... Volt nekem egy darab katonaszövetem, abból akartam Rafaskának a születésnapjára egy nadrágot összehozni, Froszka, a Zaprudnaja utcából elvállalta, hogy megvarrja. És csakugyan arra az estére beszéltük meg, hogy méretet vesz róla.

Elindultunk hazulról: a nap mar lement, kezdett sötétedni, valaki a harmonikáját nyúzta unalmában vagy tán éhségében. Esteledett, mindenki megjött a munkából, az emberek odahaza

tettek-vettek, az utca üres. Hát egyszerre mit látok: az üres utcán ott lohol velünk szemközt egy kutya... Rafaskának földbe gyökerezett a lába: ő volt az, a Kiskalóz. Én még akkor nem tudtam, hogy téglával a nyakában bedobta a tóba. Úgy ám... Úgy látszik, leszakadt róla a tégla, a kutya kiúszott, most aztán kocog szépen vissza. Rafaska meg – a szeme fehér, gonosz – oldalozva elindul feléje, mindjárt ráugrik, belevájja a körmét. Hát nem így történt... Kiskalóz, az a csibész, ahelyett, hogy iszkolt volna Rafaska elől ahogy a lába bírja, egyenest odafut hozzá, nyüszít, lehasal, a farkát csóválja. Hi-hi-hi! Ostoba jószág... Rafaska ott áll féllábon, mint a daru, Kiskalóz a pofájával bökdösi, örvendezik, panaszkodik, még tán bocsánatot is kér... Rafaska hirtelen megtántorodott, elvágódott, karjába kapta a Kiskalózt, zokogni kezdett, csak úgy bömbölt, csókolgatta a kutyát, az meg nyüszít és az arcát nyaldossa. Biz' isten, azt se tudtam, sírjak-e vagy nevessek. No hát ettől fogva sülve-főve együtt voltak, majd megették egymást. Nem emlékszem, hogy Rafaska akárcsak egyszer is megütötte volna a Kiskalózt. Furcsa, de még csak tréfából se emelte rá a kezét. Ő maga nem evett, de a kutyát jóltartotta. Az meg mintha hozzá lett volna láncolva, soha meg nem vált tőle. Ez bizony szeretet volt. És eltartott majd négy esztendeig vagy még tán tovább is. Rafaska olyan lett, mint a karó, az arca vörös, a szeme fakó, hogy kire ütött, magam se tudom. Ahogy nőtt, egyre komorabb lett. A Kiskalóz közben teljesen kifejlődött, marha nagy dög lett, uram bocsá', a szőre csupa gubanc, a lába hosszú, a szája a füléig ér. A természetét alighanem a gazdájától örökölte: ha valami nem tetszett neki, morogni kezdett, a fogát mutatta. De ha csak mutogatta, hagyján. Rafaskának elég volt rámutatni valakire – kapd el, Kiskalóz! –, az a dög már pattant is, felnőtt férfiakat ledöntött a lábukról, nem tudták lerázni. Maga Rafaska még vékonypénzű gyerek volt, nem emberesedett meg, de már úgy járkált a telepen, mint a császár, mindenki utat engedett neki. Ő meg csak úgy passzióból is uszította, hogy lássák, kivel van dolguk és féljenek tőle. Két mákvirág. Ők voltak a telep rémei. A telepnek pedig olyan veszett híre volt, hogy még a rendőrség is elkerülte. Úgy ám... Ostobák az emberek és gyávák. Hányan hencegtek, hogy agyonütik a Kiskalózt és kicsinálják Rafaskát, mégse lett belőle semmi, ijesztgetés maradt, míg aztán akadt egy

csöndes vitéz. És nem másért, csak az elszakított új nadrágjáért... kolbászt dobott oda. Kinyúlt a Kiskalóz. Az én Rafaskám vagy két hétig hordta a bicskát a zsebében a csöndes legény ellen... És tán képes is lett volna a vérét venni, de emberére akadt. Amikor találkoztak, összeakaszkodtak, mit beszéltek, mit nem, de elválhatatlan cimborák lettek...

Jevdokija elhallgatott.

– Ezek szerint voltak neki barátai, nemcsak az a kutya – törte meg a csendet Szulimov.

– De hisz van, aki a farkast is báránnyá teszi.

– Szóval kezesbáránnyá tette a vad Rafailt! Ki volt az, és sokáig tartott-e a barátság?

– Amíg csak élt – felelte gondolkodás nélkül az öregasszony. – Ilja Puhov. Hallottál róla? Nála dolgozott Rafail az utolsó napig.

– Annak a Ljudmilának a férje?

– Az. Ügyes fickó, Ljudkát is lecsapta a Rafaska kezéről, a barátságot mégis megőrizte. Hú, de ügyes fickó, bárkit az ujja köré teker.

– Vodkával hatott rá?

– Nem hiszem. Ne-em! Maga Puhov a szájába se veszi, és aligha kényszerít rá másokat.

Szulimov jegyezgetni kezdett a noteszében.

Jevdokija barátságtalanul figyelte, várt valamit.

– Mindent kiszedtél, amit akartál?! – kérdezte.

– Sokat. Ha pedig megint akad valami, újra eljövök. Most megírom a jegyzőkönyvet, olvassa el és írja alá.

– Nem mondanál meg előbb valamit? – Mélyen ülő szempár, követelő tekintet, ki nem mondott gondolat.

– Mit?

– Nem értesz te a dologhoz, úgy látom: faggattál, faggattál engem, hallgattál, hallgattál, de nem értettél meg semmit. Lám csak. Puhov érdekli őt, én egy cseppet sem... Hát Puhovtól ered a baj vagy tőlem?

Szulimov savanyúan elnevette magát.

– Jól kifogtam. Más ügyeknél majd megfeszül az ember, hogy bűnöst találjon, itt meg maguk jelentkeznek..

– Gondolkozz csak, gondolkozz erősen: két embertől indult el

a baj. Vanyka Klevijtől meg tőlem. Vanykán nincs mit számon kérni, azt se tudni, hol porladnak a csontjai. Meg aztán Vanyka nem is hibás olyan nagyon: ha a szuka nem akarja, nem ugrik rá a kani. Nem volt köze a fiához, soha nem is látta. Én meg egész életében itt voltam mellette. Vagy tán az anya nem felel a fiáért?

– De felel. Szívesen vád alá is helyeznélek, de minek? Nélkülem is látsz mindent.

– Én látok, de te nem értesz még mindig semmit. Rossz fiút neveltem, de ez még nem minden. Van nekem más nagy bűnöm is; hisz tudtam én, jaj, de mennyire tudtam, hogy veszedelmet hoz az én fiam az emberekre. Hát ha tudtam, mért hallgattam, mért nem vigyáztam, mért nem óvtam tőle az embereket, mért nem kopogtattam, ahol kell? Nem tettem, szemet hunytam, pedig éreztem, éreztem én: előbb vagy utóbb megtörténik a baj. Hát mondd meg: meg lehet-e ezt bocsátani?

Szulimov vállat vont.

– Az embert azért büntetik meg, ha valami rosszat tesz, de hát hogy lehet büntetni, ha nem tesz semmit?

– Hát ez az! Ez az! – háborodott fel az öregasszony. – Hidd el, Kolka kegyetlen muszájból tette, amit tett. Hogyne hinnéd, hisz a vak is látja! Az a buta gyerek nem jószántából tette! Felróható-e neki ez a tett? Az ördög vitte rá! A ti törvényetek meg mindjárt lecsapott a fiúra. Az meg nem számít, hogy ezt a bajt én dajkáltam egész életemben? Sokszor ítélkeztek ti így: az ártatlanoknak börtön, a bűnösöknek kegyelem. Oda se neki? Nem rág a lelkiismeret? Mi?

– Lehet, hogy rág a lelkiismeret, néni, de azt nem lehet az ügyhöz csatolni.

– Ez az! Ez az, lelkiismeretlenül intézitek az ügyet! Vagyis hát nincs szükségetek a lelkiismeretre. Itt vagyok én! Mit szólsz? Nyíltan beismerem – becstelenül éltem, szörnyeteget neveltem. Hát csak bocsássátok meg nekem, ne féljenek mások se szörnyeket nevelni az emberek veszedelmére! Az emberek veszedelmére! Pusztulására! Hadd terjedjen a világon a rontás! Térj eszedhez, kedvesem: hát te magad nem félsz, hogy ilyen becstelen világban kell élned? Pedig fiatal vagy még, előtted az egész élet. Nem félsz, hogy a magamfajta meglapulók mindenféle bűntett nélkül tönkreteszik az életedet? Legalább magadat féltenéd, fiam!

Szulimovot egyszerre rossz érzés fogta el: hányadszor hallja már ezen a napon merőben különböző emberektől egy és ugyanazt.

19

Eközben a IX/A-ban történelemóra folyt. A téma váratlan módon mindenkit megragadott.

Borisz Georgijevics, az elegáns, jó megjelenésű fiatal tanár – mindössze két esztendeje került ki az egyetemről – a Népakarat szervezetről, az Orosz Munkások Északi Szövetségéről beszélt a szokásos lendülettel, élénken, maga is élvezte az előadást.

... Sztyepan Halturin, a csendes természetű, józan magaviseletű asztalos bombát robbant a Téli Palotában: meghal a Finlandia ezred ötven katonája, de a cár és családja sértetlen marad, csupán az ebédlő padlója púposodik föl, és a terítékek potyognak le a hesseni herceg tiszteletére rendezett fogadáshoz megterített asztalról... A következő esztendőben a huszonöt esztendős Ignatyij Grinyevickij kezétől elhajított bomba végez a cárral. S magával Grinyevickijjel is...

Ölni, hogy élni lehessen!... – hallgatták visszafojtott lélegzettel.

De Borisz Georgijevics ugyanazzal a hévvel érvelt tovább: a terror útja semmit nem mozdított előre Oroszország felszabadításának ügyén: a megölt cár helyébe másik ült és...

A sziveket évek sorára
Sötétség s álom ülte meg,
Pobedonoszcev bagolyszárnya
Terült szét Oroszhon felett.

Borisz Georgijevics szerette versidézetekkel színezni az órát. Figyelmesen hallgatták ezt is, de... a hősök hősök maradnak akkor is, ha kudarcot vallanak.

20

A városban a mai napig él egy legenda a vegyipari kombinát építéséről. Egy főmérnök azt javasolta, hogy tegyenek néhány módosítást a berendezés szerelésében: egyszerűsödne a munka és csökkenének a kiadások. A mérnök kellően erőszakos volt, kiverekedte, hogy javaslatát elfogadják, és maga irányította a szerelést. Amikor aztán a próbaüzemelést befejezték és aláírták az átvételi jegyzőkönyvet, a mérnöknek gyanús lett valami. Újra nekiült számolni, és elszörnyedve megbizonyosodott róla, hogy elkövetett egy apró számítási hibát, amelyet senki sem vett észre. Ez az apró hiba azonban teljes terhelés esetén bármelyik pillanatban katasztrófához vezethet. A következmény: robbanás, mérgező gázok kiáramlása, emberáldozatok, az egész kombinát leállása! Egyet tehetett csak: beismerni a hibát, amíg nem késő. Csakhogy elkésett vele, az illetékes bizottságok már elfogadták a munkát, a jelentéseket elküldték, a határidőket megtartották, a megtakarítást elszámolták, a prémiumokat kifizették, megtörténtek a köszönetnyilvánítások. Lebontani, ami kész, újrakezdeni mindent a régi tervek szerint – nem, erről hallani sem akartak. A mérnök saját magát vádolta, kész volt vállalni a büntetést, de egyszerűen nem hittek neki, bizonygatták, hogy nincs igaza. A kombinát készen áll az üzembe helyezésre. És ekkor a mérnök kétségbeesett lépésre szánta el magát: a beruházó intézmény vezetőjének irodájában letett az asztalra egy jelentést és elővett a zsebéből egy ampullát: „Ebben az ampullában ciánkáli van, ha nem írja alá, a szeme láttára beveszem a mérget, és a holttestemet viszik ki innen. Még mindig jobb lesz, mintha az én ostobaságom miatt sokan mások pusztulnak el."

Lehetséges, hogy a szájhagyomány jócskán felfújta és képtelenül túlszínezte a történteket. Arkagyij Kirillovicshoz mindenesetre ebben a formában jutott el. Most ő érezte magát az önmagát leleplező mérnök helyzetében. Egy a különbség: a mérnök tudta, hol a hiba, Arkagyij Kirillovics viszont egyelőre csak homályosan sejtette: valahol hiba van, a szörnyű eset figyelmeztet rá, de hogy mi is voltaképp, és hogyan lehet kijavítani, nem világos.

Az igazgató nem hajlandó vállalni az önleleplezést: „Korjakinék családi tragédiájához az iskolának nincs köze!" És igyekszik

a testével fedezni azt, akivel a hibát közösen elkövette. Csakhogy egy katasztrófa már bekövetkezett, és ki tudja, nem követik-e újabbak?

Most még csak Vaszilij Potyehin van meggyőződve róla, hogy Pamjatnov, a fiú tanára vétkes a történtekben. Furcsa belegondolni: Potyehin nem holmi éles elméjű pedagógus, a spanyolviaszt sem ő találta fel, nyilvánvalóan korlátolt ember, mégis éppen ő jött rá először. A saját keserű tapasztalatára hivatkozik, amelyet Arkagyij Kirillovicccsal kapcsolatban szerzett. Nem egészen világos, mi ez a tapasztalat, nem tudta épkézláb módon elmondani. Meg aztán maga Arkagyij Kirillovics sem volt képes akkor végighallgatni. Valamit észrevettek rajta, ilyenekre pedig nem szabad legyinteni, ki kell kutatni, mi az tulajdonképpen. Az adott pillanatban minden adat, még a legelképesztőbb is, fontos lehet.

Arkagyij Kirillovics határozott léptekkel elindult a Mengyelejev utcába.

Újra itt az a kapu, az a lépcsőház. Odafent a negyedik emeleti lakásban bizonyára nem mosták még fel a vértócsát a parkettáról. De a kapu mellett gondtalanul játszanak a gyerekek, a kispadon nagymamák üldögélnek, a lépcsőház köznapian unalmas, az egyik ajtó mögül káposztalevesszag szivárog kifelé. Az élet sértően könnyen felejt, a tragédiák nyomai mintha mocsárba süppednének, legtovább az emberek lelkében maradnak meg. Ki tudná megmutatni, melyik az a szoba, amelyben Rettenetes Iván a botjával megölte a fiát? A tett emléke azonban máig se mosódott el.

Arkagyij Kirillovics csak annyit akart, hogy megtudja Vaszilij Potyehin munkahelyének címét, de váratlanul otthon találta: Potyehin kivett egy nap szabadságot, hogy megeméssze a megrázkódtatást.

Potyehin odahúzott egy széket a tanárral szemközt, akkurátusan elhelyezkedett rajta, háta egyenes, álla előreszegezve, arcán durcásan megvető kifejezés.

– Ha azért jött, hogy megagitáljon, hasztalan fáradt – jelentette ki kötekedőn.

– Mire kéne megagitálnom? – csodálkozott Arkagyij Kirillovics.

– Hát nem azért jött, hogy a lányt ne vegyem ki az iskolából?

– Nem, Vaszilij Petrovics. Azt szeretném, ha arról beszélne, amiről az éjjel.

– Talán arra számít, hogy nappal szelídebb leszek, mint az éjjel?

– Nekem most nem szelídségre van szükségem, hanem a keserű igazságra. Úgyhogy ne zavartassa magát, el fogom bírni, akármit mond.

– Most értettem meg, miért nem szerették azelőtt a papokat.

– Paphoz hasonlítok?

– Hajszálra. Maga is éppúgy rontja az embereket az erkölcsi prédikációival.

– Ezt magyarázza meg részletesebben.

Vaszilij Petrovics Arkagyij Kirillovics szavai után egy kicsivel még gőgösebb képet vágott. Eddig is mereven és büszkén ült, de most végképp mintha nyársat nyelt volna: tenyere a térdén, könyöke oldalt, szeme élettelen, keresztülnéz az emberen, el valahová az öröklétbe – mint valami emlékmű, jaj, mindjárt kinyilatkoztat valami szédítő igazságot!

– Elégszer hallhattuk: az egyenes rövidebb a görbénél – így tanítja a geometria! Az emberek hisznek is benne. Nem akarják megérteni, hogy az élet geometriája egészen más; ott a görbe út mindig rövidebb az egyenesnél.

– Erre magától jött rá vagy tanulta valakitől? – érdeklődött Arkagyij Kirillovics.

– Más tanított! – vágta oda Vaszilij Petrovics. – Megtanított és meg is leckéztetett!

– Gorgyin?

– Ő. A szent mártír. Vétkeztem ellene.

– De hisz nemrég csalónak nevezte. Tévedett volna?

– Nem, csakugyan az.

– Ügyeskedő?

– Az is.

– Gerinctelen alak, ha emlékezetem nem csal?

– Ez is stimmel.

– És – szent?

– Ilyenekre épül a világ!

– Mivel sikerült így meggyőznie magát?

– Az igazsággal!

– Ne legyen fukar, Vaszilij Petrovics, ossza meg velem bőkezűbben a tudományát.

Vaszilij Petrovics engedett a kérésnek, és egy kissé lazított monumentális tartásán.

– Az okos Potyehin meg akarta tanítani a buta Gorgyint – kezdte csúfondáros hangon, félrefordulva. – Nem szabad a gázcsöveket a már kifestett falakra szerelni, nem szabad áttörni miattuk a parkettázott padlókat, hogy aztán újra kelljen festeni, burkolni, foltozni, ez kidobott pénz. Csináljuk csak szépen, Gorgyin elvtárs, sorrendben az egészet, annak rendje-módja szerint. Csakhogy cső nincs, a jóisten tudja, mikor lesz. Várni kell, mit se törődve azzal, hogy a melósok állnak, hogy az építkezés kifut a határidőből, fuccs a jutaléknak meg a prémiumnak. A melósok észreveszik, hogy gurul a pénzük, szedik a sátorfájukat, mennek máshová, ahol kapnak jutalékot meg prémiumot is. Megkezdődik az elvándorlás! Hallotta ezt a szót? Rettenetes dolog. A szakképzett munkások szétspriccelnek, vehetjük fel az utcáról a részeges söpredéket, akiket máshonnét kiebrudaltak, az építkezés el lesz fuserálva, jönnek a veszteségek, de most már nem olyan filléresek, amilyenektől az okos Potyehin rettegett, hanem milliósok. A fafejű gorgyinok viszont, akik nem hajlandók tudomásul venni ezt a geometriát, ügyeskednek, ha kell csalnak, vállalják a gerinctelenséget, de a milliókat megmentik... Hála és köszönet az ilyen gorgyinoknak, nélkülük az egyenes úton járó bölcsek rég zátonyra futtatták volna a világot!

– Maga szerint én egy ilyen egyenes úton járó bölcs vagyok? – kérdezte Arkagyij Kirillovics.

– A legveszedelmesebbek közül. Hol vagyok én magától!

– És hogy javulhatnék meg? Tanítsam arra a gyerekeket, hogy ne járjanak az egyenes úton, keressék a görbe utakat?

– Csak ne vonalzó után, csak ne a tankönyvek geometriája szerint.

– Azt hiszem, én nem is azt csinálom.

Vaszilij Petrovics mérgesen felpattant:

– Nem?! Hát mire tanítja őket?

– Például orosz irodalomra. Az pedig éppen arról nevezetes, hogy minden másnál jobban eligazodik az összekuszálódott életben. Igen, kusza, igen, bonyolult az élet!

– Maga azt tanítja: légy becsületes, mindig becsületes, igaz?
– Igaz.
– És ne tégy rosszat senkivel, igaz?
– Igaz.
– Ne félj az erőstől, segíts a gyengének, adj a magadéból – igaz?
– Ez is igaz.
– Hát persze! – kiáltott fel diadalmasan Vaszilij Petrovics. – És erre mondja, hogy nem a vonalzót követi? Hogy nem a tankönyvek geometriáját tanítja? Az élet kusza, bonyolult, de azért járd csak az egyenes utat!
– Maga talán azt szeretné, hogy azt tanítsam: légy becstelen, légy aljas, ügyeskedj, ahol csak lehet, tégy mások kárára, lapulj meg az erőssel szemben, ne segítsd a gyengét?... Maga Vaszilij Petrovics, csakugyan ilyennek akarja látni a lányát?
– Én azt akarom... – Vaszilij Petrovicsnak a szava is elakadt a felháborodott izgalomtól. – Én csak egyet akarok, hogy az én Szonykám boldog legyen, hogy tudjon alkalmazkodni! Tudja meg idejében, hogy az életben akadnak meredek hegyoldalak és szakadékok is, toronyiránt nem lehet haladni, folyton kerülgetni kell az akadályokat. Ha van rá lehetőség, hogy becsületes légy, akkor legyél, ha nincs, ügyeskedj, ne utánozd az apádat, aki fejjel ment neki a falnak. Azt akarom, hogy megértse és jól a fejébe vésse: nem lehet mindenki számára egyformán jó és kedves, és hiába is várna különösebb jóságot és szeretetet másoktól. Azt akarom, hogy ne essen neki az erősebbeknek, akik egykönnyen eltörhetik a gerincét, inkább óvatoskodjon, néha, ha nagyon muszáj, tudjon meghajolni is. Azt akarom, hogy ne legyen naiv bolond. Ezt akarom. Világos?
– Mondja csak, Vaszilij Petrovics, tudja-e mit jelent az a közmondás, hogy amilyen az adjonisten, olyan lesz a fogadjisten?
– Tudom, bizony! De még mennyire! Jobban is, mint maga, annyi bizonyos... Üss oda, de légy óvatos, ha kell, simogass, ha lehet, ne kíméld; légy számító, mert ettől függ a válasz. Látja, ha maga erre a bölcsességre tanítaná az én Szonykámat, az első lennék, aki földig hajol maga előtt.
– Mindenkit erre tanítsak vagy csak a maga lányát?
– Mindenkit, mindenkit, hogy ne legyenek mamlaszok!
– Tudja, mi lesz ebből, Vaszilij Petrovics? Ha mindenki elsajá-

títja ezt a tudományt, ha nem lesznek mamlaszok, ha ügyesek lesznek, ha azon igyekeznek, hogy becsapják egymást, eltörjék a gerincét annak, aki gyengébb... Ugyancsak rossz világban kell akkor élnie Szonyának. Nem fél ettől, Vaszilij Petrovics?

– Hát mi mást lehetne tenni, ha egyszer a világ éppen ilyen, ha nem érdemli a jó szót? És nem lehet másikra, jobbra cserélni – ez az egy van. Nincs más megoldás – alkalmazkodni kell hozzá.

– Másikra cserélni a világot nem lehet, de ha megpróbálnánk valahogy megjavítani...

– Megjavítani! – kiáltotta felpattanva Vaszilij Petrovics. – Attól mentsen meg az isten. Aki javítani akar rajta, azt még jobban megnyomorítja. Én magam is megpróbáltam megjavítani, szép kis kalamajka lett belőle. Vagy nézze csak meg, Kolka Korjakin hogy megjavította az életet – tetszik magának?... Jaj, ne tanítsa maga a Koljákat, a Szonyákat a világ megjavítására! Jaj, ne tegye! Úgy megjavítják, hogy menekülhetünk aztán innen akár a világűrbe!... Én persze hiába prédikálok – maga túl sokat tanította már őket, meg is tanította. De magának minden kevés. Továbbra is erre akarja tanítani őket!... Az ilyen tanítókat azon nyomban el kéne kapni, hét lakat alá tenni, hogy senki se láthassa őket, hogy senkit ne...

– Rosszul tanítok, rosszra tanítok, meglehet – bólintott Arkagyij Kirillovics. – De gondoljon csak bele, mit ajánl maga: tanítsam a gyerekeket gerinctelenségre, hogy magukat mentsék, ne törődjenek másokkal!... Ezek szerint fel kell adni minden reményt, hogy ez a világ, ha nem is most, hát majd valamikor, mégiscsak jobb lesz. Az ilyen ocsmány világból pedig semmi értelme akár a világűrbe menekülni: a sunyi gerinctelenség, a másokkal szembeni kíméletlenség szokássá válik, az ember természetévé válik, azt pedig nem tudja levetni, mint valami régi ruhát, viszi magával mindenhová. És bárhová menekülne, mindenütt megmérgezett élet vár rá.

Vaszilij Petrovics arcán, kopaszodó, széles homloka és akaratos álla között görcsös remegés futott végig, szeme elrejtőzött, szája eltorzult, hangja nőiesen elvékonyodott, szinte sikítóvá bicsaklott.

– Mit érdekel engem az egész világ! Hogy lennék én képes az egész világgal megbirkózni? Vagy hogy remélhetném, hogy

Szonyka megbirkózik vele? Nem ment el az eszem, nem képzelem se magam, se őt nagy Napóleonnak vagy afféle Marxnak. Én kisember vagyok, és ő se fog nagyobbra nőni. Nekem egészen kevés kell: az, hogy az édes lányom boldogan éljen. A többiek pedig rendezzék csak el az életüket valahogy nélkülem... De maga!... Maga egynek már megzavarta az eszét, az én lányomét is megzavarhatja, hogy valami olyat tesz, amivel derékba törik az élete... Maga... maga az ellenségem!

Arkagyij Kirillovics csak nézte Vaszilij Petrovicsot. Tudta ő – nem valami nagy felfedezés –, hogy ez az ember ellenséges indulatokat táplál iránta. Ezért is jött Arkagyij Kirillovics ide: az ellenség könnyebben fölfedezi azt, amit az ember maga képtelen lenne észrevenni. Ellenség? Ez?... Nevetséges. Megvadult nyúl.

– Azt hiszem, nincs értelme tovább vitatkoznunk. – Arkagyij Kirillovics felállt. – Viszontlátásra!

Megmaradt a korábbi nyugtalanság és a korábbi zűrzavar.

21

Kiderült, nem is olyan egyszerű eldönteni, hová helyezzék el Kolja Korjakint. A Büntető Törvénykönyv 393. számú paragrafusa kimondja: „Az előzetes letartóztatásba vagy vizsgálati fogságba helyezett kiskorút a felnőttektől, valamint az elítélt kiskorúaktól elkülönítve kell elhelyezni." Vagyis Nyikolaj Korjakin számára olyan cellát kellett keresni, melyben még el nem ítélt kiskorúak tartózkodnak.

De el nem ítélt kiskorú pillanatnyilag csupán kettő ült: bizonyos Kopityin és Oszenko. Az egyik, egy tizenhét esztendős égimeszelő, kiszálláson levő, erősen becsípett férfiakat csábított be tizenöt esztendős húgához és kifosztotta őket. A másik, a beteges külsejű, vézna Oszenko, akit Szemes Vanykának csúfoltak, késő esténként kijárt az utcára, kiválasztotta a járókelők közül a legszolidabb és legtekintélyesebb külsejűeket és beléjük kötött. Amikor aztán azok kijöttek a sodrukból, és végre rászánták magukat, hogy móresre tanítsák a pimasz kölyköt, Vanyka egy óvatlan pillanatban borotvapengével végigszántotta az arcukat, igyekez-

ve, hogy a szemükbe találjon, majd eltűnt. Nem azért tette, hogy kirabolja őket, egyszerűen csak a fölényét akarta bizonyítani.

Ezek közé bedugni Kolja Korjakint a maga tragédiájával, értelmetlen, sőt kegyetlen dolog lett volna. Nem lehet előre tudni, hogyan hatnának azok ketten a fiúra. Másfelől magánzárkába csukni, egyedül hagyni gyászos tragédiájával szintén veszélyes lenne. A serdülők, mint megfigyelték, amúgy is nehezen viselik az egyedüllétet, néhány nap múltán rendszerint még a legegészségesebbeknél is mindenféle pszichológiai cirkuszok kezdődnek.

Azért mégiscsak maradjon egy kicsit egyedül. Egyelőre. Szulimov úgy számított, hogy egy-két nap után a tárgyalásig szabadlábra helyezi a fiút, ha az anyja vagy akár a tanára, az a Pamjatnov kezességet vállal érte. Nyilvánvaló, hogy ez a fiú nem olyan, aki megpróbál megszökni a büntetés elől.

A szoba, ahová Kolja Korjakint bevezették, nem hasonlított azokhoz a sötét kőfalú börtöncellákhoz – a magas mennyezet alatt vágott, rácsos ablakokkal –, amilyeneket a moziban vagy a tévében látott. Itt nagy ablak volt, csak éppen az üveg átlátszatlan, vastag körminták díszítették, olyanok, mint a palackok alja – a fényt átereszti, de átlátni nem lehet rajta. Azt se tudni, alkonyodik-e odakint vagy fényes nappal van, esik-e vagy csak borús az idő. A fekhelyek mint a hálókocsi ágyai: az egyik fel van hajtva a falhoz, a másik leeresztve, rajta szürke darócpokróc. Középen keskeny asztal, a sarokban, az ajtó mellett vécékagyló.

Itt végre senki se zavarta Kolját. Most magára maradhatott... az apjával.

Apa... A hátrarúgó fegyver, a puskatus ütése a vállán. Apa lassan, nagyon lassan, szinte véget nem érő lassúsággal zuhan őfelé, az előretartott puskacső felé... Apa kitekeredett karja, begörbült ujjai, a fegyver után kapó, célt nem érő mozdulat, rég nem nyírt, kócos csepűszőke haj és a fekete, ragacsos vérpatakocska a parkettán... Apa!

Kolka most már nem tudta gyűlölni. Apa mindazért a rosszért, amit elkövetett, teljesen megfizetett – az a fekete patakocska a parkettán! Gyűlölni nem lehet, arra pedig képtelen, hogy egyáltalán ne gondoljon rá, hogy elfelejtse.

Most, hogy senki nem vonta el a figyelmét, kezdte felidézni az

apját, és hasogató, elviselhetetlenül sajgó szánalom ébredt iránta, aki ott feküdt kicsavarodott karral a padlón. Nincs menekvés a szánalomtól, a lelkifurdalástól és... az öngyűlölettől.

Kolja megpróbálta felidézni anyját, szerencsétlen édesanyját, akit tönkretett részeg férje. De az a kifacsarodott kar, a rég nem nyírott csepűszőke haj... – hát hogy lenne mérhető anyja szerencsétlensége az apjáéhoz? Anyja képe vibrálni kezdett, szertefoszlott, eltűnt, mindent betöltött az apja.

A nap folyamán már többször is felötlött benne egy egyszerű gondolat: „Hiszen nem mindig volt ő rossz..."

Most is ez ötlött eszébe és emlékezete nyomban készséggel segítségére sietett. Egyre-másra merültek fel benne régi csöndes, szinte teljesen jelentéktelennek látszó esetek, amelyek eddig még álmában se bukkantak fel. Most körülvették, eltakarták a borzalmat, és lelkét valami csillapító fájdalom töltötte el...

Talán még hatéves sem volt, mindenesetre még nem járt iskolába. Odakint a városban tavasz volt, épp az imént futott végig a környéken egy rövid, de sűrű és zajos eső, az ablakon még fényes cseppek csüngtek, a tetők felett a kék égről épp eltakarodóban volt egy megkésett felhő. A nyitott szellőzőablakon át lombosodó nyárfák illata áradt befelé.

A kitakarítatlan szoba barátságtalan volt és néma. Anya elrejtőzött a konyhában, halk, szomorú edénycsörgés hallatszott be onnan. Apa épp az imént ébredt fel, most elnehezedve ült a gyűrött ágynemű közt, arca nem vörös, hanem szürke, megviselt, szemhéja leeresztve, szeme nem látszik, nagy mezítelen lába a padlóra lóg, mintha nem volna benne sem csont, sem erő; szinte el sem lehet hinni, hogy fel tud állni, menni tud, mint mindenki más. Rettenetes volt, amit tegnap este művelt. Kolka az anyjával a szomszédokhoz menekült előle. Ma nem kell félni tőle, most beteg, és bizonyára utálja önmagát.

A nyitott szellőzőablakban hirtelen apró árny libbent, a szoba verdeső szárnyak surrogásával telt meg. Félig áttetsző, pezsgő légcsomó – a szürke mennyezettől le Kolka fejéhez, egyik faltól a másikig. Egy apró madár, váratlan vendég. Úgy látszik, rájött, hogy végzetes hibát követett el, amikor betört a világ e szűk, fülledt, fenyegetően néma zugába. Rövid tánc után röppent volna vissza a szabadba, a napfénnyel átitatott, esőmosta kék égbe, a

nyárfaillatba. De nekiütközött az üvegnek, méghozzá oly erővel, hogy elkábulva az ablakpárkányra zuhant. Kolka odarohant hozzá...

Világossárga mell, hamuszürke hát, a szárnytollakon diadalmas kékes csillogás; a madár szeme élettelenül le van zárva, de a puha pihék alatt kitapintható az aprócska szív zaklatott verése. Kolka nehéz lélegzetet hallott füle mellett. Hátrafordult: apja állt mögötte, borzasan, gyűrött arcán szokatlan félénkség, ajkán bűntudatos, szenvedő mosolyféle.

– Nézd csak, kékcinege – szólalt meg.

– Él.

– Hátha magához tér... Kékcinege, városban... Hallottak ilyet?!...

– Csinálok neki fészket.

Apa bátortalanul mosolygott, a duzzadt szemhéj, a merev szálú világos szempillák alatt nedves, fájdalmas csillogású szempár.

– Mit eszik?... Jaj, feléledt!

A madárka kinyitotta csillogó gyöngyszemét, Kolja tenyerei összezárultak.

– Ne szorongasd, még összenyomod... Ide hallgass, Kolka, ereszd szabadon. A kékcinege erdei madár, szabad madár, rabságban elpusztul. – Elkínzott mosoly, szokatlan, kérlelő hang. – Inkább veszek neked egy kanárit, kalitkával, majd fog énekelni.

Kolkát egyszerre szánalom fogta el, már-már sírt, csak épp azt nem tudni, kiért: a bajba jutott madárkáért-e vagy másnapos, boglyas, szenvedő apjáért. Még arról is letett, hogy megeteti a vendéget. Apja segített neki felkapaszkodni az ablakpárkányra, s ő kidugta kezét a nyitott szellőzőablakon, és szétnyitotta tenyerét. A kismadár világossárga mellénykéje egyet villant, és egy szempillantás alatt feloldódott a kékségben, mely körülölelte az alant fekvő várost.

Azon az estén az apa színjózanul jött haza, szemében tavaszi kékség, ajkán is mosoly. Kitett az asztalra egy érdes, szürke papírba csomagolt könnyű, de terjedelmes tárgyat, óvatosan lefejtette a papírt, vigyázva, hogy ne zörögjön. Egy kihúzható fiókkal ellátott, deszkaaljú kerek drótkalitka volt benne. A kalitkában egy kis rúdon sárga madárka ült. Egy cseppet nagyobb volt

mint a kékcinege, és talán nem is olyan szép, de széles, bordó nyakkendője volt.

A kanári kendermagot eszegetett, fejét mulatságosan hátravetve ivott egy tálkából. Nagyon hamar otthonosan érezte magát, és énekelni kezdett – aprózva, trillázva, csattogva, gyengéd fütytyögéssel. Az apa legalább úgy örült, mint Kolka, számolta a trillákat... De az anya arcáról nem múlt el a riadt csodálkozás.

Az apa egy hétig vagy talán tovább is korán jött haza esténként, most nem a konyhában ültek le teázni, hanem a nagyszobában, a kerek asztalhoz, amelyet vasalt abrosszal terítettek meg. A kanári énekelt, és minden este olyan volt, mint egy ünnep...

Az apa először csak egy kicsit becsípve jött meg, vidám volt, jóságos és beszédes kedvű. Az anya nyomban elkedvetlenedett, összehúzta magát, egész este hallgatott. De együtt teáztak, és a kanári énekelt...

Másnap este az apa nekilökte az anyát a szekrénynek, a kalitka, amire árnyékolásul egy kendő volt terítve, lezuhant a szekrényről a padlóra. Nem, a kanári nem zúzta össze magát, életben maradt, de attól fogva abbahagyta az éneklést, csak gubbasztott és nem evett semmit. Amikor pedig esténként apa részegségében nekifogott hangosan szitkozódni, a székeket hajigálni, a kanári tébolyultan vergődött a kalitkában és minduntalan nekiütődött a mellével a rácsnak.

Hamarosan megdöglött, és Kolka eltemette az udvar sarkában, a transzformátorház mögött, két téglát is tett a tetejébe, emlékmű gyanánt, meg hogy a macskák ne kaparják ki és föl ne falják. Soha többé nem teáztak a fehér abrosszal megterített kerek asztalnál.

Korjakin szerette a kutyákat és a madarakat. Egyszer horgászás közben egy sirály elkapott egy horogra akadt fenékjáró küllőt, és maga is a horogra akadt. A sirály szárnya merev volt és olyan fehér, hogy Kolka napbarnította keze négerfeketének látszott mellette. A sirály feje kicsi volt, dühös, szúrós szeme csupa gyűlölet. Apja akkor is ráparancsolt Kolkára, hogy eressze szabadon a madarat...

Apja... Most gondolhat rá. Még szeretheti is.

Csak nem szabad végiggondolni. Nem szabad!

A fukarul kimért késő őszi nap kihunyt. Az alkonyat fakó volt és nedves, olyan, mint a tegnapi vagy a tegnapelőtti. A kombinátok, az üzemek, a gyárak – a gigászi, országos hírű és az észrevétlenül kicsi, helyi jelentőségű létesítmények – számtalan kapuja munkások ezreit bocsátotta ki, aztán a kapuk bezárultak reggelig, az új munkanap kezdetéig. Igaz, nem mind csukódott be, sokuk most nyelte el az éjszakai váltást. A város csak elcsendesedett, de élte tovább – most nem nyüzsögve, zajosan, hanem rejtetten – a maga életét. Sok gép nem állt meg, a felfűtött kemencék nem aludtak ki, az ügyeletes daruk tovább hajlongtak, forogtak a villanytelepek motorjai, villamos áramot továbbítottak a vezetékekben, folyt a mindennapos csodatétel: a piszkos érc tiszta fémmé változott, a holt fém eleven gépekké alakult, a nyersanyagból késztermék vált, s az időnek ez a tárgyiasulása még akkor se szünetelt, amikor a lakosok többsége már aludni tért, és megfeledkezett az idő kérlelhetetlen múlásáról.

Véget ért a nap, a város egy újabb napja, mely végeredményben egészen közönséges nap volt. Ebben a sűrű embertömkelegben, a lét viharzó örvényeiben mindig felszínre vetődik valami rothadó, ami beszennyezi a felszínt. Ahol forr a víz, ott tajték is keletkezik.

Véget ért egy nap, amely a város számára semmiben sem különbözött a többitől. És legfeljebb ha egy tucatnyi ember sorsa fordult végzetesre ezen a napon.

Második rész

1

Reggel Szulimov úgy határozott, hogy orvosi vizsgálatra viszi Kolja Korjakint. Ebben az ügyben nem lehet mellőzni a vizsgálatot. Szulimov rábízhatta volna ezt a procedúrát valaki másra is, de hátha szükséges lesz tisztázni, megmagyarázni egyet-mást, kiegészíteni az adatokat – jobb ha maga intézi.

Az a kórház, ahová a rendőrségi kocsi Koljával és a kísérő rendőrrel szállította, valamikor a városon kívül állt. A város azonban már minden oldalról körülvette. Az intézmény néhány, csenevész parkkal övezett, kormos téglaépülettömbből állt. Még a múlt század végén alapította az Oroszország-szerte híres pszichiáter, akinek nevét az intézmény most viseli, bár a köznyelv emberemlékezet óta tiszteletlenül dühöngőnek vagy diliháznak titulálja.

Az az országosan egy fokkal kevésbé neves pszichiáter, aki azonban mégiscsak helyi híresség – az orvostudományok doktora, osztályvezető főorvos –, akinek szolgálatait a nyomozó szervek csak különlegesen fontos esetekben merészkedtek igénybe venni, most otthagyta betegeit, szervezési gondjait, a rábízott egészségügyi személyzet konfliktusait, bezárkózott Szulimovval a szobájába, belelapozott a papírokba, feltett néhány jelentéktelen kérdést, aztán így szólt:

– Hát jó, hozzák ide azt a maguk Szolovej betyárját*.

A Szolovej betyár szánalmasan festett: kékre sápadt, törékenynyé soványodott arc, remegő pupillájú, rettegő világos szem, a bő gallérból erőlködve kinyúló vékony nyak...

A helyi híresség, ez a masszív koponyájú, kopasz, zömök férfi,

* Szolovej az orosz népi elbeszélő költemények – a bilinák – egyik hőse; a *szolovej* jelentése: fülemüle. A betyár a monda szerint rémítő füttyével leverte lábukról az embereket. – *A szerk.*

aki Szulimovval érdesen atyáskodó hangon beszélt, Korjakin belépésekor egy szempillantás alatt döbbenetesen megváltozott: nemcsak az ábrázata, hanem egész zömök, izmos teste is valami szívélyes együttérzést kezdett sugározni. Úgy ültette le Kolját, hogy a fiú hegyes térde hozzáért az ő feszes gömbölyű térdéhez, kérdezgetni kezdte, figyelmesen, de minden erőltetés nélkül – ha akarod, válaszolsz, ha akarod, nem – sportol-e, nem gyötri-e fejfájás, jól alszik-e éjszakánként, milyen könyveket olvas legszívesebben... A kérdések szünetében megkérte a fiút, vesse keresztbe a lábát, kis kalapáccsal megkopogtatta a térdét, felszólította, hogy kövesse tekintetével a mennyezetre mutató ujját, aztán bársonyos, behízelgő hangján tovább kérdezgette, igyekezett fesztelen beszélgetésbe belevonni. Kolja röviden és világosan válaszolgatott, közben le nem vette szemét az orvosról. Tekintete nyugtalan volt, de egyáltalán nem bizalmatlan.

– Na, eredj, pajtás – eresztette vissza végül kedvesen az orvos a folyosón várakozó kísérő rendőrhöz. Miután Kolja kiment, a helyi híresség zsörtölődve megjegyezte: – Mint páciens abszolúte érdektelen számomra.

– Normális? – kérdezte Szulimov.

– Normális emberek nincsenek.

A pszichiáter odatelepedett az asztalhoz, és az olyan orvos rutinos sietségével, akit számtalan beteg vár és akinek minden percét ki kell használnia, a következő jelentést kanyarította: „Nyikolaj Rafailovics Korjakin lelki betegségben nem szenved. Emocionális labilitás jeleit mutatja. Az inkriminált cselekményt megelőző időszakban a tartós pszichogén, traumatizáló szituáció hatására természetes depressziós állapotba került, amely azonban nem tekinthető betegesen pszichotikus jellegűnek. A bűncselekmény elkövetésének pillanatában semmiféle pillanatnyi beteges lelki tünetet nem mutatott. Mint a nyomozati anyagokból és az elvégzett pszichiátriai vizsgálat eredményeiből kitűnik, a cselekmény elkövetésének pillanatában erős emocionális feszültség állapotában volt, ami ugyancsak a jelzett szituáció következményének tekinthető, de azt sem kísérték pszichotikus szimptómák (félrebeszélés, hallucináció, a környezet torz érzékelése). Ezért az inkriminált cselekmény szempontjából N. R. Korjakint beszámíthatónak kell tekinteni."

Szulimov átfutotta a papírt, aztán eltette.

– Még egy kérdést, doktor... Úgy adódott, hogy kénytelenek vagyunk a fiút egyedül tartani. Nem okoz-e nekünk valami kellemetlen meglepetést?

– Hosszú ideig akarják izolálva tartani?

– Épp ezt szeretném tudni, hány napig tarthatnánk így veszélytelenül?

– Nem kezeskedhetem érte, hogy egy ilyesfajta személyiség nem árul-e el – ha nem is holnap, hát holnapután – valami váratlan szimptómát. Igaz, olyasmi nem várható, ami miatt később kénytelenek lennének megszüntetni az elzárást, és ami beszámíthatatlanná tenné.

De amikor már kifelé kísérte Szulimovot a szobából, búcsúzóul mégis megjegyezte:

– Én a maguk helyében mégiscsak igyekeznék, hogy ne tegyem ki újabb traumának – roppant labilis személyiség, nem védi vastag bőr...

Szulimov ráébredt: ez az annyi tragédiát látott ember, aki nap mint nap megmerül mások szerencsétlenségében, s akit összetört sorsú emberek vesznek körül, egész egyszerűen anyás gyengédséggel szánja ezt a kisfiút... Szulimovot egyszeriben valami homályos bűntudat fogta el, mintha elmulasztott volna valamit, mintha nem teljesített volna valami fontos ígéretet. De hiszen nem ígért ő senkinek semmit, és becsületesen megtesz mindent, amit csak tud, ő maga is sajnálja ezt a mihaszna kis bűnözőt, tiszta a lelkiismerete. A lelkiismerete tiszta, a bűntudat mégse múlik el...

Már korábban is úgy tervezte, hogy a kórházból egyenest az irodájába viszi Kolját, bár voltaképpen nincs már mit kérdezni, a fiú mindent bevallott, csak alá kell írni a kihallgatási jegyzőkönyvet. Kolja Korjakin aláírására most két művelethez volt szükség. Először is tegnap Szulimov, amikor elbúcsúzott a fiú anyjától, megígérte neki, elintézi, hogy meglátogathassa a gyereket. Ezt pedig csak akkor tudja megtenni, ha felmutatja az aláírt jegyzőkönyvet. Másodszor meg joggal számíthatott arra, hogy a fiút megfelelő kezességvállalás esetén szabadlábra is helyezik.

Szulimov most szeretett volna valamiképp lelket önteni a fiúba: bátorság, nagyot botlottál, igaz, olyat tettél, hogy magad is, az emberek is elszörnyedtek tőle, de ne hidd, te ilyen-amolyan, hogy

már vége az életednek, a bűnt le lehet vezekelni, vannak a világon derék emberek: meg fognak érteni, segítenek neked, talpra fogsz állni.

De amikor Kolja Korjakin az irodahelyiségben leült a székre – görcsösen összeszorított száj, valahová a falon túlra, a világtalan messzeségbe néző, bánattól kiüresedett, áttetsző szempár – magát Szulimovot is csüggedés fogta el. Egyszerűen képtelenség lett volna holmi biztató csengésű szavakat mondani. Meg aztán az aláírásra előkészített jegyzőkönyvben se volt semmi reménykeltő – utóvégre nem tehette meg, hogy ne írja bele az előre megtöltött fegyverről szóló vallomást. Hogy festett volna, ha az együttérző szavak után odadugja: tessék, írd alá, hogy a gyilkosságot nem véletlenül, hanem előre megfontolt szándékkal követted el!

Szulimov komoran felszólította Kolját, olvassa el figyelmesen a leírtakat.

– Szólj, ha nem értesz egyet valamivel, bármit hajlandó vagyok figyelembe venni.

De Kolja látható érdeklődés nélkül futotta át a papírt, és bizonytalan kézzel alákörmölte a nevét. Amikor Szulimov közölte vele, hogy anyja meglátogatja, közönyösen fogadta, sőt úgy tetszett, elereszti a füle mellett, az ígéret hallatára viszont, hogy megpróbálunk úgymond kezességvállalás mellett szabadlábra helyezni, nyugtalanság fogta el:

– Aztán hová menjek?... Haza, ahol vért ontottam? Nem!... Az emberek elől is bújnom kell... ni, a gyilkos... Nem kell!

Ez felbosszantotta Szulimovot.

– Mi jobban tudjuk, mi kell, mi nem. Azokat tartjuk előzetes letartóztatásban, akik veszélyesek, vagy akik meg akarnak szökni. Benned megbízunk: te semmi újabb szörnyűséget nem követsz el, és tudom, hogy szökni se próbálsz. Hogy hol fogsz lakni?... Az emberek befogadták anyádat, neked is találnak helyet.

Mintha mégis sikerült volna némi bátorságot önteni belé. De Kolja bezárkózott – összeszorított száj, a messzeségbe szegezett tekintet.

Nem volt mit mondaniuk egymásnak – Szulimov behívta a rendőrt és elvezettette a fiút.

Most egy sereg elintézni való feladat várt rá: jelentést tenni a

főnökeinek, felvenni a kapcsolatot az ügyészséggel, ellátogatni az elhunyt Rafail Korjakin munkahelyére – Szulimov mégis ott ült a nyitott dosszié mellett és képtelen volt rászánni magát, hogy felálljon.

Tévedés lenne azt hinni, hogy Szulimovtól idegen lett volna a gondolkodás: olyan munka az övé, hogy mindig újabb bonyolult helyzetek elé állítja az embert, akkor aztán forgathatja az agya kerekeit! Szulimov forgatta is, de mindig valami konkrét gyakorlati kérdéssel kapcsolatban. A lelki színezetű, elvont elmélkedések viszont távol álltak tőle: nem az a természet, meg aztán a munkát is csak hátráltatja. Az ember legyen összeszedett, határozott, mindig lásson világosan, merre, meddig, semmi ingadozás, semmi tévelygés, semmi ernyesztő kétkedés.

Most egyszerre összejött minden... Nem mintha kételyek fogták volna el, de gondolatai az ördög tudja, merre szálltak – valahová abba a harmincas évek eleji ismeretlen falucskába, Vanyka Klevijhez, a kulákcsemetéhez, aki elcsábított egy cseléd-lányt, meg a kisgyerekhez, aki még meg sem született, máris megkapta a kulákcsemete nevet. Veszedelmes név lehetett ez azokban az időkben...

Lám, itt kötődött ez a szoros hurok! Innen vezetett a szára az éhínséges éveken, az első ötéves terv barakktelepén, a háborún át ide, a Mengyelejev utcába, a tegnapi éjszakához.

A telefon csörgése térítette magához. A főbejárattól telefonáltak.

– Két személy van itt egyszerre, önhöz akarnak bejutni. A megölt Korjakin közeli ismerősei. Azt mondják, fontos bejelentést akarnak tenni.

– Honnét jöttek?

– Együtt dolgoztak Korjakinnal.

– Van közöttük Puhov nevezetű?

– Nincs. Rabinovics és Klopovin a nevük.

2

A két jövevény belépett. Elöl az alacsonyabb: kakaskodó tartású fickó, tekintete ide-oda futkos, arcán a nyilvánvalóan beijedt, de vakmerő tettre elszánt ember megjátszott hősködése. Egy lépéssel mögötte a másik: esetlenül magas, merev mozgású alak, akinek kifejezéstelen ábrázata örök álmosságot fejez ki. Nem kellett különösebb éleselméjűség annak megállapításához, hogy ennek egyetlen vágya van csak, de az olthatatlan: az ivás. Az ilyesfélék rendszerint nagy ívben elkerülnek minden hivatalos intézményt, kerülik a rend őreit. Ha tehát egyszerre önként rászánták magukat, hogy belépnek az ügyeletes rendőr vigyázta kapun, az csak rendkívüli okokkal magyarázható. Csak éppen azt nem tudni még, önszántukból vannak-e itt vagy mások akaratából. Akárhogy is van, méltók az alapos figyelemre.

– Mivel lehetek szolgálatukra? – kérdezte hangsúlyozott udvariassággal, de szándékolt hűvösséggel Szulimov, igyekezett úgy tenni, mintha egy cseppet se volna meglepve, és nem is nagyon érdekelné a két jövevény.

Az első, a kakaskodó tartású, hősiesen leküzdötte félénkségét, majdnem kihívóan válaszolt:

– Kérdezze meg, kik vagyunk, akkor meg fogja érteni, hogy van egy kis mondanivalónk a főnök elvtársnak.

– Nos hát, kik maguk?

A kakaskodó tartású ügyfél még jobban kidüllesztette szűk mellét, orrát teljesen közönyös, fapofájú cimborája felé fordította, és lelkesen így szólt:

– Mi ketten a tragikus hirtelenséggel elhunyt Rafail Korjakin közeli barátai vagyunk!

– A teljesebb ismeretség kedvéért nem ártana, ha megmondanák a nevüket.

– Ó, önt a mi jelentéktelen személyünk érdekli! Szolomon vagyok... Hadd tegyem hozzá, ez a valódi nevem... Szolomon Boriszovics, családnevem Rabinovics. Igen, zsidó. Igen, huszonötben születtem. Nem, nem! Szolomon Rabinovics se elítélve, se letartóztatásban nem volt soha!

– Hát maga? – fordult Szulimov a másikhoz.

– Klopovin, Danyila Vasziljevics – közölte amaz komoran.

– Feddhetetlen ember! – kiáltotta hevesen Szolomon.
– Vagyis szintén nem volt se elítélve, se letartóztatva?
– Voltam – ismerte be zord egyszerűséggel Klopovin.
– Danya, magyarázd meg! Danya, különben a főnök elvtársnak rossz véleménye támadhat rólad!
– Mit mondjak – voltam... A faluban elvittem a cséplőgép alól egy sapka magot... Az éhség miatt... Törvény elé kerültem, öt évet kaptam.
– Ennyi az egész! Ennyi az egész! Hát bűnnek számít ez? – ágált Szolomon.
Szulimov elnézte ezt a két embert, és azt mérlegelte, külön-külön hallgassa-e ki őket vagy ne válassza szét ezt a párocskát. Ha egyszer vallomásra jelentkeztek, akkor nagyon fontos, hogy semmi se feszélyezze őket. Nyilván sokáig tartott, míg összebeszéltek, külön-külön aligha szánták volna rá magukat; ha elválasztaná őket egymástól, elvesztenék biztonságérzetüket, azzal együtt pedig oda volna a hév is. Szolomon talán még akkor is beszélne, de a haverjából egy szót se lehetne kipréselni. Egyébként is, ezek egyelőre nem tanúk, akiket a perrendtartás 158. paragrafusa előírása szerint külön-külön kellene kihallgatni; a most következő beszélgetéstől függ, tanúk lesznek-e egyáltalán. Nem, nem szabad szétválasztani a párocskát, jobb, ha egymás társaságában diskurál el velük.
– Foglaljanak helyet – ültette le őket Szulimov. – Ezek szerint maguk mindketten Rafail Korjakin barátai voltak?
– A legeslegközelebbiek – helyeselt Szolomon.
– Vagyis szesztestvérek. Ilyesfajta barátságra gondoltak, ugye?
Szolomon szomorúan felsóhajtott.
– Ha úgy tetszik, igen! Másféle barátot, megmondom őszintén, a megboldogult Rafa nem ismert. De mi ketten, Danya meg én, most, hogy ő örökre eltávozott közülünk, hűséggel tartozunk neki. Bár Rafocska zabolátlan természetű ember volt, és gyakran durván bánt velünk, mi ketten Danyával mindent megbocsátunk neki. Igaz, Danya?
– Az hát! – nyögte ki tompa basszus hangon Danya.
– Nos, mit akarnak bejelenteni?
Szolomon teleszívta tüdejét, egy pillanatra mozdulatlanná dermedt, csak dülledt szeme forgott ide-oda.

– Ön ugyebár azt hiszi – szólalt meg végre –, ha az a szerencsétlen gyerek nem öli meg a papáját, Rafocska élne? De mi ketten, Danya meg én, kijelentjük: a fiú csak megelőzte az eseményeket, a papáját úgyis megölték volna.

– Ez találgatás vagy tényekről is van tudomásuk?

– A tény az, hogy ön most a bűnsegédeket látja maga előtt... Igen, bármilyen szomorú, a gyilkos bűnsegédeit! – jelentette ki Szolomon. – Vegye azért tekintetbe, hogy akaratlanul vagyunk bűnrészesek, akik csak most fogták fel rettenetes szerepüket...

– Őszintén szólva meghökkentő bejelentés – szólt Szulimov.

– Ne higgye, hogy könnyű volt megtennünk! Sőt nagyon is nehéz! De mi becsületes emberek akarunk maradni. Igaz, Danya?...

– Vegyük csak sorra a dolgokat.

– Danyát meg engem két esztendővel ezelőtt vettek föl a festőműhelybe. Vajon miért? Se én, sem Danya soha az életben nem javítottunk és nem festettünk egyetlen gépkocsit sem. Viszont, mi tagadás, mindketten... barátai vagyunk a papramorgónak! Igen! A zöld kígyónak. Magunk is bánjuk, de... iszunk. Hát ezért alkalmaztak bennünket...

– Azért, mert isznak?

– Pontosan! Hogy mindig ott legyünk a Rafail Korjakin keze ügyében! Mielőttünk is tartottak mellette két fickót: Kecske Paskát és Görbe Venykát. Az egyik nem bírta a nehéz kötelességet, meglógott, a másik dicsőségben tönkreázott harci őrhelyén. Megmondták nekünk előre: „Egy vadállat őrzését vállaljátok." Kereken megmondták, főnök elvtárs, kereken!

– Puhov?

– Hohó, hát már hallotta ezt a nevet? Annál jobb, annál jobb!... Ki másnak lett volna érdeke, hogy Rafa Korjakin abba ne hagyja az ivást?! Mondja meg, kérem szépen, ha abbahagyja, ha nem vesz többé egy cseppet se a szájába, minek kellett volna annyit melóznia és leszakítani a nagy dohányt? A mi megboldogult Rafocskánk nem volt bolondja a pénznek. Viszont még nálunknál is jobban szerette a mámor háromszorosan átkozott, de háromszorosan nagyszerű állapotát. Annak kedvéért pedig akármelyikünk kész eladni a lelkét! A mi lelkünkért, az enyémért

meg Danyáéért nem adnak semmit. Hanem Rafa lelkéért, hajaj!... Egy ilyen mester lelke, higgye el, sokat megér!

– Hadd emlékeztessem: maga arról beszélt, hogy Puhovnak nem lett volna érdekében, hogy Korjakin abbahagyja az ivást – figyelmeztette Szulimov.

– Hát persze! Hisz világos: ha Rafa megszabadul Puhovtól, Puhov elveszíti az aranyat tojó tyúkocskát. Igazam van, Danya?

Danya helyeslés gyanánt tagolatlanul mordult valamit.

– Ezek szerint Puhov meg akarta ölni az aranyat tojó tyúkocskát? Ez nem vág össze, Szolomon!

– Attól függ, mit nevez ön gyilkosságnak – szökkent egyet a székén Szolomon. – Hát a vérszopás ön szerint nem gyilkosság?

– Azt mondja meg: akarta-e Puhov Korjakin halálát vagy sem?

– Dehogy akarta! – tiltakozott széles gesztussal Szolomon. – De azzal is tisztában volt, hogy tönkreteszi!

Azt akarja mondani, hogy rákényszerítette Korjakint az ivásra?

– Ő? Személyesen? Ne nevettessen meg bennünket! Kényszeríteni? Ugyan, dehogyis. Okosan meg kell szervezni a dolgot, meg kell teremteni a megfelelő körülményeket, hogy Rafa torka sose száradjon ki, de csak a szabad idejében. Ha Rafocska sürgős munkán dolgozik (márpedig mindig sürgős munkán dolgozott) – akkor tilos! Szigorú ellenőrzés alatt tartották, bennünket, gyenge lelkeket félretoltak: most nincs itt az ideje, majd ha felszabadul... Felszabadul! Szabadság! Ez az, amit sose kapott meg: ugorj egyenest a mámorba. Ha nincs pénzed, kérj kölcsön. Ha derék ivócimborák kellenek, tessék! Direkt ezért vettük fel őket. Szigorú parancsot is kaptak: ne piáljatok, bitangok jobbra-balra, tartogassátok magatokat Rafocska számára! Még a meló alól is fel kell menteni őket... Meg kell teremteni minden feltételt, hogy Rafocska egy pillanatra se ocsúdhasson fel. Haj-aj! Még a családról is Puhov gondoskodott Rafocska helyett, hogy nagyon ne szűkölködjenek. Te csak ne nyugtalankodj semmiért, kedves Rafa, csak szórd a pénzt, hogy legyen miért melózni, és melózz, hogy legyen mit elszórnod, ne merészeld abbahagyni, különben Puhovnak nem csurran több. Szép kis rendszer. Magának hogy tetszik, főnök elvtárs?

– Maguk ketten átláttak ezen a rendszeren, Korjakin pedig nem? Ennyire buta lett volna? – kérdezte Szulimov.

Ezzel újra izgalomba hozta Szolomont.

– Ellenkezőleg! Éppen ellenkezőleg! Nagyon is tisztában volt vele, mi ketten Danyával viszont nem értük fel ésszel. Valahányszor beszívott, a pokol fenekére kívánta Puhovot. Aztán mi lett a vége? Ment Puhovhoz, hogy pénzt szerezzen, hogy legyen mit elinni!

– És maguk mikor jöttek rá erre?

Szolomon az izgalomtól majd felröppent a székből.

– Éreztük mi már rég! Igen! De a legmélyére nem láttunk bele. Ez is igaz. Akkor esett le a hályog a szemünkről, amikor éppen tőle, Puhovtól megtudtuk, hogy az a fiú... az apját... Kik vagyunk mi? Bűnsegédek! Vakságból, ostobaságból, jellemgyengeségből, de mégiscsak bűnsegédek!...

– Szégyen! – hördült fel hirtelen Danya.

– Úgy van, úgy van! Bennünket, engem meg Danyát, elfogott a szégyen! Mindent vodkába lehet folytani, a tulajdon édesanyánk halálának gyászát, bármilyen bánatot, de a szégyent... A szégyen az egyetlen, amit nem lehet lemosni ezzel a szerrel. Sőt a vodkától, megmondom őszintén, még jobban mar... Tegnap este mi ketten felhajtottunk egy cseppet Rafa Korjakin lelki üdvösségéért. És hogy nekibúsultunk, jaj de nagyon nekibúsultunk tőle!... Danya, mondom a pajtásomnak, elátkozzuk magunkat, ha nem tárjuk fel az igazságot! Danya, mondom neki, egyetlen órára, legalább egyetlen órára vállalnunk kell a messiásságot! Tudja, főnök elvtárs, ki az a messiás?

– Tudom! – vágta el a szóáradatot Szulimov. – Csak egyet nem tudok: mennyivel tisztábbak maguk ketten Puhovnál, akinek mindent a nyakába varrnának? Ő a Korjakinon keresett pénzből élt, maguk a vodkájából! Egyik kutya, másik eb.

Szolomon táskás arca megrezzent, orra kiegyenesedett.

– Danya! Hallod? – kiáltott valódi keserűséggel. – Mi tisztességes szándékkal idejövünk, meg akarunk tisztulni, ehelyett egy kalap alá akarnak venni vele!... Azzal?!

– Elég a bohóckodásból, Szolomon! Magyarázza meg inkább, mi a különbség maguk és Puhov között.

Az égnek meredő orrú, szemét forgató Szolomon e percben valami haldokló egzotikus madárhoz hasonlított.

– Megmagyarázom. De előbb nézzen jól meg bennünket.

– Látom.

– Rondák vagyunk?... Igaza van, igaza van: mi ketten Danyával ocsmányak vagyunk! De ne siessen a megvetéssel. Mi közegészségügyi feladatot látunk el. Mi a puhovok trágyájával táplálkozunk. Jaj, mi lett volna, ha Rafa Korjakin nélkülünk, alkalmi cimborákkal mulat! Egyedül a jó isten a megmondhatója, mi lett volna akkor!... Ó, mit tudott művelni, ha leitta magát, azt nem lehet elmondani, azt látni kell és hallani! Milyen ocsmány szavakkal illetett bennünket, különösen engem. A részeg Rafocskának mindig eszébe jutott, hogy én zsidó vagyok. De nem elég, hogy a lehető legcsúnyább szavakkal illetett bennünket, a tetejébe vert is. Én mondom, Rafocskának rém kemény ökle volt. Ki tűrte volna, ha mi ketten Danyával nem?... Rafocska szegény felesége még nem is tudja, hogy egy kicsit mi oltalmaztuk őt... Igen, igen, mi ketten Danyával. Ha mi nem vagyunk, egészen, de egészen mást kapott volna, mint így. Valamicskével többet! Haj-aj! Rafocskának persze bővérű természete volt, jutott utánunk a feleségének meg a szerencsétlen fiának is... Sőt Puhovot is mi oltalmaztuk, pedig ő megvetett bennünket, de ezért – igen, ezért – tartott bennünket Rafocska mellett. Úgyhogy kérem, nagyon kérem, ne vegyen minket egy kalap alá Puhovval. Tőle mindez mocskos lesz, miutánunk viszont egy morzsányi tisztaság marad. A trágyabogarak persze büdösek. Fintorognak tőlünk, Danya! Megszoktuk mi már ezt, igaz? Klop?...

– Hát mi az ördögnek nyafognak Rafocska után? Úgy látom, nemcsak hogy sajnálják, hanem még szeretni is képesek lennének.

Danya cimbora bonyolult torokhangú futamot adott ki, Szolomon pedig összeráncolta arcát, és félrefordította hajszolt tekintetű, vöröses pillájú szemét.

– Ön boldog ember – szólt. – Önt szerette apuka, szerette anyuka, amikor még a kocsiban tolták. Így aztán nem képes megérteni bennünket, Danyát meg engem, akiket soha senki nem szeretett, akitől mindenki elfordult, és azt mondták: pfuj! Jól jegyezze meg, amit mondok, maga boldog ember: ő szeretett bennünket! Igen, a vad, a rettenetes Rafa, akitől mindenki félt.

Akitől még maga Puhov is félt... Igen, Rafocska csúfot űzött belőlünk, sértegetett bennünket, sőt meg is vert... De nem utálta a társaságunkat, szüksége volt ránk... Igen! Szüksége! Márpedig mondja meg: kinek kell rajta kívül Szolomon Rabinovics, aki negyvenkilenc esztendővel ezelőtt véletlenül a világra pottyant egy Odessza környéki városkában? És kinek kell Danya Klop, ez a Sisiha faluból elszármazott paraszt, aki elitta az eszét? Képzelje bele magát, kérem, a mi szörnyű helyzetünkbe! Nem képes rá?... Sejtettem. Mi pedig, Danya meg én, nem tudjuk elfelejteni, hogy akadt valaki, akinek szüksége volt ránk. Most pedig azért sírunk mi ketten, mert újra nem kellünk senkinek, senkinek...

Szolomon nyugtalan, hajszolt tekintete, Danya Klop súlyos pillantása. Szulimov az asztalra dőlve ott ült velük szemben.

– Hát így állunk – szólalt meg végre –, még Rafail Korjakint is van, aki megsiratja.

– Méghozzá tiszta könnyekkel! Úgy bizony: tiszta könnyekkel! – kiáltott fel tenor hangon Szolomon.

3

A természetben az alkalmazkodóképesség az életben maradást jelenti. De az ember sohasem elégszik meg azzal a puszta lehetőséggel, hogy életben maradjon, hogy fenntartsa magát és utódait. Az ősember sziklarajza nem kecsegtetett azzal, hogy segíti az életben maradást, ősünk mégis időt és energiát pazarolt rá, mégpedig úgy, hogy a betevő falat megszerzésétől vonta el. Napjainkban a csillagászok, amikor az őrületes távolságban világító kvazárokat kutatják, a legkevésbé sem törődnek azzal, hogy milyen gyakorlati haszna lehet felfedezéseiknek.

Ember-e az, aki az önfenntartásra korlátozza létét, aki pusztán annyit akar: életben maradni, és semmi többet? És egyáltalán, lehet-e úgy élni, hogy elbástyázzuk magunkat mindattól, ami körülvesz bennünket? Az élet kíméletlen a tudatlanokkal szemben.

Vaszilij Petrovics Potyehin („Hallani sem akarok arról, ami nem az én dolgom!") most gáztűzhelyjavítási munkalapokat körmöl, holott nemrég még egy tekintélyes gázszerelő üzemegységet

vezetett – egyre lejjebb csúszik és magával akarja rántani a lányát is.

Az effajta potyehinok, minél nagyobbat zuhantak, annál készebbek a szigorú ítélkezésre: te hibázol, én viszont nem. Ami igaz, az igaz: Vaszilij Petrovics többé nem fog hibát elkövetni, egyszerűen azért nem, mert semmiféle cselekedetre sem vállalkozik. A kívülálló szemében éppen ezért úgy fog festeni, hogy neki mindig igaza van.

Gyilkosság történt. Milyen jó lenne elhúzódni a közeléből, minél messzebbre, és voltaképpen milyen egyszerű ezt meg is tenni. Elegendő annyi, ha az ember nem ismeri be, hogy hibázott, s ez annál is könnyebb, mert a hiba felettébb homályos, megfoghatatlan. Ki merészel gyanakodni rád, kinek jutna eszébe, hogy vádoljon?...

És megszületik egy újabb Vaszilij Petrovics Potyehin: nem törődik csak önmagával, mindig, mindenben igaza van, lassan egyre mélyebbre csúszik, nem becsüli sem önmagát, sem másokat.

Nem! Nem! Keresd a hibát, leplezd le önmagad!

Az élet kíméletlen a tudatlanokkal szemben... De mit tudnak a tanítványok arról a nagybetűs életről, amellyel szembekerülnek, mihelyt kilépnek az iskola falai közül? Arkagyij Kirillovics irodalmat tanított, amely, mint tudjuk, gyűjtőlencse módjára sűríti az ábrázolt életet. De miféle életet? Legtöbbször a távoli múltat: Bezuhov gróf és Miskin herceg életét, Vanyka Zsukovét és Aljosa Peskovét. Még azoknak az élete, akik időben közelebb állnak hozzánk: Grigorij Melehové vagy Vaszilij Tyorkiné, az is élesen különbözik a maitól.

Arkagyij Kirillovics kollégáival egyetemben azon igyekezett, hogy megóvja tanítványait a világ visszataszító bűneitől. Īszákosság, késelés, csalás, önzés nem létezik, csak munkahőstettek, növekvő öntudat, nemes cselekedetek, jámbor kapcsolatok. Bár a tanulók nem voltak sem vakok, sem süketek, s akadtak köztük, akik nagyon is hátrányos helyzetű családban nevelkedtek, és ismerték az utca fonákját, láttak részegeket, találkoztak garázdasággal, szégyentelen önzéssel, megalázó igazságtalansággal, az iskola mégis igyekezett mindent megtenni, hogy erről megfeledkezzenek. S mindezt a tanuló iránti szeretetből.

A követelni nem tudó szeretet, az oktalan szeretet, amely féltőn

óvja a gyermekeket minden rossztól, és steril, diétás kásával eteti őket, ahelyett, hogy hozzászoktatná a kemény komiszkenyérhez – hány anya rontotta el gyermekét ily módon, és vérszegény korcsot, vagy minden hájjal megkent, önző ingyenélőt nevelt belőle, aki képtelen az együttélésre, aki megmérgezi a maga és a mások létezését. Amit nem lehet megbocsátani a szerető anyáknak, vajon megbocsátható-e a csupa szív pedagógusoknak?

Gyakran hallani efféle könnyelmű vélekedéseket: tulajdonképpen minek az életre tanítani, az élet maga épp eléggé meg tudja tanítani az embert. Meg hát! De mire? Az élet nemcsak kitartásra és erkölcsi nemességre taníthat, hanem arra is, hogy kegyetlenségre kegyetlenséggel, sértésre sértéssel, aljasságra aljassággal válaszolj. Az élet – őselem, és roppant oktalanság arra számítani, hogy a vak őselem képes helyettesíteni a pedagógust.

Kolja Korjakin még mielőtt elhagyta volna az iskolát, kipróbálta az életben a szerető szívű Arkagyij Kirillovics tudományát...

De a többiek éppilyen buzgalommal tanulták ezt a tudományt...

Arkagyij Kirillovics órája a IX/A-ban az órarend szerint a harmadik volt...

4

Kolja nem fogta fel mindjárt: találkozni fog anyjával! Ez csak akkor hatolt el a tudatáig, amikor kilépett Szulimov szobájából. Nem, nem feledkezett meg anyjáról, de számára ott maradt a múltban, a távoli és elveszett múltban. Anyja és apja – nehéz elképzelni egymás mellett két különbözőbb embert, de Kolja éppígy nem volt képes elképzelni őket külön-külön. Apja nincs többé, anyja viszont hamarosan belátogat hozzá. Ésszel felfogta, hogy nincs ebben semmi különös: az anyja él, az anyjának keresnie kell a találkozást vele, de viszontlátni őt és megbékélni azzal, hogy apja nincs többé, ez természetellenes.

Az egész elmúlt éjszaka szenvedéssel telt el: az apjáért szenvedett, szerette őt. Igen, szerette! Mivel is igazolhatná magát előtte mással, mint szeretettel? Az anyja is ott volt valahol, de csak a

háttérben, az ő számára Koljának nem futotta már se szenvedésből, se szeretetből. Lelke mélyén a sötét üledékben, amelyet fél felkavarni – megfullad a szennytől! – alighanem még valami harag is lappangott anyja iránt, hiszen őmiatta fogott puskát.

Őmiatta... De nyíltan nem mert erre gondolni. Anyja és a puska? Ha valaki rettegett a puskától, hát az az anyja volt. Hogy is lehetne elképzelni, hogy megköszönné fiának, ami történt? Ellenkezőleg, szemére fogja vetni, igen! De neki most épp erre van szüksége: nem az igazolásra, hanem szemrehányásra. Szerető szemrehányásra! Erre pedig senki más nem képes, csak ő, a mama!

Persze, a mama meg fog bocsátani neki, semmi kétség. De nemcsak neki fog megbocsátani, hanem apának is. Hogy is ne bocsátana meg neki, amikor apa oly szörnyű módon megbűnhődött. Hát persze, hogy vétkesnek fogja érezni magát apával szemben, és persze hogy sajnálja majd. Mama! Mama! Micsoda boldogság, hogy te vagy a világon! Mama, te, aki ugyanúgy gondolkodol, mint én, ugyanúgy érzel, mint én, aki mindent sokkal jobban értesz, mint én. Hamarosan viszontlátjuk egymást! Együtt fogunk sírni. Együtt – nem egyedül! –, akkor pedig nem is olyan szörnyű minden, akkor talán még élni is lehet. Mama! Mama!...

Gyermeki segélykiáltás. Mama! – Ez az a szó, mellyel kinekkinek az emberi nemhez fűződő legelső kapcsolatai kezdődnek. Mama! – a gyengék örök menedéke szerencsétlenségükben. A kezdet minden lény számára, az életet adó – mama!...

Kolja Korjakin még nem találkozott az édesanyjával, de máris úgy érezte, hogy nincs elveszve, nincs egyedül.

Kinyitották előtte az ajtót, s ő belépett egy barátságtalanul kopár szobába, amelynek közepén hosszú asztal állt. Egy ismeretlen asszony ült ott, jéggé dermedten, esetlen zöld bőrkabátban, meggyszemekkel díszített képtelen sapkában. Alig lobbant fel az értetlen nyugtalanság – minek vezették ide? –, amikor Kolja megérezte magán az asszony tekintetét. Az idegen öltözék alól az anyja nézett rá, az anyja, akire alig lehetett ráismerni: fakószürke, összeszáradt arc, ájultan mozdulatlan szempár. Csak ült és nem mozdult... Hát ilyen most, hogy apa nincs többé – számkivetett,

letört, idegen ruhában. És Kolját mintha hullám ragadta volna magával:

– Mama!...

Az asszony előrebillent, de nem állt föl, ott maradt ülve, előredőlt testtel, és tekintete semmi mást nem fejezett ki, mint szánalmas bűntudatot: lám, nem tudok felállni, nem engedelmeskedik a lábam.

A fiú lehajolt hozzá, az asszony görcsösen átölelte, magához vonta. Egy percre mozdulatlanná dermedtek, a fiú esetlenül előregörnyedve, az asszony kinyújtózva; puha meleg arcát odaszorította fiához és lázasan remegett.

– Mama...

Az anyja karja elernyedt. A fiú hol az asztal szélébe, hol anyja térdébe ütközve kitapogatta a széket, leült anyjával szemben.

Az asszony vértelen ajkán halvány, tehetetlen ráncocska látszott, amely akkor szokott kirajzolódni, amikor férjét várta haza, de gyulladt szeméből olyan vad fájdalom sütött, hogy nem lehetett elviselni, Kolja üvölteni szeretett volna.

– Mama... alig ismertelek meg.

Az asszony szánalmasan elmosolyodott, szeméből végre könnyek buggyantak, s megenyhítették tekintetét. Sietve lehajolt, kapkodva keresni kezdte a zsebkendőjét, megtalálta, s a bő kabát alatt egész teste megrándult a feltörő sírástól.

– Puhovék magukhoz vettek... Ljudmila kedves asszony. Hová mehettem volna különben? Jevdokijánál éljek kegyelemkenyéren? Isten ments!

Fenyegető hallgatás állt be. Kolja lázasan kereste a szavakat, mit mondjon anyjának – valami köznapi, jelentéktelen dolgot –, a nagy beszélgetéshez, amikor a másik minden szót megért, még mielőtt elhangzana, amikor minden szó sebet ejt és gyógyít, lendület kell. De semmitmondó szó nem akadt, a hallgatás egyre tágult, mint repedés a zajló jégen, és már-már szétsodródtak, egyik erre, másik arra.

– Mama... Szidj össze! – kérte a fiú.

Szánalmas, buta kérés, megbicsakló fájdalmas hang; nem, az asszony nem fogta fel, hogy a fiúnak most boldogság lenne az anyai szidást hallani, minél haragosabbat, annál jobban esne.

– Magamat, magamat átkozom, aranyom. Én vagyok, akinek

nincs bocsánat, nem te! Ha van a világon, aki bűnös, az csakis én vagyok – suttogta szinte eszelős hévvel; Kolja ettől riadtan összehúzta magát.

Miket beszélsz, mama? Én vagyok az! Én!

– Te-e? Ne-em! Mások, mások hadd ítélkezzenek feletted, de te ne, ne merd büntetni magad. Mit értik mások? Elég a vád, amit mások emelnek. Ne vádold te is magad...

– Miket beszélsz, mama?

– Neked nincs miért megbocsátanod magadnak. Ő vitt rá, én pedig, tudd meg, segítettem neki.

Koljának elszorult a torka:

– Ő...

Az apja idő előtt betört ebbe a még jóformán el sem kezdődött beszélgetésbe.

Anyja összerándult.

– Ne beszéljünk róla, Koljuska.

Az asszony már bánta, hogy kicsúszott a száján, és arckifejezése őszinte volt: nem is kellemetlen volt férjére emlékezni, nem is szörnyű, hanem még rosszabb: undorító. Kolja megdermedt: anyja nem akar beszélni az apjáról, ő pedig csak erre vágyik. Csakis róla, az apjáról, és csakis vele, az anyjával. Nincs a világon más ember, akivel képes lenne apjáról beszélni!

– Mama! – a fiú hangja rendellenesen megfeszült. – Ő sok, nagyon sok szörnyűséget tett velünk. De én még szörnyűbbet tettem vele!

– Úristen! Minek?... – Az asszony teste megfeszült kétségbeesésében. – Minek emlékezni rá? Felejtsd el!

– Hát hogy lehetne, mama?

– Miért őrlöd magad?... A folyó nem folyik visszafelé. Én veled szemben vétkes vagyok, vele nem! Tiszta a lelkiismeretem. Maga kereste a bajt és rajtavesztett.

– Mama! Őrá most... Nekünk... Szégyen!

– Őrá... Látod, megint az derül ki, hogy ő nem vétkes – mi vagyunk a vétkesebbek. Mindig így volt.

– Mama, hát még most se bocsáthatunk meg neki?... Hogy teheted?

– Koljuska, mást hányj a szememre – hogy téged nem tudtalak megóvni. Őmiatta ne tégy szemrehányást. Felőrölte az életünket.

Az enyémet is, a tiédet is, drágaságom. Ezt hiába akarod elfelejteni, nem fog sikerülni.

– De hisz nem volt ő mindig rossz!

– Nem emlékszem, hogy jó lett volna.

– Hát a kanárira emlékszel?

– Milyen kanárira, egyetlenem?

– A kalitkában. Amelyik énekelt. Apa hozta.

Az anyja homlokán összefutó ráncokból, összpontosító tekintetéből látni lehetett, hogy nem tetteti magát, becsülettel próbál visszaemlékezni, hogy érti: az a madárka fontos, szükséges a fiának.

– Nem emlékszem én a múltból másra, Kolenyka, csak a félelemre meg a verésekre – szólt elkeseredett sóhajjal.

– Mama!... Kolja összeszorított fogakkal igyekezett visszatartani a belsejéből feltörő remegést... – Mama!... – Rettenetes kérdésre szánta el most magát, amelyet, úgy érezte, nem lehet elhessegetni, ami elől nem lehet elmenekülni. – Engem... mondd, mama, engem egyáltalán nem szeretett?

Kolja azt várta, hogy anyja megremeg, de az asszony csak elfordította tekintetét, és egy percre eltűnődött.

– Talán szeretett – ismerte be egyszerűen, végtelenül fáradtan. – De menekülj az őrültek szeretetétől.

– De mégiscsak szeretett! Sze-re-tett! – kiáltotta megbicsakló hangon Kolja.

– A baj az, drágaságom, hogy az ő szeretete elől nem volt hova menekülnöd. Nekem kellett volna nyílást vágnom a kerítésen, én meg bolond fejjel, egyre erősítettem azt a kerítést.

– Ő szeretett engem... De hisz én is szerettem őt, mama... Én őt... Csak most fogtam fel, hogy igen, szerettem, nem mondhatok mást!

Anna fiára emelte tekintetét, és arcát lassan-lassan elöntötte az iszonyat. Csak most kezdte felfogni, mi megy végbe a fiában. Eddig azt gondolta: a fia bűnbánattal vezekel. Ő is vádolta önmagát, szívesen visszacsinált volna mindent, de a folyó nem folyik visszafelé. Csak most tárult fel előtte az igazság: a gyilkos szereti áldozatát! Ez már nem egyszerű bűnbánat, ez kín, halálos gyötrelem, erős és józan ember sem volna képes elviselni, nemhogy egy gyerek.

Anna sokáig nem tudott megszólalni. Kolja ott ült előtte és meg-megremegett. Az asszony végre magához tért, csapkodni, ordítani kezdett:

– Átkozott legyen! Örökre átkozott! Mit számít, amit én szenvedtem tőle életemben, az nem érdekes! Hogy engem... nem számít! De téged bűntettre kényszerített! Hisz nem magadtól... Ő, ő-ő-ő! A tulajdon édes fiát ilyen iszonyatra kényszerítette! És még ez sem elég neki, még halála után is gúnyolódik, jobban mint valaha! Szeretett? De hisz az ő szeretete fekete volt, gyűlöletből és mocsokból főtt! Inkább egyszerűen gyűlölt volna! Az ilyen szeretettől kínok kínjával halnak meg az emberek! Ő-ő sze-re-tett! Úgy szeretett, hogy puskát fogtál rá! Hát akkor a puska után minek kapaszkodsz ebbe a szeretetbe? Térj eszedre, Kolenyka! Égesd ki magadból ezt a mérget! Átkozott legyen az az ember! Volt-e a földön gonoszabb nála, hogy még halála után se hagy élni?! Örökre legyen átkozott!...

– Tilos kiabálni! – szólt be a résnyire megnyitott ajtón szigorúan az őrmester, aki Kolját a találkozóra kísérte.

Anna elhallgatott, remegés rázta, arca, homloka szürke lett, mint a föld, szemhéja leereszkedett, ajka rángott. Kolja eltorzult arccal, parázsló szemmel nézte anyját, hallgatott.

– Ko-ol-ja – nyögött fel fojtottan Anna –, egyre kérlek, ne hagyd, hogy erőt vegyen rajtad, ne gondolj rá, az átkozottra... A mámor elszáll, a seb beheged. Ne gondolj rá és ne gyötörd magad.

– Mama, én láttam a vérét... szólt halkan Kolja. – Az ő vérét...

– Össze fogsz törni, és én azt nem élem túl. Ha magadat nem szánod, szánj meg legalább engem. Én vagyok neked az egyetlen, és nekem te vagy az egyetlenem.

Kolja egy pillanatra elbizonytalanodott, aztán arca hirtelen eltorzult:

– Nem, mama, nem!... Nem tudlak se téged, se magamat... Csak egyvalakit tudok most szánni. Láttam a vérét – hogy felejtsem el?...

Anna az ölébe ejtette a kezét, összeroskadt. Kimondta a legerősebb szót – az anyai jajszót: „Szánj meg engem!" S a fia hallotta, és nem hallgatta meg. Mást már nem tud mondani.

Sokáig ültek egymással szemben, de kerülték egymás tekintetét. Aztán Anna erőlködve megmoccant, megpróbált felállni.

– A lábam nem tart... Egyben bízom csak, Koljuska – a felejtésben. De ha az sem segít, minek akkor élni?

5

Mama! Mama! Micsoda boldogság, hogy te vagy a világon! Mama, akivel egyformán gondolkodunk.

Nincs többé. Az anyja sírt, de nem vele. Semmit sem volt képes megérteni. Pedig amit meg kellett volna értenie, nagyon egyszerű és nagyon fontos: ő most nem ellensége az apjának, most, hogy az apja nincs többé, már nincs miért gyűlölni őt. Koljának most önmagát kell gyűlölnie. Mivel is vezekelhetné le apja ellen elkövetett rettenetes, jóvátehetetlen bűnét, ha nem az önmaga iránti gyűlölettel, s az iránta érzett szeretettel?... De mi haszna, ha csak önmagában, lopva fog szeretni és gyűlölni, ha senki sem veszi észre, senki sem fogja tudni, senkinek semmi köze nem lesz hozzá? Kolja úgy érezte: be kell bizonyítania önmagának és másoknak, hogy nem olyan érzéketlen ő, tehát nincs egészen elveszve, talán még maga az apja is megbocsátana neki... Ki érthetné ezt meg, ha nem az anyja? Mama! Mama! És mégse... Akkor hogyan lehetne elvárni másoktól, hogy megértsék? Mama! Mama! Nem értettél meg engem.

De volt még egy ember, aki bízott Koljában, aki talán még jobban bízott benne, mint az anyja: Szonya Potyehina.

Mindig ismerték egymást, egész életükben. Messzi-messzi gyerekkorukban, Kolja tudata számára hozzáférhetetlen időkben találkoztak először. Anyja, amikor esténként elmenekült garázdálkodó férje elől, felkapta a fiát és futott a szomszédokhoz, legtöbbször le, Potyehinékhoz. Az asszonyok kipanaszkodták magukat egymásnak, együtt sírtak, vigasztalták egymást, a kis Kolja pedig a kis Szonyával a padlón babázott vagy néha civakodott vele.

Aztán ezek a menekülések abbamaradtak, talán mert Kolja megnőtt, és már nehéz lett volna felnyalábolni, és futni vele, vagy mert a botrányok oly gyakorivá váltak, hogy anyja restellte állan-

dóan a szomszédokat zaklatni. Attól fogva Kolja és Szonya csak véletlenül találkozott a lépcsőházban vagy az udvaron, nem beszélgettek egymással, még csak köszönni se jutott eszükbe. A házban mindenki sajnálta Kolját, Szonya anyja is. Alighanem akkor kezdte sajnálni őt maga Szonya is.

Egyazon esztendőben kezdtek iskolába járni, egy osztályba kerültek, de erre az időre teljesen elidegenedtek egymástól – egyszerűen egy kisfiú meg egy kislány, aki véletlenül egy házban lakik. Kolja különben se barátkozott senkivel. Egy percre se felejtette el, hogy mindenki tud a lakásukban dúló botrányokról, és mártírnak tartják őt. Ő nem olyan, mint a többiek – rosszabb, szerencsétlenebb! Ha néha meg is feledkezett erről, gyorsan az eszébe juttatták... Sajnálkozással: „Ó, te szerencsétlen, szerencsétlen gyerek! Jobb lenne, ha gyermekotthonba kerülnél, mint hogy egy ilyen szörnyeteggel élj egy fedél alatt!" Kolja irigykedett mindenkire és mindenkit gyűlölt. Az iskolában rosszul tanult, nagy nehezen bukdácsolt át egyik osztályból a másikba, a tanárokkal gorombáskodott, a gyerekektől elhúzódott, időnként pedig dühroham tört ki rajta, ilyenkor nekiesett a legerősebbeknek. Többnyire meghátráltak előle – nem normális! –, néha megverték.

Ő pedig a bosszúállás gyönyörét élvezte attól, hogy rossz, hogy a tanárok nem bírnak vele. Talán ilyen is maradt volna egész életére – irigy, gyűlölködő, aki élvezi saját szerencsétlenségét. De váratlan dolog történt...

Az iskola hatodik-hetedik osztályai nyári túrát szerveztek a Krapivnyica-patak mentén, mely egy nagy folyóba torkollik. Az ilyesfajta kirándulásokat Andrej Mihajlovics, a tornatanár szervezte – több napra mentek, tábortüzet raktak, gallysátorban háltak, halat fogtak, vad gyümölccsel el-elcsapták a hasukat. Azon a bizonyos úton baleset történt, nem túl nagy, de kellemetlen, Szonya Potyehina, amint keresztül akart mászni egy vízmosáson, megcsúszott és megrándította a lábát – a bokája feldagadt, nem tudott ráállni. Szakítsák félbe a kirándulást? Csináljanak hordágyat és felváltva cipeljék Szonyát az ösvényen, erdőn és mocsáron át egészen a kikötőig? Valakinek eszébe jutott a kajak, amelyet azért hoztak magukkal, hogy majd csónakázgatnak a tavon. Mi lenne, ha Szonyát útnak indítanák le a folyón a kajakkal?...

Jól kajakozni csak hárman tudtak: Igor Suljajev, Kolja Korjakin és persze maga Andrej Mihajlovics. De Andrej Mihajlovics nem hagyhatta magukra a gyerekeket az erdő kellős közepén. Szonyára bízták, hogy a két fiú közül melyikkel indul el. És Szonya Kolját választotta. A biztonság kedvéért még három fiút útnak indítottak gyalog lefelé a parton, hátha valami segítségre lesz szükség. De a Krapivnyica partjai mocsarasak, a fiúk távolabb követték a patakot, úgyhogy Kolja meg Szonya egész úton kettesben maradt.

Ez volt Kolja Korjakin életének legboldogabb napja. Ez a nap mindent megváltoztatott.

A fekete vízen napmelengette csillogó tündérrózsalevelek pihentek, fölöttük kék szitakötők lebegtek. Ezek a szitakötők váratlanul bukkantak elő a tiszta levegőből, s ugyanolyan váratlanul el is tűntek, szeszélyes játszadozással, mintha mindegyiknek egy-egy parányi ködsapkája volna: itt vagyunk és már el is tűntünk, nem vagyunk, és lám, előbukkanunk. Szonya Kolja előtt ült, fején feszesre kötött színes kendő, a kendő alól – vékony, nyúlánk nyakán – aranyló hajgyűrűcskék bodorodtak elő.

Kolja mintha felébredt volna. Ahogy eddig élt – s úgy érezte: milyen rég már! – nem volt igazi élet, mintha álmában lett volna; tulajdonképpen látott mindent, mégse vett tudomást semmiről, ha nem bosszantotta, nem zavarta, nem ingerelte. Azon a napon körös-körül egyszerre minden felszikrázott: a patak feneketlenül sötét vize, feje fölött a mélységes kék ég, amely majd szétfeszítette a mellét, még a levegő, az áttetsző levegő is, amelyet eddig sohasem vett észre, az is érzékelhetővé vált, érezni lehetett, a patak nedvességével, a borókabokrok bódító illatával átitatott, részegítően friss ízét. A part sűrű füvében pedig lángoló lila foltokban virított az erdei gólyaorr. És ezek a pompás kék szitakötők, amelyek egyik pillanatról a másikra képesek feloldódni a levegőben! A csendes világ szilajjá vált, boldogan harsogott körülötte, és Kolja riadtan ámuldozott: mi lesz, ha mindez eltűnik, hisz nem tarthat soká.

De aztán rájött: Szonya az oka! Amíg ő ott van mellette, nem hanyatlik vissza eddigi álmába, a virágok nem hullatják el szirmaikat, a levegő nem válik zavarossá. Szonya őt választotta, s nem Igor Suljajevet. Kolja először aratott győzelmet valakin. Ha

most egy pillanatra elengedné az evezőt és előrenyújtaná kezét, megérinthetné a lány nyakán az aranyló fürtöket. Itt van mellette...

Csakhogy előbb-utóbb mégiscsak véget ér ez a folyó, mely körülöleli a kajakot, s őket kettejüket. Véget ér a folyó, véget ér a csoda, s minden megint olyan lesz, mint eddig. Még nem sejtette, milyen kanyargós és hosszú a Krapivnyica-patak, s mennyi váratlan ajándékot tartogat számára.

– Jaj, de jó! Örökké tudnék így csónakázni... – szólt a lány.

Ez volt az első ajándék: Szonyának is jó, nemcsak neki.

Aztán egy torlaszba ütköztek, úgyhogy partra kellett segítenie a lányt. Ez volt a második ajándék: a lány habozás nélkül, bizalommal átölelte a nyakát. A Krapivnyicán ez is megtörténhetett. Szonya később soha többé nem ölelte meg – zavarba jöttek volna.

Végre elérték a nagy folyót, a kikötőt, de addigra Kolja már ráeszmélt, hogy útjuk nem ért véget, talán soha nem is fog véget érni.

De ugyanakkor félelem ébredt benne. Kicsoda ő – és kicsoda Szonya? A lány felocsúdik, és elfordul tőle, hisz hogy is tűrné őt, akit némelyek romlottnak, mások szegény szerencsétlennek tartanak? Vele senki nem tud összebarátkozni, hát milyen alapon barátkozna vele éppen Szonya? Gyökeret eresztett ez a félelem és nem múlt el. Állandósult a kétkedés: méltó-e ő Szonya figyelmére? Kolját örökre megfertőzte az elégedetlenség önmagával.

A Krapivnyicán tett kirándulás után napról napra jobban hozzászokott, hogy a lány ott van mellette. Minden napja azzal a boldog tudattal kezdődött, hogy ma is látja. S mivel Szonya is látni fogja őt, szépnek, kifogástalannak kell lennie. Kérlelhetetlenül szigorú lett önmagához. Kezdett jól tanulni, rávetette magát a könyvekre, a dührohamok maguktól elmúltak, a tanárok kezdték példaként állítani a többiek elé, még az öltözetére is aggályosan vigyázott, még a járására is ügyelt, rettegett, nehogy akár a legcsekélyebb, akaratlan hazugságon kapják, mindent megtett, csak hogy Szonya ne gondolhasson róla semmi rosszat. Szonya mellette van, s ezért örökre adósa. Élni annyi, mint neki tetszeni.

Egyetlen dolog volt csak, amin nem volt ereje változtatni: nem tudta megszüntetni a förtelmes otthoni botrányokat, amelyeknek poklában főtt és amelyekről szakadatlanul folyt a pletyka min-

denfelé. Szonya pedig hallotta ezeket... Ha találkoztak, szégyellt a lány szemébe nézni. Kezdett szenvedni az anyja miatt, és nőtt benne a gyűlölet az apjával szemben...

Az apja iránti gyűlölet és a Szonya iránti rajongás – két összeférhetetlen, lelkét szétfeszítő érzés. Ha nincs Szonya, Kolja tűr tovább, sose merészel puskát ragadni. De ott a vértócsa a parkettán, és már nem lehet Szonyára gondolni.

Azóta nem gondolt Szonyára, csak az apja járt a fejében.

Csak most jutott eszébe, az anyjával történt találkozás után. Az anyja nem értette meg, hogy érthetnék hát meg mások?

És Szonya?...

Szonya mindig más volt, mint a többiek. Szonya akkor is megértette, amikor még ő sem értette saját magát. Szonya az ő lelkiismerete. Szonya a csúcs, amelyhez fel akar nőni. Hogy is merészel kételkedni benne?

De egyvalamiről mégis meg kell győződnie: hogy Szonya nem fordult el tőle. Vajon ha találkozót kér, eljön-e vagy sem?...

6

Szonyát mintha kicserélték volna.

Kisgyerek korától fogva átlagos teremtés volt, az iskola kilenc esztendeje alatt sohasem tűnt ki semmiben. A tanárok nem állították példának mások elé, de alighanem meg se rótták soha. Szívesen látták minden lánytársaságban, de ha valami okból nem jelent meg, nem sértődött meg senki, s nem vetették később a szemére: „Miért nem jöttél el?" A fiúk pajtáskodva bántak vele, de különösebb figyelmet nem tanúsítottak iránta. Olyan lány volt, mint a többi, nem jobb, nem rosszabb másoknál. Mindenki tudta, hogy Kolja Korjakin vonzódik hozzá, de ez sem keltett senkiben különösebb csodálkozást – megszokott dolog ez is, mindenki vonzódik valakihez; ha épp Szonya Potyehinához – hát aztán, nagyon is tetszhet valakinek. Egy darabig csodálkoztak Kolján – megváltozott a fiú! –, aztán hamarosan hozzászoktak ehhez is. Szonya pedig ekkor is háttérben maradt – nem tűnt szembe senkinek, jó volt, alkalmazkodó, akiről nem tételezhető fel, hogy ő találta fel a puskaport.

És most egyszerre az osztály hőse lett. Szlavka Kuseljov, aki semmiben nem hitt, aki mindenben kételkedett, elsőnek ismerte el az igazát.

Igaza van, s ez egyetlen pillanatra sem volt előtte kétséges. Más aggasztotta: vajon mindenki elismeri-e az ő megszenvedett igazát? Bizonyára van, aki titokban nem ért egyet vele, van, aki ingadozik, van, aki nem tudja lenyelni az ő tántoríthatatlan elszántságát; nem véletlenül rejtik előle a pillantásukat, húzzák össze magukat. Szonya mindenkire gyanakodott, mindenkivel harciasan bánt, mindenkiben ellenséget gyanított, s készen állt, hogy rávesse magát – mint valami megszállott vezér, aki csak önmagában nem kételkedik.

Az osztály fojtott türelmetlenséggel várta Arkagyij Kirillovics óráját; végre elkezdődött.

Most ott a megszokott helyen ismerős alakja – kopott, túl bő öltöny, mindig egyforma nyakkendő, most is ugyanaz a görnyedt tartás, borús, de nyugodt arc, magabiztos, tempós mozdulatok. Arkagyij Kirillovics közepes termetű volt, de mindig a nagyság és a megbízható szilárdság érzetét keltette. Ma is úgy festett, mint máskor.

Minden tanárnak volt valamilyen gyengéje. Ezek rendszerint bocsánatos apróságok voltak, mégis némi lenézést keltettek. Borisz Georgijevics, a történelemtanár piperkőc volt, s ez néha mulatságosan hatott. Avguszta Fjodorovna, a jóságos, öreg matematikatanárnő naivan bízott mindenkiben, könnyen bevette Zsorka Dardanella megható történeteit, hogy miért nem csinálta meg a házi feladatát. Ivan Robertovics Kohot, a fizikust szigorúsága miatt Rettenetes Vanyának hívták a háta mögött... Talán csak Arkagyij Kirillovicsnak nem volt egyetlen gyengéje sem. Ha személyével kapcsolatban előfordult is élcelődés, nem az ő rovására történt, hanem az őt túlságosan istenítő kislányokéra.

Szonya nem tartozott a rajongók közé, soha nem áradozott róla, hogy jaj, micsoda nagyszerű ember! De meg volt győződve arról, hogy Arkagyij Kirillovics a legigazságosabb, a legokosabb ember azok közt, akiket ismer. Senki nem képes úgy megérteni az embert, mint ő: – még magad se vagy tisztában azzal, hogy mit is érzel, ő már meg is találja rá a pontos szavakat, senki nem ad

olyan okos tanácsot, egyetlen tanár se törődik annyira veled, mint ő. Szonya ezt jól megjegyezte magának, de nem verte nagydobra.

Most viszont, amint megpillantotta az osztály előtt Arkagyij Kirillovicsot, aki úgy festett, mint mindig, nem változott szemernyit sem, Szonya hátán borzongás futott végig. Szonya félt Szlavka Kuseljovtól, de Arkagyij Kirillovics mégiscsak Arkagyij Kirillovics, Szlavka őhozzá képest olyan, mint a mopszli az elefánt mellett. Miért kellene Arkagyij Kirillovicsnak hajszálra úgy gondolkodnia, mint neki, Szonyának? És egyáltalán, elképzelhető-e, hogy Arkagyij Kirillovics kijelentse: Kolja Korjakin helyesen cselekedett?! Nem, nem, ostobaság azt remélni, hogy Arkagyij Kirillovics igazolja Kolját. Vele pedig nem tud vitába szállni, őt nem lehet két mondattal két vállra fektetni, mint Szlavkát.

Szonya nem bízott senkiben, nem tudott bízni Arkagyij Kirillovicsban sem. A tanár még meg sem szólalt, Szonya máris az ellenségének tekintette.

– Csapás ért bennünket... – szólalt meg halkan Arkagyij Kirillovics.

Szonya úgy megfeszült, hogy a tarkója szinte fájt, és mozdulatlanná dermedt. Látni lehetett, hogy a többiek is, az egész osztály megfeszül és mozdulatlanná mered. Valaki alatt megnyikordult a szék, az egyik padról zörögve legurult egy toll – aztán csönd támadt, halálos csönd, amit a város távoli zaja s a biológiatanárnőnek a szomszéd szertárból átszűrődő érthetetlen, de tolakodó hangja erősített.

– Bennünket, nem mást... Szeretném megkérdezni: ki számított rá, hogy a baj bekövetkezik?

Az osztály hallgatott, az osztály figyelt, az osztály nem mozdult. Szonya pedig jéggé dermedt: Arkagyij Kirillovics most mindjárt feléje fordul és megkérdi: te számítottál rá, igaz, és?... Igen, számított rá, de azért reménykedett, hogy majdcsak megoldódik magától, rendbe jön minden.

Arkagyij Kirillovics nem fordult Szonya felé, eszébe sem jutott a lány.

– Nem számított rá senki? Egyáltalán nem is sejtettetek semmit?...

Az osztály hallgatott, az osztály figyelt.

– Nem igaz! Minek áltatni magunkat? Tudtunk mi egyet-mást Kolja Korjakin életéről, voltak sejtelmeink!...

Az osztály hallgatott.

– Voltak. És?... Semmi. Az ég-vi-lá-gon sem-mi. Se aggodalom, még csak parányi izgalom sem, teljes nyugalom! Hogy lehet ez?...

Arkagyij Kirillovics ott állt az osztály előtt, egy cseppet előredőlve, egy icipicit meggörnyedve, nehézkes, esetlen tartásban, mozdulatlanul és éberen figyelve, mintha várna valamit; mély barázdáktól szántott arca csalókán fáradtnak látszott, de mélyen ülő szeme árulón csillogott: tele volt aggodalommal, kereséssel, követeléssel. Akire tekintete esett, zavartan lehajtotta a fejét.

Szonyát elkerülte ez a súlyos tekintet, pedig a lány megpróbálta elkapni, sőt kihívóan kinyújtotta a nyakát. A kérdés elevenébe vágott: tudtuk? Igen! De mit lehetett tenni? Ő, Szonya, mindenki másnál közelebb állt Koljához. Mindenkinél! Mindenkinél! De még ő sem tehetett semmit, a többiek pedig még kevésbé.

– Hogy lehet ez?... – ismételte a kérdést Arkagyij Kirillovics. – Ezt semmi mással nem lehetett megmagyarázni, mint azzal, hogy ez az ember idegen volt számunkra. És ugyan minek beleártani magunkat idegenek dolgába? Hisz még beletekingetni is illetlenség.., Nem igaz?

Szonya teste rugóként megfeszült, hogy már-már felugorjon: „Nem idegen! Nem! Nekem aztán igazán nem idegen! De hát mit tehettem?..." Ám Arkagyij Kirillovics folytatta:

– De tegyük fel, hogy Kolja Korjakinnal valami okból roszszabb viszonyban voltatok, mint a többiekkel. Ő mindenki számára idegen volt, a többiek viszont jó barátai egymásnak...

Ezúttal Sztaszik Bocskov előzte meg Szonyát, hogy közbekiáltson. Az osztály sok éve mindig újraválasztott titkára szent kötelességének tartotta, hogy kiálljon az osztály mellett. Mindig ezt tette.

– Vele is ugyanúgy voltunk, mint mindenkivel, semmivel se rosszabbul – jelentette ki meggyőződéssel.

– Aha! – kapott a szón Arkagyij Kirillovics. – Egyszóval mindenkivel olyan viszonyban voltatok, mint Kolja Korjakinnal. Ezek szerint itt mindenki idegen a többiek számára?

És Sztaszik Bocskov nem válaszolt, ehelyett összehúzta magát Arkagyij Kirillovics tekintetének súlya alatt.

– Szerencsétlenség történt köztünk valakivel, és senki sem sajnálja; segítség kellene, és senki sem jelentkezik. Mindenki idegen! Micsoda ridegség...

Szonyából már-már kitört a kész ellenvetés: „Hát nem fordulhat elő, hogy a jó barát se tud segíteni?!" De egy pillanatig tétovázott, és máris felhangzott Szlavka Kuseljov behízelgően udvarias hangja:

– Arkagyij Kirillovics, szabad egy kérdést?

– De még mennyire!

– Arkagyij Kirillovics... ön nem tudott semmit arról, hogy él Kolja Korjakin?

– De tudtam, Szlava.

– Akkor miért...

Az osztályon ideges nesz futott végig.

– ... akkor ön miért nem... amíg nem volt késő?...

Szlavka Kuseljov nem fejezte be, a nesz pedig végigfutott az osztályon, és elült – a kérdés világos volt.

Arkagyij Kirillovics erőlködve kiegyenesedett és végignézett az elcsendesült osztályon.

– Azért, Szlava Kuseljov – szólalt meg higgadtan, komor, de nyugodt arccal –, mert én is éppoly érzéketlennek bizonyultam, mint ti! Igen!... És most keményebben vádolom emiatt magamat, mint titeket.

Az iskolában eltöltött kilenc esztendő alatt az Arkagyij Kirillovics előtt ülő tanítványok közül alighanem egyetlenegy sem hallotta, hogy egy tanár nyíltan hibáztassa önmagát. Az osztály lesújtva hallgatott, az osztály nem moccant. Ebben a pillanatban még Szonya is megfeledkezett éber gyanakvásáról, együttérzés, szinte szánalom fogta el.

– Vádolom magam amiatt – folytatta keményen Arkagyij Kirillovics –, hogy bár annyit beszéltem nektek a Natasa Rosztovákról, a raszkolnyikovokról, a csicsikovokról és a szobakevicsekről, megfeledkeztem arról, hogy rólatok magatokról beszéljek... Vádolom magam amiatt, hogy hittem a szép és csalóka szabályoknak, és akaratlanul is félrevezettelek benneteket!...

– Arkagyij Kirillovics! Félrevezetett?! – csodálkozott Szlava Kuseljov.

– Úgy látszik, igen.

– Miben, Arkagyij Kirillovics?

– Emlékeztek rá, én azt mondtam: legyetek kérlelhetetlenek minden aljassággal szemben, és ne várjátok, hogy valaki más bánjon el vele helyettetek?... Szép szavak, nem igaz? Nemes szavak...

– És ez félrevezetés?! – Szlava Kuseljov hangjában szinte düh remegett.

– Kegyes csalás, Szlava, éppen ezért olyan veszedelmes.

– De miért? Miért?!

– Mert ha azt mondjuk: cselekedj magad, ne várj segítséget senkitől – ez azt jelenti: cselekedj egyedül. Az ember pedig egymaga gyenge, Szlavka Kuseljov, nem gyűri le az aljasságot.

Ekkor történt, hogy Szonya nem bírta tovább és felugrott:

– Én nem akarok, nem a-ka-rok mindenkit a barátomnak tartani! – kiáltotta élesen.

7

Arkagyij Kirillovics súlyos, barázdált homlokát előrehajtva nézte Szonyát.

– Vagyis nem tetszik neked mindenki? – kérdezte.

– Miért, Arkagyij Kirillovics, önnek talán igen? Ez nem igaz, Arkagyij Kirillovics! A gazembereket ön is gyűlöli! Én is! És Szlavka is! És a többiek is mind! Csakhogy mi mind gyengék vagyunk, gyenge rongyok! Nem tudjuk elszánni magunkat!

– Mire nem tudjuk elszánni magunkat, Szonya?

– Az igazságtételre!

– Mint Kolja Korjakin?...

– Hát hogy lehet másképp megszabadulni a gazemberektől?! Neveljük át őket?... Át tudta volna nevelni Kolja az apját? És mi? Ha vállvetve nekiállunk, átneveltük volna? Leszoktattuk volna az ivásról, megszelídítettük volna azt a veszett természetét? Ez nevetséges, Arkagyij Kirillovics! Hogy itt csupa idegen él egymás között? Nem! Nem! Nekem nem volt idegen Kolja! Ezt ön is

tudja... Nem volt idegen, mégsem tudtam segíteni. És senki sem tudott volna segíteni; ha csapatostul próbáljuk, még kevésbé. Tudja, mi történt volna? Megrémülünk, inunkba száll a bátorság, rácsimpaszkodunk Kolja karjára, nekiállunk, hogy fontolóra vegyük a dolgot... Az apját meg, azt a gazembert, aki Kolja anyját majd a sírba kergette, hagytuk volna: éld csak a világod, tombolj tovább! Igenis, igaza, nagyon igaza volt Arkagyij Kirillovicsnak: nem lehet másokra számítani, küzdjön meg ki-ki a maga gazemberével! Csakhogy mihelyt igazi harcra került sor – megijedt, most aztán megtagadná a saját szavát: nem lett volna szabad fegyvert fogni! Adjuk meg magunkat?... Szégyen! Gyalázat!...

Arkagyij Kirillovics egy kissé meggörnyedve, összevont szemöldöke alól változatlan komor nyugalommal figyelte Szonyát, csak arcának ráncai váltak még súlyosabbakká.

– Folytasd! – kérte.

– Mindent elmondtam!

– Nem, nem mindent. A te szavaidból ez a következtetés adódik: kövessétek Kolja Korjakin példáját, öljétek meg apátokat, testvéreiteket, ha valamilyen okból nehéz tűrni őket. Szép kis felhívás!

Szonya kihívóan felrántotta állát.

– Gogol is erre hívott fel mindenkit, Arkagyij Kirillovics. Őt miért nem ítélte el soha?

– Gogol?!

– Ő írja le, hogy Tarasz Bulba megölte a fiát. Miért? Mert elárulta az övéit. Hát Kolja apja nem követett el árulást? Az emberiességet árulta el. Rosszabb volt Andrejnél! Össze se lehet hasonlítani! Tarasz Bulba – hős, Kolja Korjakin – bűnöző?!

Arkagyij Kirillovics hallgatott, az osztály lélegzet-visszafojtva moccant egyet-egyet – mindenki az asztal fölé hajolt, szemük mohón cikázott hol Szonya, hol a tanár felé. Barna és szőke üstökök, friss arcok, feszült figyelem: olyasmivel ütköztek most össze, ami még soha nem fordult elő rövidke életükben, amiről csak könyvekben olvashattak. Tarasz Bulba, aki megölte a fiát – olyan távoli, valószerűtlen történet, szinte mese, és most hirtelen!...

– Mondd, Szonya, véletlen-e – szólalt meg ismét Arkagyij Kirillovics –, hogy az életben senki sem ismételte meg Tarasz Bulba

hőstettét? Mi lenne, ha ez a tett szokássá vált volna az emberek között?...

– Ezek szerint Bulbának nem volt igaza? Ezek szerint meg kellett volna bocsátania az árulást a fiának? Áruld el a népedet a fiad kevéért?! – Szonya hangjában felháborodás csengett.

– A népet... Az egyik a népet védte, a másik mégiscsak jóval kevesebbet: saját magát meg az anyját. Mégis ennek is, annak is emberélet az ára. Vajon igazolható-e ez, Szonya?

– De hisz ha lehetett volna... Akkor nem emel kezet az apjára... Ezek szerint nincs más megoldás, békülj meg, hagyd, hogy az a nekivadult alkoholista a szemed láttára sírba kergesse az anyádat... Az a gazember, élvezettel kegyetlenkedik, és hagyni kell, hogy rámegy két ember boldogsága? Igazolható-e ez, Arkagyij Kirillovics?

– Úgy gondolod, Kolja megmentette a saját boldogságát és az édesanyjáét?

A nekihevült Szonya most először torpant meg. Nem válaszolt.

– Megmentette az anyját, aki ottmarad egyes-egyedül, a kiontott vér vidám emlékével. És őrá mi vár? Hát ilyen a gyilkosság árán vásárolt boldogság...

Arkagyij Kirillovics beszélt, de tisztában volt vele: Szonya hallgatása nem azt jelenti, hogy feladta volna meggyőződését, ez csupán pillanatnyi zavar. Ez a lány most tűzben ég, most nincs eszén. Ó, ha az esztelenség képes lenne hallgatni a szavakra!... Arkagyij Kirillovics arra számított, hogy talán a többiek, akik kevésbé lobognak, akik képesek hallgatni rá, mégiscsak igyekeznek majd megérteni, amit mond.

Most újra megszólalt Szlava Kuseljov:

– Arkagyij Kirillovics! Ön azt tartja, hogy gyilkosság árán soha, semmilyen körülmények között nem szerezhető boldogság?

– Azt. A boldogság és a gyilkosság összeférhetetlen.

– Ami engem illet, számomra a legnagyobb boldogság, éppúgy, mint másoknak, az, hogy élek. Ha pedig – elnézést – valami rohadt gazember egy sötét sarkon hirtelen kést ránt rám... hát nem adom az életem, nem! Igyekezni fogok, hogy én őt... Ha pedig kénytelen leszek agyoncsapni, mit fog mondani Arkagyij Kirillovics: jogom volt hozzá?

– Gyilkolni nincs jogod se neked, se neki. Ő megszegte ezt a

törvényt, te pedig az élethez való jogodat védted. Te az élet védelmezője vagy, még ha végzel is a banditával.

– Arkagyij Kirillovics! – kiáltott fel diadalmasan Szlava. – Nagyon helyesen mondta, nagyon helyesen: lehet úgy ölni, hogy az ember az élet védelmezőjévé váljék! Hát Kolja éppen ezt tette: ölt az élet nevében!

Arkagyij Kirillovics összehúzott szeme pillantásával célba vette Szlavát.

– Ölni az élet nevében... – ismételte. – Egyszerű képlet, csakugyan... Egyszerű megoldást ígér. De veszedelmes dolog ez, Kuseljov.

– A különféle bonyolult jelenségek minden egzakt tudományban egyszerű képletekre vezethetők vissza. Minél egyszerűbb, annál jobb, a tudomány csak nyer ezzel, Arkagyij Kirillovics. Miért kellene félni képletektől a mindennapi életben?

– Az, amit te mindennapi életnek nevezel, Szlava, bármely tudománynál sokoldalúbb. Ez az élet ellenállhatatlanul tör rá az emberre, rázúdítja egész kuszaságig bonyolult tartalmát, amelyben a távoli elszakíthatatlan a közelitől, a nagy a kicsitől, az egyedi az általánostól. Az egyszerű képlet nem képes átfogni az egészet. A vallás évezredekig próbált egyszerű képleteket rátukmálni az emberekre – és mi lett a haszna?

– Csakhogy ez a képlet nem vallásos! – háborodott fel Szlava.

– Úgy van. A vallás azt a képletet ajánlotta: ne ölj, te azt: ölj! Ez talán jobb?

Szlava hirtelen kihúzta magát, széles, kiugró pofacsontú arca szigorúvá vált.

– Arkagyij Kirillovics! – Szlavka szinte elfulladt az ünnepélyességtől. – Ez a képlet nem tőlem származik. Ez a képlet – „ölni, az élet nevében, a jobb élet nevében" – igen, ez vezérelte Zseljabovot, Perovszkaját, Sztyepan Halturint! Ma könyveket írnak róluk, történelemórákon tanítják tetteiket...

– És a könyvek meg a történelemórák arról nem beszéltek neked, Szlava, hogy az ő kiinduló képletük hibás, útjuk pedig eredménytelen?

– Teljesen eredménytelen? – Szlava arca még szigorúbbá vált. – Azt már nem, Arkagyij Kirillovics! Valamit azért mégiscsak tettek. A történelem mégiscsak hősöknek tartja őket, nem pedig

bűnözőknek. A történelem, Arkagyij Kirillovics! Márpedig van-e annál igazságosabb bíró?

Arkagyij Kirillovics kiegyenesedett, úgy látszott, most mindjárt kimondja a döntő szót, két vállra fekteti Szlava Kuseljovot, pontot tesz a vita végére. De Arkagyij Kirillovics csak nézte, nézte Szlavát és hallgatott. Az osztály meg várt, türelmetlen mocorgás, köhécselés kezdődött. Szlava Kuseljov állta a tanár súlyos tekintetét, nem sütötte le a szemét. A háttérben pedig, szinte az osztály fölött, elfeledetten ott állt Szonya Potyehina, és követelő tekintetét ő is Arkagyij Kirillovicsra szegezte.

Váratlanul rájuk tört a csengő hangja. Arkagyij Kirillovics lebocsátotta tekintetét, meggörnyedt. Az osztály erősebb mocorgásba kezdett, de senki sem ugrott fel a helyéről, továbbra is Arkagyij Kirillovicsot nézték, várták válaszát.

Kinn a folyosón ajtók csapódtak, az iskola megtelt a kezdődő szünet friss, vízesészerű zajával. Arkagyij Kirillovics, tekintetét felemelve csak most szólalt meg:

– Ha Kolja Korjakin esete érintetlenül hagy benneteket, ha nem változtat rajtatok semmit, akkor... soha nem lesztek igazán boldogok az életben. Rossz dolog idegenként csupa idegen között élni. És ha ti, boldogtalanok, azzal próbálkoztok, hogy a boldogságotokat... gyilkossággal szerezzétek meg, nemcsak nektek lesz rossz, hanem az egész világnak is... Mehettek. Vége az órának.

Valamennyien zajosan felálltak, ám csak Vaszja Perevoscsikov rohant volna az ajtóhoz, de még ő is megtorpant félúton. Az osztály állt, mindnyájan mozdulatlanul nézték Arkagyij Kirillovicsot. Mintha összezsugorodott volna, nem olyan tekintélyes, nem olyan erős és szilárd, mint amilyennek ismerték – háta görnyedt, keze idegesen próbálja bekapcsolni aktatáskája zárját... Kiment és nem csukta be maga után az ajtót.

– Legyőzted, öregfiú – vetette oda komor kedvvel Szlavkának Sztaszik Bocskov.

– Azt hiszem, igen – felelte Szlavka Kuseljov gondterhelten és nyugtalanul.

Egyszerre mindnyájan hadonászni, beszélni kezdtek...

Szonya Potyehina arcán még mindig vöröslő foltok izzottak, szeme vészjósló, zöld tűzben égett.

8

Szolomon és Danyila abban a teljes meggyőződésben távoztak Szulimovtól, hogy nem sikerült kinyitniuk a nyomozó szemét, semmi visszhang, és még hála istennek, hogy ők maguk megúszták: a nyomozó nem ordított rájuk, nem akaszkodott beléjük.

Pedig alaposan tévedtek. Távozásuk után Szulimovot jóleső izgalom fogta el: úgy látszik, szimatot fogott.

A bűncselekmény úgy épült fel, hogy emberek sokasága évtizedeken át tornyozta egymásra a maga kis tetteit. Némelyek közülük rég eltűntek, elnyelte őket a felejtés homálya, mások ma is élnek, virulnak, sőt beismerik, hogy akaratlan részesei voltak a bűntettnek, és vádolják önmagukat. De ezek közül egyet sem lehet az igazságszolgáltatás színe elé citálni: nem tudták, hogy mit cselekszenek. Ezeket vádolni éppolyan ostobaság lenne, mintha megvádolnák a villámot, hogy felgyújtotta a házat, a vihart, hogy elsüllyesztette a hajót, a lavinát, hogy maga alá temette az utazókat – ez a jelenség éppígy a természeti csapások kategóriájába tartozik. Nincs más hátra, mint hogy egyedül ezt a szerencsétlen fiút állítsák bíróság elé: feleljen ő mindenki helyett!

De most a bűntelen bűnösök sorában előbukkant egy, a többitől különböző, gyanús alak.

Azok közül, akik a bűncselekmény útját egyengették, egyetlenegy sem a saját hasznáért tette. Ilja Puhov viszont úgy hízott, mint a bőr alá fúródó kullancs, és éppúgy terjesztette a fertőzést is.

Senki sem tudta, mit művel. Ilja Puhovnak viszont tisztában kellett lennie azzal, hogy pártfogása szétrohasztja Rafail Korjakint. És teljesen hülyének kellett volna lennie ahhoz, hogy még csak ne is gyanítsa a veszedelmes következményeket.

Senki más vétkére nem lehet ráhúzni a Büntető Törvénykönyv egyetlen paragrafusát sem, Puhov bűne viszont kézzelfogható, tökéletesen bizonyítható és vádat lehet emelni miatta.

Ha csupán a fiút állítják a bíróság elé, a testület aligha fog megpróbálni leásni a mélybe, egészen a gyökerekig. Ha viszont odaállítanak melléje egy érett, tapasztalt haszonlesőt, aki maga személy szerint ugyan nem követett el bűncselekményt, de hozzájárult, akkor már kénytelenek lesznek mélyebbre nyúlni, feltárni azt is, ami nem látható.

A rejtett gyökerek feltárása során pedig a bűn egy része lekerülhet a fiú válláról.

Puhov éppen az az ember, akire a vádnak és a védelemnek egyaránt szüksége van, Persze feltéve, hogy a Szolomontól és Danyilától szerzett értesülésekben legalább egy szikrányi igazság van. Ha Puhov csakugyan tudatosan itatta Korjakint. Ha erre önös érdekek vezették.

Ha... Számtalan „ha", amelyeket Szulimovnak a lehető legtüzetesebb és legelfogulatlanabb módon többszörösen is ellenőriznie kell, mert nem hagyhatja rá magát ezekre az egyáltalán nem tiszteletreméltó tanúkra.

„Szimatot fogott", csakhogy ez a szimat csalóka is lehet. Ő mégis felélénkült: cselekedni kell, mégpedig haladéktalanul! Nagyon érdekes lenne megtudni például, meg van-e rendülve Puhov oly régi barátja váratlan halálától. Később ezt már nem lehet megtudni.

Szulimov elhatározta, hogy ráveti magát Puhovra.

Körülbelül ilyennek is képzelte. Ezen az emberen minden mértékletes, minden sima, semmi nem szúr szemet – telt, de nem elhízott, arca egyszerű, elöl kopasz, szívélyes, de nem hízelgő, tekintete puha, nem menekülő, de nem is tapadós, hangja visszafogott, egy árnyalatnyi, cseppet sem tolakodó méltóságérzettel. Az ilyenek tiszteletet ébresztenek, de nem kavarják fel az ember lelkét, nem vésődnek az emlékezetébe. Nem szárnyalnak az egekig, de ha valahol fészket vernek, szilárdan és tartósan berendezkednek.

Ott ültek a parányi irodában. Tiszta kis zug, benne egyetlen asztal, még egy második szék sem volt az ügyfél számára; a gazda, hogy leültethesse váratlan vendégét, egy könnyű összecsukható széket kerített valahonnan.

– Régóta ismerte Rafail Korjakint?

– Fiatalkorunk óta. – A válaszban se kapkodás, se fontolgatás, se gyanakvás.

Szulimov úgy határozott, hogy meglepi:

– Attól fogva, hogy a kutyája elszakította a maga nadrágját?

Puhov csakugyan meglepődött, nem is próbálta leplezni.

– Hát ezt honnan tudja? Még én magam is megfeledkeztem róla.

– Maga valóban megmérgezte a kutyáját?

Döbbent fejcsóválás.

– Furcsa – szólalt meg aztán Puhov –, maga a telep rég nincs már meg, az emberek, akik ott éltek, vagy elhaltak, vagy szanaszét költöztek, de a pletykák megmaradtak.

– Könnyen megcáfolhatja. Kész vagyok hinni egyetlen szóra.

– Ha olyan fontos, válaszolhatok: igen, megtettem. Valakinek csak meg kellett szabadítania a telepet attól a veszett dögtől.

– Ezt mondta akkor Rafail Korjakinnak is?

Puhov ködösen nevetett egyet.

– Ugyan már, lehetett is! Az a taknyos kölyök akkor bicskával a zsebében jött oda hozzám. No, én meg mindent megtettem, hogy azt a kést ne rántsa elő... Igaz, aztán huszonnyolc esztendőn keresztül egyre vártam, hogy egyszer mégiscsak előrántja. Ilyen ember volt.

– Csaknem harminc esztendeig várta azt a kést, mégis barátok voltak?

– Azt már nem mondanám. Közeli ismerősök voltunk, az igaz, de hogy barátok lettünk volna – ugyan már!

– Mégis együtt töltötték az egész életüket. Akárhová helyezték át magát, ő mindjárt ott termett. Nyomon követte magát, vagy mi? Nem tudott megszabadulni tőle?

– Tudtam volna...

– Mi akadályozta meg ebben?

– Én fedeztem fel benne a tehetséget. Merem azt mondani: Korjakin mester az én teremtményem.

– A tehetsége iránti rokonszenvből tartotta maga mellett?

– Ismeri maga a mi gépgyárunkat? Most már öreg üzemnek számít, nahát, az én életem története együtt kezdődött az övével. Negyvenkettőben telepítették ide a gyárat, a szabad ég alatt állították fel a gépeket, aztán kezdték körös-körül az alapokat ásni, a falakat felhúzni. Ne higgye, hogy csak a fronton pusztultak az emberek: pusztultak itt is – a hidegtől, az éhségtől, a túlfeszített munkától. Különösen azok, akik még nem serdültek fel, a tizenhat esztendősök. Na, hát én már egy kicsivel idősebb voltam, kibírtam, brigádvezető lett belőlem. Mindjárt a háború után az volt a feladatunk, hogy az új műhelyek tetejét bebádogozzuk és befessük. Hát akkor futottunk mi össze Rafaillal, magam-

hoz vettem, segédmunkásnak szántam, de észrevettem, hogy ennek a bolond kölyöknek ügyes keze van. Én voltam hát az első, aki rácsodálkozott, az első, aki értékelte. Megvallom, magát Korjakint sohasem szerettem, hanem a tehetségét, azt igen, azt mindig...

– Szerette, mégpedig önzetlenül? – vetette közbe Szulimov.

Puhov újra értőn elmosolyodott.

– Mondja, gyakori az önzetlen szeretet? Még a nőktől is azt várjuk: majd megjutalmaz a szeretetért. Én pedig gyakorlati ember vagyok, voltam brigádvezető, voltam művezető, mindig kiemelt helyen álltam, az ember bármikor befürödhet valamivel – olyan fiúkra van szükségem, akikre behunyt szemmel is számíthatok. Korjakin pedig, ha egy kicsit lök rajta az ember, tíz helyett is helytállt. Hasznom volt tehát belőle.

– Persze ebből ő is megkövetelte a maga hasznát.

– Magától értetődik.

– Mit?

– Hagytam, hogy keressen.

– Feketén?

– Feketén is – bólintott nyugodtan Puhov. – Ne ítélkezzen szigorúan. Jegyrendszer volt. A kenyérfejadagon meg az étkezdei löttyön nem sokáig húzza az ember. Nem szalasztottuk el az alkalmat, ha valami mellékes adódott. Most se vetjük meg. Korjakinnak, tudja, nem volt elég, hogy jóllakjon, neki le is kellett innia magát, anélkül nem tudott meglenni.

– Mikor kezdett inni?

– Biz' isten nem tudom.

– Nem azzal a félliterrel kezdte, amit maga tett elé a megmérgezett kutyáért?

– He-he-he! De hisz már be volt szíva, amikor odaállított hozzám, a lehető legharciasabb kedvében volt.

– Mégiscsak az az igazság, hogy éppen maga, nem más, segítette Korjakint abban, hogy ne csak jóllakott, hanem részeg is legyen, igaz?... Ismeretségük egész huszonnyolc esztendeje alatt!

– Azt akarja mondani, hogy én itattam ennyi ideig?

– Örömmel hallanám, ha nem így volna.

Egyenest Szulimov szembogarába irányuló, nyílt és sértődött tekintet.

– Gondolkodjon csak: ugyan miért itattam volna? Vajon józan és beszámítható emberekkel nem könnyebb dolgozni? Hát nem tudja, hogy ha Korjakin részeg, akkor zabolátlanul szilaj? Meg aztán nem ok nélkül féltem én, hogy előrántja azt a kést. Huszonnyolc esztendőn keresztül ivott, nekem pedig huszonnyolc esztendőn keresztül mindig résen kellett lennem. Nagy könnyebbség lett volna nekem, ha elhagyja a vodkát. Aki itatja, csak a saját vesztére teszi.

– Nézzük csak meg más oldalról, Puhov elvtárs. Maga becsülte Korjakin tehetségét, és mint beismerte, nem önzetlenül. De ez a tehetség, amelyre szüksége volt, csak akkor lehetett a kezében, ha Korjakin teljes mértékben függ magától. Márpedig minél többet iszik Korjakin, annál jobban kell neki pénz, tehát jól fizető munkára van szüksége, amelyhez viszont maga nélkül nem tud hozzájutni. A jól fizető munka nyilvánvalóan előnyös magának is, Puhov. Hát így fest a maga nem éppen önzetlen ragaszkodása Korjakin tehetségéhez. Magának igenis érdekében állt, hogy Rafail Korjakin igyon. Persze nem személy szerint maga itatta, de megteremtette hozzá a feltételeket, és félt attól, hogy abbahagyja. Mi a véleménye erről az okfejtésről, Puhov?

Puhov a nyugtalanság legkisebb jele nélkül odanyúlt az asztalán heverő dossziéhoz, s előhúzott néhány összekapcsolt lapot.

– Hát magának mi a véleménye ezekről a papírokról? – kérdezte, s odanyújtotta őket Szulimovnak. – Nézze meg: Korjakin alig tegnap halt meg, és én már fel is vettem valakit a helyére. Régóta kiszemeltem. És megjegyzem: ez nem iszik.

Szulimov egy darabig forgatta a lapokat maga előtt.

– Ezek szerint Korjakin könnyen pótolható?

– Úgy bizony, éppen ezért a maga okfejtése, már megbocsásson, homokra épült. Itatni Korjakint, hogy magam mellett tartsam, vesződni egy garázda alakkal némi haszon fejében – nem túlságosan vesződséges? Hát mit gondol, kis híján harminc év alatt nem lettem volna képes keresni helyette egy legalább ilyen jó és értékes mestert, aki ráadásul megbízható is? Vagy legalább olyat, aki nem hord kést a zsebében?

Puhov arcán se titkolt diadal (lám, két vállra fektettelek!), se csúfondárosság (na, mi az, bekaptad a legyet?) – csak a tanító

udvarias tűrelme, aki az egyszeregy igazságát bizonyítja. „Vagy ártatlan bárány, vagy remek színész" – gondolta Szulimov.

– Ismer maga bizonyos Kecske Paska és Görbe Venyka gúnynevű személyeket? – kérdezte.

– Ismertem – felelte kissé óvatosan Puhov.

– Miféle emberek?

– Semmi jót nem mondhatok róluk, elzüllött alkoholisták.

– Mégis itt dolgoztak maguknál.

– Igen, amíg az egyik teljesen tönkre nem itta magát, és kórházba nem vitték.

– És miféle fajzat ez a másik kettő, aki most is itt dolgozik – Szolomon Rabinovics és Danyila Klopovin?

– Nagyjából ugyanolyanok.

– Ezeket a kidőlt Paska és Venyka helyére vette föl. Alkoholisták helyett alkoholistákat. Miért megint ugyanezzel a gyengével?

– Kénytelen voltam éppen ilyeneket keresni.

– Hogy az ivócimbora szerepét tölthessék be Rafail Korjakin mellett?

– Pontosan.

– S ezek után el akarja velem hitetni, hogy maga nem itatta Korjakint, nem állt érdekében?

– Mondja – fordult most először éles hangon Szulimovhoz Puhov. – Mit gondol képes lettem volna abbahagyatni Korjakinnal az ivászatot? Az ilyenekkel az orvostudomány se boldogul! A részegeskedéstől megszabadítani nem áll módomban, de arra, hogy megóvjam a kellemetlenségektől – ha nehezen is, de – volt lehetőségem. Bizony, nehéz lett volna megúszni, ha Korjakin azzal iszik, aki az útjába akad, lett volna verekedés, bicskázás, és a műhely körül mindig itt ólálkodott volna mindenféle söpredék, egy kis pia reményében. Volt erre példa, amíg nem tettem meg a megfelelő lépéseket: igyon csak Korjakin olyanokkal, akik nem vágnak vissza botrányaira és megóvják a műhelyt az idegenek rohamaitól. Én nem itattam Korjakint, de abba, hogy iszik – igen, bele kellett törődnöm.

– De kellemetlen volt magának ez a Korjakin.

– Hát nem volt éppen – „édes mézem"!

– És pótolni tudta volna mással.

– Tudtam volna, de valami mindig visszatartott.

– Micsoda?

Puhov arca elborult, elfordította tekintetét.

– Egy gondolat: ha elszakad tőlem, végképp elsüllyed.

– Egyszóval mégiscsak sajnálta?

– Akárhogy vesszük is, majd harminc évig ismertük egymást. Aztán meg – ott a családja... Én igyekeztem segíteni a családnak: ahogy lehetett, a pénz fele az én segítségemmel, Korjakint kikerülve, egyenest a családnak ment.

– Korjakin a terhére volt, mégis nemes érzéseket táplált iránta?

– Ön ezt lehetetlennek tartja?

– Én kész vagyok hinni efféle lehetőségben, de vajon az ügyészségen is hinni fognak benne? Mert ők is elgondolkodnak majd azon, mi tartotta Korjakint maga mellett. A válasz pedig, ugyebár, ez lesz: nemes érzelmek. Képzelje magát az ő helyükbe: hogy lehet hinni ennek a széplelkű válasznak?

Puhov az asztal lapjára szegezte tekintetét, sokáig hallgatott.

– Igen... igen – szólalt meg. – Nehéz elhinni... De úgy érzem, más válaszom nincs rá. Nem kedveltem, nehéz ember volt, szerettem volna megszabadulni tőle, de nem tudtam rászánni magam... Világosan láttam, mi lesz azután... Ha belegondol az ember, meghűl benne a vér.

– És arra, ami történt, nem számított?

– Erre nem. De tudtam: előbb-utóbb történni fog valami... valami rettenetes.

Szulimov semmi többet nem tudott kipréselni Puhovból. Ez pedig éberségre intette: milyen ügyesen bújt ki eddig minden kérdés alól, és most hirtelen megakadt. Valahogy furcsa...

9

A komor, sötét arcú Arkagyij Kirillovics beesett, mélyen parázsló szemekkel nézte a jelenlévőket. Szűkszavúan, kemény kifejezésekkel épp az imént számolt be a IX/A-ban elszenvedett vereségéről.

– Há-át igen... – dünnyögte az igazgató. – Ez aztán önkritika...

– Van egy bolgár közmondás – szólt lassan Arkagyij Kirillovics. – Nem az a rossz ember, aki nem olvasott egyetlen könyvet

sem, rossz ember az, aki csupán egyetlen könyvet olvasott. Nem a teljesen műveletlen emberek a veszedelmesek, hanem a félműveltek. Az, amit mi a tanítványainknak az erkölcsről szavaltunk, még csak nem is egy teljes könyv, csupán a legelső oldala. Most aztán megnézhetjük magunkat...

– Há-át igen... – szólt ismét az igazgató és merev hallgatásba merült.

Az igazgatói irodában öten ültek, Emilija Viktorovna, a felsőbb osztályok tanulmányi vezetője, ez az indulatoktól kiszikkadt, még nem túl idős, de már menthetetlen vénlány, az iskola fanatikusa. Ivan Robertovics Koh, a fizikatanár, az atlétaválló, orrnyergén összenőtt dús szemöldökű, parádés férfi. Avguszta Fjodorovna, a mosolygós természetű, öregecske matematikatanárnő, Arkagyij Kirillovics. És maga Jevgenyij Makszimovics, az igazgató, aki a semmibe hunyorgott és a hasán összekulcsolt ujjaival játszott.

Az igazgatói irodában lezajló olyan fajta szűk körű megbeszélések résztvevőit, amelyeken a tantestületi ülés előtt vagy azt megkerülve döntöttek egy sereg kérdésben, tréfásan a Hatalmas Csoportnak* nevezték. Minél kisebb létszámú csoportot hívott össze Jevgenyij Makszimovics, annál bizalmasabb jellegű volt a tanácskozás. Ma váratlanul jöttek össze, és egészen kis számban, ennél kevesebben nem is szoktak.

Mint várható volt, elsőnek Emilija Viktorovna robbant ki:

– Arkagyij Kirillovics! Mire jó ez?! Miért tapossa meg önmagát? Ráadásul ilyen kegyetlenül!... Önmagát és egyúttal minket is!

– Maga úgy véli, hogy alleluját kéne énekelnünk? – morogta Arkagyij Kirillovics.

– Nem hagyjuk! Igenis, nem hagy-juk, hogy bántódás érje! Megvédjük magát – önmagától!

Emilija Viktorovnának nem volt senkije és semmije az iskolán kívül, ezért folyton a féltő gyanakvás állapotában leledzett – nehogy bárki akárcsak gondolatban is vétkezni merészeljen az ő

* Az eredetiben szereplő „Mogucsaja Kucska" utalás az orosz zene történetében oly híressé vált „Ötökre" – őket ugyanis így nevezték szó szerint: a Hatalmas Csoport. – *A szerk.*

drága iskolája ellen. S ha az iskolának nem voltak ellenségei, kitalált ilyeneket. Az ő szemében Arkagyij Kirillovics már jó ideje az iskola idegközpontja, lelkiismerete, gerince volt. Emilija Viktorovna többre becsülte talán még az igazgatónál is, aki új ember volt, s a készrę jött. Ha most Arkagyij Kirillovics az iskolát támadja, azt sötét árulásnak tekintette.

– Hogyan született magában hirtelen ez a megalázó elméletecske, hogy – ó, istenem! – erkölcsileg félművelt embereket képezünk?! Különben érthető: a szomorú eset hatása!... De hát gondolkodjunk csak: mi közünk nekünk a dologhoz? Mit tehettünk? Javítottuk volna meg Korjakin papáját? De hisz ez nevetséges, nevetséges! Gyakoroltunk volna rá pedagógiai hatást... őrá, akit rég el kellett volna hogy vigyen a rendőrség? A bűnöző elem kívül áll az iskola illetékességén. A véletlen dolga, merőben a véletlen dolga, hogy ez a szerencsétlen sorsú gyerek épp a mi iskolánkba került, ugyanilyen alapon tanulhatott volna a város bármely másik iskolájában!

– És az, hogy az egész osztály – az egész osztály! – normálisnak, sőt hasznosnak ítélte a tettét, ez is véletlen? – kérdezte Arkagyij Kirillovics.

Emilija Viktorovna összecsapta a kezét.

– Maga, Arkagyij Kirillovics, a maga módján talán nem igyekszik igazolni a szerencsétlen fiút? És nekünk talán nem szorul össze a szívünk az együttérzéstől? Hát az osztálytársai hogy lehetnének érzéketlenek iránta? Ezért mentegetik a tettét, védik, ahogy tudják. Maga erkölcsi torzulást lát ebben?... Ugyan, Arkagyij Kirillovics, szó sincs torzulásról, ezek normális gyerekek! Talán csak egy kis fiatalos hebehurgyaság van bennük. Szlava Kuseljov potenciális gyilkos?! És Szonya Potyehina?! Úristen! Térjen magához, Arkagyij Kirillovics! Ne űzzön csúfot belőlünk. Ez beteges gondolat. Dosztojevszkij-kór. Hol szedte össze? Azelőtt nem tűnt fel magában.

– Emilija Viktorovna, előfordult-e valaha is, hogy kételkedni kezdett önmagában? – kérdezte Arkagyij Kirillovics.

– Magamban igen. De magában, Arkagyij Kirillovics!... Nem, azt sose engedtem meg magamnak!

– Itt a legfőbb ideje.

– Az nem megy! Akkor az iskolában kellene kételkednem. Számomra az iskola és maga – egy.

– Én éppen azt javaslom, hogy mentsük meg az iskolát.

– Mentsük meg, Arkagyij Kirillovics, a múltunkat, sokesztendős munkánkat, elismert sikereinket! Vagy nem is volt semmiféle sikerünk?

– Siker? Miben?

– Mintha nem tudná.

– Tudom. Himnuszokat zengenek az erkölcsi nevelésünkről.

– Kolja Korjakin esete nem húzza át ezeket! Nem és nem, Arkagyij Kirillovics!

– Ez az eset: gyilkosság! Vessünk fátylat rá, meg arra is, hogy az osztály helyesli ezt a gyilkosságot, tömjük beléjük továbbra is a nemes erkölcsi fogalmakat? Nem látja, milyen fantasztikus erkölcstelenség ez, Emilija Viktorovna?

– Maga... maga szerint én?...

– Énszerintem a következtetés magától adódik – vágta oda élesen Arkagyij Kirillovics.

Emilija Viktorovna megrökönyödött, szomorú tekintettel nézett végig a többieken. Mindenki kényelmetlenül hallgatott, csak Jevgenyij Makszimovics, az igazgató hunyorgott változatlanul, mint egy jól táplált, lusta kandúr, amelyik kénytelen-kelletlen jelen van egy családi perpatvaron.

– Nem találok szavakat! – suttogta végül Emilija Viktorovna és elfordult.

– Van egy kérdésem magához... – szólt Ivan Robertovics, aki eddig elmélyülten figyelt, elmélyülten szuszogott és erőlködve ráncolta félelmetes szemöldökét. – Maga elégedetlen az eddigi nevelési módszereivel. Igaz?

– Elégedetlen vagyok.

– És teljesen el akarja vetni őket?

Ellentétben Emilija Viktorovnával – aki mindig is Arkagyij Kirillovics lelkes híve volt, sőt támogatta, segítette, zajosan dicsőítette – Ivan Robertovics Koh teljes szenvtelenséggel a háttérben maradt. Csak egyetlen dologban hitt szenvedélyesen: a fizikában. Ez a tudományág most a világmindenség alapjait ostromolja, azt az őselemet keresi, amelyből minden más felépül: az atom, a molekula, a holt ásvány, az élő sejt, a szervezet, sőt az agy, az

a roppant furcsa emberi szerv is, amely az intellektust foglalja magába. A fizika a tudományok tudománya, minden más tudomány gyökerei ide nyúlnak vissza, ez a tarka és kusza emberi fogalmak kezdete, a lét forrása. Éppen ezért Ivan Robertovics egyszerűen ügyet sem vetett arra, amit úgy nevezett: „Arkagyij Kirillovics túlbuzgó nyüzsgése a példás magatartás körül." A maga számára azt tartotta fontosnak, hogy felfedezze azokat, akik alkalmasak arra, hogy a mindent átfogó tudomány új papjaivá váljanak. Szlava Kuseljovnak például habozás nélkül meg tudott bocsátani bármit, csupán azért, mert rendkívüli papnak ígérkezik. Senki sem várta, hogy Ivan Robertovics megszólal, arra számítottak, hogy szokása szerint háttérben marad és mindvégig hallgat.

– Egyszóval el akarja vetni a régi módszert? – ismételte.

– Egészen? Nem – felelte Arkagyij Kirillovics. – De ez most roppant kevés.

– És volna valami új javaslata? Valami konkrétum, akárcsak nagy vonalakban, hipotézisként?

– Nincs semmi, kivéve azt a meggyőződést, hogy nem elégedhetünk meg a régi módszerekkel, új megoldást kell keresni.

Ivan Robertovics hangosat krákogott.

– Nem akarja elvetni a régit, nem tud ajánlani semmi újat. Akkor, már megbocsásson, mit is akar voltaképpen? Mi az, amiben higgyünk?

– Egy dologban – szólt szilárdan Arkagyij Kirillovics. – A figyelmeztető tényekben:

– Tegyük fel, hogy hiszek bennük – és aztán?

– Ha hisz abban, hogy Kolja Korjakin gyilkossága nem egyszerű véletlen, az azt jelenti, hogy nem lesz képes nyugodtan létezni, keresni kezdi, mi lehet az oka.

– És ha az okról kiderül... hm... kiderül, mondjuk, hogy nem iskolai méretű, hogy kicsik vagyunk hozzá, akkor mit tegyünk ezután?

– Tudja mit, találjuk meg előbb az okot, aztán majd gondolkodhatunk azon, hogyan tovább.

Ivan Robertovics a szemöldökét táncoltatva elégedetten bólintott:

– Logikus.

Ő csupán arról akart megbizonyosodni, nincs-e hiba az okfejtés

logikájában. Ezért most újra visszazárkózott szenvtelen hallgatásába, és semmi jelét sem adta annak, hogy nyugtalan létre akarná kárhoztatni magát, hogy meg akarná keresni a végzetes okot, amelyről a tetejében még kiderülhet, hogy „kicsik vagyunk hozzá".

Avguszta Fjodorovna erőt vett magán, kiegyenesedett, és Arkagyij Kirillovicsra vetette szelíd, öregasszonyos tekintetét.

– Arkasenyka – sóhajtotta csüggedten –, hány, de hány esztendeig kerested ezt a módszert?

A régi, régi jó barát. Negyedszázada történt, hogy Avguszta Fjodorovna, még nem őszen, nem görnyedt háttal, találkozott az egykori Pamjatnov századossal, és első beszélgetésük mindjárt olyan volt, mintha egész életükben ismerték volna egymást. És a tartalékos százados, aki akkor még el sem végezte a pedagógiai főiskolát, egyszeriben otthon érezte magát az iskolában. Attól fogva szüntelenül melengette őt Avguszta Fjodorovna cseppet sem tolakodó jóindulata. Egyébként a tanárnő mellett sokan melegedtek, és valószínűleg mind úgy gondolták, hogy többet kapnak, mint mások.

– Aligha akad hamarabb valami más, galambocskám. Mennyi tanítvány megy át ezalatt a kezünkön! A jövő gyermekeiért kellene keresgélnünk. Azok pedig, a jövőbeliek, ki tudja, milyenek lesznek, talán nem is kell nevelni őket. Messziről futsz neki, de vajon lesz-e idődugrani?

– Hát akkor ne tegyünk semmit, Fjodorovna?

– Hát ez az. Bár tudom, hogy neked nem tetszik. El kell felejteni Kolja Korjakin históriáját. Méghozzá mielőbb. Majd minden rendbe jön...

Arkagyij Kirillovics zajosan fészkelődni kezdett a székén.

– Ne ugrálj fel, ne heveskedj – állította meg Avguszta Fjodorovna. – A veszélyt, ha csakugyan fennáll, már nem tudjuk elhárítani. Vedd úgy, hogy fájdalmas baleset történt, de most riadót fújni – eső után köpönyeg. Semmit sem érünk el vele, viszont szétdúljuk az iskola rendjét. Minek?

– Helyes! Helyes! – éledt fel újra Emilija Viktorovna.

– Hát hogyisne! – Arkagyij Kirillovics felpattant.

Avguszta Fjodorovna reménytelenül sóhajtott:

– Haj-aj! Forrófejű!

– Elfelejteni Kolja Korjakin esetét! Elfelejteni! Szőnyeg alá söpörni! Nem is volt! Ez nem fog sikerülni, Avguszta! Ezt nem lehet elvenni a tanulóktól, nem lehet megtiltani nekik, hogy a maguk szája íze szerint forgassák és értelmezzék. Azt pedig hallhattátok, hogy torz módon értékelik a történeteket, hogy gyilkossággal akarják tökéletesíteni az életet. Hát akkor kezdjük az egyszerűvel: magyarázzuk meg, hogy ez torz értelmezés!...

– Ne keverd a kását, Arkasenyka, mert aztán az egész kollektíva nyelheti.

– Avguszta... Az érző szívű, jóságos Avguszta! Mi történt veled? Minden erődet, egész életedet a gyerekeknek áldozod, és akkor ilyeneket mondasz, hogy „nyelhetjük"? A gyerekek pedig maradjanak csak lelkileg nyomorékok?

– Ne nyomkodd a kelést, Arkagyij, mert elterjed az egész testen. A fiatal szervezet megbirkózik vele, begyógyul nyom nélkül.

Arkagyij Kirillovics elképedve körülnézett.

– Pe-da-gó-gu-sok! Hát miben reménykednek? Istenke megsegít, nem kap be az ördög, majd begyógyul magától? Hát akkor minek kellünk mi, pe-da-gó-gu-sok?

– Hohó! – horkant fel Ivan Robertovics.

– Mindenki megkapta, nemcsak én! – kapta fel a fejét diadalmasan Emilija Viktorovna.

Avguszta Fjodorovna szenvedően összeráncolta arcát:

– Nem hiszek én a te vaklármádnak. Nem hiszek, Arkagyij! A mi iskolánkból semmivel sem kerülnek ki rosszabb emberek, mint a többiből.

Csak az igazgató hallgatott – ült hátradőlve, és a hasán összefont ujjaival játszadozott.

10

De végre megmozdult, fölegyenesedett, egész testével Arkagyij Kirillovics felé fordult.

– Hallhatta: nem hiszünk magának! Nem győzött meg bennünket! Talán tudna mondani súlyosabb érveket, hogy osztozni tudjunk rémületében?

– Miféle bizonyíték kell még, ha az apagyilkosság nem győzi meg magukat? – csodálkozott Arkagyij Kirillovics.

– Hozzon fel legalább még egy ilyen égbekiáltó példát!

– Ilyesmi nem ismétlődik gyakran, Jevgenyij Makszimovics.

– Hát ha nem ismétlődik meg gyakran, akkor minek pánikot kelteni? Ezek szerint kivételes, nem jellemző esettel állunk szemben. Olyannal, amely nem jellemző a mi életünkre, a mi valóságunkra, Arkagyij Kirillovics. Nem mitőlünk ered, hanem más körülményekből, olyanokból származik, amelyek magától és tőlünk függetlenül, véletlenül alakultak ki.

– Egyetlen egyszer fordult elő, hogy atombombák robbantak emberek feje fölött, ez az egyszeri eset mégis teljesen reális aggodalmat keltett.

Jevgenyij Makszimovics értetlenül széttárta karját.

– Kolja Korjakin és az atombomba! Nem mondom, mellbevágó párhuzam... Ennek ellenére még ez sem bizonyítja, hogy az iskola vezette el tanítványát az apagyilkosságig. Ez továbbra is a maga túlfűtött képzeletének a terméke.

– Érzem, maguk csak akkor fognak hinni nekem, ha újra és újra hasonló eset történik. De hát én éppen azt akarom, hogy ez ne váljon lehetővé.

– Drága Arkagyij Kirillovics – szólt Jevgenyij Makszimovics és finoman megérintette a tanár térdét –, maga túlságosan izgatott, túlságosan megrázta az eset, önnek magához kell térnie, ki kellene kapcsolódnia, pihenni egy keveset, hogy aztán lehetősége nyíljon mindent józan szemmel látni. Azt tanácsolom, vegyen ki szabadságot, utazzon el egy üdülőbe, szerzek beutalót.

– Üdülőbe?... – nevetett fel keserűen Arkagyij Kirillovics. – Ezzel a beteg fantáziámmal? Nem lenne jobb mindjárt őrültekházába dugni?

Jevgenyij Makszimovics elkomorodott.

– Nos... Nevezzük nevén a dolgot. Maga kezd ellenséggé válni, Arkagyij Kirillovics. Ez az ellenségesség egyelőre csak ellenünk irányul, akik itt ülünk – Emilija Viktorovna ellen, akivel évekig kitűnően megértették egymást, Ivan Robertovics ellen, aki semmivel sem bántotta magát, Avguszta Fjodorovna ellen... Igen, még ellene is, akivel vállvetve küzdöttek egy életen át. A maga szemében mi nem vagyunk pedagógusok, nem vagyunk huma-

nisták, valamennyien holmi gonosztevők vagyunk, akik eltorzítják a gyermekek tudatát. Ma nekünk mondja ezt, holnap ugyanezt vágja oda az egész nevelői kollektívának, és ellenséges indulatokat kelt önmaga iránt. Ami még rosszabb: párthíveket talál, belharcot, szakadást, tűrhetetlen állapotokat teremt.

– Maga pedig azt akarja, hogy meneküljek el, és ne számítsak párthívekre?

– Én azt akarom, hogy az iskola normálisan folytassa munkáját, és ne fecsérelje erejét belháborúkra.

– Hisz épp az a baj, hogy az iskola nem működik normálisan.

– Ezt csak maga látja így. Egyelőre csak maga!

– Maga pedig várni akar mindaddig, amíg ez olyan nyilvánvalóvá válik, hogy mindenkinek kiszúrja a szemét? Akkor már késő lesz bármihez fogni.

– Micsoda önhittség! Azt hiszi, maga az egyetlen látó, a többiek mind vakok és ostobák?

– Hogy látóbb vagyok-e a többieknél vagy sem, nem számít, de egy biztos: észrevettem a veszélyt. Most tehát álszerénységből, azért, hogy ne tűnjek ki a többiek közül, játsszam meg a vakot?

Az igazgató kerek képén megvető fintor jelent meg.

– Nos, ide figyeljen – szólt határozottan. – Az iskola nem vállalhatja magára Nyikolaj Korjakin bűnét. Ez öngyilkos lépés lenne a részünkről. Maga ebbe akar beletaszítani bennünket, így hát mi védekezünk maga ellen. És ne gondolja, hogy ez a védekezés olyan nehéz lesz. A tanárok többsége nem kívánja kockára tenni az iskola jó hírét, azt a lehetőséget, hogy nyugodtan, bonyodalmak nélkül dolgozhasson. Csak nem képzeli, hogy könnyedén áthúznák a múltat, és hanyatt-homlok rohannának maga után? Gondolkodjon csak.

Arkagyij Kirillovics egy pillanatra eltöprengett, aztán bólintott.

– Alighanem így van... Ha itt sem értettek meg... még a régi barátaim sem, akkor miért értenének meg a többiek?

– És még ez se készteti önt megállásra?

– Látom a tanítványainkat fenyegető veszélyt és hallgassak?... Nem! Ezt nem tehetem.

– Akkor nem lenne jobb, ha mindjárt itthagyná az iskolát?

Elérni úgysem tud semmit, a dolog viszont előbb vagy utóbb úgyis ezzel fog végződni.

– Mennyivel jobb ez a belenyugvás a másiknál?

– Hát mégis, mire számít?

– Arra, hogy a vízcsepp a követ is kivájja. Azonkívül pedig szövetségeseket fogok keresni az iskolán kívül, megpróbálok közvéleményt teremteni.

Az igazgató komoran nevetett egyet.

– Na, ezzel aztán igazán semmi eredményt nem fog elérni, ezt garantálhatom. Éppen maga volt az, aki annak idején mindent megtett, hogy meggyőzze a közvéleményt: a mi iskolánk felbecsülhetetlenül értékes dologgal foglalkozik. A városi művelődési osztály folyton a mi tevékenységünket állította példaképül a többi iskola elé, a szemináriumokon, konferenciákon lelkes viták folytak rólunk, az újságok lihegve dicsőítettek bennünket. Most pedig elegendő a maga szava, és hátra arc, ismerjük be nyilvánosan, hogy hiszékeny bolondok voltunk... Ne legyen naiv, Arkagyij Kirillovics!

– Maga viszont, úgy látom, már módját ejtette, hogy kitapogassa a helyzetet, igaz? – érdeklődött Arkagyij Kirillovics.

– Igen – ismerte be egyszerűen Jevgenyij Makszimovics. – Sehol sem kételkednek abban, hogy Nyikolaj Korjakin bűncselekményéhez az iskolának sem közvetlenül, sem közvetve nincs semmi köze... Ilyen alapon akár az utcai járókelők között agitálhat a véleménye mellett.

Arkagyij Kirillovics a térdére könyökölve, a padló fölé hajtotta súlyos fejét, nézett lefelé, nem mozdult. Most valamennyien együttérzéssel néztek rá, mind, még Emilija Viktorovna is, akiben még nem hűlt ki a felháborodás, sőt a rendíthetetlen Ivan Robertovics is.

– Jól van – egyenesedett fel Arkagyij Kirillovics. – Úgy gondolom, mégiscsak keresek fórumot magamnak.

Jevgenyij Makszimovics közömbösen vállat vont. Valamennyien megmozdultak. A Hatalmas Csoport szűk körű tanácskozása véget ért.

Arkagyij Kirillovics gyakran kísérte haza Avguszta Fjodorovnát. Most is ott lépkedett mellette, óvatosan fogva az öregasszony könnyű könyökét: óvta a túlságosan törtető járókelőktől.

Avguszta Fjodorovna szokásos szemrehányó hangjában szokatlan aggódó nyugtalanság érződött.

– Az ember tökéletlen teremtmény... Hány évezrede hirdetik ezt, Arkasa, és micsoda harsány hangon! Mégis mennyi vér omlott – a tökéletesítés nevében! De hát megoldható-e elvben ez a feladat? Hátha afféle erkölcsi „környégyszögesítésen" gyötrődünk csupán?...

– Azt akarod mondani, Avguszta: én is efféle vagyok? Olyasmibe ütöm az orrom, amihez nem értek?

– Nem egészen, Arkasenyka. A pedagógusnak az a kötelessége, hogy tökéletesítse az embereket, azokat, akiket rábíznak: a konkrét Koljákat, Szlavákat, Szonyákat, Vanyákat, nem pedig valami absztrakt általános embert, tehát nem általában, nem nagyban.

– Hát én mit csinálok? Nem Szlava Kuseljov, nem Szonya Potyehina miatt fáj a fejem? Nem őket akarom megóvni valamitől, hanem úgy általában az embert – nem személyre szólóan?...

– De igen, galambocskám, Szonyáért meg Szlaváért fáj a fejed. De közben valami olyasmit akarsz kisütni, ami Szonyát is, Szlavát is, akárkit, akár közel van, akár messze, megóvhatna az erkölcstelen cselekedetektől. Valami univerzális csodaszert akarsz mindenki számára! Pontosan azt, amit a régi próféták sem tudtak megtalálni.

– Egyetlenegy általános csodaszer van csak az életben, Avguszta: figyelembe kell venni a tapasztalatot, nem szabad legyinteni rá, hanem jól az agyunkba kell vésni. Csak a tapasztalat! Más gyógyszer nincs! És annak a vérnek, amelyet Kolja Korjakin kiontott, az ő őrült cselekedetének, a szerencsétlenségének, amelytől nem tudtuk megóvni, csupán egyetlenegy igazolása lehet: tanulságul szolgál mindenkinek, Szonyának is, Szlavának is, a közelieknek is és a távoliaknak is. Te meg azt akarod, Avguszta, hogy felejtsük el mielőbb, maradjunk a régiek, vagyis ismételjük meg azt, ami volt. Ezek szerint te ellensége vagy Szonyának, Szlavának és mind a többieknek.

– Haj-aj! Ha a tapasztalat képes lenne meggyógyítani az embereket, Arkasa, akkor a földről réges-rég eltűntek volna a háborúk.

Minden egyes háború tengernyi kiontott vért, égbekiáltó szerencsétlenséget hoz magával. Mégis, látod-e Arkasenyka, a háborúk egymást követik, és tapasztalatuk, sajnos, nem hatott senkire. Naiv vagy! Arra számítasz, hogy egy tócsa vérrel megnemesítheted a jövendőt. A tapasztalat... Én tudom előre, mi lesz ebből a tapasztalatból. Elszabadítod az indulatokat, rákényszeríted az embereket, hogy emlékezzenek a kiontott vérre, és elgondolkodjanak róla, eközben pedig lehetetlenné teszed az iskola munkáját. Igen, Arkasenyka, igen, mindenki megpróbálja a maga módján értékelni azt a tócsányi kiontott vért, mindenki levonja a maga következtetését: aljasság – igazságos tett, bűnöző – hős, az egyik felháborodik – a másik együttérez. A tapasztalat arra tanít: ahol viszály van, az agyakban pedig zűrzavar, ott az emberek egymás ellen fenekednek.

– Csakhogy vezethet-e az egyetértéshez más út, Avguszta, mint a nézetek tisztázása? Készséggel elhiszem, hogy ez a tisztázás esetleg viszálykodáshoz, az indulatok elszabadulásához vezet. De ha nem merünk erre vállalkozni, akkor bújócskát kell játszanunk egymással. Akkor pedig egyáltalán ne is ábrándozzunk a kölcsönös megértésről.

– Kölcsönös megértés... Haj-aj-aj! De hisz éppen ez az az átkozott „környégyszögesítés". Évezredek óta bizonygatják, hogy megoldhatatlan! Mégis újra meg újra akad egy együgyű lélek, akinek a jó tanács falra hányt borsó. Csak azért is belevág! Csökönyös vagy, mint egy szamár!

– Nem bánom, ha a kör négyszögesítése is. Hisz ez a „bűvös" feladat is mennyire előrevitte a geometriát?...

Avguszta Fjodorovna csüggedten legyintett száraz kis kezével és elhallgatott.

Mellettük pedig dübörögve, bőgő motorokkal ott nyüzsgött az utca, kezdődött az esti csúcsforgalom: tompa pofájú dömperek; vadállatforma esetlen autódaruk, fenyegetően fölemelt gémmel; súlyos panellszállítók, oly nehezek, hogy a föld is alig bírja őket, házfalakkal megrakva; esővíztől csillogó üvegű autóbuszok; fürge személykocsik, százféle színben; esetlen köpenybe burkolódzó motorosok, akik vakmerőn cikáznak a nagy gumiabroncsok és a fenyegető hűtők között; a házak falához szoruló járókelők... – ismét megindult az emberiség mindennapos díszszemléje, a nyug-

hatatlan emberiségé, amelyet ellentmondások szaggatnak, amely mohón vágyik is az egyetértésre, de el is veti. Ott rohant mellettük, feltartóztathatatlan lendülettel, valahová az ismeretlenbe!. . .

11

Amikor Szonya hazaért az iskolából, anyja feldúltan fogadta. Telefonáltak a rendőrkapitányságtól: Kolja találkozót kér Szonyával, az engedélyt megkapta, el kell menni valahová, jelentkezni kell valakinél, de anyja összekevert és elfelejtett mindent – hová és kinél. . .

Hát eszébe jutott Koljának. Szüksége van rá!

Az utóbbi esztendőkben Szonya minden reggel egyetlen gondolattal ébredt: Kolja várja őt, látni akarja, örömet akar szerezni neki. Kolja, akit valamikor mindenki került, akit sajnáltak, s akire reménytelenül legyintettek, azért változott meg annyira, hogy rá sem lehet ismerni, mert ő ott volt mellette, és Kolja okvetlenül tetszeni akart neki. Szonya érezte, hogy minden, ami a fiúban rossz, ijesztő, kialszik, a jó pedig lángra kap, ha ő ott van mellette. Ez titkos büszkeséggel töltötte el, de senkinek, senkinek nem mutogatta, mélységesen titkolta még az anyja előtt is. Kiderült, hogy olyasvalamire képes, amire mások képtelenek. Éli a maga csendes, nyugalmas életét, éppolyan kislány, mint akármelyik másik, közben minden külön erőfeszítés nélkül, csak úgy magától hőstettet hajt végre: megváltoztat, megszépít egy embert. S ő maga is gyönyörködik benne. És bár sokat, nagyon sokat gondolkodott – minden gondolata Kolja körül, csakis körülötte forgott – sohasem értette, hogy voltaképpen mi is történik. Szavakba foglalni nem tudta volna senkinek. Egyszerűen csak élt, és örült ritka boldogságának.

Néha minden ok nélkül aggodalom is elfogta – hátha. . . A szokásos leányaggodalom: hátha jön egy hirtelen fordulat, és Kolja kiszeret belőle. . .

A hirtelen fordulat bekövetkezett, csakhogy egészen másképp. . .

De Koljának most is szüksége van rá, eszében tartja, és hívja a falakon túlról!

Kolja még nem tudja, hogy ő most talán még jobban szereti, nem fél tőle, nem vádolja, sőt büszke rá!

De nemcsak ő egyedül, hanem az osztálytársak többsége is azt tartja: az élet nevében lehetetlen volt más tennie.

Vajon tisztában van-e ezzel maga Kolja?

Rá fog jönni! Ő, Szonya, elmond neki mindent, rányitja a szemét arra, amit a falon túlról nem látni: ő, Szonya, büszke rá, és azon lesz, hogy Kolja is büszke legyen önmagára.

Kolja meg fogja tudni, milyen hűséges társ ő. A legnagyobb szerencsétlenségben is hű hozzá, mindvégig, a legvégsőkig! Semmi a világon nem választja el tőle, semmi a világon nem riasztja el, semmi a világon nem állítja meg.

Most már a többiek is hisznek az ő erejében. Hinni fog Kolja is.

Szonya, feldúlt anyját otthagyva, elrohant hazulról, hogy megtudja, hol és kinél kell jelentkeznie, nem állja útját se zár, se fal, látni fogja őt, hallani fogja, s valami nagy dolgot tár föl előtte!

Találkozók... Még nem is olyan rég ezek voltak rövidke életük legszebb percei. A találkozók, amelyekhez nem kellett senkitől engedélyt kérniük...

Szonya sokáig várt a sivár, üres szobában, amelyben csak egy hosszú, keskeny asztal állt; végre lépések hallatszottak, és bekísérte a fiút egy mord őrmester, aki a szemére tolta sapkájának ellenzőjét...

Szonyának elakadt a lélegzete; a felismerhetetlenségig lesoványodott arcból hajszolt, könyörgő szempár nézett rá. Szonya hősnek tartotta, így öntudatlanul is ilyen képet alakított ki magában: büszkének, szenvedőnek, zárkózottnak képzelte, olyannak, aki hisz saját igazában. Teljesen kiesett emlékezetéből az a Kolja, aki összetörten, önkívületben úgy állt ott az éjszaka közepén az ajtójuk előtt, mint valami holdkóros. Most – hajszolt tekintet, néma könyörgés, meggyötört arc. És Szonyát fájdalmas szánalom fogta el iránta, és megcsapta a helyrehozhatatlanság ijesztő érzete...

De úgy látszik, Kolja is zavarba jöhetett, mert ő meg arra a Szonyára számított, akit ismert, a szelíd, szerető, félénk Szonyára. Az pedig, aki most ott állt előtte, egészen más volt: hegyes álla

felszegve, teste egyenes, pattanásig feszült, tartása kihívó, mintha még magasabb is volna, szemében pedig zöld tűz lobog.

Korábbi gyakori találkozásaik során, valószerűtlenül szép múltjukban, nem tanultak meg összeölelkezni, most sem ölelték meg egymást, hanem félénken közeledve csak a kezüket nyújtották, és ujjaik egymásba akaszkodtak. A lány izzó szemmel nézte, a fiú álla finoman remegett. Anélkül, hogy szétkapcsolták volna ujjaikat, leültek a padra, s csak nézték egymást, szótlanul zihálva.

– Kol-ja... – sóhajtotta a lány, s ezzel megtette a legnehezebb lépést, megtörte a hallgatást. – Kolja, senkiben sem bízom úgy, mint benned!

A fiú szeme hajszoltan oldalt rebbent.

– Nem kell, Szonya – préselte ki magából erőlködve, meggyötörten.

– Mit nem kell? – kérdezte meglepődve a lány.

– Ilyeneket mondanod.

Szonya elhűlt, nem válaszolt.

– Engem szégyellni kell, és ... gyűlölni.

– Kolja! Téged! Gyűlölni?

– Én is gyűlölöm magamat, Szonya – mondta halkan, halovány meggyőződéssel.

A lány végre magához tért, és felháborodva felcsattant:

– Hogy mondhatsz ilyet?! Ilyet, önmagadra! Gyű-lö-löd? Miért? Amiért meg akartad menteni az anyádat? Amiért fellázadtál az ellen a fenevad ellen, akitől mindenki rettegett?... Hogy nem voltál gyáva?! Ezért – gyű-lö-löd magad?!

A fiú ijesztő közönnyel, alázatosan hallgatott.

– Nem tudsz te semmit – buggyant ki belőle végül.

– Micsoda?! Én nem tudok semmit? Mások igen, én – nem?...

– Te csak hallottál róla, de nem láttad. Téged nem eresztettek oda... Ott pedig... – Egész teste megrándult, úgy fejezte be: – A vére... Arccal a vérben...

Nem a botladozó szavak, hanem ez az utálkozó rándulás győzte meg a lányt, hogy a fiú csakugyan undorodik, förtelmesen undorodik önmagától, mint valaki másnak a gennyes fekélyétől. Most már idegesen kapkodott.

– Kolja! Térj magadhoz! Hóhér volt! Te nem egy embert, nem!... Egy hóhért... Kolja-a!

– A hóhér én vagyok, Szonya – szólt halkan és keményen, de a tekintete menekült.

– Te-e?! Hát elfelejtetted?... El?... Hogy lehet mindent elfelejteni? Emlékezz! Emlékezz rá, milyen volt, amikor egészen kicsi korodban szégyelltél az emberek szemébe nézni. Miatta szégyenkeztél! És most?... Most magad miatt?! Ő egyszeriben jó lett, te meg rossz?! Kol-ja! Miért?!

– Én most sokkal rosszabb vagyok nála.

– Volt ő valaha is igazságos? Volt valaha is jó?... Soha!... Amit tettél, rettenetes. Igen! Rettenetes, de igazságos! Jó célért tetted, Kolja. Azért, hogy megmentsd édesanyádat. Büszkének kellene lenned, hogy azt a vadállatot... igen, azt a veszedelmes dúvadot legyőzted!

– Ember volt ő, Szonya, nem vadállat – szólt Kolja konokul, a padló felé.

– Vadállat! Vadállat! Ne áltasd magad!

– Nem volt ő egészen rossz, Szonya.

– Hogyhogy nem egészen?!

– Egészen rossz emberek nincsenek a földön. Erre csak most jöttem rá.

– Nincsenek rossz emberek?... Miket beszélsz?

Kolja ismét összeráncolta homlokát.

– Én nem azt mondom...

– Egyáltalán nincsenek rossz emberek?

– Vannak. Sokan. De hogy egészen rossz legyen valaki, olyan nincs. Az apám szeretett engem, Szonya. Igen...

– Szeretett? Hisz nem hagyott élni.

Kolja ezúttal nem válaszolt azonnal, mintha egy pillanatra elbódult volna. A lány diadalmasan rászegezte a szemét: hohó, hallgat, nem tud mit mondani, még egy hajszál, és itt a győzelem!

De a fiú megmozdult, és csüggedten felsóhajtott.

– Van ilyen.

– Mi?

– Hogy az ember szeret valakit, mégse hagyja élni. Azt hiszem, gyakran van.

– Butaságokat beszélsz! – kiáltott fel hevesen, csaknem dühösen Szonya.

A fiú most egyáltalán nem válaszolt, lehorgasztott fejjel ült, a lába elé bámult. De a lány már nem örült hallgatásának, ijesztette és sértette: „Nem akar vitába szállni velem, komolytalan ostobaságot mondtam." Szonya, feltörő sértődöttségével birkózva, remegő hangon így folytatta:

– Az osztályban mindenki azt mondja: jól tetted: Senki se mer szólni ellened egy szót sem. Mindenki érti, te meg... te meg egyszerre nem. Miért?

– Azért, mert buták, Szonya. Én is az voltam.

– Lehet, hogy én buta vagyok, lehet! De Szlavka Kuseljov is neked ad igazat! Szerinted ő is buta?

– Szlavka a matematikához ért meg a fizikához... De sok mindenről eddig is többet tudtam, mint Szlavka. Apám sok mindenre megtanított.

– Lehet, hogy Szlavka is buta. Lehet, hogy mi mind buták vagyunk. De talán azokat is butának nevezed, akik a történelmet tanítják? A történelemben pedig mindig voltak, akik az igazságért embert öltek, azokat pedig hősöknek tartják. Ne a történelemnek higgyünk, hanem neked? Ez nevetséges, Kolja! Helyesen tetted, amit tettél, büszkének kéne lenned magadra. Hallod, büszkének!

Kolja fölemelte a fejét, és megrebbenő világos szemmel, különös figyelemmel nézett Szonyára, mintha most látná először. A lány kiegyenesedve, vállát felhúzva, hegyes állát előreszegezve, rezzenéstelenül, kitartóan állta a fiú tekintetét.

– Milyen is vagy... – csodálkozott a fiú.

– Milyen? Rossz? Téged védelek.

– Nem, te jó vagy és jószívű...

– És bízom, bízom benned! Jobban, mint te magad.

– Nincs nálad senki becsületesebb. Mindig olyan tisztának láttalak. És tudod... mindig gyönyörködtem benned. Lopva. És sohasem tudtam betelni a látásoddal... És most egyszerre a gyilkosság mellé állsz! Te! Szonya!...

A fiú eddig valahogy erőtlennek látszott, mintha egészen magába merülne, mintha messze volna a lánytól, hangján most először ütött át a szenvedés. Az erőtlen és reménytelen szenvedő vágyakozás az iránt a Szonya iránt, aki valaha volt. De az a Szonya nincs

többé, meghalt, csak az emléke maradt. Ez, aki itt ül mellette, más, idegen, távoli.

Szonyát rémület fogta el.

– Nem! Nem! – kiáltotta. – Nem hagyom! Hiába várod! Meg foglak óvni! Saját magadtól! Te ellensége vagy saját magadnak!

Kolja közömbösen bólintott.

– Ellensége. Hát persze...

– Ó-ó! Hát akkor én is ellenséged leszek! Neked, aki köpsz magadra! Ellenséged, ellenséged vagyok! Hiába várod, hogy megbékélek! Öltél? Jól tetted! Meg kellett ölnöd! Csak azt sajnálom, hogy nem voltam ott, hogy nem segítettem neked!

A fiú újra megrándult az undortól:

– Iszonyú.

De a lány már nem bírta visszafogni magát, az indulat elragadta; érezte, hogy kegyetlen, kegyetlen szavak törnek fel belőle, de már képtelen volt visszatartani őket.

– Iszonyú? Hát persze! Ölnöd kellett, igen! Kellett! Nem magad akartad! Aztán megijedtél, letörtél, kételkedni kezdtél, hogy kár volt, felesleges volt. Ez az iszonyú! Én meg futottam hozzád, hozzád, aki az életet védelmezte, az életet a halál árán, megmondani: veled vagyok, nem hagylak el soha! Iderohantam, és... egy puhányt találtam itt! Iszonyú!

Kolja megtántorodott ezektől a szavaktól, az asztalnak dőlt, megpróbált talpon maradni, de nem sikerült, leült.

– Menj el! – vetette oda tompán.

– Te!... Te – elkergetsz?!

– Menj el, Szonya.

A lány, akiben még mindig forrt a méreg, aki még mindig nem öntött ki mindent, felugrott.

A fiú – mélyen meggörnyedve, boglyas feje búbját előrehajtva – csak ült ott. A lány dühe felszívódott, mint víz a homokban.

– Kolja-a!

Semmi válasz.

A lány állt egy darabig, várta – nem emeli-e fel a fejét, aztán megsértődött: hogy merészeli elzavarni őt, a hűséges, szerető társat, aki kész vállalni érte bármit, akár a halált is! Hogy teheti, hogy nem válaszol, amikor ő szólítja?! Szonya hirtelen sarkon

fordult, elindult az ajtó felé. Az ajtóban megállt egy percre, hátha Kolja észhez tér. De nem szólt utána. Akkor hevesen felrántotta az ajtót és kiment.

12

Mama! Mama!... Az persze egyáltalán nem furcsa, hogy a mama nem értette meg. A mama mindig a négy fal között élt, örökös félelemben perzselődött. Szonya mindig hamarább megértette. Kolja még meg sem gondolhatta, mi történt vele, Szonya már rányitotta a szemét: csodáld és fogadd el! Csodáld! Nem akármit – saját magadat.

Menj el... És ő elment. A Krapivnyica-patak égszínkék szitakötői... léteztek, csakugyan?...

Menj el... Ő kergette el.

Mama! Mama! Te nem is sejtetted, hogy létezhetnek a világon égszínkék szitakötők, és ha hallottál is róluk, mesének tartottad. Szonya messzire vitt apától, anyától – vitt magával egy más világba, ahol szitakötők röpdösnek...

Mikor lettél ilyen érzéketlen, Szonya?

Azt követelted: gyűlöljünk együtt! Én pedig úgy belefáradtam a gyűlöletbe.

Amit pedig mondtál, végképp, végképp őrület: sajnálom, hogy nem segítettem!...

Menj el...

Most sehol senki, most aztán végképp senki, nincs kit várnia, nincs mire várnia – teljes üresség! Minek él, minek jött a világra? Csak azért, hogy megtegye azt a szörnyűséget. Azt, amit nem kellett volna! Feleslegesen, értelmetlenül! Igen, senkinek nem lett jobb a világon, ellenkezőleg, mindenkinek rosszabb lett. Még Szonyának is. Érthetetlen, hogy ezt nem képes felfogni. Pedig milyen egyszerű.

Jobb lett volna, ha sohasem ismeri meg Szonyát, ha sohasem látja az égszínkék szitakötőket. Akkor nem kellett volna kimondani: „Menj el!" És ha nincs Szonya, bizonyára nem szenved annyira az apja miatt, és nem nyúl a fegyverért. Minek, ha egyszer

nincs akinek be akarja bizonyítani, hogy szép akar lenni, hogy szép életet akar élni?

Még a kanáriról se szólt Szonyának. Nem, nem feledkezett meg róla, egyszerűen képtelen volt rá: Szonya elcsodálkozott volna, azt hitte volna, megháborodott. Kanári? Hogy kerülne az ide? Egy ilyen találkozáson.. Még a kék szitakötőket se idézték fel. Azt is – minek?...

Ha maga az apja jött volna el találkozóra... Ő aztán egészen biztosan emlékezett volna a kanárira. És milyen egyszerű lett volna beszélgetni vele.

Különös, de soha az életben nem beszélgettek meghitten: vagy csak félszavakat vetettek oda egymásnak, vagy veszekedtek. Pedig milyen egyszerű lett volna: „Apa, emlékszel, amikor az a madár berepült a szellőzőablakon?" „A kékcinke? Hát persze." „Emlékszel, tavasz volt, az ég kék, az ablak meg csupa esőcsepp. Épp akkor állt el az eső." „A kékcinke erdei madár, kisfiam, városban nem él meg..." Bensőséges beszélgetés. Mégpedig a legfontosabbról.

Kolját egyszerre nyugalom szállta meg: egészen egyedül van? Dehogyis! Elég, ha akarja, és már jön is az apja. És kedvére elbeszélgethet vele. S ő megérti, megbocsát neki, és együtt örülnek, ahogy soha még nem örültek. Milyen jó...

13

Szulimov szétrakta asztalán a papírokat. Úgy tervezte, hogy ezt a délutánt végigüli mellettük. „Ideje feltenni a pontot az i-re" – ahogy szokta mondani. Szép kis ügy, csupa meglepetés. Nem ő irányítja, hanem az hajtja őt, az ördög tudja, hová. Lám, előbukkant isten napvilágára Ilja Puhov, ez a mértékletes harácsoló. Rajta, mint valami korhadt fatuskón, mérges gomba nőtt. Csakhogy ez a köznapian mértékletes kis nyereségvágy a kirobbant bűntény fényében már igencsak félelmesen festhet.

De alighogy belemélyedt jegyzeteibe, s kezdte mondatról mondatra rekonstruálni beszélgetését Puhovval, a makrancos ügy újabb fordulattal tréfálta meg.

Megcsörrent a telefon. Ilyentájt, a munkanap végén csak az

örökké éber főnökség jelentkezhet, amelyet megbolydított valami újabb rendkívüli esemény.

– Tessék, itt Szulimov! – szólt a kagylóba olyan hangon, amely tudtul adja: lám, mi sem alszunk ám.

De a kagylóban nem a főnök nyomatékos basszusa szólalt meg, hanem egy szoprán, amelyben alig érezhető izgatott koloratúrárnyalat csengett.

– Ezer bocsánat, hogy ilyen későn zavarom. De csak az imént szereztem tudomást a férjemmel való beszélgetésükről. Puhova vagyok, Ljudmila Mihajlovna Puhova... Most már biztosan késő van, nem tudna egy időpontot kitűzni számomra holnapra?

Szulimov úgy tervezte, hogy másnap délelőtt jelentést tesz a kialakult képről. De ez a türelmetlenség – az asszony nem halasztotta a telefonálást másnapra – ez a nyugtalan csengés a hangjában... Szulimov megszimatolta, hogy az asszony valami meglepetést tartogat. Akkor pedig megeshet, hogy a kialakult kép újra összekuszálódik, mint az elromlott tévékészülék képernyőjén.

– Honnan telefonál? – kérdezte.

– Itthonról.

– Mennyi idő alatt tud ideérni?

– Félóra.

– Jöjjön most – hívta.

Puhova pontosan félóra múltán megjelent. A színpadról távozó drámai színésznő tartásával lépkedő termetes hölgy valósággal beúszott Szulimov minden hivalkodástól mentes, kincstárian szűk irodájába. Az élesen kirajzolódó, cobolyprémszerű, világos szemöldök a méltóságérzet mellett (s ezt Szulimov nyomban észrevette) valami halálosan komoly elszántságot sugárzott – lesz, ami lesz! „Szembetűnő asszonyság! – csodálkozott Szulimov, és megpróbálta melléje képzelni a kissé vedlett, jelentéktelen külsejű petyhüdt Puhovot. – Micsoda felemás pár!..." De amíg az asszony helyet foglalt, s legyűrte izgatottságát, a meghökkentő, szembeszökő külső keltette benyomás elmúlt. Szulimov észrevette, hogy a feltűnően szép, szabályos arcról hiányzik a finomság, van benne valami vulgáris, valami durvaság, a kéz túlságosan nagy, nem nőies, annak idején nyilván ismerte a nehéz munkát.

– Nem is tudom, mivel kezdjem – szólalt meg sóhajtva az asszony. – Összekeveredett minden.

– Kezdje mindjárt a lényeggel – tanácsolta Szulimov. – Aztán majd csak kibogozzuk a gubancot.

– Hát a lényeg: a lelkiismeret – jelentette ki az asszony. – Egyre mardos, nem lehet elbújni előle.

– Ki az, akivel szemben lelkifurdalást érez?

– Anna, Korjakin felesége. Meg a fiú, persze... De legfőképpen én magam.

– És ebben a lelkifurdalásban, már megbocsásson, természetesen osztozik a férje is?

Puhova közönyösen legyintett.

– Ki tudja! Lehet, hogy ő is rosszul érzi magát. De ő könnyebben tudja igazolni magát önmaga előtt: nem ő hozta össze az egészet, hanem én.

Szulimov, arcára udvarias közönyt erőltetve, figyelmesen nézte Puhova viruló arcát: „Ravaszkodik? El akarja vonni a bajt a férje feje felől? Vagy, az ördögbe is, még egy bűnbánó Magdolna?..." De Puhova fehér arcáról nem lehetett ravaszságot leolvasni, csak levertséget és makacs elszántságot: lesz, ami lesz!

– Maga hozta össze? Mit?

Nehéz sóhaj, késlekedő válasz.

– Hát ezt az egészet...

– Csak nem azt, hogy Korjakint megölte a fia?

– Attól tartok, igen.

– Arra számít, hogy be is tudja bizonyítani?

– Hogy miért ölték meg Rafailt? Azért, mert kegyetlen volt a feleségéhez. Rafail alighanem az első naptól fogva veszettül gyűlölte Annát. Őt pedig én csempésztem oda Rafailnak. Én. Mondhatnám, ővele váltottam meg magam.

– Hogy történt a dolog?

– Hogyan?... Jó rég volt, amikor a sors odavetett a szocsi barakktelepre. Hazafelé tartottunk anyámmal az evakuációból, vissza, Rosztovba, csakhogy anyámat Mamljutka állomáson úgy vitték ki a vagonból – tífusz! .. Még tizenöt éves se voltam, és egyes-egyedül maradtam a világon. Dolgoztam mosogatólányként, fát vágtam az erdőn, kis híján hozzámentem egy nálam harminc esztendővel idősebb emberhez, mire aztán ide vetett a sors, már dörzsölt lány voltam, az ilyet puszta kézzel nem lehet elkapni. A mellettem lévő ágyon pedig ott feküdt egy falusi kis-

lány, csendes, félénk kis egér. Én meg a szárnyam alá vettem, mintha a nővére volnék, az én szoknyámba kapaszkodott...

Puhova asszonyosan elszontyolodott egy kicsit, sötét szeme elfátyolosodott, szemöldöke szomorún mozdulatlanná vált fehér homlokán. Szulimov türelmesen várt.

– Bár eleget hányt-vetett az élet, úgy látszik, nem tett tönkre egészen, mert csak úgy virultam, de aztán már abba a korba jutottam, amikor veszedelmes tovább várni, a lányféle hervadásnak indul. Sokan sündörögtek körülöttem, de kiváltképp Ilja meg Rafail. Akkor már régen jóban voltak, szinte a háború vége óta – az egyik csendes, a másik vad, az egyik józan, a másik korhely, valahogy mégis összefértek egymással, csak énmiattam akasztottak tengelyt.

– Mondja csak, mi hozta őket össze, ha annyira különbözőek voltak?

– Világos: a haszon. A háború után mindenki kezdte összeszedni magát, építkeztek, tataroztak – nagy szükség volt a munkáskézre. Rafailnak ügyes keze van, de ahhoz nincs esze, hogy minél jobban kihasználja. Ilja keze nem valami erős, viszont jól tud spekulálni. Így aztán kitartottak egymás mellett, míg csak én ott nem termettem köztük.

– De hiszen a barátság azután is fennmaradt.

– Csakhogy ez már nem a régi volt. Most már nem a haszon tartotta össze őket – magam igyekeztem.

– Mi szüksége volt magának arra, hogy összetartsa őket?

– Hisz épp erről beszélek. Hallgassa csak... Egyszóval énrám fájt a foga mindkettőnek. Rafaska rögtön nekem rontott: ha akarom, megeszlek, ha akarom, szétmorzsollak! Na hiszen, bennem aztán emberére talált, én egykettőre kiadtam az útját. Az ilyen ütődöttek mindjárt elvesztik a fejüket, komolyan azzal ijesztgetett: vagy engem választasz, vagy senki mást, végzek veled, meg azzal is, aki körülötted sündörög... – Puhova sima arcán zavart, csaknem lányos, tiszta pír tűnt elő. Aztán egy határozott szemöldökrándítás: – Mi tagadás, Ilja Puhov nem is igen tetszett nekem, olyan vasalt volt, sehol egy ránc, a haja oldalt volt elválasztva, lenyalva. Furcsának találtam, hogy egy ilyen csendes ember, hogy tud megmaradni a mi veszett telepünkön. Ez nem ordítozott, nem markolászta mások mellén az inget, nem hordott

kést a zsebében, de ráncba tudta szedni még az olyan bicskás legényeket is, mint Rafocska Korjakin... Meg is fordult a fejemben – ez igen, erre az emberre lehet számítani!... – Puhova egy percre újra elszomorodott, aztán kiegyenesedett, nagyot sóhajtott: – Hát igen, a sors!... Jaj, de belefáradtam én akkor a cigányéletbe. Nyugalmat akartam, hogy egyik nap olyan legyen, mint a másik, hogy mindegyik tiszta legyen, hogy tudja előre: nem történik semmi baj, nem lesz kavarodás, bízni lehet a holnapban. Rafail mellett miféle biztonságra lehet számítani? Csak örökös háborúságra. De még ha biztosan tudom is, hogy a háborút megnyerem, az se éri meg: kikészül belé az ember...

– Tehát Puhov. Világos.

– Más megbízható ember nem volt kéznél.

– És nem csalatkozott a választásában?

– Nem csalatkoztam – felelte valami keserűséggel Puhova. – Most az egyik napom hajszálra olyan, mint a másik, meg se lehet különböztetni őket.

– Voltaképpen miért nem szakadt meg Puhov és Korjakin kapcsolata?

– Mindenki arra számított, hogy szakítanak, sőt még vér is fog ömleni. Ilja is arra számított, és rá akart beszélni, költözzünk el. Csakhogy az az eszelős utánunk rohant volna!... Hát akkor szántam rá magam... Nem szóltam senkinek, egyedül elmentem Rafocskához. Épp fekete volt a pofája az előző napi mértéktelen ivástól, szeme mint a farkasé, rejtegette is őket. „Kérni jöttél?" – kérdi. „Ugyan, mit tudnál te adni – mondok –, mid van neked?" „Megmutassam?" „Mutasd – felelem –, ha azt hiszed, hogy megszeretlek érte." Tudtam, tudtam én, hogy mindjárt megtörik, szűkölni kezd. Így is lett: „Csak egyet ints, és megváltozok, abbahagyom az ivást!..." „Csakugyan azonnal megváltozol? Sokat kéne ahhoz tűrni. Olyan türelmesnek nézel engem?" Hát akkor ajánlottam neki: „Hanem van itt egy türelmes lány, éppolyan, amilyen neked kell, el ne szalaszd, különben a kerítés tövében fogsz megdögleni!"

– Anna?

Puhova mélyen leszegte a fejét.

– Ő.

Mindketten hallgattak egy darabig.

– Maga csakugyan azért ajánlotta, hogy... megváltsa magát? – kérdezte óvatosan Szulimov.

Az asszony ráemelte tágra nyílt, beesett szemét.

– Én bíztam! Bíztam benne, hogy jó vége lesz! Annával mindig úgy voltam, mintha a húgom volna... Kérdezze meg tőle: az én szárnyam alatt élt. Úgy gondoltam, ha egyedül marad, odalesz egykettőre, most meg itt van ez az aranykezű, ügyes legény. Azt pedig, hogy egy kicsit nehéz természete van – Anna tűrni fogja, nem önt olajat a tűzre. Kivel is tudna együttélni a vad Rafaska, ha nem egy ilyen csendes lánnyal. Úgy láttam én akkor, hogy mi ketten Iljával meg ők ketten Rafaskával, ha külön csónakon is, de egyfelé fogunk evezni. Nekem nincs egyetlen rokonom sem, Annának sincs. Meg sem fordult akkor a fejemben, hogy magamat akarnám megváltani. Így alakult. Igen! De aztán rájöttem, mindenki másnál előbb rájöttem: rosszul sült el a dolog. Én már akkor is tudtam, amikor Anna még reménykedett: jaj, micsoda szörnyű hiba történt. És égetett, égetett a fájdalom. Hasztalan próbáltam egész életemben leimádkozni ezt a bűnömet. Azt hiszi, Iljának olyan nagy kedve volt Korjakinnal vesződni? Ugyan már! Még mielőtt megismerkedett volna velem, már azon spekulált, hogyan tudna megszabadulni a drágalátostól. Ostobaság, amit mondanak: hogy megnyergelte Rafaskát. Az ilyen ló előbb-utóbb elcsigázza az embert. Az utolsó időben végképp elvesztette az eszét, csak törtetett valahová, úttalan utakon...

– Azt azért még mindig nem értem, miért nem vált meg tőle, miért tűrte a férje?

– Hát még mindig nem világos, hogy miért? Én nem hagytam! Ha Ilja eltaszítja magától Rafailt, az végképp elveszti a lába alól a talajt, végképp lezüllik, koldusbotra juttatja a családját, Anna pedig akár felkötheti magát. Én pedig figyelmeztettem a férjemet: ha így lesz, otthagyom! De ő maga is tudta, hogy így lesz. Ott tartotta hát maga mellett Rafailt. Igen! Megjavítani nem bírta volna senki, de így azért mégiscsak felügyelt rá valaki. Munkaidő alatt nem mert inni. Mindig távol tartottuk a legalja társaságtól. Én magam pedig ügyeltem arra, hogy jusson pénz a családnak, hogy legyen élelmük, ruhájuk, legalább úgy, mint másoknak...

Hát tessék, ez a „szézám, tárulj"! Talán ezt a titkot hallgatta el tegnap Puhov. Nem akarta belekeverni a feleségét. Vagy talán

attól tartott: úgyse hiszik el, hogy két ennyire különböző ember csaknem harmincesztendős, szoros kapcsolatának titka ennyire egyszerű és szentimentális. Szulimov mindenesetre nemigen tudta elhinni, és nézte Ljudmila Puhova izgalomtól rózsás arcát, hátha fölfedezi rajta a hazugság jeleit, vagy legalább valami halvány nyomát, valami gyanút, kétes árnyalatocskát. De az asszony komoran és... kiismerhetetlenül ült előtte.

– Ezek szerint a Puhov–Korjakin kettős kapcsolatának oka csupán annyi, hogy maga úgy érezte, adósa Annának?

– Adósa?! – fortyant fel Puhova. – Micsoda... kupeces szó ez! Nem holmi adósság járt az én eszemben – egyszerűen nem tudtam úgy élni!

– Méghogy nem tudott úgy élni! Ne túlozzon!

– Képzelje csak magát az én helyembe! Úgy élek, ahogy akartam, csöndben. Olyan csöndesen, hogy meg lehet tőle süketülni. Mindent előre tudok, hogy mi lesz holnap, egy hét múlva, egy hónap múlva... Nem töröm a fejem semmin, nincs miért aggódni, van minden: lakás, rongyok, kocsi... Csak gyerek nincs, azt megtagadta tőlünk a sors. De hát én élek, nem haltam meg, lehetetlen, hogy ne gondoljak semmire, gondok nélkül pedig üres az élet. Olyan üres, hogy nem lehet kibírni. Az én helyemben, bárki más körülnéz és keres valakit, akiről gondoskodhat. Nekem meg nem is kellett különösebben körülnézni és keresgélni, hisz mellettem a régi ismerőseim a legsötétebb pokolban élnek. Lefessem az életüket, vagy ismeri amúgy is?... Ha pedig ismeri, kérdezze csak meg saját magától: elfeledkezhettem-e arról, hogy én mesterkedtem össze azt a nyomorúságot? Hát már hogyne szenvednék, hogyne gyötörne a lelkiismeret? És ki másért szenvednék? Aztán meg, ha jobban belegondolok, hálával tartozom Annának... Meg a vad Rafkának is. Ha ők nincsenek, én talán nem is érezném, hogy élek, még kőbálvánnyá változtam volna... Kötelesség?... Dehogyis! Magamat akartam megmenteni. Nem szívjóságból kényszerítettem rá a férjem, hogy tartsa maga mellett azt a drágalátos Rafocskát. Saját magam előtt nem játszottam meg a jóságost, maga előtt pedig nem akarom!

Szulimov meghökkenve hallgatott. Bárhogy igyekezett is felpiszkálni magában a bizalmatlanságot, Puhova nyomban eloszlatta, úgyhogy már nem kételkedett az asszony őszinteségében.

– Há-át igen... – sóhajtotta. – Meglepő história.

– Ugyan, dehogy, inkább unalmas – ellenkezett fáradtan Puhova. – Egy buta asszony becsapta önmagát. Nyugalmat akart – megkapta, akár bele is fulladhat. Eddig legalább Annáért aggódhattam, most ennek is vége. Teljesen üres lesz a világ. Egymás után rohannak majd az egyforma napok, de hová, de minek? Minek élek a földön?... Ha hiszi, ha nem, sajnálom, hogy akkor nem Rafailhoz mentem.

– Ugyan már! – háborodott fel Szulimov.

Puhova szemében sötét láng lobbant.

– Vele aztán nem lett volna nyugodalmam. Én nem Anna vagyok, én harcoltam volna vele, és azt hiszem, győztem volna. Igen!... Ki tudja, talán most büszke lehetnék: tessék, itt az én emberem, teljesen átgyúrva, nem holmi hitvány alak, nem akárki, még különb is másoknál. Lenne mire emlékezni öregségemre. De most?... Most nincs semmi.

Puhova szipogni kezdett, elővette zsebkendőjét, és őszinte keserűséggel zajosan kifújta az orrát.

14

Szonya gépies léptekkel botorkált az esőben, maga se tudta, hová.

Csak lassan fogta el a rémület a történtek miatt. „Menj el..." S ő elment, szívében sérelem, semmi más, csak sérelem. De ahogy ott lépkedett a sötét, nyirkos, kietlen város utcáin, egyre távolodva a falaktól, amelyek mögött ott maradt bezárva, őrizet alatt Kolja, lépésről lépésre nőtt benne, majd szétfeszítette a kiáltás: nem bírom!

Miért bánt így vele?! Azért, mert ő szereti!

Egyszer tömött szatyorral hazafelé sietett a boltból, s elöl a járókelők között meglátta Kolját, aki szintén hazafelé sietett. Ezúttal nem futott utána, hanem a nyomába szegődött, csak nézte, és nem tudott betelni vele. Kolja léptei lendületesek és határozottak voltak. Fejét kihívón hátravetette, lágy haja zakója gallérjára hullott. Keskeny háta ruganyosan megfeszült, egész alakja olyan könnyű, olyan takaros volt, és szinte lebegett a járda fölött a járókelők között. Egyáltalán nem hasonlított ahhoz a

gátlásos, szögletes fiúhoz, amilyennek Szonya a találkozásaikról ismerte. Így magában még különb, még meglepőbb... És Szonya lélegzete elakadt a boldogságtól – attól, hogy hamarosan találkozni fognak, s Kolja újra gátlásos és elfogódott lesz; egyszerűen attól, hogy a fiú a világon van! Szinte futott utána, és alig tudta visszatartani boldog könnyeit.

Szereti...

És az evező csobbanása a háta mögött, a Krapivnyica-patakon. A csobbanó evezőcsapások, amelyek előrehajtották őket, egyre előre! S mi van ott elöl?... Elszorult a szíve.

Szereti! Ahogy sohasem szerette apját, talán még anyját se, önmagát meg pláne!

Szereti! És cserébe – menj el!

Hiszen ha magára vállalhatná a szerencsétlenségét... Magára vállalná! Örömmel! Gondolkodás nélkül! Nem remegne! Ha meg kéne halnia, hogy ő éljen – igen, igen! Tegnapelőtt, amíg nem tudott a bajról, talán nem mert volna ilyet mondani magáról, még nem bizonyosodott meg végleg; tudta, hogy szereti, de vajon csakugyan a legvégső pontig? Most igen, igen! Most nem kételkedik, most meg van győződve róla!

És ezt kapja – menj el! Nem kellesz!

Kész lenne meghalni, nem sajnálja önmagát! Hát akkor miért kellene sajnálnia másokat? Az olyanokat pedig, mint Kolja apja – gyűlölöm, gyű-lö-löm! Azért, mert szeretem őt...

Kolja! Te vagy a legelszántabb, legigazságosabb, legbecsületesebb ember az egész világon! Csak nem értesz egyet ezzel, megsértődöl, elzavarsz magadtól... Nem fér a fejembe – őrület!

Ott lépkedett a nyirkos utcákon, cipelte a szívét szétfeszítő megmagyarázhatatlant. Képtelenség volt, hogy így történjen, mégis megtörtént, úgyhogy ez nem lidérces álom csupán. A fülében ott cseng – menj el! És nem találni más magyarázatot, csak azt: nem hős – gyáva, nem tartott ki végig, beijedt, elárulta önmagát és vele együtt őt, Szonyát is! Hát mégis tévedett, csalódott benne!

Lépés lépés után...

Szonyának félre kellett húzódnia: egymás kezét fogva egy csoport fiú és lány jött, alighanem egyetemisták, akik hazafelé tartottak valami muriról.

Ezen a késő esti órán, ebben a nyirkosságban, amikor a város kietlenül nedves és fekete, amikor a lámpákat fent párás permeteg burkolja be, a levegő tapadós, a megritkult járókelők pedig – fejüket a nyakukba húzva – mint az üldözöttek, egyenként siettek elvergődni kapujukig, a meleg szobáig, ez a felhevült társaság az egész úttestet is elfoglalva, ütemesen lépkedve, egyetlen lendületben, előrehajolva rótta az utcát. A szemerkélő esőnek odatartott jókedvű arcok, széttárt köpenyek, az aszfalton kopogó magas sarkok... S egy érces, férfias legénybasszus hetykén – rá se ránts semmire! – így harsogott:

Hej, nagyságos asszonyom,
jó szerencse úrnő,
akad, akit szeretsz nagyon,
másból csúfot űzöl...

A többiek nem túl összehangzóan, de lelkesen felkapták a dalt:

Kilenc grammnyi ólom,
ne cicázz velem...
megcsalt a halálom,
hű a szerelem!...

A kórusból kicsengett egy gondtalan leányalt.

Szonya szeme előtt hirtelen sárga körök kezdtek táncolni, izzó gyűlölet fogta el ellenük, hogy ennyire ide nem illőn boldogok tudtak lenni ezen a reménytelenül komor, rohadt estén, akik – rá se ránts semmire! – gondtalanul játszadozni mernek jó szerencse úrnővel, s akik oktalanul azt hiszik, hogy szerencséjük lesz a szerelemben.

A nyirkos, zizegő esőköpenyekbe öltözött éneklő társaság, amely félreszorította Szonyát, elhaladt mellette. Ő pedig ott állt, és nézett a fiatalok után, míg bele nem olvadtak az esővel átszőtt homályba. De a homályból, a messzeségből is visszazengett búcsúzóul a férfias basszus, most már más, diadalmas hangnemben:

Ki kardot fogna ellenünk,
vár rá a szörnyű bosszú!...

„Úristen! Ezeknek jókedvük van!..." Annyira meglepődött, hogy karikákat látott, minden tagjából kiveszett az erő. Ezeknek jókedvük van, nem törődnek semmivel. Bármi történjék is a világon, az ilyenek akkor is azt fogják gajdolni: „Megcsalt a halálom, hű a szerelem!" De mit tudnak ezek a halálról? És mit – a szerelemről?...

Egy esőgallérba burkolódzó asszony bozontos kutyust vezetett arra pórázon. A kutyus megállt egy lámpa alatt, felemelte a lábát... Szonyát forrongó gyűlölet fogta el irántuk is, gyűlölte a kurta lábú, bozontos kutyust, az ismeretlen asszonyt, sőt még a lámpaoszlopot is. Utálta a várost, utálta a gyászfekete, minden ízében átnyirkosodott világot...

De a környező világ annyira, de annyira elviselhetetlen volt, hogy ez magához térítette Szonyát: „Mi van velem?..."

Az utóbbi napokban titokban féktelenül gyűlölt mindenkit. Minden osztálytársát fagyos gyanakvással méregette: hátha ellenség, vagy esetleg az lesz belőle! Még arra sem tudta rákényszeríteni magát, hogy bízzék Szlavka Kuseljovban, aki pedig elsőként állt a pártjára.

Arkagyij Kirillovicsban sem bízott...

Most pedig itt bandukol, fogalma sincs hová, csak minél messzebb hazulról. Gyűlöli azt a házat: a legátkozottabb hely az egész városban!

És milyen panaszos, sírós szemmel néz majd rá az anyja, a jóságos édesanyja... Az apját pedig végképp ki nem állhatta: az apja Kolja ellen van, vadul ellene van mindennek, ami szent, és ez elviselhetetlen!

Mindenkit gyűlölni kell, mert bárki bármely pillanatban Kolja ellen fordulhat! Kolja senkinek sem olyan drága, mint neki, senki sem szereti úgy, mint ő, senki sem szenved miatta úgy, mint ő. Érte kész vállalni a háborút az egész világ ellen is!

De most... Hát igen, most ő maga is gyűlöli Kolját. Menj el... nem, dehogyis hős: elhagyta magát, gyáva, áruló...

Háború az egész világ ellen?... Nem, csak nincs körülötte senki és semmi: nincs se szerelem, se nemes harag – csak tehetetlen gyűlölet.

Az utcai lámpák fölött ott lógott a nedyességtől felduzzadt, súlyos ég, sötéten ágaskodtak az idegen ablakokkal világító feke-

te házak. Minden ablak mögött emberek élnek. A világon sok ember él, alig lehet elférni tőlük, de egy sincs közöttük, aki szeretné őt, és akit viszont lehetne szeretni. S a gyűlöletére sem vet ügyet senki. Közömbösek. Őrá nincs szükség.

Mintha semmit nem adott volna Koljának, csak ezt a gyűlöletet mindenkivel szemben, még azokkal szemben is, akik nem is követhettek el semmi bűnt. Kolja pedig már nem gyűlöli apját, akit gonoszságáért ő maga ölt meg: „Egészen rossz emberek nincsenek a világon."

Ezek a szavak most nem háborították fel Szonyát – belefáradt a felháborodásba, most csüggedten elgondolkodott. És nyomban felötlött benne egy egyszerű és világos gondolat: Kolja egész életét az apja mellett töltötte; hát elképzelhető, hogy az apja egész életében, száz és száz napon át mindig csak gonosz, csak vadállat lett volna? Hiszen a vadállati tombolásba is bele lehet fáradni.

Az első gondolatot pedig nyomban követte a második, amely ugyanilyen főbekólintóan egyszerű és nyilvánvaló volt: hiszen akkor Kolja a gonosz apjával együtt a jót is megölte!...

S ő még azt követelte tőle: légy büszke magadra!

Egyszerre minden a visszájára fordult, az ellenkező irányba csapott át – el a gyűlölettől, el a gyilkosságtól! Szonya egyszerre Kolja szemével, Kolja szerető szemével pillantotta meg saját magát: „Mindig olyan jónak, kedvesnek, tisztának láttalak..." S ő, a jóságos, a tiszta, habzó szájjal azt követeli: légy büszke arra, hogy gyilkoltál!...

Az úttest fölött kialudt a lámpa. Véget ért az este, a város éjszakára eloltotta utcai fényeinek egy részét. A magasban, a tetők fölött függő sötétség lejjebb zuhant. A város mintha összehúzódott, mozdulatlanná dermedt volna. Csak az eső neszezett tovább behízelgően, az élt a sötétben.

Szonya ott állt az esőben idegen utcán – amely olyan sötét volt, mint egy barlang –, lesújtva attól, amilyennek most fölfedezte magát: milyen förtelmes ő, hogyan is képesek mások elviselni az ilyet, hogy állhat így az emberek elé, hogy nézhet a szemükbe...

Ha most visszamehetne Koljához, ha a bocsánatáért könyörögheme. De Kolját most falak és lakatok őrzik... Ami pedig megtörtént, azt éppúgy nem lehet semmissé tenni, ahogy nem lehet visszafordítani az időt.

15

Odakinn a folyosón abbamaradt a járkálás, megállt az élet, és a bőrtön titokzatos épületét feszült csönd töltötte meg.

Kolja ott feküdt a priccsen, hitegette önmagát, hogy alszik, hogy össze van törve, hogy közömbös minden iránt, de valójában meglapulva várta, várta, hogy újra megjelenik Ő. Biztos volt abban, hogy eljön, nem csapja be! S félt, hogy elriasztja.

És csakugyan megjött – nesztelenül, leült az ágyra, Kolja lábához. Olyan magas és vállas volt, hogy a cella egyszeriben szűkké vált. A mennyezeti lámpa megvilágította boglyas csepűhaját, és árnyékot vetett arcára. De Kolja tudta, hogy van arca, hogy nincs szétroncsolva, és olyan ismerős, hogy az ember sírni szeretne. Szelíd hűvösség áradt belőle, mint forró napon a fenyves sűrűjéből.

– Féltem, hogy nem jössz el.

– Most már ne félj semmitől, minden elmúlt.

– Ha veled vagyok, nem félek, de ha nem vagy itt, mindenkitől félek, még a mamától is.

Ez nem egészen így volt. Kolja egy kicsit félt Tőle, hátha Ő valami rosszat talál mondani a mamáról, akkor Vele is ugyanolyan nehéz lesz beszélgetni. Szörnyű rágondolni, hogy még Vele is!... De Ő mindjárt megérezte a félelmét, és éppen azt mondta, amit Kolja hallani szeretett volna:

– Ne félj a mamától, hanem sajnáld.

– És téged szabad sajnálnom?

– Nem, nem szabad.

– Miért nem? Nagyon szeretném!

– Látod, milyen jó nekem veled.

– Tudod mit, beszéljünk valamiről, ami régen volt.

– Nem felejtetted el a legelső horgászásunkat?

– Akkor még egészen kicsi voltam, csak arra emlékszem, hogy a fű... nagyon hideg és nedves volt.

– A harmattól.

– Meg a folyóra, fekete volt, félelmetes és gőzölgött.

– Az a köd volt.

– Aztán madarak röpködtek arra, alacsonyan, nagyon alacsonyan, egészen a víz felett, a szárnyuk súrolta a felszínét.

– Vadkacsák voltak.
– De legjobban a kékcinegére szeretek emlékezni.
– Szeress mindent: a harmatot, a ködöt, a vadkacsákat, minden más madarat és állatot. Hisz olyan egyszerű dolog szeretni. Látod. engem is megszerettél, és egyszerre minden jó lett.
– Jó lett . . . – visszhangozta Kolja, és elsírta magát a boldogságtól.

Léptek koppantak a folyosó mélyén, s Ő búcsúzás nélkül eltűnt. Kolja arcán boldog könnyek száradtak. . .

16

Ljudmila Puhova jó darabig ott maradt Szulimovnál. A nyomozó hosszasan faggatta, de sehogy sem tudta ellentmondáson érni, s mindaz, amit hallott, egészében egybevágott az öreg Jevdokija, Anna Korjakina, sőt a Rafail Korjakint „tiszta könnyekkel" elsirató vérző szívű Szolomon vallomásával. Szulimov elkészítette a jegyzőkönyvet. Puhova ráérősen, aprólékosan végigolvasta, újra átélte az egészet, és hangosan sóhajtozott:
– Így volt, így volt. Nem akarom mentegetni magam.

Úgy látszik, a férjét sem akarta mentegetni: amikor Szulimov azt a megjegyzést tette, hogy Puhov nem éppen érdek nélkül tartotta a kapcsolatot Korjakinnal, Puhova nem tett semmi ellenvetést. Az asszony aláírta a jegyzőkönyvet, aztán elbúcsúztak.

Egyszóval, Ilja Puhov se vétkesebb a többieknél. A legvétkesebb Rafail Korjakin: minden lehetőt és lehetetlent megtett, hogy ilyen förtelmes halállal végezze. Csakhogy rajta már nem lehet semmit számon kérni. Egyedül a fiának kell majd felelni, aki pedig a maga kurta életében amúgy is éppen eleget szenvedett azokért a bűnökért, amiket más-más időben különböző emberek elkövettek.

Már késő este volt, a kapitányság nappal nyüzsgő nagy épülete most elcsendesedett, csak a földszinten virrasztanak azok, akiknek az a kötelességük, hogy vigyázzák a város rendjét. Meg talán egy-két irodában üldögél még aktáiba mélyedve egy-egy olyasféle mártír, mint Szulimov, hogy „feltegye a pontot az i-re". Az aszta-

lon, a lámpa alatt ott feküdt a nyitott dosszié, a megkezdett ügyirat...

Úgy látszik, Szulimov megtett egy kört, és oda jutott vissza, ahonnan elindult. A rövid idő alatt összegyűjtött tanúvallomások voltaképpen semmi eredményre nem vezettek. A fiú megölte az apját – ennyi az egész, ez pedig amúgy is ordítóan nyilvánvaló tény!

Szulimovot korábban is érték kudarcok: a kiszimatolt bűnöző olykor kicsusszant a keze közül, mint a menyhal. Ilyenkor dühös volt, emésztette magát, hogy elügyetlenkedte a dolgot, hogy rossz irányból akarta elkapni, és önérzetesen nyelte a főnökség szemrehányásait. Most senki nem tesz szemrehányást neki, senki nem fog elégedetlenkedni vele, és voltaképpen arra sincs semmi oka, hogy önmagára dühös legyen: ha bárki más van az ő helyében, az se tehetett volna többet. De a mindenségit neki, még sincs nyugta, szeretné valakinek kiönteni a lelkét, vezeklőn gyónni, ahogy előtte a fiú anyja, nagyanyja, vagy akár ez a Ljudmila Puhova gyónt meg neki. Aki farkasok közé kerül, együtt üvölt velük: lám, ő is elkapta ezt a ragályt.

Gondolkozz csak, tisztázd: miért vagy elégedetlen magaddal, miért szorongat a bűntudat? Sajnálod a fiút, amiért nem vagy képes segíteni rajta? De hisz azelőtt is előfordult, hogy sajnáltál egy-egy együgyű fickót, aki ostobaságból vagy merő véletlenségből belekeveredett valami piszkos históriába. Sajnálta, az igaz, de önmagát nem érezte vétkesnek velük szemben.

Honnan most ez a bűntudat? Nem onnan talán, hogy sokat akar a szarka, de nem bírja a farka? A múltat nem lehet felelősségre vonni, egyedül a fiút fogják bíróság elé állítani, és a fiatalkorúak büntetőintézetébe csukják. Azok a fiatalkorúak pedig már romlottak. Nyikolaj Korjakin olyanok közé kerül, akiktől a társadalom meg akart szabadulni. Igaz, vannak ott nevelők, de azok se csodatevők, mégcsak nem is Makarenkók, többnyire hétköznapi emberek. Az ő hatásuk nem okvetlenül lesz erősebb, mint a fiatal tolvajoké, a szadista huligánoké, a betegesen cinikus bűnözőké, akikkel együtt kell élnie. Ez a mérgezett gyermekkorú legényke, akit saját tette is súlyosan megsebezett, mindent kitanulhat az intézetben, és mire kikerül, esetleg rosszabb lesz, mint az apja volt. Vajon milyen meglepetésekkel szolgál a későbbiekben?

Könnyen meglehet, hogy sok év múlva egy éppilyen nyomozó, mint ő, Szulimov, valamilyen veszedelmes bűncselekmény kivizsgálása közben a szokásosnál figyelmesebben belemélyed a múltba, és észreveszi őt, Szulimovot. Nem akartad, mégis ott lesz piszkos ujjlenyomatod a jövőn.

Márpedig te nem Vanyka Klevij vagy, nem is tudatlan Jevdokija Korjakina, az ő keserves tapasztalatukon láttad már, hogy az ártatlan kis baklövésekből nőnek ki a tragédiák. Láttad, és – mégis hagynád. Hát hogy ne éreznél bűntudatot?...

Telefoncsörgés térítette magához. Ez meg kicsoda? A legvalószínűbb, hogy újabb bűncselekmény történt, azért hívják. De hogyan vághat neki egy újabb ügynek ilyen zűrzavarral a fejében, ennyire telve kételyekkel? Egyáltalán, képes lesz-e megszabadulni ettől a bizonytalanságtól, tud-e úgy dolgozni, ahogy eddig?

– Itt Szulimov!

– Ne lepődjön meg, itt Pamjatnov beszél. Arkagyij Kirillovics Pamjatnov tanár. Remélem, még nem felejtett el.

– Maga az?!

– Az imént érdeklődtem az ügyeletestől, mikor lehet holnap elcsípni magát. Ő mondta, hogy maga még bent van. Így aztán... már ne haragudjék.

– Nahát! Éppen ön az, akire most szükségem van! – kiáltott fel önmaga számára is váratlanul Szulimov.

– Nekem meg magára.

– Fuldoklom, Arkagyij Kirillovics, mentsen meg!

– Sajnos, magam is buborékokat eregetek.

– Hát akkor kapaszkodjunk egymásba. Hátha partra vergődünk valahogy.

Rövid hallgatás a vonal túlsó végén, aztán a határozott válasz:

– Jöjjön el hozzánk. A feleségem már aludni fog, de egy kávét megígérhetek.

17

Arkagyij Kirillovics felesége a város szélén álló körzeti kórház optikai laboratóriumában dolgozott, reggel hatkor szokott kelni. Hogy ne zavarják, a konyhában telepedtek le.

Az asztalon két csésze, benne a megígért kávé, az asztal fölött a falon nagy képzőművészeti naptár, amelyben minden hónaphoz egy-egy színpompás tájkép tartozott. A naptár napsütéses aranyló őszt mutatott, az ablakon viszont makacsul kopogott az eső. Időnként megelevenedett a hűtőgép, mérgesen morgott egy darabig, mintha a váratlan vendéget szidná a késői betolakodásért.

Szulimov borzas bajuszkája alól dühödten villannak elő fogai; el-elfulladva, szaggatottan beszél: kilök magából pár szót, aztán elhallgat, gyötrődve ráncolja homlokát, igyekszik eligazodni kusza gondolatai között. Arkagyij Kirillovics sötét arcán duzzadt ráncok; fáradt, magába mélyedt.

– Látom én, látom hogy belekapcsolódom a Vanyka Klevij, az öreg Jevdokija, Puhovék láncába, és könnyen lehet, hogy egy új Rafail Korjakinnal ajándékozom meg a világot... És ha legalább erőltetne, kényszerítene erre valaki... Mert így nem lehet fellázadni, se harcot indítani – nincs ellenség! Boldogan vállalnám a harcot, de csak valami üresség tátong előttem! – zúdult elő forrón Szulimovból.

Arkagyij Kirillovics fölemelte szemhéját, szeme összetalálkozott a nyomozó csillogó, kereső tekintetével. Fölnevetett.

– Maga téved: a harc folyik, mégpedig kegyetlen harc.

– Én harcolok? Kivel?

– Saját magával.

Szulimov bosszúsan megköszörülte a torkát.

– Éppen ez az, úgy teszek, mint az ostoba kutyakölyök, amelyik csak kering, a saját farkát harapdálja, és morog, hogy fáj.

– Maga szerint a bűncselekményért okvetlenül felelnie kell valakinek? – kérdezte Arkagyij Kirillovics.

– De hisz gyilkosság történt! Ez nem baleset, nem elemi csapás! Hogy úgy mondjam, emberi cselekedetek következménye. Nem a jó isten a vétkes tehát, hanem az emberek közül valaki. Ez bizonyos!

– Mégse talál bűnöst. Sőt saját magát érzi bűnösnek. Saját magát, pedig semmi köze a gyilkossághoz. Ebben ellentmondás van... ellentmond saját magának. Mi más lenne ez, ha nem harc? Belső harc.

Zavart szuszogás, tévelygő tekintet.

– De hát melyik esetben van igazam? – tette fel végül a kérdést komoran Szulimov.

– Mind a kettőben – válaszolta rendíthetetlen nyugalommal Arkagyij Kirillovics.

– De hát ilyen nincs.

– Így van ez mindig és mindenütt. Az ellentétek egységéről, remélem, hallott?

– Hallottam, tanították: a kinyíló virág elpusztítja a bimbót.

– Látja, magában is nyílóban van egy virág.

– Miféle virág?

– A mások iránti felelősségérzet, már elnézést az elkoptatott kifejezésért.

– Ejha! – szólt meghökkenve Szulimov. – Ezek szerint azelőtt nem volt bennem felelősség, anélkül éltem?

– Mindannyian számadással tartozunk a fiúért...

– Számadással tartozunk... – ismételte Szulimov. – Hát igen... És most már mindig, mindenkiért számadással tartozom? Minden csirkefogóért?... Hisz akkor legjobb, ha megszököm a rendőrségtől, különben megháborodom.

– Miért? A maga munkakörében talán tilos mélyebben érezni, tisztábban látni?

– A mi munkánkkal nem fér össze a tépelődés. Kövesd a törvényt, ne kövess el rögtönzéseket, egy pillanatra se felejtsd el, hogy a bűnöző a társadalom ellensége, következésképpen a tiéd is. Hát akkor hogy merészelsz holmi személyes izékkel előhozakodni ezzel az ellenséggel kapcsolatban?... Ez veszedelmes dolog.

– Ne rágalmazza meg magát.

Szulimov belebámult a kihűlt kávéval teli csészébe. Arkagyij Kirillovics együttérzéssel nézte.

– Jól van! – szólt felrezzenve Szulimov. – Rólam ennyit. Kérni akart tőlem valamit, remélem, nem törvénytelen dolgot.

– Segítsen hozzá egy szószékhez – mondta Arkagyij Kirillovics.

– Micsoda? – hökkent meg Szulimov.

– Mi a véleménye: helyes volna-e, ha Kolja Korjakin esete leckéül szolgálna tanároknak, tanulóknak egyaránt?

– Hát aki még ebből se tanul, az fatuskó, nem ember – mormogta Szulimov.

– Látja, a mi iskolánk pedig úgy akar tenni, mintha bennünket nem érintene az egész.

Szulimov zavarba jött.

– Furcsa... Tegnap még nemigen ítéltem volna el ezt. Minek szántszándékkal fejjel menni a falnak?

– És ma? – kérdezte Arkagyij Kirillovics.

– Ma... tulajdonképpen lehet, hogy igaza van...

– Az iskolában meg akarják kötni a kezemet, hallgatást követelnek. Azt nem tehetem, hogy mást mondjak a tanulóknak, mint a többi tanár. A gyerekek fejében zűrzavar lesz, a tanárok között széthúzás, belviszály, civakodás támad. Cselekedjek egyedül? Az nem megy! Meg kell győznöm az embereket.

– Nem könnyű mesterség!

– Már csak azért sem, mert a közvélemény az iskola pártján áll. A városi oktatási osztály eddig folyvást dicshimnuszokat zengett rólunk. Az újságok magasztaltak bennünket, a szülők büszkék voltak, hogy a gyerekeik nálunk tanulnak. Amíg nem sikerül megfordítani a közvéleményt, a tragikus esetből csak nemkívánatos tanulságokat fognak levonni. Kolja Korjakint már most is kis híján hősnek tartják az osztályban.

– Ú-úgy! – hördült fel Szulimov. – Miben lehetek a segítségére?

– Idézzenek a bíróság elé tanúként. Aztán pedig – magamtól vádlott leszek.

– Ez a szószék?...

– Miért ne? Az ilyen per általában fokozott érdeklődést kelt.

Szulimov nyugtalanul csillogó szemmel méregette a tanárt.

– Érdeklődés – az lesz!... – bólintott.

– Mégpedig szenvedélyes – tette hozzá Arkagyij Kirillovics.

– Heves vita lángol fel, annyi bizonyos.

– Hátha attól a lángtól hirtelen feléled az én kollégáim lelkiismerete is. Vagy elképzelhetőnek tartja, hogy hűvösek tudnak maradni, amikor körülöttük szenvedélyek tombolnak?

– Hm... Tegyük fel, hogy igaza lesz.

– Tegyük fel?... Maga ezt kevésnek tartja, Szulimov? A fellobbant lelkiismeretű emberek sok mindenre képesek.

– Mire?! – kiáltott fel Szulimov. – Arra, hogy megmentsék a gyerekeket a részeg apáktól, a gazemberektől, a haszonlesőktől,

akik azt hirdetik: kaparj kurta, neked is lesz?... De hisz ehhez az egész életünket kéne ragyogóra sikálni! Bírja maga ezt erővel?

– Az egész életet tisztára súrolni nem bírjuk, Szulimov, de arra képesek vagyunk, hogy megmutassuk, mi a rossz ebben a még nem egészen ragyogóra súrolt életünkben.

– Hát azelőtt ezt nem mutatták meg?

– Hisz éppen ez az, hogy nem mutattunk meg mindent, restelltük olyannak láttatni az életet, amilyen valójában, olyan tisztátalannak, olyan mosdatlannak.

– De hát a gyerekek maguk nélkül is tudták, mi folyik Korjakinék családjában. Nem lehetett azt eltakarni! Tudták – és mégis mit számított?

– Hát persze, mert illedelmesen elfordultunk, úgy tettünk, mint aki nem látott semmit. Az igazsággal szembeni hamis szemérmesség pedig a tanulókra is átragadt.

– Ha elfordulnak, ha nem, a baj így is, úgy is megtörtént volna.

Arkagyij Kirillovics egy darabig lehorgasztott fejjel hallgatott.

– Tudja mit? – szólalt meg aztán. – Képzelje maga elé Kolját. Igen, Kolja Korjakint, aki bárkivel megoszthatja, ami a családjukban történik, megosztja társaival, nem szégyelli, számít az együttérzésükre, és nem fél attól, hogy kárörvendően összenevetnek a háta mögött.

– Nehéz elképzelni.

– Nehéz. Hát éppen ez az: a bűnügyi regény hőse mindenkitől idegenkedő magányos ember. Mit gondol: természeténél fogva ilyen emberkerülő?

– Nem hinném.

– A körülmények formálták ilyenné?

– Ez valószínűbb.

– Ha tehát más körülmények közé kerül, legalább a mi iskolánkban, ha nap mint nap együttérzéssel találkozik, ha biztosan tudja, hogy számíthat társainak részvétére... Mondja, vajon akkor is ezt főzné ki: megölöm a gyűlölt apámat?

Szulimov minden idegszálával figyelt, és meglepődve hunyorgott. Arkagyij Kirillovics maga válaszolt helyette:

– Bármi mást, csak ezt nem – jelentette ki határozottan.

– Há-át igen... – sóhajtott Szulimov..

Most hosszú csend támadt. A falról mosolygósan ragyogott a

naptár aranyló őszi tája, a kietlenül fekete ablakon túl monoton nyugtalansággal csepegett a szünni nem akaró eső. Arkagyij Kirillovics arcán újra ólmossá váltak a ráncok. Szulimov megmozdult.

– Nekem is kéne már tudni az illemet... De azért engedjen meg még búcsúzóul egy aprócska kérdést: azt a játékot, amelyről beszélt nekem... abbahagyják?

– Azt a játékot Kolja Korjakin fejezte be.

– Elvette a kedvét?

– Kényszerhelyzetbe hozott. Arra kényszerített, hogy keressük az utat egymás felé. Ez pedig már nem játék, ez komoly dolog.

Arkagyij Kirillovics fáradtan nézte az asztalon pihenő nagy kezét.

– Szép kis tárgyalás lesz... – sóhajtott fel Szulimov. – A tanúk vétkesnek mondják magukat a bűncselekményben, a védő a vádló helyzetébe kerül, a vádnak pedig nem marad más hátra, mint hogy magára vállalja a védelem szerepét...

Az előszobából rövid csöngetés hallatszott, mint feltörő sírás. Arkagyij Kirillovics súlyos ráncai értetlen fintorba rándultak. Felállt és az ajtóhoz sietett.

Az ajtóban Szonya állt. Lecsüggedt vállak és karok, esőtől összetapadt egyenes szálú haj, elmosódott vonású arc.

Arkagyij Kirillovics félreállt az ajtóból, szó nélkül biccentett: gyere be.

A lány belépett, és ázott köpenyébe burkolózva tétován, erőtlenül megállt. Alig állt a lábán. Ajka nehezen engedelmeskedve megmozdult, de hang nem jött ki rajta.

– Vetkőzz le, Szonya – szólt Arkagyij Kirillovics.

A lány arca hirtelen görcsösen összerándult, szemét összeszorította, nekidőlt az ajtófélfának, nyakát elfordította, hogy elrejtse eltorzult arcát, keserves nyögés szakadt föl belőle, aztán hangtalan zokogás kezdte rázni köpenybe burkolt vállát.

Szulimov, aki ebben a pillanatban jelent meg Arkagyij Kirillovics háta mögött, bizonyára nem ismerte fel Szonyát, akit csak futólag látott a gyilkosság éjszakáján.

– Mi történt? – kérdezte.

Szonya csak állt, kötött kis sapkája alól kicsúszó csapzott

fürtökkel, gyűrötten, elvadultan, ajkát harapdálva, hunyorogva, és fuldokolt a zokogástól.

– Mi a baj?...

Szemét komor homlokának árnyékába rejtve Arkagyij Kirillovics válaszolt:

– Ugyanaz – neki is nehéz. Neki valószínűleg még nehezebb, mint nekünk.

SzMT KÖZPONTI
KÖNYVTÁR
SZÉKESFEHÉRVÁR
L.Sz.: 186911

Как и все написанное В Тендряковым, эти повести проникнуты любовью и заботой о людях и их будущем, несут высокий нравственный заряд Острые конфликтные ситуации и напряженность действия усиливают их эмоциональное воздействие Герои повестей — молодые люди, стремящиеся найти свое место в жизни

Владимир Федорович Тендряков
ЗАТМЕНИЕ РАСПЛАТА
Повести
(На венгерском языке)
Будапешт—Ужгород
Изд во им Кошута — изд во «Карпаты»
Перевод с русского Андраша Шопрони
Редактор Имре Макаи
Худож оформл Йожефа Сатмари

Информ бланк № 1304

Подписано в печать 19 10 83 Формат $60\times84^{1}/_{16}$ Бум тип № 1 Печать офсет Услов печ л 23,72 Услов кр отт 24,77 Учет изд л 24,22 Тираж 15800 экз Зак № 1963 3 Цена 2 р 67 к

Отпечатано с диапозитивов Фотонаборного предприятия (Будапешт, ВНР) Львовской книжной фабрикой «Атлас» 290005 Львов 5, ул Зеленая, 20

40,– Ft

Fogy.ár:

20:-